

**SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN TOPLUMSAL
TEPKİ REFLEKSİNİ OLUŞTURMA
SÜRECİNDE KULLANDIKLARI İLETİŞİM
YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR MODEL
DENEMESİ**

(DOKTORA TEZİ)

Gamze CILIZOĞLU

Eskişehir'2004

**SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN TOPLUMSAL
TEPKİ REFLEKSİNİ OLUŞTURMA
SÜRECİNDE KULLANDIKLARI İLETİŞİM
YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR MODEL
DENEMESİ**

Gamze CILIZOĞLU

DOKTORA TEZİ

Reklam ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr. İlhan ÜNLÜ

Eskişehir

**Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Nisan, 2004**

DOKTORA TEZ ÖZÜ

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN TOPLUMSAL TEPKİ REFLEKSİNİ OLUŞTURMA SÜRECİNDE KULLANILAN İLETİŞİM YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR MODEL DENEMESİ

Gamze CILIZOĞLU

Reklam ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan 2004

Danışman: Prof. Dr. İlhan ÜNLÜ

Toplumsal değişim bir süreçtir ve bu sürecin amacına uygun gelişebilmesi, toplumu oluşturan bireylerin değişime eşlik etmesi ile olasıdır. Sivil toplum örgütleri toplum içinde var olduğu öngörülen bilgi ve kültür farklılaşmalarını en aza indirgeyerek toplumda, ortak bilgi ve dil düzeyi oluşumuna aracılık etme, kolektif bilincin oluşumunu sağlayarak katılımı artırma misyonunu üstlenmiş örgütsel yapılardır. Bu nedenle de sivil toplum örgütleri toplumsal değişim sürecinin en önemli aktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sivil toplum örgütlerinin misyonlarını yaşama geçirme noktasında kullanacakları iletişim yöntemleri ve kanalları; toplumda konuya, örgüte karşı farkındalığın ve ilginliğin artmasına etki edecek en önemli araçlardır. İletişim kanallarının ve yöntemlerinin topluma uygun mesajlarla kodlanarak, yaşama geçirilmesi ile toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirilebilecek, etkileşim artarak, ortak bilincin oluşum süreci de ivme kazanmış olacaktır.

Toplumsal değişim belirli dış etkiler (deprem, sel vb. doğal afetler gibi) nedeniyle kimi zaman ivme kazanabilir. Bu etkiler toplumda duygusal tetiklenmelere ve kısa dönemli tutum değişimlerine neden olabilmekte ancak etkinin ortadan kalkması ile, toplumda oluşan tutumlar da geriye düşebilmektedir. Önemli olan bu duygusal tetiklenmelerin bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilmesidir. Böylece sivil toplum örgütleri tarafından kodlanan mesajlar ve iletişim kanalları ile kolektif bilinci arttıracağı, bilişsel değişime neden olarak, toplumda konu ile ilgili yerleşik davranış biçimlerinin oluşumuna aracılık edebileceği öngörülmektedir. Yerleşik davranış biçimlerinin gelişimine yönelik olarak kodlanan mesajlar ile, toplumda belirli konulara karşı ortak tepki dili gelişecek ve bu bir refleks olma noktasına gelerek, toplumsal

denetim sisteminin oluşumuna ve örgütün baskı grubu karakteri taşımasına etki edecektir.

Duygusal tetiklenmelere neden olduğu düşünülen 1999 Marmara depremi bu nedenlerden dolayı araştırmada milat olarak kabul edilmiştir. Konuyla doğrudan ve dolaylı olarak misyonları nedeniyle ilgili olan Akut ve Tema'nın bu duygusal tetiklenmeyi toplumda bilişsel ve davranışsal boyutta bir değişime yönelik olarak mesajlarını kodlayıp kodlamadıkları ve yazılı basında bu amaçlar doğrultusunda yer alıp almadıkları araştırılmıştır. 1997-2002 yılları arasında seçilen(Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Türkiye) gazetelerde yer alan Akut ve Tema'ya ait haber ve ilanlar araştırılarak, içerik analizi yapılmıştır.

Bu iki örgütün Marmara depremini bir milat olarak kabul edip etmedikleri, deprem öncesi ve sonrasında mesaj yaklaşımlarında bir farklılığın oluşup oluşmadığını değerlendirebilmek için, araştırma iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. 1997-1999 yılları arası yazılı basında yer alan haber ve ilanların kapladıkları yazımsal alan, mesaj yaklaşımları, haberlerin konu öncelikleri birinci aşamayı, 2000-2002 yılları arasındaki haber ve ilanların kapladıkları yazımsal alan, mesaj yaklaşımları, haberlerin konu öncelikleri ikinci aşamayı oluşturmaktadır.

Araştırma sürecini kapsayan 1997-2002 yılları arasında belirlenen gazetelerde Tema'ya ait 478 adet haber, 183 adet ilan ve Akut'a ait 400 haber, 15 ilan tespit edilmiştir. Yazılı materyallerin oluşturulan bir jüri tarafından mesaj yaklaşımlarının yol açtığı çağrışımlar araştırılmıştır. Bu araştırmayla birlikte, sivil toplum örgütlerinin toplumda kolektif bilinci oluşturarak, toplumsal değişime aracılık edeceği düşünülen toplumsal tepkiyi oluşturmalarına yönelik iletişim süreci ve iletişim sürecindeki öğelerin taşımasında yarar öngörülen özelliklere ilişkin bir model önerisi de geliştirilmiştir.

Araştırmanın genel sonucu içinde, Tema'nın 1999 öncesinde ve sonrasında toplumda kolektif bilinç ve toplumsal tepki refleksi oluşturma amaçlı mesaj çağrışımlarının ve iletişim sürecinin Akut'a oranla daha etkin olarak yaşama geçirildiği görülmüştür. Tema bu süreç içinde, kitle örgütü olma özelliği ile bir baskı grubu karakteri taşıırken, Akut'un toplumsal denetimi ve toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik, kolektif bilincin geliştirilme sürecinde yeterli olmadığı sonucuna varmak olasıdır.

ABSTRACT

A TRIAL MODEL ON THE COMMUNICATION METHODS USED IN THE PROCESS OF PROVIDING THE REFLECTION OF THE SOCIAL REACTION IN THE NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS.

Gamze CILIZOĞLU

Advertising and Public Relations Major

Anadolu University Institute for Social Sciences, April 2004

Adviser: Prof. Dr. İlhan ÜNLÜ

The social change is a process and this change regarding the aim of this process is carried out with by individuals who accompanies the change in the society. Non-governmental organizations should minimize the cultural and knowledge difference in the society. These organizations are the ones which make up a common language and knowledge level . Therefore, it provides participation of the society by developing the collective consciousness for the social change.

The non-governmental organizations are the most important means which help the participation by means of communication channels and messages. Social changes can rise due to emotional effects (natural disasters such as earthquakes, floods , etc...) It is important that the non-governmental organizations could transform these emotional effects into the conscious and behavioural changes.

By the time the messages are coded to be realized of the purposes mentioned above, social inspection would occur and organizations could be pressure groups in the society. It has been thought that the 1999 Earthquake in Turkey caused to the emotional effects and consequently it has been accepted as the beginning of the survey. I carried out the research in order to find out whether AKUT and TEMA ,which were chosen as the main samples in the survey due to their mission, were able to transform these emotional effects into the conscious and behavioural changes in the society or not.

The content analysis was made in return of the research of the news and adverts in Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah and Türkiye the newspapers between 1997 and 2002. The message contents between 1997 and 1999 and priorities of the news were researched

and they were compared to the message content and priorities of the news and adverts between 2000 and 2002.

In this process 478 news , 183 adverts regarding TEMA, 400 news , 15 adverts regarding AKUT were found. These materials were examined by the juri and it was determined that there had been collective consciousness and social reaction in the news and adverts regarding TEMA. Compared to AKUT, TEMA was found to have been more effective in communication process.

In this process, it was found that TEMA has got the characteristic of being the mass organization and pressure group in the society. In spite of that fact , it is possible to say that AKUT was inefficient in the process of the social inspection, reaction and collective consciousness in the society.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Gamze CILIZOĞLU'nun "Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturma Sürecinde Kullandıkları İletişim Yöntemleri Üzerine Bir Model Denemesi" başlıklı tezi **25 Mayıs 2004** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Reklamcılık ve Halkla İlişkiler** Anabilim Dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : **Prof.Dr.İlhan ÜNLÜ**
Üye : **Prof.Dr.Ali Atıf BİR**
Üye : **Prof.Dr.Ahmet Bülent GÖKSEL**
Üye : **Yrd.Doç.Dr.R.Ayhan YILMAZ**
Üye : **Yrd.Doç.Dr.Ferruh UZTUĞ**

Prof.Dr. Nurihan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Akademik kariyer oldukça zor ve bir o kadar da insanı bilgiye yakınlaştırarak, tatmin sağlayan bir süreç. İnsan ne kadar az şey bildiğini ve ne çok şeyi öğrenmek için az zamanı olduğunu fark ediyor. Bilgiye ulaşmam konusunda yardımını ve desteğini hiç esirgemeyen danışmanım sayın Prof. Dr. İlhan Ünlü'ye, kapılarını her çaldığımda bitip tükenmeyen sabırları ve ilgilerinden dolayı Doç. Dr. Rüveyde Akyürek'e ve Yrd. Doç. Dr. Ayhan Yılmaz'a, lisans eğitimimden bu yana kendilerinden çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Haluk Gürgen'e ve Prof. Dr. Ali Atıf Bir'e teşekkür ederim.

Bu süreç içerisinde desteklerini hiç esirgemeyen Kocaeli Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Baki Komsuoğlu'na ve Derbent Meslek Yüksekokulu Müdürü Prof. Dr. Nermin Ersoy'a teşekkür ediyorum.

Araştırma sürecinde her türlü materyale ulaşmamda yardımlarını gördüğüm başta Tema Halkla İlişkiler Müdürü, Elif Sezgin'e ve Akut yönetimine, çevirilerimde, bilgisayar çıktılarımın alınmasında ve yüreğimin dar anlarında yanımda olan dostalarım; Berra Ölmez'e, Sunay ve Mustafa Birik'e teşekkürler...

Doktora süresince sanırım en çok kahrımı çeken, benimle kaygı güden eşime ve minicik yüreğiyle beni anlamaya çalışan, destek olan can kızım Dilara'ya sevgi ve anlayışları için binlerce teşekkürler.

Kararlılığım ve azimimden dolayı kendime de teşekkür ediyorum. Yaşamın ve doğanın tüm zorluklarına ve engellerine rağmen sona ulaşabildiğim için...

Gamze Cılızoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZGEÇMİŞ	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ KAVRAMI VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE İŞLEVİ

1. STÖ Kavramı ve Tanımı.....	4
1.1. STÖ'lerinin Oluşumuna Etki Eden Dinamikler ve İşlevleri.....	7
1.1.1. STÖ'lerin İşlevleri	8
1.2. Tarihsel Süreç İçinde STÖ Kavramı.....	9
1.2.1. Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde STÖ'lerin Önemi.....	10
1.3. STÖ'lerin Sınıflandırılması	12
1.4. STÖ'lerin Özellikleri	15
1.5. STÖ'lerin Baskı Grubu Olma Özelliği	17
1.5.1. Kamu Yararını Gözetme ve Kamuoyu Yaratmak.....	19

1.5.2. Sosyal Manipulasyon Aracı Olmak	20
1.5.3. Demokrasiye Katkı Sağlamak	21
1.5.4. Toplumsal Yaşama Katkı Sağlamak	22
1.5.5. Siyasi Yapı İle Toplum Arasındaki İletişimi Sağlamak	23
1.5.6. Toplumsal Katılımı Oluşturmak	23
1.5.6.1. STÖ'lerde Katılım: Gönüllülük	25
1.5.6.2. Katılımı Etkileyen Unsurlar	26
2. Toplumsal Değişim Süreci	33
2.1. Toplumsal Değişim Kavramı ve Kuramları	33
2.1.1. Toplumsal Değişim Kuramları	34
2.2. Toplumsal Değişime Etki Eden Unsurlar	40
3. STÖ'lerin Toplumsal Değişim Sürecinde İşlevleri	54
3.1. Toplumda Ortak Bilgi ve Dil Düzeyi Oluşturma	55
3.1.1. Toplumsal Bütünlük Sağlama	56
3.1.2. Toplumsal Etkileşim Oluşturma	56
3.2. Toplumsal Tepki Refleksi	58

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN TOPLUMSAL TEPKİ REFLEKSİNİ OLUŞTURMASI VE İLETİŞİM SÜRECİ

1. Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturmada İletişimin Etkisi	61
2. Toplumsal Tepki Refleksini Açıklamakta Kullanılabilecek İletişim Kuramları	62
2.1. Bilgi Açığı Hipotezi.....	65
2.2. Gündem Oluşturma.....	70
2.3. İletişimsel Eylem Kuramı	74
3. Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturmada İletişim Süreci ve İşlevi.....	81
4. Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturma Sürecinde İletişim Düzeyleri.....	86
4.1. Kişilerarası İletişim ve Kanalları	87
4.1.1. Kanaat Önderleri.....	89
4.1.2. Seminerler, Konferanslar, Paneller	90
4.1.3. Lobi Faaliyetleri.....	90
4.2. Grup İletişimi	94
4.3. Örgüt İletişimi ve Kanalları	95
4.3.1. Halkla İlişkiler Faaliyetleri	96
4.3.1.1. Sivil Toplum Örgütleri Tarafından Uygulanan Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Amaçları.....	100
4.3.1.2. Sivil Toplum Örgütleri Tarafından Uygulanabilir Halkla İlişkiler Yöntemleri.....	103

4.3.2. Doğrudan Posta İle İletişim	106
4.3.3. Elektronik Posta İle İletişim	108
4.4. Toplumsal (Kitle) İletişim ve Kanalları	110
5. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Süreci.....	113
5.1. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde Kaynak	113
5.1.1. Kaynağın Özellikleri.....	114
5.1.2. Kaynağın Şeffaflık İlkesi	116
5.1.3. Kaynağın Tarafsızlık – Bağımsızlık İlkesi	116
5.2. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde Mesaj	116
5.2.1. Rasyonel Yaklaşım	117
5.2.1.1. Yararı ve Hedefi Vurgulama.....	118
5.2.2. Duygusal Yaklaşım.....	118
5.2.3. Manipulatif Yaklaşım	119
5.2.3.1. Toplumsal Belleği Güçlendirme	120
5.2.3.2. Geleceğe Projeksiyon	120
5.3. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde Kanal	122
5.4. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde Hedef Kitle	122
5.4.1. Kolektif Bilincin Oluşturulması.....	123
5.4.2. Bilgi İle Hedef Kitlede Tutum Oluşturma	123
5.4.3. Rasyonel Toplum ve Toplumsal Denetimin Oluşturulması	124
5.4.4. Katılımın Sağlanması.....	126

5.5. Besleyici Yankı: Toplumsal Tepki Refleksi	127
--	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STÖ'LERİN TOPLUMSAL TEPKİ REFLEKSİNİ OLUŞTURMA SÜREÇLERİNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA: AKUT VE TEMA İÇERİK ANALİZİ

1. PROBLEM.....	129
2. AMAÇ	131
3. ÖNEM.....	132
4. VARSAYIMLAR	133
5. SINIRLILIKLAR.....	134
6. TANIMLAR	134
7. YÖNTEM	138
7.1. Araştırma Modeli	138
7.2. Evren ve Örneklem	138
7.3. Verilerin Toplanması	139
8. BULGULAR VE YORUM	140
8.1. Yıllara Göre Yazılı Basında Gündem Oluşturan Akut Haberleri Hakkında Genel Bulgular	142
8.1.1. Yıllara Göre Basında Gündem Oluşturan Akut'a Ait Yazımsal Alan Dağılımı	144

8.1.2.	1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Gündem Oluşturan Akut Haberlerinin Yol Açtığı Olumlu Çağrışımların Gazetelere Göre Dağılım Bulgularının Değerlendirilmesi	148
8.1.3.	2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Gündem Oluşturan Akut Haberlerinin Yol Açtığı Olumlu Çağrışımların Gazetelere Göre Dağılım Bulgularının Değerlendirilmesi	150
8.1.4.	1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut İlanları Çağrışım Bulgularının Yorumlanması.....	152
8.1.5.	1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Gündem Oluşturan Akut Haberlerinin Konu Dağılım Bulgularının Yorumlanması	154
8.1.6.	1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberlerinin Yol Açtığı Olumsuz Çağrışım Dağılım Bulguları	157
8.2.	Yıllara Göre Yazılı Basında Gündem Oluşturan Tema Haberleri Hakkında Genel Bulgular	157
8.2.1.	Yıllara Göre Yazılı Basında Gündem Oluşturan Tema'ya Ait Yazımsal Alan Dağılımı	161
8.2.2.	1997-1999 Yılları Arasında Yazılı Basında Gündem Oluşturan Tema Haberlerinin Yol Açtığı Olumlu Çağrışımların Gazetelere Göre Dağılım Bulgularının Değerlendirilmesi	164
8.2.3.	2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Gündem Oluşturan Tema Haberlerinin Yol Açtığı Olumlu Çağrışımların Gazetelere Göre Dağılım Bulgularının Değerlendirilmesi	166
8.2.4.	1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema İlanları Çağrışım Bulgularının Yorumlanması.....	169
8.2.5.	1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberlerinin Konu Dağılım Bulgularının Yorumlanması	173

8.2.6. 1997-2002 Yılları Arasında Yazılı Basında Yer Alan Tema

Haberlerinin Yol Açtığı Olumsuz Çağrışım Dağılım Bulguları 175

9. SONUÇ 176

KAYNAKÇA 208

EKLER 219

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1:	Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası yazılı Basında Yer Alan Akut Haberleri Çağrışım Dağılımı	143
Tablo 2:	Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberleri Çağrışım Dağılımı	143
Tablo 3:	Gazetelere Göre 1997 Yılı Akut Yazımsal Alan Dağılımı	144
Tablo 4:	Gazetelere Göre 1998 Yılı Akut Yazımsal alan Dağılımı	145
Tablo 5:	Gazetelere Göre 1999 Yılı Akut Yazımsal Alan Dağılımı	145
Tablo 6:	Gazetelere Göre 2000 Yılı Akut Yazımsal Alan Dağılımı	146
Tablo 7:	Gazetelere Göre 2001 Yılı Akut Yazımsal Alan Dağılımı	146
Tablo 8:	Gazetelere Göre 2002 Yılı Akut Yazımsal Alan Dağılımı	147
Tablo 9:	Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası Akut Haberleri Olumlu Çağrışım Dağılımı	148
Tablo 10:	Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası Akut Haberleri Olumlu Çağrışım Dağılımı	150
Tablo 11:	Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası Akut İlanları Çağrışım Dağılımı	152
Tablo12:	1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberleri Konu Dağılımı	154
Tablo13:	2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberleri Konu Dağılımı	155
Tablo 14:	Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberleri Çağrışım Dağılımı	158
Tablo 15:	Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında yer Alan Tema Haberleri Çağrışım Dağılımı	159
Tablo 16:	Gazetelere Göre 1997 Yılı Tema Yazımsal Alan Dağılımı	161
Tablo 17:	Gazetelere Göre 1998 Yılı Tema Yazımsal Alan Dağılımı	161
Tablo 18:	Gazetelere Göre 1999 Yılı Tema Yazımsal Alan Dağılımı	162
Tablo 19:	Gazetelere Göre 2000 Yılı Tema Yazımsal Alan Dağılımı	162
Tablo 20:	Gazetelere Göre 2001 Yılı Tema Yazımsal Alan Dağılımı	163
Tablo 21:	Gazetelere Göre 2002 Yılı Tema Yazımsal Alan Dağılımı	163

Tablo 22: Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası Tema Haberleri Olumlu Çağırışım Dağılımı	164
Tablo 23: Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası Tema Haberleri Olumlu Çağırışım Dağılımı	166
Tablo 24: Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası Tema İlanları Çağırışım Dağılımı	170
Tablo 25: Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası Tema İlanları Çağırışım Dağılımı	171
Tablo 26: 1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberleri Konu Dağılımı	173
Tablo 27: 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberleri Konu Dağılımı	174
Tablo 28: Yıllara Göre Tema Ve Akut Yazımsal Alan Dağılımı	178
Tablo 29: Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberlerinin Yıllara Göre Olumlu Çağırışım Dağılımları	179
Tablo 30: Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberlerinin Yıllara Göre Olumlu Çağırışım Dağılımları	181

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sivil Toplum Örgütlerinin Halkla İlişkiler Faaliyetlerindeki Hedef Kitleleri .99	
Şekil 2: Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal Tepki Refleksini oluşturmada İletişim Süreci	128
Şekil 3: Sivil Toplum Örgütlerinin İletişim Kuramlarına Uygun İletişim Planı İle Öngörülen Toplumsal Değişim Süreci	190
Şekil 4: Sivil toplum Örgütlerinin Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturma Sürecinde İletişim Ögelerine Ait Model Önerisi	196
Şekil 5: Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal Değişim Sürecindeki Misyonuna İlişkin Model Önerisi	204

GİRİŞ

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, insan beyninin çoğu zaman algılayamadığı bir hızla değişim göstermektedir. Özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda oluşan bu hızlı değişimler, bireylerin çoğu zaman uyum problemi yaşamasına, kimi zaman da yabancılaşmasına etki edebilmektedir. Süreç içinde bir çok sorununa”göz kararı, el yordamı” ile çözüm üretme çabasında olan, melez değerleri içinde istediği değişimi ve yeniliği kendi dünyasına göre yorumlayarak yaşamına geçiren bireylerden oluşan toplumlarda, genelde bir yol göstericiye, öncüye gereksinim duyulmaktadır. Kendini ifade edebileceği, gereksinim ve beklentilerini anlatabileceği ortamlarda bulunma duygusu yoğunluk kazanmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin (STÖ) oluşumuna neden olan da bu itici güçlerin varlığıdır.

Keane'nin 1988'de ifade ettiği gibi günümüzde STÖ'ler toplumsal yaşama katkı sağlayarak, gelişmenin ve toplumsal değişimin önemli katalizörlerinden biri olarak kabul edilmektedirler. STÖ'lerin değişime aracılık edebilmeleri için, toplumsal ve siyasi aktörleri etkileyebilme, yönlendirebilme güçlerinin olması için nicel katılımı sağlayabilmeleri gerekmektedir. Nicel katılımın sağlanarak, kitle örgütü olabilmesi ise, STÖ'nün toplum nezdinde olumlanarak, kabul alanı yaratabilmesine bağlıdır. Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumsal yapı içinde faaliyet gösteren STÖ'lerin olumlanabilmesi ise, özgür ve çağdaş yapıdaki ülkelere oranla daha uzun bir sürece işaret etmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, toplumda STÖ'nün oluşturmaya çalıştığı konu ile ilgili bilgi eksikliğinin ya da farklılaşmasının fazla olmasıdır. Anomik yapıdaki toplumların genel özelliği ise, kolektif bilincin oluşmamasıdır (Padron'un 1982'deki çalışmasına vurgu yapılmaktadır). Kolektif bilincin oluşturulması ise, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirilmesine ve anomik yapının en aza indirgenmesine bağlıdır. Dolayısıyla, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda STÖ'lerin öncelikli faaliyetlerinden biri toplumun bilgiye yönelik eksikliklerini gidererek, niteliksel gelişimini sağlayabilmektir. Bu süreçte, STÖ'nün ve projelerinin toplumla buluşmasını sağlayarak, kolektif bilincin oluşumuna ivme kazandıracak yöntem ise iletişimdir. Habermas'ın 1996'da değindiği üzere, iletişim kanallarının topluma uygun biçimde, toplumun algı düzeyine uygun

kodlanan mesajlar ve periodlar ile planlanarak yaşama geçirilmesi, toplumda istendik yönde davranış değişimi oluşturmaya ivme kazandırabilecektir. STÖ'lerin toplumda oluşturma amacını güttüğü ortak bilgi ve dil düzeyi, kolektif bilincin oluşması için yeterli olmayabilir. Geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantıyı kuramayan ve geçmiş olaylardan yapıcı sonuçlar çıkaramayan toplumların temel özelliği toplumsal belleklerinin zayıf olmasıdır. Toplumsal belleği güçlendirerek, gerçeklik duygusunu kazandırmaya çalışmak topluma geleceğe dönük mesajların iletilmesi ile olasıdır. Böylece, toplumu oluşturan bireylerin ortak kaygıları yaşama, beklentilerini ifade etmede ortak dil geliştirmeleri sağlanabilecektir. Böylece STÖ'ler, bilgi toplumuna geçiş sürecinde bulunan bir toplumu niteliksel değişime doğru yönlendirmiş olacaktır.

STÖ'lerin bu yukarıda sözü edilen gelişime eşlik etmeleri oldukça uzun bir sürece işaret etmektedir. Değişim kendine uygun zamanı ve şartları olan bir kavramdır. Ancak kimi zaman değişimi hızlandıran, toplumsal katılıma ve etkileşime neden olan olayların varlığı STÖ'ler tarafından gözden kaçırılmaması gereken süreçlerdir. Savaşlar ve doğal afetler gibi hızlandırıcı olaylar, toplumun konu ile ilgili bilgi eksikliğini gidermesine, kolektif bilinç oluşumuna ve tutum değişikliğine neden olabilmektedir. Önemli olan, bu olaylar sırasında toplumda duygusal tetiklenmelerden dolayı oluşan kısa dönemli tutumları, oluşan farkındalığı bilişsel öğelerden oluşan mesajlar ile destekleyerek, toplumda kalıcı davranış değişimlerini yaratabilmektir. Bu davranış değişimi, kolektif bilincin oluşumuna ve toplumsal denetim sisteminin oluşumuna aracılık edecektir. Böylece STÖ, niteliksel olarak değişim sağladığı toplumun nicel katılımını elde edebilecek, siyasi ve toplumsal aktörlere etki edebilecek, beklenen yöndeki değişimlerin yaşama geçmesini sağlayabilecek ve bir baskı grubu karakteri taşıyarak değişimin katalizörü olacaktır.

Bu çalışmada 1999 Marmara Depreminin, toplumda duygusal tetiklenmelere neden olarak, tutum değişiklikleri yarattığı öngörüsünden yola çıkılmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren ve bu doğal afet ile dolaylı ve doğrudan ilgili olan iki STÖ örneklem olarak belirlenerek, 1999 Depreminin yarattığı öngörülen duygusal tetiklenmeleri, toplumda ne oranda bilişsel ve davranışsal değişime yönelttikleri araştırılmıştır. Bu amaçla da çalışmanın birinci bölümünde Sivil toplum ve işlevleri, toplumsal değişim sürecindeki etkileri kuramsal boyutuyla incelenmiştir. İkinci bölümde STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik olarak kullanmalarında yarar görülen

iletişim kanalları, kuramları ve iletişim sürecinin ögelerine ait bir öneri geliştirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, 1999 Marmara Depremi milat olarak kabul edilerek, 1997-1999 ve 2000-2002 yılları arasında Tema ve Akut'un yazılı basında kapladığı yazımsal alan, yol açtığı mesaj çağrışımları ve haberlerin konu öncelikleri iki dönem için ayrı ayrı incelenerek, karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler ışığında Türkiye'de yapılan STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma amaçlarına uygun bir model önerisi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

STÖ KAVRAMI VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE İŞLEVİ

1. STÖ Kavramı ve Tanımı

Sivil toplum, toplumun sivil niteliğini vurgulayan sosyolojik bir kavramdır. Kavram hem toplumun sivilliğini hem de sivil olmayan unsurlarını açıklamaktadır. Fransızca kökenli bir sözcük olan, civil= sivil medeni, uygar, nazik, kibar biçiminde daha çok seçkinliği ve zerafeti ifade etmek anlamında kullanılmaktadır. Kavram içinde başka bir açıdan bakıldığında ise, asker sınıfından olmayan kişiyi ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır¹. Karşıtlık anlatan bu sözcük, sosyolojinin toplum sınıflandırmasında kullanılan ölçütlerle de yakından ilişkilidir.

Toplumları sınıflandıran sosyologlar toplumsal yapı analizi yaparken genelde şu üç ölçütü esas almaktadırlar;²

- 1-Düşünsel (fikri, entelektüel) ölçüt,
- 2-Ekonomik ölçüt,
- 3-Karşıt ilişkiler ölçütü .

Bu ölçütlerin tümünde toplum yapısı içinde varolan farklılaşmalar göz önünde bulundurulmuştur. Asker- sanayi, cemaat-dernek, köy- kent vb. örneğin, köy- kent farklılaşması üzerine yapılan çalışma sonucunda, köy toplumunun bireylerin ortak iradeye tabi, zümre çıkarını herşeyin üstünde tutan insanlardan oluştuğu ileri sürülmüştür³. Bu insanlar arasındaki ilişkilerde doğal dayanışma, kolektif mülkiyet ve töre etkilidir. Bu ilişkilere toplumsal gerçeklik açısından bakıldığında, bireylerin kişiliğinden; kişisel tercih, ifade ve iradelerinden söz edilemez. Hayatın anonim yapısı ortak menfaat ve amaçlar düşüncesini ön plana çıkardığından, üyelerin kişiliği de bu anonim yapı ile açıklanır.

Kent toplumu ise; bireysel iradenin ifade ve hayatiyeti ile ilgili koşulları ortaya çıkarır. Bu nedenle kişilerin çıkarı her şeyin önünde gelir. Doğal dayanışma yerine sözleşmeye dayalı, karşılıklı kabul ve onayların ön verdiği ilişkiler düzeni esastır.

¹ J. Keane, *Demokrasi ve Sivil Toplum*. Çeviren: Necmi Erdoğan (Verso, 1994), s.10.

² İ.Doğan, *Sivil Toplum Ondan Bizde de var* (Sistem, 2001), s.7.

³ A. Judge, "NGO's and Civil Society" Global Policy Forum (London. December, 1994), s. 7.

Dolayısıyla töre ve geleneklerin yerine, kamuoyunun etken olduğu bir sistemin oluşması bir gereklilik haline gelmiştir⁴. Sivil toplum örgütleri (STÖ) bu tür gereklilik içinde ortaya çıkan ve kentsel yaşamın önemli demokratik yapılarından olma özelliğine sahip örgütlerdir.

STÖ'lerin sosyolojik oluşumunu kısaca açıklamak mümkün olmakla beraber, kısa tanımlar vermek olası değildir. Çünkü, STÖ'lerden söz edilmeye başlanıldığında ciddi bir çeşitlilik ile karşı karşıya kalınmaktadır. Kavramsal tanımı ile olumsuzluk sunan (non-government) STÖ kavramına ilişkin yapılan bir çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımların hemen her birinde sivil toplum örgütlerinin farklı bir özelliği ön plana çıkarılmıştır⁵. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir;

“Sivil toplum, son derece büyük ve sosyal organizasyonların açıklıkla ifade edilmiş olan ve hem hükümetten hem de kar amaçlı olmayan organizasyonlar kategorisinin dışında tanımlanan organizasyonlardır”⁶. Dünya Bankası tarafından yapılan tanım ise; sivil toplum örgütleri, belirli sınırlar içinde, hükümetten tamamen ya da geniş bir bölümü bağımsız olan, ticari amaçtan çok, insanlık için birlik halinde çalışan, sıkıntı içinde olanlara yardım eden, ihtiyaç içinde olanlara toplumsal ilgiyi toplayan, çevreyi koruyan, temel sosyal hizmetleri destekleyen ya da toplumun gelişmesini üstlenen organizasyonlardır şeklindedir⁷.

Bir diğer tanıma göre; “STÖ'ler gayretlendirme mitiyle hareket eden, toplumsal gereksinimleri belirleyen, yardımları en düşük maliyetle daha geniş kitlelere ulaştıran, toplumsal dinamizmi sağlayan, katılımı artırma amacıyla projeler üreterek daha geniş kitlelere ulaştıran ve sosyal hareketi gerçekleştirme amacıyla olan organizasyonlardır”⁸

Cernea ise; sivil toplum örgütlerini toplumsal değişimi projeler aracılığı ile sağlamak amacıyla oluşmuş örgütler olarak tanımlamaktadır⁹.

Adolfo Stein, sivil toplum örgütlerinin içinde yer alan kuruluşları da belirleyen bir tanım yapmıştır; “ STÖ'ler bir çok dilde olumsuzlama yoluyla hükümete ait olmayan

⁴ Aynı, s. 9.

⁵ Sivil Toplum Örgütleri (Demokrasi Kitaplığı, 2001), s. 24.

⁶ Aynı, s. 29.

⁷ P.Nelson, *The World Bank and NonGovernmental Organizations* (Mac Millan Press, 1995), s. 14.

⁸ Sivil Toplum İşbaşında (Ankara. AB Yayınları, 2001), s. 12.

⁹ Keane, *Ön. Ver.*, s. 26.

her türlü örgüttür. Üniversite, kilise, politik partiler, sendikalar, hayır kurumları, Lions, Rotary vb.”¹⁰.

Mario Padron STÖ’leri, yardım ya da hayır amaçlı, toplumsal gelişme ve kalkınma amaçlı olan hükümet dışındaki organizasyonlar olarak tanımlamıştır¹¹.

Padron’a göre; toplumsal gelişme ve kalkınma amaçlı STÖ’ler toplumsal grup ve örgütlerle doğrudan eylemler sürdürerek, kalkınma program ve projelerinin incelenmesi, planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesiyle yoğun şekilde uğraşan organizasyonlardır. Kalkınma ve toplumsal gelişme amaçlı olan STÖ’ler maddi ve toplumsal araçlardan yararlanma zorunluluğundadırlar. Böylece, topluluğun katılım düzeyi yükselecek, ve toplumsal gelişim, değişim süreci içinde baskı grubu olma özelliği de taşıyacaklardır. Yardım ya da hayır amaçlı STÖ’lerin, projelere dahil olan grupların toplumsal güçlerini artırma aracı olarak topluluk halinde katılım sürecini ortaya çıkartmamaktadırlar¹².

STÖ’lerin varlığını sürdürebilmesi ve etkinlik sağlayabilmesi için gönüllü katılımın varlığı temel şartlardandır. Bu nedenle de sivil toplum örgütleri kimi zaman, “gönüllü kuruluşlar” olarak da adlandırılmaktadır. Redfield’in kent toplumu özelliğini ön plana çıkaran tanım ise şu şekildedir; “Belirlenen toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda, bilinçlenen bireylerin yani yurttaşların tek başına başaramayacakları, aralarında dayanışarak, katılımcı bir anlayışla, etkin bir biçimde davranarak, çalışmaya başlamaları doğrultusunda oluşan organizasyonlardır. Asıl amaç da; toplumun yönetiminde-geniş anlamda- söz sahibi olmak, en azından yandaşlarının, benzer kaygılarla, ihtiyaçlarla bir araya gelmiş insanların mutluluğunu sağlamaktır”¹³. STÖ’lere ilişkin tanımlardan sonra, STÖ’lerin oluşumuna etki eden dinamiklerin ve işlevlerin neler olduğunu açıklamak, içinde bulunulan yüzyıl açısından toplumsal gelişim ve değişim süreci açısından da önem kazanmaktadır.

¹⁰ Sivil Toplum Örgütleri (Tügiad, 1998), s. 7.

¹¹ G. Poggi, *Modern Devletin Gelişimi* (Bilgi Üniversitesi, 2001), s. 38.

¹² S. Hobe “The Increasingly Important Role of Non governmental Organizations” Global Policy Forum (London, June, 1998), s. 24.

¹³ Doğan, *Ön. Ver.*, s. 14.

1.1. STÖ'lerin Oluşumuna Etki Eden Dinamikler ve İşlevleri

Toplumların tarım toplumundan sanayi toplumuna ve sonrasında bilgi toplumuna geçiş sürecinde yaşanan teknolojik ve kültürel değişimler bireylerin beklenti ve gereksinimlerinde de değişime neden olmuştur. Özellikle Avrupa'da, sivil toplumun gelişiminde sanayi ötesi toplumların evrimi ile ilişkili olan bu sürece toplumsal boyutta etki eden iki temel dinamikten söz etmek gerekmektedir¹⁴.

1- Bireye ve birey özgürlüğüne dayanan (ancak geleneksel toplumlarda devam etmekte olan) dayanışmanın ortadan kalkması ve bunun eksikliğini hisseden bireylerin çeşitli alanlarda bu eksikliği giderecek yapılara gereksinim duyması,

2- Demokrasinin bugünkü toplum koşullarına zaman içinde uymamasıdır.

Toplumsal dinamiklerin etkisiyle süreç içinde oluşan şu değişimler STÖ'lerin oluşumuna etki neden olmuştur¹⁵;

1-Partilerin belli sosyal sınıfların temsilcisi olmaktan çıkmaları ve sağ ile sol politikaları ayıran çizginin giderek belirsiz bir hale gelmesi,

2-Medya ve haberleşme araçlarının gelişmesi ile bir kaç yılda bir oy vermekle sınırlı politikaya katkının yeterli sayılmaması, katılımlı bir demokrasiye yolun açılması,

3-Orta sınıfın gelişmiş olduğu refah toplumlarında günlük hayatla ilgili(kültür/çevre/donatım) kısa sürede çözümler gerektiren sorunların ön plana çıkması,

4-Devletin ideolojik ve ekonomik alanlarda küçülmesi, hizmet alanlarında ise daha etkin olması konusundaki beklentilerin giderek artması,

5-Bireyin merkezde olduğu toplumlarda, bireyler kendilerini çeşitli ilgi ve çıkar alanlarının merkezi olarak gördükleri konularda daha etkin olmayı sağlayacak dayanışmaya ulaşmak için aralarında organize olma yolunu tercih etmektedirler. Bu yolla, politik sistemin öngördüğü mekanizmaların (seçim) ya da alışılmış toplumsal savaşım öğelerinin ötesinde, devletin ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile diyaloga girerek ya da onlara baskı yaparak, amaçlarına varma çabası,

6- Globalleşen dünyada, toplumların değişime uyum göstermelerini, toplum içinde artan kültür ve bilgi boşluğunu en aza indirme çabası amacıyla örgütlenmişlerdir.

¹⁴ Poggi, Ön. Ver., s. 46.

¹⁵ Keane, Ön. Ver., s. 21.

1.1.1. STÖ'lerin İşlevleri

STÖ'ler, toplumsal beklentiler, gereksinimler doğrultusunda, kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkan veren ve iletişime açık bir alan özelliği taşımaktadır¹⁶. Bu nedenle de, belirli talepler, sorunlar etrafında örgütlenmiş olmaları gerekmektedir. Örgütlü olmanın gerekliliği ile birlikte bazı temel işlevleri yerine getirebilme özelliği taşıdığı takdirde baskı grubu olma ve toplumsal değişime katkı sağlamaları olasıdır. Bu temel işlevler şu başlıklar altında toplanabilir¹⁷;

1- Kamusal otoritenin tasarruflarını eleştirmek, yönlendirmek ve yapıcı tasarruflar konusunda toplumun geniş kesimlerini önceden bilgilendirmek ve bu süreçleri etkilemek ya da sivil direnme araçları da dahil olmak üzere karşı çıkmanın yollarını yaratarak, toplumsal denetim sisteminin oluşumunu sağlamak,

2- Toplumsal yaşam kalitesini yükseltmek için, bilinçlendirme, sosyal, ekonomik, doğal çevreyi korumak ve düzeltmek adına faaliyetler organize etmek ve bu sürecin demokratik, katılımcı olarak gerçekleşmesini sağlamak. Örneğin, Doğal Hayatı Koruma Derneğinin, doğal hayatın önemini kazandırma amacıyla yürüttüğü projeler ya da AÇEV'in yürüttüğü, eğitilmiş anne- babaların çocuklara katkısı projesi gibi.

3- Kitleye ulaşacak hizmetleri sağlamak. Devletin eksik ya da yetersiz olduğu konularda toplumsal refah ve gelişim adına bazı hizmetlerin kitleye ulaşımını sağlama konusunda aracılık etmesi ya da bizzat kendisinin yapması. Okul, yiyecek yardımı, hastahane, burs vb. Rotary Klüplerinin periyodik olarak yürüttüğü her okula bilgisayar kampanyası gibi.

4- Kamu politikaları ve programlarının, çoğunluğun lehine değiştirilmesinde baskı unsuru oluşturabilmek. Tutum değiştirebilme ve eğilim belirleme etkisine sahip olan sivil toplum örgütlerinin lobi faaliyetleri ile, kamuoyunun beklentilerinin siyasi aktörlere yansımada önemli baskı unsuru olmak (Padron, 1982). Tema Vakfı'nın, mera kanunu ile ilgili yürüttüğü projenin sonuca ulaşarak, yasalaşması gibi.

5- Toplumsal bilincin kazandırılarak, sessiz çoğunluk olmaktan; sorumlu vatandaş olma noktasına bireylerin taşınmasını sağlayarak kolektif bilincin oluşumuna aracılık

¹⁶ Poggi, Ön. Ver., s. 51.

¹⁷ Sivil Toplum Örgütleri, 1998, Ön. Ver., s. 30.

etmek.

6- Kamu politikalarının oluşturulma sürecinde, kar amaçlı kuruluşlar ile ya da kamu kuruluşları ile “sivil diyalog” ile toplumsal katılımı ve etkinliği sağlayabilme özelliğine sahip olması. Örneğin, ATO’nun “Dolara Hayır, Türk Lirasına Evet” kampanyasında, kamu kuruluşları ve kar amaçlı organizasyonlar ile sivil diyalog kurarak işbirliğini ve katılımı sağlaması gibi.

7- Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine aracılık ederek toplumsal tepki refleksinin oluşumuna katkı sağlamak, toplumun yalnızca teba olmadığıнын, siyasi aktörler ve yönetim tarafından farkındalığın sağlanmasına aracılık etmek¹⁸. Yakın tarih içinde tekrarı yaşanmamış olmakla beraber “aydınlık için bir dakika karanlık” eylemi bu anlamda en başarılı kampanyalardan olma özelliğine sahiptir.

8- Toplumda kolektif bilincin gelişimi sağlayarak ve toplumsal denetim sisteminin süreklilik içinde yaşama geçirilebilmesine öncülük etmek.

1.2.Tarihsel Süreç İçinde STÖ Kavramı

Batı Avrupa’da 12. yüzyıldan itibaren, örgütlenmiş bir yönetim düzeninin bulunmadığı yerlerde bir ölçüde de olsa örgütlenmeyi feodalizm sayesinde sağlamış olan sistem sayesinde kentler önem kazanmaya, bununla birlikte ticaret canlanmaya, yeni zenginlik kaynakları oluşmaya başlamıştır. Feodal askerler bu kaynaktan yararlanmak istemiş; ancak bunun karşılığında küçük esnafın ve üreticinin korunması işlevini de üstlenmiştir. Bu şekilde asillere verdikleri yeni olanakların karşılığını almak isteyen kentteki üretken sınıf (halk, şehir ahalisi) ile asiller arasında uzlaşma sağlanmıştır¹⁹.

17. ve 18. yüzyıllarda; sivil köklü ifadelerin kullanılması yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde toplum, siyasetin baskısından kurtulan ilk toplumsal sistem olarak yer almaktadır. Bu süreçte, Hegel ve Marks sivil toplum anlayışına farklı bakış açıları getirmişlerdir. Hegel, yaşamın çeşitli kesitlerinin (kazanç, bireysel mutluluk ve bireysel statünün korunması) toplu olarak yaşanan biçimsel sivil toplumu almış, ancak insanların gelişmesini biçimlendiren toplumsal evreler içinde yalnızca sivil

¹⁸ Nelson, *Ön. Ver.*, s. 24-26.

¹⁹ Doğan, *Ön. Ver.*, s. 15.

toplumun yeterli olamayacağını, bireylerin devlet içerisinde yaşadığı zaman daha yüksek amaçlara ulaşabileceğini belirterek, devleti sivil toplumu biçimlendiren çerçeve olarak görmüş, sivil toplumun sürekli olarak devlet gözetimine ve denetimine ihtiyaç duyacağı görüşünü savunmuştur.

Marks ise; sivil toplum ve devlet ayrı ayrı ele alındığında iktisadi faaliyetlerin düzenlenmesi ve bu faaliyetleri düzenleyenlere uyma zorunluluğunun Hegel anlayışında olmadığını belirterek; bireylerin ve sınıfların iktisadi çıkarlarını “vatandaş” olarak gördüğü işlemlerden ayırmanın yanlış olduğunu vurgulamıştır. Marks’a göre; devlet bireyin evrensel gelişmesinin sonucu değil, çıkarlarının biçimlendirdiği sonuçtur. Ayrıca Marks sivil toplumun yalnız sınıflara ait olmadığını, genelde örgütlenmeye olanak sağladığını belirtmektedir.

18. yüzyıldan itibaren iletişim olanaklarının artması, tüketim eğilimlerinin değişmesi, teknoloji-pazarlama etkileşimi, bireylerin toplumda etkin ve yararlı olma istemlerinin artması sonucunda grup yapısı ve etkin olma isteğinde de değişimlere yol açmıştır. Bu değişim sürecinin çeşitli kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte ivme kazanmış ve toplumların bilgiye, yeniliklere ulaşma, yaşamlarına geçirme olanaklarını da sınırsız bir noktaya taşımıştır. Bilginin yoğunluk ve önemlilik kazanması, bilgi toplumunun oluşmasına etki etmiştir. Bu yeni süreç bilgi toplumunun da en önemli yapılarından olan sivil toplum örgütlerinin bakış açıları, yaklaşımları ve kitle iletişim araçları ile kitlelere ulaşma yöntemlerinde de değişimleri kaçınılmaz bir noktaya getirmiştir.

1.2.1. Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde STÖ’lerin Önemi

STÖ’lerin bilgi toplumuna geçiş sürecinde de, toplumsal değişime ivme kazandırma misyonlarını yaşama geçirebilmeleri için; değişen üretim ilişkileri, teknolojik gelişmeleri örgüt yapılarına taşımalarını gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik, bilgi toplumu kavramının açıklanmasıyla daha net bir görünüme kavuşacaktır.

Bilgi toplumuna geçiş süreciyle birlikte, bilginin tüm bireylerde bilgi donanımı ile gücü elde edebileceklerine dair bir paradigmanın oluşmasına neden olmuştur. Bu

paradigma, bilgi toplumunun taşıması gereken özellikleri şu başlıklar altında toplamaya katkı sağlamaktadır²⁰;

- Bilginin önem kazanması
- Globalleşme
- Bilgi sektörünün önem kazanması
- Gönüllü kuruluşların etkinlik sağlaması
- Bireyin merkezi konuma gelmesi
- Teknolojik gelişmeler
- Örgütlü toplumun güçlenmesi

Bu bağlamda aşağıda yukarıda belirtilen bilgi toplumunun özellikleri, toplum yapısının içinde yer alan ve bu toplumun gerisinde kaldığında işlevselliğini yitirecek olan STÖ'lerin de; bireye, bilgiye ve topluma ulaşma yöntemlerini ve iletişim stratejilerini etkileyen ve belirleyen bir önemlilik kazanmaktadır.

Bilgiye sahip olan birey, kendisini bir çok konuda yetkin görmesi, toplum içinde yer alan diğer bireylerin bilgilenmesine yardımcı olmayı arzu etmesi, bilgi toplumuna geçiş sürecine ivme kazandırma noktasında, ortak amaç değer ve bilgiye sahip kişilerin oluşturduğu grupların sayısının artmasına neden olmaktadır. Bu durum STÖ'lerin çıkara dayalı olmayan, bireysel çekişmelerin yaşandığı ortamlardan uzaklaşarak, dayanışmacı ve bireyin merkezde olduğu bir yapılanma içine girmelerine yani değişim sürecine katılmalarını gerekli bir noktaya getirmektedir. Bu değişim sürecinde STÖ'lerin misyonu; gelecekteki hedeflere etki edecek konularda örgütün ve üyelerinin davranışlarını yönlendirme, heyecanlandırma ve amaçlara yönelik katılımı artırma olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda STÖ'ler demokrasinin temel koşullarından olan, kitlede siyasi bilinç oluşturma çabası dışında bilgi toplumuna geçiş sürecine ve bu sürecin beraberinde getirdiği yeniliklerin, değişimin yayılımına da ivme kazandırma misyonunu da üstlenmesi gerekmektedir. Toplumda ortak dil ve bilgi düzeyi oluşturarak, toplumsal bütünlüğü de koruma işlevini yürüten STÖ'lerin bilgi toplumuna geçiş sürecindeki misyonları şu başlıklar altında toplanabilir;²¹

- 1- Toplumda bilgi düzeyinin artmasına ve bilginin en temel değerlerden biri olarak

²⁰ T. Bensgir, **Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim (TODAI, 2000)**, 2-7.

²¹ Üç Sempozyum, **Sivil Toplum Kuruluşları** (Türk Tarih Vakfı, 1998), s. 27.

toplumda yer almasının sağlanarak ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşturulması,

2- Kültür boşluğunu en aza indirerek toplumsal uzlaşmanın ve barışın sağlanması için bireylerin asgari müştereklerde buluşturularak, kolektif bilincin geliştirilmesi,

3- Farklı düşüncelere demokratik ortamda hoşgörüylü yaklaşımın sağlanması,

4- Din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün yaygınlaşması,

5- Bireysel inisiyatifler ile, yönetime katılma ve söz sahibi olma bilincinin artırılarak, toplumsal denetim sisteminin oluşturulması,

6- Birey olarak etkin olunamayacak noktalarda örgütlü biz bilincinin gelişmesini sağlayarak kolektif yapının oluşturulması,

7 -Bireyin aidiyet duygusuyla(Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisi) içinde olduğu, kendini ve hedeflerini gerçekleştirme gereksiniminin harekete geçirilerek, benzer amaçtaki kişi ve gruplarla buluşmasının sağlanması,²²

8- Katılımın somut faydasının ön plana çıkarılarak, STÖ'lerin baskı grubu olma özelliğinin artması ve faydanın toplumsal beklentiler doğrultusunda devamlılığın sağlanması,

9- Kamuoyu yaratmanın öneminden yola çıkarak, toplumu katılım için motive ederken doğru kitle iletişim araçları ve doğru iletişim stratejilerinin kullanılarak etkileşim oluşturulması,

10- Bilgi toplumunun oluşumu için, kitleyi evrensel değer, bilgiler ve fikirlere ilişkin bilgilendirme çalışmalarının sürekliliğinin sağlanması,

11- Kitleye aktarılan bilginin, fikirlerin yaşama geçebilmesi için gerekli ortamların hazırlanarak, gönüllüğün yayılmasını sağlayarak, toplumsal tepkinin geliştirilmesi.

1.3. STÖ'lerin Sınıflandırılması

STÖ'lerin tanımlarında olduğu gibi sınıflandırılmasında da farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Kimi siyaset bilimcisi tarafından kar amaçlı organizasyonlarla eş değerde tutulmuştur. Kimi zamanda STÖ'lerin baskı grubu olma ve toplumsal değişime aracılık etme işlevlerini ön plana çıkan sınıflandırılmalar yapılmıştır. STÖ'lerin işlevlerini ve demokratik yapılanma içinde gerekliliklerini algılayabilmek için bu farklı sınıflandırmaları açıklamakta yarar bulunmaktadır. STÖ'leri amaçlarına göre en

²² Ç. Kağıtçıbaşı, *Kültürel Psikoloji* (YK, 1998), s. 26.

detaylı sınıflandırma Mehmet Akad tarafından yapılmıştır. Akad; STÖ'leri, ideolojik nitelikte, sınıflara dayalı ve politik nitelikte olarak üç başlık altında incelemiştir²³.

1) İdeolojik Nitelikteki Sivil Toplum Örgütleri

- Üniversiteler
- Dinsel Örgütler
- Gençlik Örgütleri
- Diğer Düşünce Örgütleri

2) Sınıflara Dayalı Sivil Toplum Örgütleri

- a) Kırsal Alanda Olanlar (Tarım alanında çalışanları örgütleyen)
- b) Kentteki Örgütlenme (İşvereni ve işçiyi örgütleyen sendikalar vb.)

3) Politik Nitelikteki Sivil Toplum Örgütleri (Yürütme, yasama organları, bürokratları örgütleyen meslek örgütleri gibi)

Duverger ve Schwarzenberg ise, sivil toplum örgütlerini amaçlarına göre iki başlık altında incelemektedir²⁴;

Amaçlarına Göre Sivil Toplum Örgütleri;

- 1) Amaçları yalnızca baskı kurmak olan
- 2) Amaçları kısmen baskı kurmak olan

2.1. Mesleki Örgütler

- Esnaf ve Sanatkar Örgütleri
- Tüccar ve Sanayici Örgütler
- İşçi Memur Meslek Örgütleri
- Medya
- Tüketici Örgütleri
- Tarımsal Kesim Örgütleri

2.2. Düşünce ve Fikir Sivil Toplum Örgütleri

- Dinsel Örgütler
- Özel Amaçlı Örgütler
- Fikir Dernekleri ve Klüpleri

²³ M. Akad, **Çoğulcu Demokraside Siyasal İktidar ve Baskı Grupları** (Z Yayınları, 1994), s. 29.

²⁴ Aynı, s. 58.

-Diğer Gruplar

Amaçları yalnızca baskı kurma olan sivil toplum örgütlerinin temel işlevleri, toplumun beklenti ve ihtiyaçlarına uygun çözümleri üretme adına yürüttükleri lobi faaliyetleridir. Baskı grubu niteliği taşımaları da, kamuoyu oluşturarak siyasi sisteme ve sistem içindeki aktörlere etki edebilme güçlerinin olmasıdır. Diğer yandan amaçları kısmen baskı kurmak olan, fikir ve düşünce örgütleri toplumun bilgi ve düşünce yapısına olumlu yönde etki ederek toplumsal değişim sürecine etki edebilmeyi amaçlamaktadır. Toplumsal bazda projeler üretebilme ve bu projeleri kamuoyu desteği ile yürütebilme özelliklerinden dolayı, siyasi aktörler tarafından kısmen baskı kurabilen örgütler olarak kabul edilmektedirler.

Diğer yandan STÖ'ler, örgütsel yapılarının oluşumlarına, örgüt üyelerinin nitelik ve niceliklerine bağlı olarak da sınıflandırmaya tabi tutulmaktadırlar. STÖ'ler örgüt yapılarına göre, kitle ve kadro örgütleri olarak iki başlık altında incelenmektedir²⁵.

Kadronun ve kadrolaşmanın önemli olduğu STÖ yapılarında, örgüte katılanların niceliği değil niteliği önem kazanmaktadır. Üyelerinin az olmasına karşın, üyelerinin sınıfsal ve düşünsel boyutları örgütün etkinliğini arttıran öğelerdir. Kadro sivil toplum örgütlerine, fikir klüpleri, düşünce ve proje üreten örgütler örnek olarak gösterilebilir.

Kitle sivil toplum örgütlerinde ise; üye sayısı örgütün etkinliğini sağlayan temel öğelerdir. Kamuoyu oluşturarak baskı kurabilme olanağını elde edebilmeleri için, her meslekten, her düşünceden kişinin örgüt içinde yer alması gerekmektedir. İşçi sendikaları, spor ve gençlik örgütleri, kadın örgütleri kitle sivil toplum örgütlerine örnek olarak gösterilebilir. Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta, STÖ'lerin toplumsal değişime ivme kazandırabilmesi için, toplumun önünde olan kişilerin bir amaç etrafında toplanarak, toplumun değişim ve gelişim sürecine katkı sağlarken kadro sivil toplumu olması ve değişimin tüm toplumu kapsaması için de kitle iletişim araçları ve iletişim yöntemleri ile tüm toplumu içine almasının gereği ve önemidir.

Kitle ve kadro sivil toplum örgütleri arasındaki yapısal farkları şu şekilde göstermek olasıdır;

²⁵ Keane, *Ön. Ver.*, s. 67.

KİTLE STÖ'LERİ :	KADRO STÖ'LERİ:
Aktif/eylemci	Daha az eylemci / Disiplinli
Esnek	Disiplinli
Grup yapısı önemli	Üyelerinin saygınlığı ve maddi yapısı önemli
Toplumun beklenti ve istekleri önemli	Düşünce üretimi önemli

Belirtilen bu farklılıklar kitle STÖ'lerinin önceliği, toplumsal beklentilerin çözümlenerek yaşama geçirilmesine ve baskı grubu karakteri taşıyabilmesi için de nicel katılımı sağlayacak noktaya gelmesinin gereğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, toplumsal değişim ve gelişime katkı sağlayarak, toplumsal tepkinin oluşumuna aracılık edebilecek örgütlü yapıların kitle STÖ'leri olduğu sonucuna varmak olasıdır.

1.4. Sivil Toplum Örgütlerinin Özellikleri

Amaçlarında ve örgütsel yapılarında farklılıklar bulunan STÖ'lerin, bilgi toplumuna geçiş sürecindeki misyonlarını yaşama geçirebilmeleri ve varlık göstererek etkin bir noktaya gelerek katılımı sağlayabilen örgütler olabilmeleri için bazı ortak özellikleri bünyelerinde bulundurmaları gerekmektedir. Bu özellikler şu başlıklar altında toplanabilir:

- 1) Hükümet dışında, bağımsız örgütler olarak yaşama geçmeleri,
- 2) Devlet aygıtına ait olmayan, kendilerine özgü amaçları olan örgütler olmaları,
- 3) Kar amacı gütmeyen, yani kendileri ve üyelerinin kişisel zenginliği için ekonomik çıkar elde etmemeleri,
- 4) Uygulanan toplumsal politikaların olumsuz sonuçlarından mağdur olan kesim ve grupların katılımını sağlamaları,
- 5) Sağlık, eğitim, çevre gibi alanlarda faaliyet göstererek, toplumsal bilincin oluşumuna aracılık etmeleri,
- 6) Topluma örgütlenme, katılım, toplumsal denetim konularında bilgi ve fikir aktarımı ile, projelerinin toplumsal boyutta destek görmesini sağlamaları,
- 7) Toplum içinde bilgi düzeyi farklılaşmasından dolayı oluşabilecek anomiye azaltmak amacıyla, bilgi, teknoloji, kaynak aktarımı sağlayarak, toplumun her

katmanına gereksinimi kadar bilgi vererek, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna katkı sunmaları,

8) Sosyal manipulasyon ile, siyasi aktörlerden destek alarak, kamuoyunun beklenti ve gereksinimlerine yönelik çözüm üretmeleri,

9) Siyasetin üstünde olma özelliğini koruyarak, kitleleri bilgilendirme ve tepkileri kanallı etme amacıyla ikna edici iletişim faaliyetlerini kullanarak toplumsal tepki refleksinin oluşumunu sağlayan açık yapıda oluşumlar olmaları,

10) Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, kitle iletişim araçlarını kullanarak toplum içindeki etkileşimin oluşumuna ve değişimin ivme kazanmasına aracılık eden örgütsel yapı özelliği taşımaları.

STÖ'lerin etkinliği sağlamak için bünyelerinde bulunması gerekli olan bu özelliklerin tümünü iki başlık altında toplanabilir. Bunlardan biri STÖ'lerin, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna katkı sağlayarak kolektif bilincin gelişimine aracılık etmesi ve diğeri de, kolektif bilinç ile toplumsal tepkiyi yaşama geçirecek denetim sisteminin toplumda yerleşmesine katkı sunacak bir baskı grubu noktasına gelebilmektir. Bu özellikleri bünyesinde bulunduran STÖ ise, kitle STÖ'ü olabilme olanağını ele geçirebilmiş şekilde kabul edilebilir.

STÖ'lerin, toplumsal gelişim ve değişim sürecine katkı sağlayarak toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık eden bu iki boyutun da kitle STÖ'ü olabilmenin temel şartının, nicel katılımı en üst düzeye çekebilen ve değişimlerin toplumun beklentilerine uygun olarak yaşama geçirilmesine katkı sağlayan bir örgütsel yapıya işaret etmektedir. STÖ'lerin toplumsal gelişim ve değişime aracılık ederek bu işlevleri yerine getirebilen kitle STÖ'leri olabilmeleri ise, baskı grubu karakterini taşıyabilmelerine bağlıdır²⁶. Bu nedenle STÖ'lerin, demokratik yapılanma içinde ne durumda ve hangi koşullarda baskı grubu olabileceklerini kısaca açıklamakta yarar bulunmaktadır.

²⁶ Ö. Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma* (Gendaş, 2000), s. 29.

1.5. Sivil Toplum Örgütlerinin Baskı Grubu Olma Özelliği

Bilgi toplumunun temel koşullarından biri çok seslilik ve bir diğeri de demokratik katılımdır. Demokratik katılımın en temel unsuru ise; sivil toplum kavramına verilen önemdir²⁷.

Sivil toplumun en belirleyici özelliklerinden biri; siyasi oluşumun dışında kalarak, politik aktörleri etkileme çabası içinde olan grup ve sınıfları kapsamasıdır. Grup ve sınıflar çeşitli alanlardaki sorunları kamusal tartışmaya sokarak, toplumda değişim yapmaya, varolan sosyal enerjiyi kitlesel harekete dönüştürmeye yönelik bir çaba içindedirler. Toplum içindeki çeşitli gruplar, sınıflar sorunlarını kamusal tartışmaya sokabildikleri ölçüde sivil toplum içinde yer alabilmektedirler. Diğer bir deyişle, iktidarın dışında kalan grup ve sınıfların istemlerini kamusal alanda tartışma noktasına getirerek, politik toplumu bu yönde etkilemek, baskı yapmak sivil toplumun amaçları arasında yer almaktadır²⁸.

Baskı gruplarının kısa tarihçesi incelendiğinde, kamu yararına uygun şekilde düzenlenmesi çabaları son yıllarda ortaya çıkan bir çalışma olduğu görülmektedir. Baskı gruplarının tarihsel başlangıcı ile ilgili net bir bilgi edilememiş olmasına rağmen, James Madison, *The Federalist* dergisinin 10. sayısında üstü kapalı olarak; “güçler, büyük toprak sahiplerinin çıkarları, ticari çıkarlar, üretici çıkarları, bireysel çıkarlar ve daha bir çok ufak tefek çıkar birbiriyle çarpışarak kendilerine daha faydalı konuların siyasi arenada yer almasına çabalarlar diyerek baskı gruplarının Amerika’daki varlığından söz edilmiştir²⁹. Baskı grubu kavramı toplumda kendiliğinden oluşmuş, yapay bir olgu değil, tarihsel evriminin sosyo -ekonomik yapıdaki uzantısıdır. 17. yüzyılda gerçekleşen buluşlar sonucunda üretim şekillerinde değişimler olmuştur. Üretim şekillerindeki değişimler, insanlar arasındaki emek ve işgücü kavramlarına da yansımıştır. Ekonomik sıkıntı içinde olanlar emeklerini işverenlere onların belirlediği şartlar doğrultusunda satmak zorunda kalmışlardır. Ancak zaman içerisinde zorlu mücadeleler sonucunda grev hakkını elde edebilmişlerdir. İşçi birlikleri baskı grubu olarak ilk kez İngiltere’de 1834 yılında “Trade Union” adıyla kurulmuştur. Hükümet tüm işçilerin toplandığı bu birlikten çekilmiş ve faaliyetlerini kısıtlayan bazı kurallar koymak zorunda kalmışlardır. Amerika

²⁷ J. Keane, *Civil Society and Old Images* (Polity Press, 1998), s. 21.

²⁸ Aynı, s. 21.

²⁹ Judge, *Ön. Ver.*, s. 8.

Birleşik Devletleri'nde ise; ilk büyük grev demiryolları çalışanlarının çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, demiryolu çalışanlarının oluşturduğu baskı grubu tarafından 1887 yılında yapılmıştır .

20. yüzyılda ise; “baskı grubu” deyiminin ilk kez 1925 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gazeteciler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde baskı gruplarının siyasi hayattaki görevleri hakkında hemen her ülkede hızlı bir gelişme içinde oldukları, etkinliklerinin göz ardı edilemeyecek kadar geliştiği ve kuvvetler olarak siyasal partiler gibi anayasal kurumlar şeklini aldıkları söylenebilir.

STÖ'lerin tarihsel süreç içerisinde baskı grubu olarak kabullenilmesi nedeniyle siyasi ve sosyal yaşam üzerinde etkin rol oynadığı da kabul edilebilir. Diğer bir deyişle; baskı gruplarının demokratik yapılanmasını tamamlayan ülkelerde toplumdaki çok sesliliği ve katılımı ifade eden örgütler olduklarıdır.

Siyaset bilimciler baskı gruplarının farklı özelliklerinden yola çıkarak çeşitli tanımlar geliştirmişlerdir. Mehmet Akad baskı gruplarını; toplumdaki çeşitli sosyal güçlerin bilinçli biçimde örgütlenerek, kendi çıkarları doğrultusunda toplumsal çıkarları iktidara iletilmesini ve onunla karar verme işlemini paylaşarak kitlenin gerçek iradesini belirleyen ve yönetime meşruluğunu kazandıran çoğulcu gruplar olarak tanımlamaktadır³⁰.

Bir diğer tanım ise; “Siyasal iktidarı etkilemeyi amaçlayan her türlü insan topluluğu, bir baskı grubu olarak değerlendirilir” şeklindedir³¹.

Nazif Akçalı'nın yaptığı tanım ise baskı grubunun örgütlü olma özelliğini ön plana çıkarmaktadır³². Akçalı'ya göre; toplumun yönetimi konusunda siyasi iktidarı bizzat elde etmek yerine, siyasi iktidar, siyasi partiler ve kamuoyu üzerinde dolaylı veya dolaysız, gizli ya da açık baskı kurabilen, resmi ve gayri resmi örgütlenmiş siyasi kuvvettir.

Baskı gruplarına ilişkin en yaygın tanımda ise, iletişim faaliyetlerinden de söz edilmektedir. Bu tanım, kanun yapıcılara yönelik lobi faaliyetleriyle, yönetimin

³⁰ Akad, *Ön. Ver.*, s. 36.

³¹ Ş. Yenişchirlioğlu, *Birey, Toplum, Devlet İlişkileri* (Ümit, 1999), s. 24.

³² Aynı, s. 26.

etkilenmeye çalışan ekonomik ya da özel çıkarlara yönelik organize olmuş bir küme insan ya da organizasyon şeklindedir³³.

Yapılan tanımlar doğrultusunda STÖ'lerin, bir baskı grubu olarak toplumsal ve siyasi anlamda katkı ve etkilerini şu şekilde sıralamak olasıdır;

- 1-Kamu yararını gözetme ve kamuoyu oluşturmak
- 2-Sosyal manipulasyon aracı olmak
- 3-Demokrasiye katkı sağlamak
- 4-Toplumsal yaşama katkı sağlamak
- 5- Siyasi yapı ile toplum arasındaki iletişimi sağlamak
- 6- Toplumsal katılımı oluşturmak.

STÖ'lerin baskı grubu özelliği ile gerek toplumsal ve gerekse siyasal boyutta sağlayacağı bu katkıları kısaca açıklamak. baskı grubu karakteri taşımasında gereklilik olan STÖ'lerin bilgi toplumuna geçiş sürecindeki öneminin vurgulanması açısından bir gereklilik arz etmektedir.

1.5.1. Kamu Yararını Gözetme ve Kamuoyu Yaratmak

Kamu sözcüğü; genel anlamda bir kuruluşun (hükümet ya da hükümet dışı) eylem ve işlemlerinden doğrudan ya da dolaylı olumlu ya da olumsuz olarak etkilenen, kanaat ve eylemleriyle kuruluşu olumlu ya da olumsuz olarak etkileyen, ortak kanılara, davranışlara ve beklentilere sahip birey, grup ve kuruluşları anlatmaktadır³⁴. Toplum içinde farklı beklenti, gereksinim içinde olan bir çok kamunun bulunması, siyasi iktidarların bu kamuların hepsini aynı oranda tatmin etmesinin mümkün olmadığını da ortaya çıkarmaktadır. Farklı beklenti ve gereksinimlere sahip kamuların kendilerini, beklentilerini ifade edebilecekleri ortamların gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu kesimlerin beklentilerini dile getirebilmeleri, sorunlarının çözümüne yönelik önerilerin geliştirilmesi ise, toplumsal bütünlüğü koruyarak yerine getirme misyonunun üstlenen STÖ'lerin işlevleri arasında yer almaktadır. STÖ'leri kamunun beklentilerine çözüm üretme, bu istek ve sorunları siyasi sisteme aktarma noktasında ise, kamuoyu yaratma işlevini de üstlenmek durumundadır. Çünkü, bir baskı grubu karakteri taşıyabilmenin

³³ S.Yerasimos ve diğerleri, *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik* (İletişim, 2001), s. 19.

³⁴ B. Uysal, *Siyaset, Yönetim, Halkla İlişkiler* (TODAİ, 1998), s. 59.

en önemli şartlarından biri, nicel açıdan da etkinlik sağlayarak, kamuoyunun oluşmasına aracılık etmektir. Kamuoyu en genel tanımıyla şöyle ifade edilmektedir;

“Hükümet sistemi dışında olan ve fikirleriyle hükümetin faaliyeti, bünyesi ve bunu oluşturan siyasi aktörler üzerinde etki edici ve belirleyici konularda serbestçe ve açıkça ifade edilen kanaatler” dir³⁵.

Tanımdan da anlaşılacağı gibi, kamuyu ilgilendiren, beklentilerini ve isteklerini etkileyen konularla ilgili olarak, kamunun tepki vererek belirleyici unsur olması, kamuoyunun temel özelliğini oluşturmaktadır. STÖ’ler, toplumun beklentilerine somut çözüm üreten ve yaşama geçmesini sağlayan örgütlü yapılar olmaları nedeniyle, kamuoyu oluşumuna ve siyasi aktörlere, yasa yapıcılara etki edebilme potansiyeline sahiptirler. Kamuoyunun oluşabilmesi katılımcı demokratik bir yapının varlığına işaret etmektedir. Katılımcı demokratik yapının en önemli unsurlarından biri olan, STÖ’lerin bir baskı grubu karakteri taşıyarak, toplumun katılım sağlamayı arzu edeceği demokratik, açık, kamu yararını düşünen kitle örgütleri olma gereğini beraberinde getirmektedir.

1.5.2. Sosyal Manipulasyon Aracı Olmak

STÖ’lerin baskı grubu oluşturabilme amacıyla toplumsallaşma süreci içinde her zaman varolduğu düşünülmektedir. Belli beklentilere ve amaçlara ulaşmak isteyen kişi ve gruplar yaşamın her boyutunda toplum içinde yer almaktadır.

Siyasal iktidarların istenilen doğrultuda etkilenmesini amaçlayan topluca eylemler ve amaçlarına uygun planlı iletişim faaliyetlerini kullanarak sosyal manipulasyon, ile kamuyu örgütlenme ve kamuoyu yaratarak toplumsal tepki refleksini oluşturma işlevini gerçekleştirmektedirler. Sosyo-ekonomik gelişmenin sonucu olarak yönetim faaliyetleri insan topluluklarını daha yakından ilgilendirmeye başlamış, bu da kişilerin siyasal sistemi etkileme eğilimlerini artırmıştır. Önceleri karşı konulan bu eğilimler daha sonraları kabullenilmiş, hatta yönetsel yapının ayrılmaz parçası olarak görülmeye başlanmıştır³⁶.

Baskı grubu olarak tarihsel süreç içerisindeki gelişim, toplum içinde var olan

³⁵ Aynı, s. 62.

³⁶ Keane, J., 1998, Ön. Ver., s. 32.

beklentiler üzerine odaklaşan, siyasal sisteme etki etme çabası bu grupları kitle STÖ'leri olma noktasına taşımıştır. Bilgi toplumuna geçiş süreciyle birlikte demokratik katılımın artması sonucunda, STÖ'lerin baskı grubu karakteri ile, hem toplum içindeki barışın uzlaşmanın sağlanarak kamuoyunun oluşturulması ve hem de siyasal aktörlerin toplumsal beklentilerin gerçekleşmesine aracılık etme noktasında manipülasyon işlevleri daha da belirginleşmiştir.

1.5.3. Demokrasiye Katkı Sağlamak

Bilgi toplumuna geçiş sürecindeki toplumların yaşamına giren en önemli değişimlerden biri demokrasidir. Demokrasi ile birlikte, demokratik olaylar ve haklar da yaygınlık kazanmıştır. Demokrasinin gelişimi ile birlikte bireyin çeşitli iletişim kanalları ve STÖ'ler aracılığı ile hak ve özgürlükleri hakkında bilgilenmesi ise, bireyin merkezde olduğu bir demokratik yapıyı da beraberinde getirmektedir³⁷. STÖ'ler, siyasal yönetime katılarak toplumsal beklentilerin karşılanması noktasında bir baskı grubu olma özelliği taşımaktadır. Bireyin yönetime katılabilmesi ise demokratik toplumlarda STÖ'lerin katkısı ile gerçekleşmektedir.

Günümüzde demokrasi anlayışının iki temel ögesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki birey, ikincisi ise aynı değerleri, amaçları ve düşünceleri paylaşan insanların oluşturduğu gruplardır. Demokratik sistemin sürekliliğini sağlayan gruplar da demokratik baskı grupları ve siyasal partiler olmak üzere kendi içlerinde ikiye ayrılmaktadırlar³⁸.

Siyasal partiler birer iktidar alternatifini olarak sistem içinde bulunmaktadır. İşgören örgütleri, işçi sendikaları, meslek örgütleri vb. demokratik baskı grupları üyelerinin ortak amaç ve düşüncelerini savunan, bu çerçevede bir yandan siyasal partilerin iktidar olmalarını destekleyen ya da iktidara gelmelerini engellemeye çalışan demokratik kurumlar olarak yapılanmıştır³⁹.

Demokratik siyasal sistemde, STÖ'lerin baskı grubu olarak varlığını sürdürmesinin temel nedeni; insan mutluluğunun sağlanması, toplumsal beklentilerin karşılanması, bu doğrultuda toplumsal kalkınmayı sağlayan projelerin üretilmesidir⁴⁰. Gerek siyasal

³⁷ Keane, J., 1998, Ön. Ver., s. 34.

³⁸ Akad, Ön. Ver., s. 48.

³⁹ B. Kahraman, "Devleti Küçültmek", *Radikal*, (20 Ocak 2001).

⁴⁰ Uysal, Ön. Ver., s. 71.

partiler ve gerekse baskı gruplarının temel amacı bireye hizmet ederek, düşüncelerini, taleplerini gerçekleştirmek için onlar adına projeler üreterek toplumsal katılımı sağlamaktadırlar. Bireylerin önemli bir bölümünün üye olması ile güç haline gelebilen STÖ'ler; toplumun eğitim , kültür, sosyal ve yenilenme alanlarındaki etkinliklerinin yer aldığı kuruluşlardır. Bu örgütlerin yapısal özellikleri incelendiğinde, üyelerin sosyal statüleri, sınıfsal konumlarının örgüt yapısına etki etmektedir. Özgür ve gönüllü örgütler, zamanla kapalı ve özel hale gelmektedir. Başlangıçta açık olan örgütlerin özelleşmesi ve bireylerin özgür gönüllü katılımına kapatılması, STÖ'lerin katılımcı, demokratik kimliğine olumsuz etki eden bir unsur haline gelmektedir⁴¹. Oysa bilgi toplumuna geçiş sürecine eşlik edecek ve katkı sunacak STÖ'lerin, bireyin kendisini, beklentilerini özgürce ifade edebileceği demokratik yapılar olarak faaliyet gösterdiği takdirde, toplumun demokrasi anlayışına katkı sunabilecek kitle örgütleri olabileceklerdir.

1.5.4. Toplumsal Yaşama Katkı Sağlamak

STÖ'lerin toplumsal kalkınma ve gelişmeyi sağlayan öncelikli örgütlerden olmasına etken faktörlerden biri; dağınık fikirlerin toplanması ve tartışmaların toplumsal beklentiler üzerine yoğunlaşmasını sağlamaktır. Yalnızca siyasi alanda olmayan, pek çok farklı konu üzerinde çalışmalar yaparak projeler üreten STÖ'ler; özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecinde örgütlü toplum olma, bilgiyi yaşama geçirme, çevre, sağlık, bireysel haklar gibi konularda da bilinç düzeyinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Kolektif bilinç düzeyinin oluşması ise; toplumda beklenti ve gereksinimler karşısında katılımın sağlanarak, tepki düzeyinin oluşması anlamında önem kazanmaktadır⁴².

STÖ'ler kolektif bilincin gelişimine aracılık etme sürecinde, toplumsal bütünlüğün korunması ve anominin en aza indirgenmesi amacıyla; üyelerinin ve toplumun istek, beklenti, tercih ve çıkarlarını temsil etme sorumluluğunu da üstlenerek sorun çözme kamuoyu yaratabilme işlevini de üstlenmektedir. Bu nedenle siyasi mekanizma içinde yer alan siyasi aktörler belirli konularla ilgili karar almadan önce STÖ'lere bilgi verme

⁴¹ M. Başoğlu, *Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları* (Harbiş, 1982), s. 32.

⁴² *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar Etik Deprem* (Tarih Vakfı, 2000), s. 91.

ya da desteklerini alma gereksinimi duyarlar. STÖ'lerin baskı grubu karakteri ile hem belirli grupları ikna ve yönlendirme gücüne sahip hem de o konu üzerinde ayrıntılı bilgi sahibi olma ve dökümanite etme konusunda çoğu zaman yeterli altyapıya sahiptirler⁴³. Bu nedenle de toplumsal beklentilerin belirlenmesi noktasında siyasi sistem için önemli bir veri kaynağı olma özelliği taşımaktadırlar.

1.5.5. Siyasi Yapı ile Toplum Arasındaki İletişimi Sağlamak

STÖ'ler, toplum ile siyasi mekanizma arasındaki iletişim işlevini de yürüten yapılar olmak durumundadır. Örgüt üyelerinin beklenti ve taleplerini yönetimin ilgili kesimlerine aktarma ve yönetimin verdiği bilgileri kamuoyuna aktararak ilgili grupların bilgilendirilmesi işlevini yürütürler. Türkiye'de ekonomik kriz süreci içerisinde, işçi ve memur sendikalarının siyasi aktörler ile yaptıkları görüşmeler sonucunda, sosyal patlamaya neden olabilecek tepkilerin aşılması ve ilgili kitlenin bilgilendirilmesi sonucundaki anlaşma süreci örneği gibi.

STÖ'ler siyasi aktörlerin üzerinde önemli etki yaratacak proje ve görüşler üreterek; hem siyasi aktörlerin kamuoyu tarafından yıpratılmasını önler, hem de faaliyetlerinin daha etkin olarak yaşama ve toplumsal boyuta indirgenmesini sağlar⁴⁴. STÖ'ler tarafından siyasi yapı ile toplum arasındaki çift yönlü iletişim ağının kurulması, toplumun beklenti ve isteklerin siyasi aktörlere aktarılması ve çözümlerin üretilmesi noktasında topluma bilgi verilmesi toplum içinde anomiye azaltacağı gibi, STÖ'nün baskı grubu karakteri ile çeşitli yaptırımlarda ve değişimlerde söz ve yetki sahibi olmasına da katkı sağlayacaktır. Bu katkının STÖ'ne dönüşümü ise toplumsal katılımın sağlanması şeklinde olacaktır. Bu da, örgütü kitle STÖ'sü konumuna getirecektir.

1.5.6. Toplumsal Katılımı Oluşturmak

Bilgi toplumuna geçiş süreciyle birlikte, bireyin merkezde olduğu demokratik yapı, bireylerin kendileri ya da toplumun geneli ile ilgili kararların alınmasına etki etme gücünün oluşmasına etki eden bir noktaya gelmiştir⁴⁵. Bireyler demokrasinin yapılması içinde etki güçlerini ya bir siyasi parti seçimi ile ya da bir örgüt aracılığı ile

⁴³ Aynı, ss. 93-95.

⁴⁴ Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları, 1998, Ön. Ver., s. 39.

⁴⁵ Başoğlu, Ön. Ver., s. 59-62.

gerçekleştirebilmektedir. Bu süreç içinde, bireylerin demokratik katılım haklarından biri olan STÖ'lere katılımı bir gereksinim noktasına dönüştürebilmesi önem kazanmaktadır. Çünkü STÖ'lerin baskı grubu noktasına gelerek kitle STÖ'ü olabilmesinin temel koşulu, katılımı sağlayabilmek ve bunun bir davranış biçimine dönüşümüne aracılık edebilmesidir. Varlık gösterebilmelerinin temel koşulu ise katılımı sağlayabilmeleridir. Bunun için de çağdaş örgüt kuramından yola çıkılarak; toplumun katılımının sağlanabileceği projeler üreterek yaşama geçmesini sağlamak STÖ'lerin temel amaçlarından biri olmak durumundadır⁴⁶. Sistem içindeki bir örgütün, toplumsal katılımı sağlamanın ilk adımlarından biri geribildirim kanallarını açık tutmayı sağlamaktır. Çeşitli hizmetlerin, projelerin kendisine iletiminden sonra (çıktı), toplumun tepkisini alarak, beklentilerin ne ölçüde karşılandığını, olumsuz yanların yenilenmesini ve olumlu olanların yinelenmesi kitlenin örgütsel yapıya katılım göstermesi anlamına gelmektedir.

Kar amaçlı faaliyet gösteren bir örgüt; çalışanlarının yönetsel kararlara katılımını sağlayarak, aşağıdan yukarı iletişim ağı, sorumluluk paylaşımı ile, çağdaş örgüt kuramındaki yapısal özellikleri ile etkinlik sağlarken, baskı grubu özelliği taşıyan ve kamuoyu oluşturma çabası içinde olan STÖ'lerin çağdaş örgüt kuramına uygun yapılanmalarının yanısıra toplumsal tepki potansiyelini kitlesel harekete dönüştürerek etki gücünü göstermesi gerekmektedir. Katılım sağlamanın temel amacı, örgüt içinde hem düşünmenin hem de uygulamanın birleştirilmesini sağlamaktır.

STÖ'lerde katılımın sağlanması ise; düşünsel boyutta gerçekleşen projelerin toplumsal bazda yaşama geçirilerek, kitlesel tepkinin alınabilmesidir. Katılma sürecinin gerçekleşebilmesi için, önce " tarafların " ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Katılımda iki taraf bulunma zorunluluğu bulunmaktadır. STÖ'ler bazında bakıldığında; bu iki tarafın, yönetenler (yönetim) ve yönetilenler (gönüllüler, çalışanlar) olduğu görülmektedir⁴⁷. Devlet yönetiminde taraflardan biri olan bireylerin, STÖ'lerde de taraf olduğunu ancak bu kez yönetime etki etme çabası ve bilincinde olan taraf olarak rol aldıkları görülmektedir⁴⁸. Toplumun STÖ'lerde devlet politikalarına karşı tavır içinde

⁴⁶ Aynı, s. 67.

⁴⁷ C. Eroğul, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı* (İmge, 1998), s. 86.

⁴⁸ T. Saylan, "Sivil Toplum Örgütleri ve Türkiye", *Cumhuriyet*, (30 Temmuz 2001), s. 2.

olması, denetim sisteminin yaşama geçmesine ve toplumsal tepkinin oluşumuna işaret etmektedir. Bu tepkinin toplumsal boyutta gerçekleşebilmesi, STÖ'lerin katılımın oluşmasını sağlayacak nitelikte projeleri kitle iletişim araçları ile kitle boyutuna taşınması ile olasıdır. STÖ'lerin toplumsal yapı içinde etkinlik sağlaması noktasında, toplumun çeşitli kesimlerinin gönüllü olarak projelere ve örgüt faaliyetlerine katılım göstermesi, toplum içindeki ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna katkı sağlayacak unsurlardandır. Bu da, kolektif bilincin ve toplumsal denetimin gelişimine, toplumsal tepkinin oluşumuna katkı sağlayacak unsurların beslenmesine neden olacaktır.

1.5.6.1. STÖ'lerde Katılım: Gönüllülük

Toplumun yaşam ve bilgi standartını yükselterek, tek başlarına bireylerin etki edemeyecekleri durumlarda, örgütlü bir yapı içinde siyasi mekanizmaya etki etmek amacıyla ve bireylerin değişimi oluşturabilmek için başvurabileceği önemli araçlardan biri STÖ'lerdir⁴⁹. Bireylerin bilgi ve birikimlerini toplumun diğer bireyleri ile paylaşmayı istemesi ancak gönüllülük ile olasıdır. Toplumun tüm üyelerinin, başarı ve paylaşım motivasyonundan yola çıkarak, STÖ'lerin faaliyetlerine destek vermesi, gönüllü olarak katılım göstermesi, hem STÖ'nün toplum nezdinde olumlanmasına ve hem de yaşama geçirilmesi arzu edilen projelerin başarısına etki edecek unsurlardır. STÖ'lerin, toplumsal yapı tarafından olumlanmasına ve demokrasinin önemli araçlarından olmasına katkı sağlayan gönüllülük, nüfusun küçük bir bölümünü ilgilendiren bir olgu olarak kalmıştır. Ortak kamusal sorunun çözümü için şu ya da bu biçimde örgütlenenlerin oranı %15 ile %20 arasındadır⁵⁰. Bireylerin kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri, düşündüklerini ortak deneyim alanına sahip kişilerle paylaşmaları ve değişimi yaratmak adına örgütlü hareket etmekten ve bu hareket ile kamuoyu desteğini yanlarına alarak, baskı grubu niteliği kazanmaları ancak STÖ'lere katılım ile olasıdır. Kitle STÖ'ü olabilmenin şartlarından biri katılımı toplum bazında sağlayabilmektir. Buna rağmen en azından Türk toplumu için geçerli olan en önemli gerekçe, örgütlü toplum olmayı bilmemek ya da bir diğer deyişle örgütlü yaşam tarzını yaşama geçirememiş olmamaktır⁵¹.

⁴⁹ Keane, J., 1994, *Ön. Ver.*, s. 71.

⁵⁰ Eroğul, *Ön. Ver.*, s. 101.

⁵¹ "Örgütlü Toplum...", *Cumhuriyet*, (27 Aralık 2001).

Türkiye'nin aksine bir çok Kuzey Avrupa ülkesinde örgütlü toplum bilinci yerleşmiş ve bir yaşam tarzı haline gelmiştir. Dolayısıyla gönüllülük siyasi ve toplumsal yaşama katılımın yaygın yöntemlerinden biridir. Bir İngiliz yazarın ifade ettiği gibi; "Herhangi bir derneğe üye olmayan, bir derneği desteklemeyen, eski haklarını korumak ya da yeni haklar elde etmek için düşüncesi ya da dileği olmayan bir İngiliz, gerçek bir İngiliz değildir"⁵². Ancak bilgi toplumu olarak bireysel hak ve özgürlüklerinin devamlılığını sağlayan bu tür örneklerin dışında kalan, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde, gönüllüğün bir yaşam tarzı biçimine gelmesi daha uzun bir süreç içinde gerçekleşebilecek bir olgudur. STÖ'lerin açık, katılımcı çağdaş örgüt yapılarının yanında, katkıyı ve sorumluluğu da paylaşan örgütler olmaları ve toplumu katılım sağlamaya yönelik iletişim faaliyetleri ile dinamize etmeleri gerekmektedir. Bu oluşum ise, STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna katkı sunacak projeler ile varlıklarını sürdürmeleriyle hız kazanabilecektir. Çünkü gönüllülük, bireysel gelişimini tamamlamış, kolektif bilinç düzeyini yakalamış bireyler tarafından olumlanan bir davranış biçimi olarak kabul edilmektedir⁵³.

STÖ'lerin etkinlik sağlayarak, toplumsal tepki refleksini oluşturan baskı grubu olmalarında belirleyici unsurlardan biri de katılımdır. Bu nedenle de katılımı etkileyen unsurların bilinmesi, STÖ'lerin toplumu katılımı sağlama amacıyla manüple etme sürecine katkı sağlayacaktır.

1.5.6.2. Katılımı Etkileyen Unsurlar

Toplumlarda üretim biçimlerinin, teknolojik olanakların, buna bağlı iletişim araçlarının değişim ve gelişimi sonucunda toplumsal etkileşim ve değişim daha kısa bir süreç içinde gerçekleşebilmektedir. Bu süreç toplumda, kolektif bilincin ve toplumsal tepkinin yani katılımın oluştuğuna işaret etmektedir. Katılımın amaca ulaşabilmesi, örgütlü bir biçimde sistem içinde yer almasına ve kitlesel eylem olarak yaşama geçirilmesine bağlıdır. Katılım toplumsal denetim sisteminin yansımasıdır ve süreklilik gerektirdiği için davranış biçimi olarak yerleşik olma gerekliliği bulunmaktadır. Katılımın toplum içinde bir davranış biçimi olarak yerleşebilmesi için bazı şartların oluşumuna gereksinim vardır. Bunlardan biri, bağımsız bir devletin varlığıdır. Bağımsız

⁵² H. İnalçık, "Kültür Etkileşimi, Küreselleşme", *Doğu-Batı Dergisi*, 1301-18, 2001, ss.18-19.

⁵³ Eroğul, *Ön. Ver.*, s. 72.

devlet ile birlikte, bireylerin asgari düzeyde bazı koşullara sahip olmaları gerekmektedir. Fiziksel gereksinimlerini karşılayamayan bireylerin, düzenli hiç bir davranışı sürdüremeyecekleri açıktır. Birey fiziksel gereksinimlerini karşıladıktan sonraki süreçte, toplumsallaşma yani, bilgiyi algılama, yaşama geçirme ve yorumlama noktasına gelebilir⁵⁴. Bu bağlamda katılımın toplumsal bir davranış biçimi noktasına gelebilmesinin temel şartları şu şekilde sıralanabilir; bağımsız bir devlet, bireyin fiziksel gereksinimlerinin giderilmesi, toplumsallaşma (bilgiyi alma ve kullanma), tüzel çerçeve, özgür düşünce boyutu ve bütün bu şartların oluşumuna etki eden iletişim olanaklarının etkileşimi sağlayabilmesi⁵⁵. Ancak bağımsız devlet varlığı bireylere, düşüncesini ortaya koyması, kamuoyu yaratması ve bu amaçla katılım sağlaması noktasında aynı özgürlüğü tanımamaktadır. Bu özgürlüğün çeşitli yasalarla sınırlandırılmış olması bireyin katılım arzusuna ket vurmakta ve sorumlu birey anlayışının da yaygınlaşmasına engel olmaktadır⁵⁶.

Katılımın toplumda bir davranış biçimi olarak yerleşmesine, toplumun siyasi sistemlerinin yapısı kadar, toplumun içinde bulunduğu paradigma ve toplumun sosyo-ekonomik yapısı da etki etmektedir. Toplumun paradigmasını ve sosyo-ekonomik yapısını şekillendiren unsurun da birey olduğu düşünüldüğünde, toplumu oluşturan bireylerin, demografik, coğrafik, psiografik özellikleri ve iletişim olanaklarını kullanmanın biçimi de katılımı olumlu ya da olumsuz bir biçimde etkileyen unsurlar olarak kabul edilmektedir⁵⁷. Bu unsurların katılıma etkilerini kısaca açıklamak, bireyin katılım arzusunu çeşitli iletişim düzeyleri ve kanalları ile harekete geçirmek anlamında önemli veri kaynağı olabilme özelliği taşımaktadır.

Demografik Özelliklerin Etkisi: Siyasal ya da toplumsal yaşamda katılım söz konusu olduğunda, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla ön planda olduğu bir çok ülkenin gerçeğidir. Kadını kamusal alanlardan uzak tutuma çabası, islam geleneğinde daha yaygın ve belirgin bir tutum olarak gözlenmektedir⁵⁸. Türkiye’de bunun en temel nedenlerinden biri, kadının yasal haklarını erkeklerden daha geç elde etmiş olmalarıdır.

⁵⁴ Aynı, ss. 72-76.

⁵⁵ Aynı, s. 75.

⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

⁵⁷ Keane, 1998, Ön. Ver., s. 39.

⁵⁸ Eroğul, Ön. Ver., s. 77.

Aslında bazı ülkelerden (Fransa, İsviçre gibi) daha önce elde edilen bu haklar, toplumsal yaşamda da böyle bir hakkın elde edilmiş olması anlamına gelmemektedir. Geleneksel paradigma yapısı içinde, iyi eş ve anne rolünü üstlenen kadın, toplumsal yaşam içinde düşünce ve davranış özgürlüğünü elde edemediği için genelde arka planda kalmıştır. Kadınların sosyal yaşamda ve sosyal yaşamın bazı örgütlerinde yeterli biçimde katılım sağlayamamaları ise; STÖ'lere katılımın arzu edilir bir noktaya gelmemesine neden olmaktadır. Diğer yandan çeşitli sınırlamalar ile, genç nüfusun katılımının belli yaş sınırında tutulması, Türkiye'de nüfus yoğunluğunu oluşturan gençlerin katılım sağlayamamasının temel nedenlerindendir. Toplumun gelişmişlik ve toplumsallaşma sürecine etki eden bir diğer unsur ise; okur-yazar oranıdır. 1975 yılında erkek okur-yazar olmayanların oranı %23.74 iken, bu oran kadınlarda %49.45, 1990 yılında ise erkeklerde, %11.18 ve kadınlarda %20.01 (altı yaş ve yukarısı için) olarak belirlenmiştir⁵⁹. 1990 yılında altı yaşında okur-yazar olmayan bir kişinin, 2002 yılında onsekiz yaşında ve hala okur-yazar olmadığı düşünüldüğünde, katılımın toplumun eğitim seviyesine bağlı olarak Türkiye'de ne kadar yavaş bir gelişme içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Coğrafik Özelliklerin Etkisi (Yaşam Tarzı): STÖ'lere gönüllü katılımı etkileyen unsurlardan biri de bireylerin yaşadığı yerin özellikleridir. Toplumun üretim biçimlerinin, coğrafik özelliklere bağlı olarak değişim gösterdiği gibi, bu üretim biçimleri sonucunda bireylerde oluşan davranış biçimlerinde de farklılaşmalar meydana gelmektedir. Toplumun büyük bir bölümünün henüz topluluk olmaktan toplum olma noktasına gelememeleri, yaşam tarzlarını, akrabalık ilişkilerini ve aile içi dayanışma biçimlerini de etkilemektedir. Durkheime'a göre, topluluklarda bireyler arasında dayanışma yoğun olduğu için örgütlü olma gereksinimi de ortadan kalkmaktadır⁶⁰. Türk toplumunun %44'ünün tarımla uğraşması ya da benzer iş kollarında olmaları organik dayanışma biçimini getirdiği için, bireylerin ortak amaçlarına ulaşma ve gereksinimlerini giderme noktasında örgütlü olma gereksinimi ortadan kalkmaktadır⁶¹. Buna karşılık Amerikan halkının yalnızca %3'lük bir bölümünün tarımla uğraşması,

⁵⁹ Aynı, s. 81.

⁶⁰ E. Kongar, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, (Remzi, 1993), s. 62.

⁶¹ Ş. Mardin, *Türkiye'de Sivil Toplum ve Siyaset* (Yedinci Basım, İletişim, 1989), s. 36.

toplum içindeki bireylerin, kentli yaşam tarzı içinde, benzer amaçlar için örgütlenmelerini bir zorunluluk haline getirmiş ve katılım bir davranış biçimi olarak yaşamlarına yansımıştır.

Psiyografik Özelliklerin Etkisi: Bireyin paradigması, sınıfsal konumu ya da statüsü de STÖ'lere katılımı etkileyen unsurlardandır. Çağdaş ve özgürlükçü paradigmanın etkisinde olan birey, yaşadığı çevreyle, kararlarından etkilendiği siyasal sistemle ilgili bilgi almayı, bu bilgileri yorumlamayı, denetlemeyi ve gerektiğinde tepkisini dile getirmeyi, örgütlü yapı içinde bireysel haklarına sahip çıkmayı bir davranış biçimi olarak geliştirmiştir. Bu davranış biçimi; toplum içinde sorumlu birey olma bilinciyle de örtüşmektedir. Ancak, geleneksel ve otoriter paradigma içinde olan toplumun üyeleri, yönetilen olduğunu ve yönetilmenin beraberinde kul olma, boyun eğme özelliklerini de bireye davranış biçimi olarak yansımaya ve sindirilmesine neden olmuştur. Birey, devlet için vardır ve karşı konulmaz bir biçimde tepkisizlik düzeyi giderek artan bir noktaya gelmiştir. Katılımı olumsuz etkileyen unsurlardan birisi de, toplumu oluşturan bireylerde kolektif bilincin tam oluşmaması ya da kolektif bilince sahip bireylerin geçmişte yaşadıkları olumsuz deneyimlerin etkisiyle, STÖ'leri ve katılımı olumsuzlamalarıdır. Toplumda var olduğu düşünülen bu karşı duruşu en aza indirmeye ve katılımı olumlu yönde etkileyecek iletişim faaliyetlerine ne ölçüde yer verildiği ise, Türkiye'de örgütlenme ya da örgütlü yapılar içinde gönüllü katılımın oranı %15-20'lerden daha yukarıda olmamasından anlaşılabilmektedir⁶².

İletişim Olanaklarının Etkisi: Toplumların üretim ve örgütlenme biçimleri, demografik, coğrafik, psiyografik özelliklerine bağlı olarak değişim göstermektedir. Bu değişime etki eden bir diğer unsur ise, iletişim olanakları ve bu olanakların nasıl kullanıldığıdır. Çünkü, iletişim olanaklarının kullanım biçimini de etkileyen toplumların demografik, coğrafik ve psiyografik özellikleridir. İletişimin haberdar etme, toplumda eşgüdümü sağlama, kuşaklararası kültürü aktarma ve eğlence işlevleri olduğu anımsandığında,⁶³ iletişimin popüler kültürün yayılımını ve eğlence işlevini daha yoğun bir şekilde yaşama geçirildiği toplumlarda etkileşimin hangi boyutlarda yaşandığı da

⁶² Eroğul, **Ön. Ver.**, s. 78.

⁶³ K. Alemdar ve E. Doğtaş, **İletişim ve Toplum** (A.Ü, 1998), s. 36.

anlaşılacaktır. Katılımın gerçekleşmesi için gerekli olan şartlardan biri bilgilendirme ve haberdar olma sürecinin eksik işlediği toplumlarda, bilginin dağılımı ve etkileşim alanı da giderek azalmaktadır. İletişim araçlarının toplumu bilgilendiren, haberdar eden ve dolayısıyla da eğiten misyonunun kaybedilmesi, bireylerde bilinç düzeyinin ve buna bağlı olarak tepki vermek adına katılımın azalmasına etki etmektedir. STÖ'ler, katılımı olumsuz yönde etkileyen toplumsal ve siyasal yapının diğer unsurlarına rağmen, topluma katılımın önemini, tepki refleksinin geliştiği toplumlarda elde edilen bireysel hakları ve özgürlükleri anlatmak ve toplumu bilgilendirerek ikna etmek için çeşitli iletişim düzeylerini ve kanallarını kullanmak durumundadır. Ancak, genelde STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi gelişmesine öncelik vermeksizin yaşama geçirdiği ve çoğu zaman sinerjik olmayan kısa dönemli kitleyle buluşma olanağı sağlayan, imza kampanyaları, bildiriler,seminerler ve siyasi aktörleri etkilemek adına yürütülen lobi faaliyetleri, kitlede kısa dönemli tutumun oluşumuna ancak katılımın bir davranış biçimi olarak yerleşmemesine neden olmaktadır. Oysa STÖ'lerin bir baskı grubu karakteri taşıyabilmesi, nicelik olarak da gelişimine yani toplumsal katılımını dinamize edilmesine bağlı bir süreçtir. Bu sürecin işlenmesine katkı sunacak en önemli unsurlardan biri ise, çeşitli iletişim düzeylerinin topluma uygun kanallarla yaşama geçirilmesidir. Toplumsal değişim, kolektif bilincin gelişimi ve toplumsal denetim sisteminin yerleşerek, tepkiye dönüşümü ile olasıdır. Ancak, STÖ'ler, toplumda bilişsel tutum oluşturma amacını gütmekten çeşitli toplumsal olguları kitle iletişim araçları ile güncelleştirerek, dönemsellik gösteren katılımlarla yetinebilmektedir. Kolektif bilincin oluşmaması da, dönemsellik gösteren ve davranış değişikliğine yansımayan bir ilgi düzeyine neden olmaktadır. Toplumda kolektif bilincin gelişmediği ve toplumsal denetim sisteminin oluşumuna aracılık edecek iletişim kanallarının düzenli kullanılmaması sonucunda, STÖ'lere katılım da düzenlilik göstermeyecektir. STÖ'lere katılımı sağlayan ancak sürekliliğe ket vuran modellerinin kısaca açıklanmasında yarar bulunmaktadır.⁶⁴

Toplumu oluşturan bireylerin beklentileri, toplumsal, öncelikler ile STÖ'lerin iletişim planları arasında paralellik sağlamadığında, örgüte katılımlarda iniş çıkışların

⁶⁴ W. Perreault ve J. McCarthy, "Social Responsibility", *Global Approach to Non-Profits* (McGraw Hill, 1989), s. 102.

yaşanması bir sonuç olarak gerçekleşmektedir. Tarak modeli katılım olarak da tanımlanan bu süreç, toplumsal değişim sürecinin STÖ'lere ve kampanyalarına yansımaması, gönüllü ya da katılımcı sayısında sönümlenmelerin yaşanmasına ve örgüte karşı farkındalığın azalmasına etki etmektedir. Örneğin, Laiklik kavramının toplumsal boyutta belli dönemlerde tehlikeye girmesi sonucunda, Atatürkçü Düşünce Derneği'ne katılımın artması ve daha sonraki süreçlerde ekonomik ya da bireysel faktörlerle katılım oranında düşüşlerin yaşanması ve benzer yükseltiyi yeniden kazanamaması iletişim düzeyleri ve kanalları ile toplumu bilgilendirme ve tutum değişikliğine yönelik yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Benzer süreçleri kendi lehine iletişim planı içinde rasyonel boyuta taşımayı başarabilse aynı yükseltinin sağlanması mümkün olabilirdi. Bunun temel nedenlerinden biri, bireyin çeşitli referans çevreleri, diğer iletişim düzeylerinin etkisi ile belli süreyle fikir değişiminin oluşmasına neden olmakta ancak, davranış değişikliğinin çoğu zaman oluşmasında yeterli olmamaktadır. Rasyonel iletişim planının amacı fikir ve tutum değişikliğinin oluşmasına etki edebilecek şekilde yaşama geçirilebilmesidir. Çünkü bireylerde davranış biçimi olarak yerleşmeyen tutum çeşitli mesajların etkisiyle dönemsellik gösteren tutum değişikliklerine neden olmakta ve bunun sonucunda da toplumsal tepki bir refleks noktasına dönüşmemektedir. Dönemsel tutum değişikliğine neden olan modellerden biri toplumsal merak olarak açıklanmaktadır⁶⁵. Kitle iletişim araçlarının aracılığı ile toplumsal değişimlerin bireysel tepki ve beklentilere birebir etki etmesi sonucunda; toplumda bireylerden, gruplara uzayan ve topluma yayılım gösteren bir dönemsellik kapsayan bir süreç olma özelliği taşımaktadır. Genelde dışarıdan gelen ani etki nedeniyle, duygusal tetiklenmelere neden olan bu süreç içerisinde, toplumun yüksek ilginliği elde edilmekte, etkinin sönümlenmesiyle birlikte ilginlik azalmaya ve sonrasında yok olmaya başlamaktadır. Duygusal boyutta değişimlerin etkisi ile de katılım oluşmaktadır. Ancak duygusal değişimler, bilişsel boyutta değişimlerle pekiştirilmediğinden davranışsal değişim çoğu zaman gerçekleşmemektedir. Katılımın sürekli olmaması ise, toplumsal tepki refleksinin gelişmemesine ve hatta geriye düşmesine etki etmektedir. 1999 Marmara depreminden sonraki süreçte Akut'un konu ile ilişkisi nedeniyle birden yükselti ve

⁶⁵ C. Lovelock ve C. Weinberg, *Public and Non-Profit Cases & Readings* (Scientific Press, 1984), s.116.

popülerite kazanarak gönüllü ve katılımcı sayısında artışın oluşması örneğinde olduğu gibi. Kitle iletişim araçları ile bilişsel değişimi oluşturmaya çalışan ve konunun güncelliğini yitirmesine olanak tanımadan, bilgiyi rasyonel olguları kitlelere aktararak, tarak modelinde ya da toplumsal merak boyutunda kalmasına izin vermeden farkındalığın devamlılığını sağlayan STÖ'ler ise katılımın sürekliliğini oluşturabileceklerdir.

STÖ'lerin doğru iletişim düzeyini ya da kitlenin bilgi birikimine uygun mesajı seçmiş olması, örgütün katılımı sağlayabilmesinde tek başına yeterlilik olarak kabul edilemez. Gündemi yakalayamayan kampanya ya da proje belli bir dönem içinde düşünce değişikliği yaratmakla birlikte bilişsel ya da davranışsal boyutta tutum değiştirmede yeterli değildir. Örneğin; ekonomik krizin yoğun olarak yaşandığı bir süreçte, Türkiye'de bir STÖ tarafından pil toplayarak, doğanın risk payını azaltmakla ilgili kampanya fikir olarak kamuoyunu etkileyebilmiş ama kitlede davranışsal olarak etkin şekilde sonuç alınmasına neden olamamıştır.

Katılımda sürekliliğinin sağlanabilmesi, toplumda bilişsel anlamda değişimin ve gelişimin oluşmasına bağlı bir süreç olarak kabul edilebilir. Bilişsel anlamda bilgi ve dil düzeyinin geliştiği toplumlarda, toplumsal denetim sisteminin olduğu ve buna bağlı olarak da toplumsal tepkinin davranış biçimi olarak yerleşerek, refleks noktasına dönüştüğü söylenebilir.

Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlamamış ülkelerde, bu sürecin yaşama geçebilmesi için, toplumun değişen dünya içinde kendisini yenilemesi için değişime hazır olması gerekmektedir. Bu değişim sürecinde toplumun teknolojik ve bilgi boyutundaki yenilikleri yaşama aktarabilmeleri, entropinin ve anominin azalmasına katkı sağlayacak en önemli örgütsel yapılar STÖ'lerdir. Değişimi kendi bünyelerinde başlatarak topluma aktarabilmeleri ise, toplumsal bütünlüğü koruyarak değişime aracılık edecek toplumsal aktörler olarak kabul edilmelerine neden olmaktadır. Tarihsel süreç içinde de STÖ kavramının varlığı farklı kavramlarla vurgulanarak, var olmalarının önemi ortaya konmuştur. Bu bağlamda, STÖ'lerin toplumsal değişim sürecinde katkılarını ve işlevlerini tarihsel perspektif ile de pekiştirmekte yarar bulunmaktadır.

2. Toplumsal Değişim Süreci

Üretim biçimlerinin değişimine bağlı olarak gelişen ve değişim içine giren bilgi, teknoloji, örgütlenme biçimleri, toplum yapılarında değişimine neden olmaktadır. Toplumsal değişim, toplum içinde yaşayan bireylerin, grupların, örgütlerin arasındaki iletişimin gücüne ve etkileşim oranına bağlı olarak hızlı ya da yavaş gerçekleşebilmektedir. Geçmişten günümüze değişimin aracı niteliğinde olan, gruplar, örgütler ve iletişimin temel amacı değişim sürecinde toplumda ortak bilgi ve dil paydasını oluşturabilmektir⁶⁶. Değişim sürecine etki eden bu araçlar tarihsel süreç içinde sivil toplumun önemini ve gereğini vurgulayan bir noktadır. Bu araçların kullanılmasının önemini vurgulayan toplumsal değişim kavramını genel olarak açıklamakta yarar bulunmaktadır.

2.1. Toplumsal Değişim Kavramı Ve Kuramları

Toplumda iletişim yolu ile oluşan etkileşimi ve toplumdaki örgütlenme biçimlerinde oluşan değişimleri ön plana çıkaran tanımlarda; ailenin örgütlenişinde, bireylerin dinsel davranışları, benimsenen değerler ve kullanılan teknolojiye oluşan değişimler toplumsal değişim olarak tanımlanmaktadır. Yani toplumun temel kurum ve örgütlenişindeki kaymalar olarak da açıklamak olasıdır⁶⁷.

Ginsberg ise toplumsal değişmeyi, toplumun bütünlüğünde, parçaları arasındaki denge veya örgütlenme şeklinde meydana gelen değişme olarak tanımlamaktadır⁶⁸.

Bu tanımlar doğrultusunda toplumsal değişimin topluma giren fikir, bilgi ve teknoloji gibi her türlü yenilik nedeniyle gerçekleşecek bir süreç olduğu söylenebilir. Çünkü yeniliklerin yaşama geçirilmesi, toplum tarafından olumlanması bir süreci de beraberinde getirmektedir. Toplum içindeki grupların, örgütlerin iletişim kanalları ile etkileşim yoluyla gerçekleşmesi ise, değişim sürecini hızlandıran en önemli unsurlardandır⁶⁹.

Toplumsal değişim sürecinde toplumsal grupları çeşitli iletişim araçları ve kanalları ile bilgilendiren, ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturmaya yönelik çaba içinde bazı

⁶⁶ E. Kongar, **Toplumsal Değişim Kuramları ve Türkiye Çerçesi** (Remzi, 1983), s. 105.

⁶⁷ Aynı, ss. 118-120.

⁶⁸ F. Lufhans, **Organizational Behavior** (Holt, Rinehart ve Winston Comp., 1992), s. 24.

⁶⁹ Ç. Kağıtçıbaşı, "Alistırarak Değişme ve İnsanca Gelişme", **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi**, 1300, 915, Ağustos, 1997, s. 22-26.

katalizör örgütlere gereksinim vardır. Bu örgütsel yapılar; bilgi ve teknoloji düzeyinde oluşan yenilikler açısından toplumun önünde olduğu zaman değişime ivme kazandırabileceklerdir. Toplum içinde etkileşim ve değişim sürecinin oluşmasında etkin rol oynayan toplumsal faydayı ön plana çıkaran grup ve örgütler, iletişim yöntemlerini en etkin kullanacak gruplar olarak kabul edilmektedir⁷⁰. Bu gruplar örgütlü bir yapı içinde var olduklarında sivil toplum olarak adlandırılacak ve toplumsal aktörlerden biri olma özelliği taşıyacaklardır.

Toplumsal değişimin oluşabilmesi, daha önce de sözedildiği gibi, toplumsal paradigmanın değişimi ile mümkündür. Paradigma değişimi toplumun kültürel değerlerinde de değişimin oluşmasına etki edecektir. Kültürel değerlerin (gelenekler, inançlar, manevi öğeler) tümünü etkileyen, şekillendiren ve besleyen en önemli unsur ise; teknolojidir. Teknolojik gelişmelerin toplumsal yaşama en öneklili katkısı ise, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşarak etkin bir noktaya gelmesidir. Çeşitli örgütlerin, grupların iletişim faaliyetlerini kitle iletişim araçları yoluyla bireylerin, düşüncelerini, değer ve tutumlarını, bakış açılarını etkilemek amacıyla kullanmaları, kitle iletişim araçlarının değişim sürecindeki etki alanının önemine işaret etmektedir. Değişimin oluşmasına etki ederek, toplumda bilinç düzeyinin oluşmasına, toplumun gelişimine aracılık etme misyonunu üstlenen ve toplumsal yararı gözetilen örgütlerin kitle iletişim araçlarını etkin kullandıklarında bekledikleri yönde değişime ve gelişime ivme kazandırabilmelerini daha olanaklı bir noktaya taşımaktadır. Ancak, değişim süreci her toplumun yapısına bağlı olarak farklı bir oluşum izlemektedir. Toplumsal değişim sürecinde örgütlü ve değişim katalizörleri olarak kabul edilen sivil toplumun varlığını destekleyen kuramları kısaca açıklamak önemli veri desteğini almaya neden olabilir.

2.1.1. Toplumsal Değişim Kuramları

Toplumsal değişim kavramına ilişkin en önemli yorumlardan biri Max Weber tarafından yapılmıştır. Weber, toplumsal değişimin insanlara bağlı bir süreç olduğunu savunurken, bireyi diğer insanlardan ayıran doğa üstü ve insanüstü özelliklerini tanımlamak için karizma kavramının değişime önemli katkıları olduğunu ortaya

⁷⁰ Aynı, s. 23.

koymuştur⁷¹. Değişimin ancak karizması olan insanlar tarafından gerçekleştirilebileceği görüşünden yola çıkan Weber, toplumun rasyonelleşerek, toplumsal eylemi gerçekleştirebileceği düşüncesini savunmuştur. Weber'e göre, bu eylemler spontan bir oluşum içinde olmadan, belirli bir amaca yönelik, planlanmış eylemler bütünüdür ve amaç değişimi sağlamaktır. Bu eylemler amaçlı bir şekilde devam ettiği sürece, toplumda kültürel değişim oluşacak ve artan birikim, mevcut örgütlerin düzenini zorladığında karmaşa olacaktır. İşte bu tür durumlarda, bireyin ya da liderin karizması önem kazanacaktır. Weber toplumsal değişim kuramını etkileyen, bireysel etkiler, toplumsal yapı, siyasi aktörler, inanç ve fikirlerde etkileşim yoluyla oluşan değişimleri değerlendirmesinin dışında tutmuştur. Ancak Weber'in toplumların rasyonelleşmesinin ve toplumsal eylem ile ilgili öne sürdüğü görüşler, bilgi ile toplumsal gerçekliği elde eden ve iletişimsel eylem kuramının da temelini oluşturan STÖ'lerin değişim için vazgeçilmeyen unsurlar olduğuna işaret etmektedir.

Arnold Toynbee ise, toplumların fiziksel organizmalar gibi büyüyerek, güçleneceklerini ve verimli hale geleceklerini savunmuştur⁷². Bu süreç toplum herhangi bir meydan okuma ile karşılaşınca kadar devam eder. Toplum meydan okumaya boyun eğerse yok olur ancak, karşı gelerek bir cevap verirse dinamizm kazanır ve gelişmeye devam eder. Toynbee, toplumları bu tanımlama sürecinde olayların tek tek değil tarihsel süreç içinde değerlendirilmesinin gerekli olduğunu savunurken, toplumları da tam gelişmiş uygarlıklar, durdurulmuş uygarlıklar (eskimo'lar ve Türkiye gibi) ve erken ortaya çıkan bu nedenle gelişmemiş olarak üç grup altında incelemiştir. Türkiye'yi ve Osmanlı yapısını da bir araştırmasında inceleyen Toynbee'ye göre Osmanlılar; göçebe bir toplum yapısı içinde büyük bir disiplin ve katı örgüt anlayışının içinde yaşamlarını sürdüren, boyun eğen, başkaldırıyı sevmeyen bir anlayış içindedir. Örgütsel yapı ile toplumsal değişim süreci arasında önemli ilişki olduğunu bu örnekle açıklayan Toynbee, toplumda diriliğin ve dolayısıyla gelişmenin sağlanabilmesi için başkaldırının oluşmasının gereğini savunmaktadır. Ancak bu başkaldırı sırasında, toplumsal yapı içinde toplumsal birliktelik yani ortak sorunlara ortak çözümler bulabilme, toplumsal yaşamın diğer alanlarındaki davranışları düzenlemeye yönelik tutarlılığı sağlayacak grup ve örgütler yok ise, toplumsal denetim kavramından söz edilemez. Bu tür toplumlarda

⁷¹ Kongar, 1983, Ön. Ver., s. 56.

bireylerde yabancılaşmanın artmasıyla birlikte gelişim süreci de durdurulmuş olmaktadır.

Toynbee, değişim sürecine etki eden unsurlar arasında, STÖ'lere katılımı da olumsuz yönde etkileyen yabancılaşma kavramının da güncelleşmesini sağlamıştır⁷³. Toplumsal değişim sırasında, toplum içinde bulunan kişiler arasında etkileşimin varlığı kaçınılmazdır. Karizmatik bir lider ya da grup toplum içindeki etkileşim sürecinde taklit edilir.(Bu noktada sözü edilen grup STÖ olarak kabul edilebilir). Ancak, bu grup yaratıcılığını, karizmasını kaybederse, diğer gruplar onu takip etme ve izleme işlevini bırakır ve sonuçta bireylerde, topluma karşı bir yabancılaşma oluşur. Toynbee STÖ'lerin toplumun önünde olmadığı, gelişim ve değişimi topluma aktarmak için iletişim düzeylerini yaşama geçirmediğinde etkin olamayacaklarını vurgulaması da dikkat çekicidir.

Emile Durkheim ise; topluluk ve toplum arasındaki farkları ve işbölümünün toplumsal değişime katkılarını açıklayan bir kuram geliştirmiştir. Topluluk ve toplum arasındaki farkı belirleyen değişken insan ilişkilerinin niteliğidir. Bu ilişkiler topluluklarda ve evrim sonucunda oluşan toplumlarda farklı boyutta gerçekleşmektedir. Topluluk üyesi bireyler geleneksel yapının gereklerini korurken (batıl inançlar, yaygın aile ve akrabalık ilişkileri, dolaylı iletişim gibi), toplum içinde yaşamını sürdüren bireylerde çağdaş eğilimlerin daha egemen olması söz konusudur (iletişim kanallarını kullanan, zayıf aile ilişkileri, örgütlenme ve bilgiyi yaşamlarına geçirme gibi)⁷⁴. Bu farklılık toplumların ve toplulukların gelişme sürecine doğrudan etki etme özelliğine sahiptir. Bu kuramın diğer bir özelliği ise, bireysel bilinçlerin birbirine benzerliği ve toplumsal işbölümü kavramlarının toplumsal değişime etkileridir. Bireysel bilinçlerin birbirine benzediği durumlarda (Habermas'ın ortak bilgi/dil düzeyi ve kolektif bilinç olarak vurguladığı gibi), bireyler birleşerek toplumun bir parçası haline gelirler. Benzeşme sonucunda dayanışma ve birlik duygusu oluşur. Böylece, bireysel kimliklerin ortadan kalktığı ve kolektif bir varlığın parçası olmak bireyler için amaçtır (mekanik dayanışma). Toplumsal işbölümünün artması sonucunda, bireyler arasında farklılaşmalar artar. Birey kendi bilinci içinde toplum içinde varlığını sürdürürken, ait

⁷² Kongar, 1983, *Ön. Ver.*, s. 102.

⁷³ Sivil Toplum Örgütleri, 1998, *Ön. Ver.*, s. 49.

⁷⁴ Kağıtçıbaşı, 1998, *Ön. Ver.*, s. 49.

oldukları topluma daha sıkı bir bağıllık içinde olurlar (organik dayanışma). Toplum nüfusu az iken işbölümünün fazla gelişmemiş olması kamuoyu oluşturma noktasında kolay iken, nüfusun artması ve işbölümünün yaygınlaşması sonucunda yerel bağlar zayıflar, evrensel değerler oluşur. Durkheim, evrensel değerleri taşıyan bireylerin oluşturduğu grup ve örgütler de toplumsal değişime etki edecek temel unsurlardan olarak kabul etmektedir. Durkheim, STÖ'lerin, toplumsal değişim sürecinde uzman oldukları konularda, evrensel düzeyde sahip oldukları bilgi altyapısı ile, öncülük edecek örgütler olduklarını bu kuramda belirlemiştir. Bu öngöründe de STÖ'lerin misyonlarının temelini oluşturan ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturularak, kolektif bilincin yaratılmasının önemi vurgulanmıştır. Ancak Durkheim, siyasal yapının ve teknolojik gelişmelerin bireylerin ve toplumların değişim süreçlerine etkileri üzerinde durmamıştır.

1900'lü yılların başına değin toplumsal değişim sürecine etki eden unsurları araştıran bazı düşünürler, bu sürece etki eden unsurları genel hatlarıyla vermekle beraber, toplumsal değişimin oluşmasındaki en etkin araçlardan olan ve etkileşimin oluşmasını sağlayan örgüt ve iletişim kavramlarına fazla değinmemişlerdir. Toplumsal değişim sürecine örgütsel yapı ve kültürel etkileşimin oluşmasında kullanılacak yöntemlere ilişkin önemli yaklaşım Sorokin tarafından yapılmıştır.

Sorokin, toplumsal değişim sürecine etki eden sosyo- kültürel olayları üç ögeye ayırarak incelemektedir. Toplumdaki anlamlar, değerler ve kurallar birinci ögedir. (Bu ögelerin oluşturduğu sistem kültürel sistem olarak tanımlanmıştır). İkinci öge, bu anlam ve değer ve kuralları objektif noktaya taşımaya yarayan ortamdır. Bu ögeler ise, Sorokin tarafından çevre olarak değerlendirilmektedir. Üçüncü ögede ise STÖ'lere işaret edilerek; anlamları, değerleri, kuralları yaratan, işleten ve anlamlı etkileşim etkinliklerinde kullanan bilinçli kişiler ve gruplar olarak belirtilmiştir. Bu ögeyi daha sonraki çalışmalarında toplumsal sistem olarak adlandıran Sorokin, toplumsal sistem ile kültürel sistem arasında sürekli bir etkileşimin varlığından da söz etmektedir. Bu nedenle de, değişimin toplumun kültürel yapısı ile toplumsal sistem arasındaki etkileşime bağlı bir süreç izleyeceği sonucuna varılmaktadır. Yani değişimin oluşmasına aracılık eden grup ve örgütler, toplumun kültür düzeyi ile uyum sağlayamadığında, arzu edilen değişimin oluşması olası değildir. Sorokinin de ifade ettiği gibi, STÖ'ler toplumsal bütünlüğü anomiyi en aza indirmek yolu ile elde edebilirler. Sorokin,

toplumsal kültür yapılarını, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramında ve Carthy'nin de toplumsal gerçeklik⁷⁵ kuramlarında sözettiği gerçeklik boyutuyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Sorokin kültürü duyumsal, düşünsel ve ülküsel olarak üç başlık altında inceler. Duyumsal kültürün temeli, duyu organlarıyla algılananların dışında gerçek olmadığıdır. Düşünsel kültürde ise gerçek; duyum ve madde dışıdır. Ülküsel kültüre hakim olan gerçeklik ise; diğer iki kültürün akıl yoluyla yapılmış bileşimidir. Ülküsel kültürde kişisel çıkarlar ve kişisel refah ortak çıkarların daima önündedir. Düşünsel kültürde ise; toplum üyeleri toplumcu fikirlere sahiptir ve toplumsal çıkarlar bireysel çıkarların önünde gelir. Bu görüş STÖ'lerin toplumsal faydayı gözetme ve beklentilerin yanıtlanmasına yönelik misyon taşımalarının önemi olarak yorumlanabilir. Bu kültür yapılarının içinde örgütlenen ve toplumsal değişime bilinçli bir plan dahilinde aracılık eden örgütler de toplumsal kültürden etkilenecektir. Sorokin tarafından ortaya atılan bilinçli kavramı, toplumda belirli yönde etkileşimlerin iletişim yöntemleri ile oluşmasını hedefleyen grup ve örgütlerin amaç birliği içinde olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda üst yapı kurumlarından olarak kabul edilen STÖ'lerin, toplumsal yapıyı etkilemek ve toplumsal değişimi oluşturmak noktasında, bilinçli etkileşimi sağlayan gruplar olarak toplum içindeki aktörler olarak öngörülmüşlerdir. Çünkü, STÖ'lerin varolmalarının temelinde, toplumu daha çağdaş, daha örgütlü, sistemli bir şekilde grup davranış biçimi benimsenerek ve bireylerde bilinç düzeyi oluşturarak, siyasi aktörlerin de toplumun gelişimine yönelik kararlar almasına etki etme amacı bulunmaktadır⁷⁶. Toplumsal değişimi sağlamak için var olan bu aktörler (STÖ'ler), süreç içinde bilgisel, ahlaki, siyasal, estetik, yaratıcılık ürettiklerinde toplumda tutum geliştirerek, demokratik yapının oluşmasına etki edeceklerdir. Ancak, zorlama, şiddet, hareketsizlik ya da sahte değerler üretmeye başladıklarında toplumun değişimine ve üyelerinin beklentilerine zarar vererek yok olma noktasına gelirler⁷⁷. Bu bağlamda STÖ'lerin toplumun beklentilerini yanıtlayan, toplumu bilgi açısından üst düzeye taşıyan projeler üretmesinin ve bu üretimini yaşama

⁷⁵ D. MC Carthy, *Bilgi Kültürü, Yeni Bilgi Sosyolojisi*, Çev: Figen Yılmaz (Çivi, 2002), s. 36; J. Habermes, *İletişimsel Eylem Kuramı*, Çev: Mustafa Tuzel (Kabalı, 1996), s. 72.

⁷⁶ Kongar, 1983, *Ön. Ver.*, s. 103.

⁷⁷ Başoğlu, *Ön. Ver.*, s. 86.

geçirme sürecinde iletişim düzeylerinden yararlanma STÖ'nün devamlılığına da etki eden bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Toplumbilim düşünürlerinin toplumsal değişim kavramına ve değişimin oluşmasına aracılık edecek öğelerin genel özelliklerine dair kuramsal yaklaşımları, aslında günümüzde toplumsal değişimin oluşmasına katkı sağlama amacıyla olan STÖ'lerin önem ve gereğini vurgulamaktadır. Değişime aracılık eden ya da M. Kıray'ın tampon kurumlar olarak nitelendirdiği⁷⁸, STÖ'lerin ne tür toplumsal yapı içinde, hangi iletişim faaliyetleri ve kitle iletişim araçları ile, nasıl bir toplum oluşturma çabası içinde olduklarını öngörmeleri gerekmektedir. Toplumun genel özelliklerini, kültürel yapısını, toplumun iletişim alışkanlıklarını araştırmadan, yani toplumu tanımadan yapılacak iletişim faaliyetleri çoğu zaman, süreç içinde eriyip yok olmakta, toplumun yabancılaşmasına ve bu tür örgütlerin heyecan ve yaratıcılıklarını kaybederek toplumda değişim aktörleri olma özelliklerini yitirmelerine neden olmaktadır.

Bu doğrultuda, toplumsal değişimi sağlama amacıyla olan örgütlerin projelerini yaşama geçirme noktasında, uygulayacakları iletişim yöntemleriyle önce örgütsel yapılarında ve sonra toplumda şu koşulların oluşmasına aracılık etmesinde yarar olduğu söylenebilir;

1- Çağdaş birey çağdaş toplumun oluşması için ilk adımdır. Bu nedenle toplumsal değişim sürecinin bireyden başlatılması,

2- Her toplumsal yapı içinde etkileşimin olduğu kuramından yola çıkarak, etkileşimin daha hızlı gerçekleşmesine aracılık edecek kanaat önderlerinin, liderlerin varlığının öneminin kavranması,

3- Önceliğin toplumda bilgi eksikliğinin olduğu konulara ilişkin projelere yer verilmesi,

4- Toplumsal beklenti ve yararın, bireysel yararlardan önde tutulduğu zaman toplumsal denetim sisteminin ve değişimin oluşacağı görüşünün yaygınlaşması,

5- Yerel etkilerin varlığı gözönünde tutulmak koşuluyla, evrensel değerlerin topluma aktarılması,

6- Toplumsal değişimin, bilinçli, etkileşimli ve eş zamanlı bir faaliyet olduğu bilincinin oluşması,

⁷⁸ Z. Sabuncuoğlu ve M. Tüz, **Örgütsel Psikoloji** (Ezgi, 1996), ss. 71-74.

7- Toplumun katılımını, gönüllüğü sağlamada yaratıcılığın, örgüt yapısındaki demokratik anlayışın ve yetki devrinin öneminin benimsenmesi,

8- STÖ'lerin, üst yapı kurumu olmaları ve alt yapı olarak tanımlanan teknolojik ve diğer maddi öğelerin gücünün bu tür örgütlerin amacına ulaşmasında önemli bir unsur olduğunun gözönünde bulundurularak, kullanılacak tüm teknolojik olanakların kitleye uygun seçilmesi,

9- Toplumda var olan ya da olabilecek anomiyi* en aza indirme çabası ile kolektif bilincin oluşturulması⁷⁹,

10-Kültür boşluğunun** yoğun yaşandığı toplumlarda, toplum içindeki bireyler ve gruplar arasındaki kültür boşluğunu azaltmaya çalışarak ortak dil ve bilgi düzeyinin oluşumuna aracılık etmesi gerekmektedir. Kültür boşluğunun oluşumuna etki eden unsurların başında ekonomik yapılarda ve dolayısıyla teknolojiyi kullanma olanaklarındaki farklılıklar gelmektedir. Bu farklılaşma, değişime aracılık edecek olan örgütlerin iletişim kanallarını seçmelerinde belirleyici rol oynamaktadır.

Ancak, burada vurgulanmak istenen toplumsal değişimin bilgi ile toplumsal gerçekliği yakalayan, evrensel değerleri kavrayan bir toplum içinde STÖ'lerin iletişim faaliyetlerinin sinerjisi ve devamlılığı ile toplumsal tepki refleksini oluşturabileceğidir. Eğer bu şartlar toplumda henüz oluşmamış ise, STÖ'lerin projelerini yaşama geçirme noktasında, ortak bilgi ve dil düzeyi, kolektif bilinç ve toplumsal denetimin oluşturulmasına yönelik faaliyetleri daha uzun sürece yayarak, iletişimin bilgi verme işlevini yerine getirerek kolektif bilincin gelişimi ve toplumsal tepkinin oluşturulması sağlanabilir.

2.2. Toplumsal Değişime Etki Eden Unsurlar

Toplumsal değişim, toplumların tarım toplumundan sanayi toplumuna ve sonrasında bilgi toplumuna geçişte her türlü yeniliği (fikir, bilgi, teknoloji vb.) yaşamına

⁷⁹ E. Kongar, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı 2* (Remzi, 1983), s. 107.

* Bireyin moralinin temeli olan toplumsal birlik duygusunun yok olduğu ya da çok büyük oranda zedelendiği, birey ve toplum arasındaki çatışma durumu (Malclver, 1972)

** Bir kültürün parçalarından bazılarının oranla daha fazla ya da önce değiştiğinde ortaya çıkan durum (Ogburn, 1967)

geçirerek, değişim ve gelişimin toplum bazında sürdürülebilmesini gerektiren bir süreçtir.

Bu süreç içerisinde daha önce de vurgulandığı gibi, yeniliklerin, iletişim olanakları ile topluma aktarılmasını, yayılmasını üstlenen değişim temsilcisi olan grup ve örgütlere gereksinim bulunmaktadır⁸⁰. STÖ'ler, belirli bir amaca ya da hedefe yönelik faaliyet göstermek amacıyla bir araya gelerek örgütlenmiş işlevsel gruplar olarak tanımlanabilmektedir.

Değişim temsilciliği misyonunu üstlenen ve aynı zamanda grup yapısının özelliklerini bünyesinde barındıran STÖ'lerin bilgi toplumuna geçiş sürecinde grup dinamikleri doğrultusunda örgütlenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Çağdaş bilgi toplumunu yaratabilmenin ön koşulu, katılıma olanak tanımak amacıyla iletişim kanallarını açık tutan ve böylece toplumun beklenti ve gereksinimlerini kendisine girdi olarak alan ve grubun beklentileriyle toplumdan aldığı girdileri özdeşleştirebilen bir yapıyı STÖ'nün içinde oluşturabilmektir⁸¹.

STÖ'ler, bilgi toplumuna geçiş sürecinde, yeni bilgiyi ya da fikri çeşitli iletişim kanalları ile aktararak, toplumda rasyonel tutum ya da davranış biçimi oluşmasına aracılık etme aşamasında, (daha önce bir baskı grubu olarak sivil toplum örgütlerinin toplumsal yapı ile ilgili işlevlerinde söz edildiği gibi) toplumsal bütünlüğün korunmasına özen göstermek durumundadır. Toplumsal yapının bütünlüğünün korunarak, değişime aracılık edebilmesi için ise, STÖ'lerin ad-hoc (geçici) örgütlenmelerden farklı olarak grup bütünlüğünü ve katılımı sağlayan kitle örgütü olması gerekmektedir.

Grup bütünlüğünün sağlanmasındaki en önemli unsurlardan biri, örgüt içi iletişim ve dayanışmadır. Grupta yer alan üyelerin, sorumluluk paylaşımı ve iletişim özgürlüğü arttıkça daha çok tatmin sağlaması ve daha verimli olması, örgüt içinde tüm üyelerin eşit oranda yararlanabileceği iletişim ağının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır⁸². Grubun dayanışmacı, iletişime açık yapısı toplum nezdinde sivil toplum örgütünün daha kısa

⁸⁰ Ç. Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar* (Remzi, 1984), s. 72.; İ. Başaran, *Örgütsel Davranış* (AÜ, 1982), s. 29.

⁸¹ Bensgir, *Ön. Ver.*, s. 52.

⁸² Kağıtçıbaşı, 1994, *Ön. Ver.*, s. 74.

sürede olumlanmasına, bireylerde katılım ve tutum değiştirme sürecinin ivme kazanabilmesine etki etmektedir⁸³.

Grup yapısını etkileyen dinamiklerin tümü, toplum içinde oluşan STÖ'lerin de yapısını etkilediği düşünüldüğünde; toplumda etkileşim, bütünleşme, ortak dil ve bilgi düzeyinin oluşmasına aracılık etme sürecinde bu dinamiklerden STÖ'lerin de yararlanabileceği düşünülebilir. Çünkü, toplumun temel taşı bireydir. Bireyin etkilendiği tüm unsurlar, içinde bulunduğu grubun yapısını ve dolayısıyla, toplumun değişim sürecinde en önemli unsurlardan biri olan STÖ'lerin yapısını etkileyecek öğedir⁸⁴. Bu düşüncenin doğrultusunda, STÖ'ler bireyin bir grubun içinde bulunma gereksiniminin nedenlerini gözönünde bulundurduklarında, değişim sürecinde bireyin katılımını sağlayarak, bir baskı grubu olmanın temel özelliklerinden olan nicelik konusunda da gelişme kaydedebileceklerdir.

Bireylerin gruplarda bulunma gereksinimini açıklayan biyolojik modele göre, bireylerin tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri, kendisi için yaşamsal değerler taşıyan özgürlük, yurt gibi konularda düşünsel olarak farklı düşünen bireylere karşı kendisini daha güçlü hissetme arzusundan dolayı, bir grup içinde yer almayı istemektedir. Freud'da, bireyin tek başına kontrollü olmadığı, saldırgan olduğu durumlarda, grup içinde bulunmanın bireysel saldırganlığı önleyeceğini vurgulamaktadır⁸⁵. Bireyin saldırganlığının azalması, kontrollü bir biçimde, düşüncelerini ifade edebilmesine ve böylece, grubun beklenti ve gereksinimlerini daha açık ifade edebilmesine olanak tanımaktadır. Kontrollü ve planlı eylemlerin bütünselliği ise, iletişimsel eylem kuramında da açıklanacağı üzere, toplumsal denetimin oluşumuna ve amaçlar doğrultusunda değişimin oluşabileceğine işaret etmektedir.

Bireyin bir grup içinde bulunma gereksinimini açıklayan diğer model ise; bireyin bildiklerini paylaşma, kişisel başarıyı tatma ve kendini gerçekleştirme duygusunu tatmin etmesidir. Gruplara çeşitli nedenlerle katılım gösteren birey, grubun normları ve kuralları ile bütünleşerek, sosyal hızlandırmanın bir sonucu olarak doğru yapma olasılığı artan, düşüncelerini gerçekleştirebilen ve grup içinde olmaktan dolayı daha fazla riski göze alabilen bireysel bir yapı içine girecektir. Bu dinamikler doğrultusunda yapılanan

⁸³ Aynı, ss. 76-79.

⁸⁴ Kongar, 1983, Ön. Ver., s. 39.

⁸⁵ Aynı, s. 46.

bir STÖ ise, temel misyonlarından olan baskı grubu karakteri taşımak ve yeniliklerin yayılımı sürecinde, toplumsal değişime aracılık etme işlevlerini gerçekleştirebilecektir⁸⁶. Farklı bireysel beklentilerin, ortak amaçlar haline dönüşerek toplumla bütünleşebilmesi ise, grup yapısının çağdaş bir yapılanma içinde olması ile mümkündür.

Bu bağlamda, bilgi toplumuna geçiş sürecinde STÖ'lerin toplumda etkileşimi yaratarak, toplumsal bütünlüğü koruyan grup yapısına gereksinimi bulunduğu sonucuna varılabilir. Bu grup yapısının, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirmeye yönelik iletişim düzeylerini planlı yaşama geçiren, toplumsal tepki refleksini oluşturmaya aracılık edecek nicel katılımı sağlayabilecek örgüte dönüşmesi de kitle STÖ olabilmenin şartlarından olarak değerlendirilebilir. Kendi bünyesi içinde, grup bütünlüğünü ve grup dinamizmini barındıran yapılar örgüt olma aşamasına gelmesine etki edecektir. Bu etki sonucunda ise, toplumsal değişimin katalizörü olarak öngörülen STÖ'lerin toplumsal bütünlüğü koruma amacıyla, eş zamanlı değişime öncelik vermesi nicel anlamda katılıma katkı sağlayabilecektir.

Ancak, toplumsal değişim olgusunun çağdaş bireyi yaratan, iletişim yöntemleri ile etkileşim ile tüm toplumu içine alan bir süreç olabilmesi için, bu sürece etki eden grupların ve dolayısıyla örgütlerin de toplumsal yapı içinde yer almaları gerekmektedir. Toplumsal yapının içinde yer alan örgütlerin, toplumsal değişime aracılık edebilmesi olsasıdır. Bu nedenle toplumsal değişime aracılık etme misyonunu üstlenen örgütlerin içinde bulundukları toplumun yapısını, iletişim olanaklarını da değerlendirerek bir yapılanma içine girmeleri gerekmektedir. Bir toplumun yapısı ile, o toplumdaki örgütlerin yapısı arasında oldukça yoğun bir etkileşim vardır⁸⁷. Toplumsal yapı belli bir düzenlilik gösteren insan ilişkileri anlamına geldiğine göre; bu insan ilişkilerinin bir toplumdaki örgütlerin yapısını etkilemesi son derece doğal bir sonuçtur. Toplumsal yapı kavramının ardında bulunan düzenli ilişkiler, değişim olgusunun dışında oluşan bir kavram değildir. Düzenli olması değişmezliği değil, sistemliliği anlatmak amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla örgütün, toplum ile iletişim düzeyi değişime uygun ve değişimden haberdar eden bir sistem içinde, geliştiği zaman örgütün etkinliği toplumun farkındalığına bağlı bir şekilde hız kazanabilecektir. Bireylerarası düzenli ilişkiler ağı;

⁸⁶ Aynı, s. 46.

⁸⁷ Başaran, Ön. Ver., s. 29.

toplumsal yapının bireylere tanıdığı özgürlükler, toplumsal yapının demokratik ve katılımcı olması ya da geleneksel ve kapalı olmasına bağlı olarak da değişim göstermektedir. Çünkü, toplumsal değişimin aracı olarak faaliyet gösterme amacıyla olan STÖ'leri yapılandığı toplum içindeki bireylerin, grupların ve diğer örgütlerin tutum, davranış, iletişim kurma düzeyi ve geleneklerinden etkilenmektedir. Bu etkilenim, kimi toplumlarda STÖ'lerinin toplum tarafından olumlanarak, katılımın artmasına ve daha örgütlü bir yapı içinde, toplum üyeleri ile etkileşimi sağlamak adına iletişim faaliyetlerini kullanmalarına ve bir baskı grubu olarak toplumsal aktörlerden biri olma noktasına ulaşmayı sağlamaktadır. Ancak kimi toplumlarda, bireyin dolayısıyla toplumun, durdurulmuş gelişimi sonucu devam eden geleneksel yapısından, teknolojik olanakların yetersizliğinden ve duymasal kültürün, düşünsel kültürün önünde olmasından dolayı, STÖ'lerin iletişim faaliyetleri ile kolektif bilinç düzeyi oluşturma ve toplumsal tepki refleksinin gelişmesine olumlu katkı sunamamaktadır. Bu genel bilgiler doğrultusunda, toplum yapısının gerek örgüte ve gerekse iletişim olanaklarına birebir etkisinin olduğu sonucuna varılabilir. STÖ'lerin örgütsel yapılanmalarını etkileyen toplumsal unsurlar şu başlıklar altında toplanabilir;

1- Bir toplum önce, o toplumda yaşayan kişilerin niteliklerini belirleyerek, örgütü de etkiler. Çünkü örgütleri, kişilerden soyutlamak olası değildir⁸⁸. Her ne kadar örgütsel yapı, kendisini oluşturan, bireylerin nicelik olarak toplamı da olsa, niteliklerinin örgüt yapısını etkilememesi olası değildir. Bu nedenle de STÖ'lerin ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma sürecinde bilginin akışını ve içeriğini belirlemesi önem kazanmaktadır.

2- Toplum içinde üretim biçimi ve dolayısıyla mülkiyet şekilleri örgüt yapısını doğrudan etkileyen unsurlardandır. Derebeylik ilişkilerinin egemen olduğu bir toplumun örgütlenme biçimi ile liberal ekonominin şartlarında yaşayan bir toplumun örgütlenme biçimi arasında farklılar olacaktır. Bu nedenle STÖ'ler içinde bulundukları toplumun beklentileri ve isteklerine öncelik vererek, kolektif bilincin gelişimine katkı sunabilirler⁸⁹.

3- Toplumun eriştiği teknolojik düzey de örgütlenme yapısını etkileyen bir unsurdur. Çünkü teknoloji, yalnızca üretim biçimlerini etkilemekle kalmaz, aynı

⁸⁸ M. Özel, "Bilgi Toplumunun Örgütleri", *Yeni Şafak*, (29 Temmuz 2001), s. 7.

⁸⁹ McCarthy, *Ön. Ver.*, s. 73.

zamanda bilginin dolaşımını da etkilemektedir. Teknolojik olanaklar kitle iletişim araçlarının toplumların yaşamına girme ve kullanma olanaklarıyla ilgili önemli bir alt yapı malzemesidir. Özellikle toplumsal değişim aracı olarak kabul edilen sivil toplum örgütlerinin bir üst yapı kurumu olarak, baskı grubu karakteri taşıyabilmesi, alt yapının toplum içindeki yaygınlığına bağlı bir süreç içinde etkinlik sağlar ya da sağlayamaz. Bu nedenle STÖ'lerin toplumsal denetim sisteminin oluşumuna aracılık etme sürecinde, iletişim düzeylerini ve kanallarını toplum yapısına uygun bir şekilde yaşama geçirmesinin gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

4- Toplumun uymak zorunluluğunda olduğu yasal düzenlemeler de örgüt yapısını önemli şekilde etkilemektedir. Siyasal yapının kitleyi etkilemesi sonucunda oluşan güven ya da güvensizlik ortamı, bireyi yabancılaşmaya götürdüğünde, katılımın şartlarını oluşturmak güçleşecektir. Ancak, bu noktada vurgulanması gereken, yasal düzenlemeler bireyi ne kadar özgür bırakırsa bıraksın, bireyin kendi eğilimleri içinde katılım sağlama gereksinimi yok ise, örgütsel yapının nicelik olarak değişim göstermesi olası değildir⁹⁰. Bu olumsuzluğun aşılması ise, STÖ'lerin toplumsal belleği güçlendiren, toplumun örgütü olumlamasına ve nicel katılımın artmasına katkı sağlayabilecek nitelikteki iletişim mesajları ile olasıdır. Bu sürece etki edebilecek en önemli unsur ise, iletişimin sürekliliğinin ve kanallar arasındaki sinerjinin sağlanabilmesidir.

5- Bir toplumun demografik ve ekolojik koşulları da örgütsel yapıyı etkileyen unsurlardandır. Nüfusun miktarı, yaş, cinsiyet dağılımı gibi ögeler ve toplumun yaşadığı fiziksel çevre şartları toplumdan topluma değişim göstermektedir. Örneğin, Türkiye nüfusunun %44 'ünün tarımla uğraşıyor olması, bireyler arasındaki işbölümünün gerçekleşmemesi sonucunda dayanışmanın devamlılığının sağlanması nedeniyle bireylerin örgütlenme gereksinimi oluşmamaktadır. Buna karşılık, Amerikan nüfusunun yalnızca % 3'lük bölümünün tarımla uğraşması sonucunda örgütlü yapının, toplumda bir davranış biçimine dönüşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda örgütlü yapının öneminin kavratılması gereken toplumlarda STÖ'lerin önceliği bilişsel boyutta değişimin sağlanmasına yönelik mesajlara vermesinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

Örgüt yapısını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği düşünülen bu toplumsal unsurlar, aslında bir zincirin halkaları gibi, bireyin teknolojiyi ve kitle iletişim araçlarını

⁹⁰ Eroğul, **Ön. Ver.**, s. 46.

kullanma alışkanlıklarını da etki etmektedir. Bu etkilenim sonucunda, bireylerin doğrudan ya da dolaylı olarak iletişim kurması, bilgiyi edinmesi, yaşama geçirme alışkanlıkları ve örgütsel bir yapı içinde kendini ifade etme alışkanlığı yani katılımın şekillenmesine neden olmaktadır. Bireyin etkilenmesine neden olan bu unsurlar, aynı ya da benzer özellikteki bireylerden oluşan örgüt yapılarını da aynı oranda etkilemesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda, toplumsal değişime ivme kazandırdığı öngörülen grup ve örgütlerin hem iletişimi kullanarak değişime aracılık etmeleri ve hem de iletişimin tek başına değişimin yönünü belirleyen bir unsur olduğunu dikkate almalarında yarar bulunmaktadır. İletişim kavramının, toplumsal değişime istendik yönde ivme kazandırarak, ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna, kolektif bilincin gelişimine ve toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık edebilme gücü göz önünde bulundurulmalıdır. Bu aynı zamanda STÖ'lerin iletişimi yaşama geçirmelerine ilişkin ipuçlarını da içermektedir.

STÖ'ler iletişimden iki boyutta yararlanabilir. Bunlardan biri, örgüt olarak örgütsel iletişim sisteminden yararlanmaları ve diğeri de iletişimin işlevlerini yaşama geçirmek suretiyle, toplumsal değişimin oluşumuna katkı sağlayabilmektir. İşte bu noktada, toplumu etkileşim yoluyla arkasından götürecek, toplumun önünde ancak onun beklentilerine yanıt verebilecek STÖ' nün ne tür iletişim yöntemleriyle kitlede ortak bilgi ve dil düzeyi gelişimini sağlayarak, toplumsal katılımı oluşturabileceğini bilmesi açısından önemlidir. Örgütsel iletişim, toplumda rasyonel(bilişsel) değişimin oluşturulması amacıyla, örgütün kendisini ifade edebilmesine olanak sağlayan bir araçtır. STÖ'lerin değişime aracılık etme süreçleri, örgütsel iletişimin öğelerini yaşama geçirmesi ile ivme kazanabilir.

Örgütün iletişim gereksinimlerini ve işlevlerini kapsayan üç temel iletişim alt sistemi STÖ'lerin, kitleye olumlu görüş kazandırma, açık ve şeffaf yapısını topluma göstererek olumlanma çabasına katkı sağlayabilecektir⁹¹. Bunlar;

- 1- İşlemsel iletişim sistemi
- 2- Düzenleyici iletişim sistemi
- 3- Koruma ve geliştirme iletişim sistemi olarak belirtilmektedir.

⁹¹ H. Gürgen, *Örgütlerde İletişim Kalitesi* (Der, 1997), s. 19-24.; Perrault ve Carthy, *Ön. Ver.*, ss. 117-121.

Örgütsel iletişimin yukarıdaki başlıklarla belirlenen işlevlerini STÖ'ler açısından kısaca açıklamakta yarar bulunmaktadır.

1-İşlemsel İletişim İşlevi: Örgütün görevleriyle ilgili işlem ve faaliyetlere ilişkin verileri kaynaktan hedefe taşıma işlevine sahiptir. Toplumsal gelişim ve değişimi misyon olarak kabul eden sivil toplum örgütlerinin, açık olması, şeffaflığı yansıtması ve çağdaş bir yapılanma içinde kitlenin haberdar olmasını sağlayarak kitlede güven oluşturmaya için önemli bir boyuttur. Özellikle örgütün, fon kaynaklarını, yatırımlarını açıklama anlamında kitleye ulaştırılan önemli bir mesajdır.

Bilişsel boyutta değişimin oluşmasına çaba gösterilen toplumlara, bilişsel verilerin aktarılması güven oluşumuna olumlu katkı sunacaktır.

2-Düzenleyici İletişim Sistemi: Örgüt üyelerinin amaçlarını, görevlerini, faaliyet ve davranışlarını belirlemeye ve düzenlemeye yönelik emir, kural ve talimatlar gibi mesajların iletilmesidir. Bu sistemde iletişim, karar mekanizmalarının iletişime başlamasıyla oluşan bir süreçtir. STÖ'lerde daha demokratik bir yapılanmanın, katılım ve gönüllülük ağının sağlanabilmesi anlamında bu sürecin daha toleranslı yaşama geçirilmesinde yarar vardır. Mutlaka örgüt içinde uyulması gereken kurallar olmakla beraber, bu süreç içinde, gönüllülerin altyapılarına uygun işbölümünün yapılması, örgütün toplumsal değişimin gerçekleşmesine aracılık etmeleri daha olanaklı bir noktaya taşınacaktır.

3- Koruma ve Geliştirme İletişim Sistemi: Örgütün varlığını sürdürmesi ve gelişmesi için gerekli olan örgüt içi ve örgütle çevresi arasındaki iletişimi sağlar. Halkla ilişkiler, insan kaynakları yönetimi, pazarlama ve reklamcılık, araştırma ve geliştirme ile ilgili mesajların iletilme sürecidir. Ancak, örgüt yapıları, toplumsal yapının özelliklerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle örgütün iletişim faaliyetlerine de etki edecek temel öğelerin varlığı unutulmamalıdır. Toplumsal yapının açık ya da kapalı olması, bireylerin psikolojik yapıları, teknolojinin toplumsal yaşam içindeki oranı örgütün iletişim boyutuna doğrudan etki edecek unsurlardır⁹². Bu etkiler nedeniyle örgütün kendisini topluma doğru aktarabilmesi, toplumsal yapıya uygun iletişim kanallarının kullanımıyla ilişkilendirilebilir.

⁹² K. Popper, Açık Toplum Düşmanları 1-2 (Remzi, 1994), s. 192.

Toplumsal değişim sürecine katkı sağladığı öngörülen STÖ'lerin örgütsel iletişim sistemi ile toplumda farkındalık yaratmasından sonraki aşamada, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi gelişimine katkı sağlayarak, toplumsal tepkiyi oluşturabilmesi için, iletişimin işlevlerinden yararlanması ikinci boyut olarak belirtilmişti. Bilgi sağlama, etkileme ve ikna etme, birleştirme olarak sıralanan iletişimin işlevleri ile STÖ'lerin misyonları ile de benzeşim göstermektedir⁹³. STÖ'ler ile iletişimin işlevlerinin benzeşim göstermesi, iletişim yöntemlerini doğru ve topluma uygun, güvenilir şekilde kullanacak bir kaynağa duyulan gereksinimi açıklamaktadır. Diğer yandan STÖ'lerin değişimi gerçekleştirme sürecinde kullanabileceği en etkin aracın iletişim olduğu öngörüsünü de desteklemektedir. İletişimin sözü edilen işlevlerinin STÖ'ler ile benzeşimini kısaca açıklamak öngörünün desteklemesi anlamında önemlidir.

Bilgi Sağlama İşlevi: Toplumun değişime adaptasyonuna en fazla etki eden unsurlardan biri bilgidir. Toplumun oluşturan bireyler arasındaki bilgi farklılaşmaları ya da yeni bilgi ve fikir toplumun değişime uyum sağlamasında belirleyicidir. Toplumsal bütünlüğü sağlayarak kolektif bilinci geliştirebilmesi, ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirilmesine bağlı bir süreçtir. Toplumda bilişsel anlamda değişimin ve etkileşimin oluşması ise, toplumsal tepkinin oluşumuna etki edecektir. Bu nedenle STÖ'ler, misyonlarına uygun konular ile ilgili bilgiyi aktararak, hem örgüte hem de konuya karşı farkındalığın oluşumuna katkı sağlayacaklardır. Bir konunun tartışılır, düşünülür ve paylaşılır noktaya gelmesi ise, bilginin etkileşim ile yayıldığına göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu nedenle STÖ'lerin, kendi misyonları doğrultusunda toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine katkı sağlama sürecinde iletişimin bilgi sağlama işlevinden yararlanması öngörülmektedir.

Etkileme Ve İkna Etme İşlevi: Etkileme ve ikna etme birbirinden ayrı düşünülemez iki kavramdır. İkna etme, iletişime maruz kalan kişi ya da grupların davranış veya tutumlarını istenilen yönde değiştirme sürecidir. Etkileme ise, etki altına alınması hedeflenen kişilerin ya da grupların tutum ve davranışlarını onların istek ve çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde daha uzun sürede değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır⁹⁴. STÖ'lerin temel amaçlarından biri, toplumsal değişim sürecinde, bireyleri katılıma ve

⁹³ Gürgeç, Ö. Ver., s. 32-34.

⁹⁴ Uysal, Ö. Ver., s. 72; Kağıtçıbaşı, 1998, Ö. Ver., s. 26.

bu katılımın bireye ya da topluma sağlayacağı yararı anlatarak, davranış değişikliğine etki etmektedir⁹⁵. Diğer bir amaç ise, etkileme süreciyle örtüşmektedir. STÖ'ler bireylerin beklenti ve çıkarlarına ters düşmeyerek ve kolektif beklentilerin gerçekleşmesine olanak tanıyacak bir süreci yaşama aktarabilmeyi amaçlamaktadırlar. Toplum içinde var olduğu düşünülen STÖ'lere karşı duruşu çözümlemenin en önemli yöntemi, kolektif bilincin gelişimine katkı sunacak mesajların topluma aktarılabilmesidir⁹⁶. STÖ'nün, toplumsal yararlar için varlık gösterdiğini ve katılım ile sorunların aşılabileceğini topluma aktarmasında yarar bulunmaktadır.

Birleştirme İşlevi: STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturabilmeleri için öncelikle, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine aracılık etmelerinin önemi daha önce vurgulanmıştı. Çünkü toplumda eş güdümlü bir eylemin oluşabilmesi için bireylerin ve grupların yani toplumun, belli kodları benzer şekilde çözümlemeleri gerekmektedir. Bu durum kolektif bilincin gelişimi olan ortak beklenti düzeyine de işaret etmektedir. STÖ'lerin sözü edilen bu hedeflere ulaşabilmesi ise, toplumsal bütünlüğü oluşturmadan, yani toplumda anomik yapıyı çözümlemeden olası değildir. STÖ'nün toplumda olumlanarak, katılımın nicel artışına ulaşabilmesi, toplumu oluşturan referans çevreleri, siyasi ve toplumsal aktörlerin desteğini alarak, yaptırım gücüne ulaşmasına bağlıdır. Yani kitle STÖ'ü olabilmek için toplumun farklı kesimlerine, farklı kanallarla ulaşarak bütünleşmeyi sağlamak gerekmektedir.

Bu bağlamda STÖ'lerin iletişimin işlevlerini kendi misyonlarına destek olacak niteliğe taşıyarak yaşama geçirmesi, süreç içinde şu hedeflere ulaşmasına ivme kazandırabilir;

- 1- Kamuoyunun dikkatini yeni bir bilgi, fikir ya da davranışa yöneltmek ya da var olan bir davranışın pekiştirilerek, devamlılığını sağlamak,
- 2- Toplumu bilgilendirerek, ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna katkı sunarak, süreç içerisinde evrensel değerlere ulaşmasını sağlamak,
- 3- Toplumsal bütünlüğün oluşumuna katkı sağlayarak, kolektif bilincin gelişmesine aracılık etmek,

⁹⁵ Habermas, **Ön. Ver.**, s. 148.

⁹⁶ Mc Carthy, **Ön. Ver.**, s. 74.

4- Siyasi yapının ve siyasi aktörlerin toplumsal bütünlük içinde yer almalarını sağlayarak, kamuoyunun beklentilerinin yaşama geçirilmesine ivme kazandırmak,

5- Toplumsal çıkarlar ve konularla ilgili toplumda farkındalık yaratarak, ilginliği arttırmak,

6- Toplumsal tepkiyi oluşturmak ve tepkinin sürekliliğini sağlayarak toplumsal denetim sisteminin oluşumuna katkı sunmak,

7- Toplumsal tepki refleksi ile, toplumların hak ettikleri olanaklara ve beklentilerine kavuşmanın şartlarını yaratmak,

8- Örgüte, iç ya da dış ögelerin zarar vermesini önlemek amacıyla, örgüt yapısının şeffaflığını, açık tutulması gereken iletişim kanalları ile topluma aktarmak.

STÖ'lerin iletişimin işlevlerini yaşama geçirmeleri ile; yukarıda sözü edilen aşamaları süreç içinde oluşturabileceğini ve toplumsal değişim sürecine ivme kazandırabileceği sonucuna varmak olasıdır.

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, STÖ'lerin toplumun bir adım daha önünde, çağdaş, yenilikçi, gündemden haberdar olan ve gündem dışında kalmayan bir yapılanma içinde olması, kitle örgütü olmasına ve baskı grubu karakteri taşımasına etki edecektir. Bu unsurları bünyesinde barındıran yapılanma ise, merkezde bireyin olduğu, beklenti ve gereksinimlerinin önemsendiği çağdaş örgüt yapısına işaret etmektedir⁹⁷. STÖ'lerin, çağdaş örgüt yapısına uygun bir biçimde yapılanması ise; toplumun beklenti ve ihtiyaçlarını algılamaya yönelik geribildirim alması ve bunları yaşama geçirmesi, örgüt içinde çalışanların hedef ve amaçlarının, örgütün hedef ve çıkarlarının önüne geçmesini engelleyecek yöntemleri kullanması, örgütün sürekliliğine ve toplumsal yapı içinde olumlanmasına neden olacaktır. Toplumsal değişim ve gelişmeyi, toplumda ortak bilgi düzeyini oluşturarak, toplumdaki kültür boşluğunu ve anomiyi en aza indirgeyerek toplumsal tepki refleksinin oluşumunu amaç olarak belirleyen STÖ'lerin, çağdaş örgüt kuramına uygun bir yapıya sahip olmaları, diğer grup ve toplumun da etkileşim yolu ile onları örnek alarak değişim sürecinin ivme kazanmasına neden olacaktır. Bu doğrultuda, bireyin çağdaşlaşmasında, toplumun bilgi ile toplumsal gerçekliği kavranmasında ve dolayısıyla toplumsal değişime aracılık eden tampon örgütlerin çağdaş yapıdaki STÖ'ler olduğu söylenebilir.

⁹⁷ S. Rossen, *The Human Side of Organizations* (Harper Collins, 1997), s. 131.

STÖ'ler, çağdaş örgüt yapısının yanısıra, ortak amaç, işbirliği ve iletişim unsurlarını bünyesinde barındırması ve çevresinden bilgi, enerji alma gereksiniminden dolayı açık sistem yapısına da sahip olmak durumundadır⁹⁸. Birey olma bilincinin yayılımını sağlayarak toplumsal gelişime ivme kazandırma amacıyla olan STÖ'ler varlıklarını açık sistemler olarak sürdürebildiklerinde toplum tarafından daha fazla olumlanan ve süreç içinde katılım sağlayabilen örgütsel yapılar olma noktasına geleceklerdir.

STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma, kolektif bilincin gelişimini sağlayarak, toplumsal tepkiyi oluşturma hedeflerini, çağdaş örgüt ve açık sistem yaklaşımı doğrultusunda oluşturabileceği sonucuna varmak olasıdır⁹⁹. Ancak, STÖ'lerin üretimlerini (projeler, kampanyalar vb.) topluma doğru iletişim kanallarıyla aktarabilmesi ve toplumdan da geribildirim alan kaynak konumunda olması bu sürecin işlemesine etki edecek unsurlardır. Yani örgütün çağdaş ve açık sistem içinde yapılanmış olması tek başına yeterlilik olarak kabul edilemez. Örgüt, yaşama geçirdiği projelerin ya da ortaya koyduğu sorunların, toplumun beklentileriyle ne oranda buluştuğunu değerlendirmeyen ise, toplumsal katılımın sağlanması mümkün olmayabilir¹⁰⁰. Yani STÖ'lerin yaşama geçirdiği "çıktılar" (düşünsel ve ekonomik anlamda üretilen her şey), topluma "girdi" olarak yansımıyor ve toplumsal olumlamayı elde edemiyor ise, STÖ'nün toplumu tanımadığı ya da sistemin dışında yapılandığı sonucuna varmak olasıdır. Kısaca, STÖ'nün toplumsal tepkiyi oluşturabilmesi, çağdaş örgüt ve açık sistem içinde olmasına ve toplumsal bütünlüğü sağlayacak oranda da toplumla bütünleşmesine bağlı bir süreç olarak değerlendirilebilir. STÖ'ler, toplumsal değişim sürecinde toplumdaki bütünlüğün korunması için yeniliklerin yayılımı ve hizmetlerin sınıflar arasında eşitlenmesini sağlayarak kolektif bilincin oluşumuna aracılık etme misyonları nedeniyle de sistem içinde olmak durumundadırlar. Böylece, STÖ'lerin toplumsal beklenti düzeyini belirli bir noktaya çekerek, ortak davalar yaratabilmesi, çözüm için toplumsal tepkiyi geliştirebilmesi olanaklı bir noktaya gelecektir.

Toplumsal değişime ivme kazandırarak, toplumsal katılımın sürekliliğini

⁹⁸ L.Levy ve R. Feldman, "Guide to Social Living", *The Consumer in the Market Place*. (Pitman, 1970), ss. 443-453.

⁹⁹ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, s. 78.

¹⁰⁰ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, ss. 79-82.

sağlayabilmenin temel şartlarından biri, STÖ'lerin toplumsal değişime etki eden unsurlar doğrultusunda çağdaş örgüt yapılanmasının yaşama geçirilebilmesidir. Bu bağlamda STÖ'lerin toplumsal beklentilere yanıt verebilmek, toplumun bilgi gereksinimlerini karşılayarak, toplumsal tepki refleksi oluşturma amacının özünde birey olmalıdır. Örgüt hedeflerini belirleme noktasında, bireyi ve bireyin beklentilerine karşılık gelen proje ve kampanyaları yaşama geçirme hedefi STÖ'ler için katılım sağlamanın ilk şartlarından birini oluşturmaktadır. Doğru iletişim düzeyleri ve kitleye uygun kanallarla kitleye aktarılan mesajlar ise, katılımın ivme kazanmasına etki edecek bir diğer aşama olarak düşünülebilir. STÖ'lerin değişimin kaynağı olabilmesi için, toplumsal yapıyı tanıyan, toplumun gereksinimlerini doğru belirleyen ve çözüm üretme noktasında toplumsal katılımı sağlayarak kitle STÖ'ü olabilme noktasına gelebilmeleri gerekmektedir.

Tarihsel süreç içinde de bir çok düşünür, toplumsal değişime ivme kazandıracak örgütlerin, toplumsal bazda kabul görmelerinin önemine işaret eden görüşler bildirmişlerdir. Katz ve Kahn, bir örgütün toplumsal olabilmesi için yasal olması, toplum içine yerleşmiş olması, halka açık olması, toplumun her kesimince ürünlerinin (düşünsel ve maddi kültür anlamında) kullanılır olması gerektiğini savunmaktadır. Sorokin tarafından da vurgulanan, düşünsel, fikişsel ve kültürel boyutta üretim yapan gruplar toplumda üst yapı kurumlarından olma özelliğine sahiptirler. Bu nedenle, toplumun değişimine düşünsel, eylemsel ve bilinç düzeyinde etkileşimin sağlanmasına aracılık etme misyonu olan, STÖ'lerin üst yapı kurumları oldukları söylenebilir. Ve dolayısıyla üst yapı kurumları topluma uygun ancak toplumun önünde (Weber tarafından karizma olarak tanımlanan), katılımı ve olumlamayı artırıcı nitelikte bir örgütsel yapı içinde olmaları gerekmektedir. Ancak Padron'nun da belirttiği gibi, toplumsal amaçlara uygun yaşama geçmeleri ve gelişimlerini sürdürebilmeleri için örgütün başlangıç sürecinden itibaren bazı noktalar gözönünde bulundurulduğunda daha etkin bir örgütsel yapı içinde olacaklarını da belirtmek gerekmektedir¹⁰¹. Bu bağlamda STÖ'lerin misyonları ve var olma amaçları ile de örtüşen ve örgütlerin toplumsal yapı içinde var olmalarına yardımcı örgütsel unsurlar şu şekilde sıralanabilir¹⁰².

¹⁰¹ Ö. Laçiner, *İkibinli Yıllara Doğru Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü ve Görevi* (Harbiş, 1996), s. 49.

¹⁰² Aynı, ss. 54-56.

1- Örgütün, toplumun beklenti ve ihtiyaçlarını karşılanmasını amaçlayarak, süreklilik yaratılması gerekmektedir.

2- Örgüt, toplumun ortak değerlerine uygun olarak çalışmak durumundadır (etik değerler, beklenti düzeyi vb.).

3- Örgüt içinde ya da toplumla arasında var olabilecek çatışmalar ya da sorunlar iletişim yöntemleriyle çözümlenmelidir.

4- Toplumda eylemsel bütünlüğün sağlanması, örgütün bilgilendirme ve bilinç oluşturma amaçlı iletişim faaliyetleri ile olasıdır.

Bu unsurların yerine getirilmesini ilke olarak benimseyen bir oluşum, giderek toplum içinde tanınmaya, olumlanmaya ve örgütsel yapının etkin bir kimlik içinde varlık göstermesine neden olacaktır. Örgütün, toplumla bütünleşmesi için örgüt içi iletişim ağını güçlendirmesi, toplumun beklenti ve ihtiyaçlarına bilgilendirme amaçlı proje ve kampanyaları çeşitli kitle iletişim araçlarını kullanarak, toplumda ortak dil ve bilgi oluşturma çabası içine girmesi, örgütün gelişim, süreklilik ve yaygınlaşma (gönüllülük ve katılım) sürecine olumlu etki edecektir. Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, örgütlerin toplumsal değişimi sağlama işlevini yerine getirebilmeleri önce çağdaş bireyi, sonra çağdaş toplumu yaratabilme misyonunu üstlenmeleri, çağdaş örgüt kuramına uygun bir biçimde yapılanma gereksinimini de beraberinde getirmektedir.

Toplum içindeki bireylerin, bilgilendirilmesine, toplumsal gerçekliği algılayarak, çağdaş bireyin ve toplumun oluşumuna dolayısıyla da toplumsal değişime ivme kazandırma amacıyla olan STÖ'lerin, çağdaş yapılanma içinde örgüt kültürüne sahip olmaları ve bu kültürü iletişim yöntemleri ile kitleye duyurma işlevini de yürütmeleri gerekmektedir. Örgüt kültürünün temel özellikleri örgüt üyelerince paylaşılan anlamlar, değerler, inançlar ve değerler olarak kabul edilmektedir¹⁰³. Örgütün amaçlarına ulaşmada ve toplum içinde olumlanarak katılım sağlanmasına etki eden bu unsurlar, sözel ve davranışsal semboller, hikayeler, törenler ve kahramanlar, fiziksel olanakların tümüdür. Bu unsurlar örgütün paradigmasını, kitle ile iletişim kurma yöntemlerini ve örgüt yapısına etki etmektedir. Bu etki, toplum nezdinde STÖ'nün, toplumsal yarar ve çıkarları koruyan, şeffaf, güvenilir ve katılımcı yapısına da işaret edecek unsurlar olarak algılanmaktadır.

¹⁰³ Küreselleşme ve Modernleşme Sürecinde Kültürel Kimlik (Konrad, 2001), s. 87.

3. STÖ'lerin Toplumsal Değişim Sürecinde İşlevleri

Toplumsal değişim sürecinin oluşmasına neden olan en önemli unsurlardan biri, üretim biçimlerinin değişmesi ile birlikte, bireylerin yaşamına giren yeniliklerdir. Fikir, bilgi veya teknolojik alanda oluşan yenilikler, bireylerin bu değişimleri algılaması ve yayılması için bir süreci de beraberinde getirmektedir¹⁰⁴. Yeniliklerin zaman içinde, belirli kanallar yoluyla, bir sosyal sistemin üyelerine aktarılması ile gerçekleşebilen yeniliklerin yayılım süreci, toplumun üyelerinin sunulan yeni fikrin, bilginin kendisi için yararını, beklenti ve gereksinimlerine uygunluğunu gördüğünde yaşamına geçirmesi ve kabullenmesi daha kısa bir süreç içinde gerçekleşebilmektedir¹⁰⁵. Bu bağlamda, STÖ'lerin toplumların gelişimi, değişimini sağlama misyonları gözönünde bulundurulduğunda, yeniliklerin yayılım sürecindeki en önemli kanallar olduklarını, hatta değişim temsilcileri olarak toplumda varlık göstermelerinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Çünkü, değişim temsilcileri, kendilerinin arzu ettiği yönde toplumun kabullenme kararını etkileyen bireysel sosyal sistemleri birbirine bağlama amacıyla olan kişilerden oluşmaktadır¹⁰⁶. Bu nedenle de STÖ'ler, toplumda yeni olan fikrin, bilginin kabulünü sağlama noktasında belirli bir süreci gözönünde bulunduran, toplumda olumlamanın gerçekleşmesi için kişilerarası ya da kitle iletişim araçlarını kullanabilen değişim temsilciği işlevini yürütmektedirler. STÖ'ler, 21. yüzyılda tüm dünya ülkelerinin farklı şekillerde etkilendiği bilgi toplumuna geçiş sürecinde, toplumların varlıklarını sürdürebilmek için bu değişim sürecine uyum sağlamanın önemini ve gereğini aktarma işlevini de yürütme misyonunu üstlenmek durumundadır. Çünkü, bilginin önemi, bilgi toplumunun kullanacağı teknolojik olanaklar ve bunların yaşama geçirilmesi, yeniliklerin kabul süreci ile ilişkili olarak bir değişim sürecini de beraberinde getirmektedir. Yeniliklerle birlikte yaşanılacak değişim süreci, toplumun her katmanı için, eş zamanlı ve benzer tutumların oluşmasına olanak tanımazabilir. Kimi birey, yeni düşünceyi, bilgiyi yaşamına hemen adapte edebilmekte kimi bireyde ise; bu süreç daha geç gerçekleşebilmektedir¹⁰⁷. STÖ'ler, toplumsal değişime ivme

¹⁰⁴ Kongar, 1993, *Ön. Ver.*, s. 126.

¹⁰⁵ Kağıtçıbaşı, 1998, *Ön. Ver.*, s. 79.

¹⁰⁶ Keane, 1998, *Ön. Ver.*, 49.

¹⁰⁷ Aynı, ss. 49-54.

kazandırma noktasında, toplumsal yapıyı etkileyen dinamikleri ve iletişim faaliyetleri ile oluşacak etkileşim sürecini de göz önünde bulundurmak durumundadır. Toplumsal dengeleri bozmadan bu dengelerin oluşum sürecine ve değişimine eşlik etme amacıyla olan STÖ'ler, toplumda anominin ve kültür boşluğunun en aza indirgendiği toplumlarda ortak dil ve bilgi düzeyi yaratarak, katılım sağlayan ve toplum nezdinde olumlanan örgütsel yapılar konumunda bulunmaktadırlar. Toplumsal değişimi gerektiren bilgi toplumuna geçiş sürecinde STÖ'lerin bazı işlevleri yaşama geçirerek, bireyin ve toplumun yeniden yapılandırılmasına katkı sağlamasında yarar bulunmaktadır. Bu işlevler aynı zamanda, çağdaş birey ve toplumun katılımın oluşturulmasında gereğine ve önemine de işaret etmektedir.

3.1. Toplumda Ortak Bilgi Ve Dil Düzeyi Oluşturma:

STÖ'ler, toplumsal değişim sürecinde, toplumu oluşturan bireylerden başlayan bilgilendirme sürecini etkin şekilde yaşama geçirmek misyonunu üstlenmiş örgütsel yapılar olmalıdır. Toplum içinde temel konularda (bireysel haklar, çevre, yaşamsal haklar vb.) bilgi aktarımını sağlayarak çağdaş, bilgili bireyi yaratabilecektir. Bireyden başlayan bu süreç etkileşim ile toplumun tüm kesimlerine yayılabilecek ve toplum içinde bilgiye dayalı bir ortak payda oluşturulacaktır. Bu ortak payda kolektif bilincin gelişimine de etki edecektir. Çünkü, kolektif bilinç en genel tanımıyla; toplumun dünya görüşü, anlayışı ve fikirsel yanının tümüne işaret etmektedir¹⁰⁸. Toplumu oluşturan bireylerin farklı beklentilerinin, eğilimlerinin, ekonomik ve kültürel farklılıklarının varlığı düşünüldüğünde, STÖ'lerin süreç içerisinde, farklı kitleleri bilgilendirme ve kitlelerdeki bilgi paydasındaki farklılıkları en aza indigeme noktasında bir misyon üstlenmelerini de gerekli kılmaktadır. Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirerek, kolektif bilincin oluşumuna aracılık etme, süreç içerisinde toplumsal tepki refleksinin gelişmesine etki edecektir. Çünkü ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşturulmasındaki temel amaç, toplumda bilişsel boyutta değişimin gerçekleştirilebilmesidir. Bilişsel boyutta oluşan değişimler ise, STÖ'lerin hedefleri arasında yer alan toplumsal katılıma aracılık edecek davranışsal değişimin oluşumuna etki edecek unsurdur. Bilişsel boyuta yansımayan değişimler, yeni tutumların oluşumuna etki edebilmekte ancak sürekliliği

¹⁰⁸ Poggi, Ön. Ver., s. 44.

sağlamada yeterli olamamataadırlar. Toplumda oluşan ortak bilgi düzeyi, anominin en aza indirgenmesine ve toplumsal sınıflar arasındaki farklı beklentilerin, en azından çok temel konularda belirli bir noktaya taşınmasına da katkı sağlayacaktır. STÖ'lerin, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturarak, toplumun konu ya da fikir ile ilgili bilgi paydasını oluşturabilmesi ise, bilgilendiren, yarar sunan mesajlar ile iletişim sürecini başlatan kaynak konumunda olabilmeleri ile olasıdır.

3.1.1. Toplumsal Bütünlük Sağlama

Toplumsal yapı bir bütündür. Bu bütünlük değişim süreci içinde de devam ederse, toplum içindeki tüm grup ve ögeleri arasındaki ilişkinin de devamlılığı sağlanabilir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, etkileşimin ve sonucunda oluşan değişimin tüm gruplar ve örgütler açısından eş zamanlı olması olası değildir. Toplum içindeki örgütler, gruplar ve dolayısıyla bireyler arasındaki etkileşim ve değişim süreçlerini yakınlaştıracak ya da toplumsal gruplar arasında uzaklaşmayı önleyecek örgütsel yapı ise STÖ'lerdir. Toplumsal yapı içinde yer alan, grupların yeniliğe adapte sürecinde bilgi düzeylerinde ve önceliklerinde farklılaşmalar olabilir¹⁰⁹. Bu nedenle STÖ'ler, toplum içindeki bireyler arasında farklılık gösterebilen önceliklerin ve bilginin ortak bir noktaya çekilebilmesi amacıyla hareket etmek durumundadır. Eylem gücüne işaret eden katılımın oluşabilmesi, toplumda oluşturulacak kolektif bilince bağlı bir süreçtir. Bireylerin, benzer konularda, ortak anlamlar ve kaygılar içinde olmaları, zaman içinde toplumsal denetim sisteminin oluşumuna katkı sağlayacaktır. STÖ'lerin bu aşamada üzerinde durmasında yarar olan bir diğer nokta ise, bireylerin geçmiş deneyimlerinden gelen olumsuz yansımaların, STÖ'lere karşı duruşa neden olabileceğidir. Bu karşı duruşu eritmenin en önemli yolu ise, STÖ'lerin çağdaş, katılımcı ve açık yapılarını topluma aktarabilecek mesajlar ile toplumda farkındalık ve ilginlik yaratma yönünde iletişim düzeylerini yaşama geçiren kaynak konumunda olabilmeleridir.

3.1.2. Toplumsal Etkileşim Oluşturma

Toplumsal yapının temelini insan ilişkileri oluşturmaktadır. Bu ilişkiler alt yapı ve üst yapı olarak iki biçimsel grup olarak kabul edilmektedir. İlişkilerin kalıpları,

¹⁰⁹ Kongar, 1983, Ön. Ver., s. 102.

toplumsal olguları ya da örgüt yapılarının da belirleyicisidir. Bu örgütler; din, ahlak, kültür, ekonomi, siyaset, eğitim gibi alanlardaki insan etkinliklerini de düzenlemektedir. İnsan etkinlikleri genelde gruplar ve örgütler aracılığı ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bir toplumu meydana getiren bütün bu ögeler birbirleriyle iletişim yoluyla etkileşim halindedir. Her bir öge, diğerlerini etkiler ve onlar tarafından da etkilenir¹¹⁰. Değişimin dinamiği ise, bu etkileşim sürecinde yatmaktadır. Değişimin oluşmasına katkı sağlama misyonunu üstlenen STÖ'ler, bu sürecin ne şekilde ve hangi gruplar ya da etkileşimi sağlayan iletişim yöntemleri hakkında bilgi sahibi olarak, etkileşimin daha kısa sürede ve sonuca götüren bir yöntem içinde oluşmasını sağlayacaktır. Bu süreç içindeki en önemli noktalardan biri ise, değişimi sağlama amacıyla STÖ'ler tarafından yaşama geçirilen iletişim faaliyetlerinin toplumsal bütünlüğe zarar vermeden ve anominin oluşmasına olanak tanımadan yürütülmesidir. Çünkü, anomik toplumlarda, ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirilerek, toplumsal tepki refleksinin oluşturulması daha zor bir süreçtir¹¹¹. Bu nedenle STÖ'lerin toplumu oluşturan bireyler ve gruplar arasında beklenti, öncelik ve bilgi düzeylerinde farklılaşmaların olduğunu bilmesi gerekmektedir. Gruplar ve bireyler arasındaki bu farklılaşmanın temel nedenlerinden biri, teknolojik gelişmelerin bireylerin içinde bulunduğu ekonomik yapıya bağlı olarak yaşamlarına girme oranında ve kullanım alışkanlıklarında benzeşimlerin az olmasıdır. Bilgi yoluyla rasyonel toplumu ve toplumsal katılımı elde eden bir toplum yaratma aynı zamanda, toplumun ekonomik yapının sınıflar arasında farklılık göstermesiyle de ilişkili bir süreçtir¹¹². Bireyler ve sınıflar arasında beklenti ve gereksinim farklılaşmaları gelişmişliğini tamamlayamamış ülkelerde daha yoğun yaşandığı için, STÖ'lerin toplumsal etkileşimi oluşturma sürecini de zora sokmaktadır. Bilgi toplumuna geçişi tamamlayamamış ve anomik yapının oluşumuna zemini hazır toplumlarda, STÖ'nün etkileşim oluşturabilmesinin ilk adımı, güvenilen olumlanan bir kaynak konumunda olabilmesine bağlıdır. İkinci adım ise, çağdaş, katılıma açık, şeffaf örgüt şeklinde yapılanarak toplumun beklentilerine ve önceliklerine uygun projeleri yaşama geçirebilmesidir. Toplumsal katılımı sağlayabilmenin ilk koşulu olan etkileşimin oluşturulabilmesi, anomiye en az indirecek biçimde, toplum yapısına uygun iletişim

¹¹⁰ Keane, 1994, *Ön. Ver.*, s. 97.

¹¹¹ Aynı, s. 104.

¹¹² Keane, *Ön. Ver.*, s. 108; Habermas, *Ön. Ver.*, s. 148.

düzeyleri ve kanalları ile, toplumsal bütünlüğün sağlanabilmesidir. Kapalı toplumlarda, topluma benzer bir şekilde örgütlenen STÖ'nün, otoriter örgüt yapısı içinde topluma kapalı, iletişim düzeylerini ve kanallarını kullanmayan bir oluşum içinde olması durumunda, katılımı sağlaması, toplumsal ve siyasi aktörler bazında etkinlik sağlayarak bir baskı grubu karakteri taşıyabilmesi olası değildir. Toplumun bir adım önünde ancak iletişim kanalları ile toplumun beklenti ve gereksinimlerini belirleyen ve öncelikle kendisiyle toplum arasında etkileşimin oluşumuna olanak tanıyan açık bir örgüt toplumda, toplumsal bütünlüğü sağlayarak, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık edebilir.

3.2. Toplumsal Tepki Refleksi

Toplumsal tepki, toplumun beklenti, istek ve gereksinimleri ile ilgili olarak; siyasal ya da sosyal sistem içindeki yanlışlıkların, aksamaların ya da yönetsel hataların düzeltilmesine yönelik, toplumun verdiği tepki olarak tanımlanabilir¹¹³. Bu tepkinin refleks noktasına dönüşmesi ise, toplumsal denetim sisteminin oluşması ve benzer haksızlıklar ve yanlışlarla karşılaşan toplumun tepkilerinin süreklilik kazanabilmesidir. Toplumsal tepki refleksi yalnızca bireylerin çeşitli eylemler ya da gösteriler yapması ile sınırlı tutulamayacak kadar geniş bir kavramdır. Toplumsal tepki, bireylerin toplumsal değişim süreçlerinde edindikleri ortak bilgiyi, ortak bir dille yaşama geçirmeleri olarak tanımlanabilir. Bu süreçte ortak bilgi ve fikirlerin toplumun diğer kesimleriyle paylaşılabilmesi için etkileşimin oluşabileceği gönüllülük ağının genişlemesi ve kolektif bilicinin geliştirilerek toplumsal bütünlüğün oluşturulmuş olması gerekmektedir. Toplum bazında bilgi paylaşımının oluşumuna ve bu bilginin toplumsal denetim sistemi içinde ortak bir dille yaşama geçirilmesi ise sürecin besleyici yankısı yani katılım olarak kabul edilebilir. Kitle iletişim araçları ile STÖ'ler tarafından güncellenen iletişim faaliyetleri bu tepkinin toplum bazına yayılımına etki edecek bir unsur olarak kabul edilebilir. Besleyici yankı olarak gerçekleşen katılımın, toplumsal ve siyasi aktörlere olumlu yansımaları ve toplumsal boyutta kitlenin beklentilerine uygun oluşan değişimler ise, STÖ'lerin toplum nezdinde olumlanmasına ve katılımın sürekliliğine etki edecektir. Bu aşamada en önemli nokta ise, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna işaret eden

¹¹³ Keane, 1998, Ön. Ver., s. 79.

toplumsal denetim sisteminin geliştirilme sürecidir. STÖ'nün örgüte ve misyonuna uygun konular ile ilgili toplumda farkındalığın sağlanarak, ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimi ile de ilginliğin artırılması, denetim sisteminin oluşumu için ön koşullardır. Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi anomiyi önleyeceği gibi, kolektif bilincin yerleşmesine de katkı sunacaktır. Bu bağlamda, STÖ'lerin toplumun katılımını sağlayabilmesi için bilişsel boyutta değişimlerin oluşturulmasının gereği ve önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü, bilişsel boyutta oluşan değişimler, davranışsal değişimin oluşumunun alt yapısını hazırlayacak unsurdur. STÖ'lerin toplumsal tepkiyi oluşturmalarında örgütsel iletişimin işlevlerinden yola çıkarak örgütü, misyon ve hedeflerini topluma doğru aktarabilen örgüt olabilmesi gereklilik olduğundan söz edilmişti. İletişimin işlevlerini yaşama geçirerek, toplumsal tepki refleksinin besleyici yankı olarak devamlılığının sağlanmasında STÖ'nün toplum tarafından güvenilen, olumlanan kaynak konumunda olmasının gereğine işaret etmektedir. Sözü edilen unsurların tümü STÖ'lerin çağdaş örgüt yapısı içinde yaşama geçirmesinde yarar olan iletişim düzeyleri ve kanalları ile ilişkili bir süreçtir.

Ancak STÖ'lerin özellikleri ve yaşamsal alandaki faaliyetlerinin dışında, bazı dış unsurların da toplumsal tepki refleksinin oluşumunda etkili olabilmektedir. STÖ'lerin içinde yapılandığı ülkenin sosyo-kültürel şartları ve yasal sınırlamalar ekonomik yapıya bağlı olarak oluşan sınıflar kadar, toplumsal tepki refleksinin oluşum sürecinde etkilidir. Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ve demokrasinin genç olduğu ülkelerde, STÖ'lerin kitle örgütü olabilmesi daha zor bir süreçte işaret ettiği öngörülebilir. Türkiye ve benzeri kapalı yapıda ve bilgi toplumuna geçişi tamamlayamamış ülkelerin de yer aldığı araştırma sonuçları da bu öngörüğü destekler niteliktedir. Toplumlarda, siyasal ve bireysel hakların kullanımına ilişkin 1994 yılında yapılan araştırmaya göre; Türkiye'de siyasal sistemin değişimine yönelik toplumsal katılım 5 iken, 1992 yılında bu katılım oranı 2'ye yükselmiştir*. Aynı süreç içerisinde, bireysel hakların kullanımı ise, 1982'de 5 iken, 1992 yılında ancak 4 olarak gerçekleşmiştir¹¹⁴. Bu araştırma, gönüllü katılımın henüz yerleşik bir davranış biçimi

¹¹⁴ Z. Moheb, *Civil Society and Democratization* (Konrad, 1997), s. 112.

* Araştırmada, 3-5.5 arasındaki oranlar kısmi özgürlük, 5.5'ten sonrası özgürlüğün olmadığı ve 1 özgürlüğün en yüksek olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

noktasına dönüşmediğine ve bireylerin bireysel hak ve özgürlüklerini koruma ya da daha ileriye götürme noktasında kolektif bilincin yerleşmediği şeklinde yorumlanabilir. Çünkü aynı süreç içerisinde Amerika ve İngiltere’de bu oran 1 olarak gerçekleşmiştir.

Bu noktada, Türkiye’de, toplumsal tepki refleksine yönelik alt yapıyı oluşturduğu öngörülen ortak bilgi ve dil düzeyinin, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlamış ülkelerdeki kadar STÖ’ler tarafından oluşturulamadığını söylemek olasıdır.

STÖ’lerin, toplumsal bütünlüğü koruyarak, toplumda kolektif bilincin gelişimine aracılık edebilmeleri için toplumda bilişsel değişimin oluşturulmasının önemini yeniden vurgulamaya neden olmaktadır. Bilişsel değişimin oluşumu için, iletişim düzeylerinin yaşama geçirilme sürecinde topluma uygun mesajların toplum beklentilerine ve gereksinimlerine uygun kodlanmasında yarar bulunmaktadır. Bu gereklilik ise, örgüte ve örgüt tarafından topluma aktarılan konulara ilişkin farkındalığın oluşumuna, farkındalığın bilgi ile beslenmesi sonucunda ilginliğin artmasına, ilginliğin iletişim düzeyleri ve kanalları toplumda etkileşimi sağlayarak toplumsal katılıma neden olacaktır. Toplumsal katılım ile STÖ kitle örgütü olma noktasına gelerek, siyasi yapı ve aktörler üzerinde etki gücü ile toplumun beklentilerini yanıtlayan, çözümler üretebilen ve değişimlerin toplumun beklentilerine uygun oluşumuna katkı sağlayan baskı grubu niteliği kazanabilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN TOPLUMSAL TEPKİ REFLEKSİNİ OLUŞTURMASI VE İLETİŞİM SÜRECİ

1. Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturma Sürecinde İletişimin Etkisi

İletişim kavramı ile ilgili en genel tanım; fikir ve bilginin herkesçe aynı şekil ve değerde anlaşılır hale getirilmesi, paylaşılması ve karşılıklı etkinin sağlanması şeklindedir¹¹⁵. Bu tanıma göre iletişimde üç aşama bulunmaktadır. İlk aşama, fikir ve bilginin üretilerek, toplumun ulaşabileceği kanallarla aktarımının sağlanması. İkinci aşama, toplumun üyesi olan herkes tarafından bilgi ya da fikrin eşit düzeyde anlaşılmasının sağlanması ve iletişimin temel amacı olan karşılıklı etkinin sağlanması da üçüncü aşamayı oluşturmaktadır. Bu tanım ışığında, STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecinde, toplumda kolektif bilincin geliştirilmesi amacıyla ortak bilgi ve dil düzeylerini oluşturmaları ilk aşama olarak kabul edilebilir. Ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumu, toplumun tüm kesimlerine ulaşacak iletişim faaliyetleri ve her kesimin algılayabileceği mesaj yaklaşımlarıyla kodlanarak aktarıldığı takdirde, etkileşimin gerçekleşebileceği yani, toplumsal tepki refleksinin oluşabileceği sonucuna varmak olasıdır. Ancak, bu aşamada vurgulanması gereken; toplumu oluşturan bireylerin algı düzeylerinin, bakış açılarının farklılık gösterdiğidir. Bu da aktarılan bilgilerin, toplumu oluşturan her birey tarafından aynı şekilde algılanamayacağı ve anlaşılır olmayacağıdır¹¹⁶. STÖ'lerin bu farklılaşmaya özen göstererek, farklı yapıdaki kitlelere, farklı mesaj yaklaşımları ile bilginin anlaşılır olmasına özen göstermesi gerekmektedir. Çünkü, toplumsal tepki tüm toplumun benzer beklentiler içinde olup, ortak bilgiyi ortak bir dille yaşama geçirildiği noktada amaca hizmet edecek, baskı unsuru noktasına gelecektir.

İletişim kanallarını, kitlenin yapısal özelliklerine uygun yaşama geçiren STÖ'lerin iletişimin üçüncü aşaması olan, etkiyi süreç içinde oluşturabileceğini söylemek olasıdır. Bu etki iletişimin dolaylı özelliği olarak düşünülebilir. Diğer yandan iletişimin doğrudan, toplumsal yaşama etkileri olduğu da unutulmamalıdır. Teknolojik

¹¹⁵ Ü. Oskay, *İletişimin ABC'si* (Simavi, 1992), s. 12.

¹¹⁶ Aynı, s. 17.

gelişmelerin hızlı yaşandığı çağın özelliği, iletişim kanalları yoluyla toplumsal değişime etki ettiği gerçeğidir. Diğer yandan, bilinçli ve amaçlara uygun şekilde planlandığı ve yaşama geçirildiğinde de aynı etkinin toplumda oluşması kaçınılmazdır. Yani iletişim hem kendi başına bir değişim aracı hem de toplumsal değişim sürecine etki etme misyonunu üstlenen STÖ'ler için önemli bir araç olma özelliği taşıdığı söylenebilir. Bu nedenle, toplumsal tepki refleksinin oluşturulmak istendiği, toplumsal denetimi sağlamış bir toplum yaratma arzusunda olan STÖ'ler, iletişim hedeflerini iletişimin işlevlerine ve kuramlarına uygun şekilde yaşama geçirdiklerinde, katılım sağlayabilen ve nicelik olarak da bir baskı grubu özelliği taşıma noktasına erişebileceklerdir. Bu bağlamda STÖ'lerin gerek misyonlarına ve gerekse hedeflerine uygun olarak toplumsal katılımı bir refleks noktasına dönüştürebilmelerinde, kitleye ulaşmada kullanacakları iletişim düzeylerini ve kanallarını belirleme sürecinde çeşitli iletişim kuramlarından yararlanmaları öngörülmektedir.

2. Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturma Sürecinde Kullanılabilecek İletişim Kuramları

STÖ'ler, toplumsal değişim sürecinde değişimin beraberinde getirdiği yeni bilgi, fikir yayılımını sağlayarak, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine ve toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık etme noktasındadır. Süreç içerisinde, toplumda bireyler arasında var olan bilgi farklılıkların en aza indirgenmesi, toplumda ortak bilgi düzeyi oluşturularak kolektif bilincin yerleşmesi ile olasıdır. Kolektif bilincin geliştiği toplumlarda STÖ'lerin toplumda ortak bir dil geliştirerek toplumsal tepki refleksini yaşama geçirilebilmesi daha kısa bir süreci kapsayacaktır. Çünkü kolektif bilinç, toplumda bilişsel anlamda bir değişimin oluştuğuna da işaret etmektedir. Bilişsel boyutta yaşanan değişim ise, toplumsal gerçekliği yakalayan, toplumsal denetim sistemini oluşturan çağdaş toplum yapısı anlamına gelmektedir¹¹⁷. Çağdaş toplum ise, soran, sorgulayan, hak ve özgürlüklerine sahip çıkan, toplumsal tepkiyi davranış biçimine dönüştürerek, refleks noktasına getirebilmiş toplum yapısı anlamına gelmektedir. Toplumun çağdaş bir noktaya gelebilmesinin temel çıkış noktalarından biri, bilgiyi alan, yorumlayan, yaşama geçiren bireylerin varlığıdır. Bu aşamada STÖ'ler

¹¹⁷ J. Habermas, "İnsan mı Önce Gelir Halk mı?", *Radikal*, (1 Mayıs 2002), s. 8.; P. Kotler, "Communication Steps", *Non Profit Organizations* (Mc Graw Hill Company, 1984), ss. 116-119.

tarafından özenle üzerinde durulması gereken nokta ise, toplum içinde var olan sınıfların ekonomik özelliklerine bağlı olarak bilgilendirme ve ilgilenme oranlarındaki farklılıktır¹¹⁸. Toplumu oluşturan bireylerin toplumsal konulara karşı ilgilerindeki farklılaşmasının zaman içinde artması anominin oluşumuna etki eden unsurlardandır. Bu ise, süreç içinde toplumsal bütünlüğün giderek yok olmasına etki edecektir. Birey, STÖ'lere katılım sağladığı durumlarda, olumlu sonuçların yansımalarının geri dönüşünü görmediği zaman topluma ve olaylara karşı ilgisi azalacak ve yabancılaşmaya başlayacaktır. Bu yabancılaşma, bireyler arasındaki iletişim ağı ile tüm topluma yayılım gösterdiğinde ise, tepkisizlik ya da sessizlik bir davranış biçimine dönüşebilecektir. Toplumda anomiye neden olan bir diğer unsur ise, bireyler arasındaki bilgi farklılıklarıdır. Bilgi farklılıklarının yoğun olduğu toplumlarda, STÖ'nün misyonuna uygun ya da toplumsal beklentilerin belirlediği konularda ilgi bütünlüğünü sağlayabilmesi zordur. Bu durum, kolektif bilincin geliştirilerek, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna ket vurmaktadır. Toplumda bilgi eksikliğinden ya da ilgi farklılaşmasından doğan STÖ'lere karşı duruşun azaltılması ise, STÖ'lerin iletişim düzeylerinde ve kanallarında bilgi açığı hipotezinin öngördüğü üzere bilgi ve ilgi çağrışımlarına yol açan mesajlara öncelik verilmesi ile olasıdır. Ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma süreci, toplumu oluşturan bireylerin bilişsel boyutta değişimi elde etmelerine ve davranışsal boyutta da yaşama geçirmelerine etki edecektir.

STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturmalarına katkı sunacağı düşünülen bir diğer iletişim kuramı ise, medyada gündem oluşturmadır. STÖ'nün misyonuna uygun konularla medyada gündem yaratarak, düşüncelerin, toplumsal merak modeline uygun biçimde, harekete geçirilmesi, farkındalığın yaratılması ve ilginliğin artmasını sağlayarak etkileşimin oluşmasına aracılık edebilecektir. Gündem oluşturma en önemli kanalları ise toplumsal düzeyde iletişimi olanaklı hale getiren kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçlarının aynı anda bir çok farklı kitleye ulaşabilme özelliği, bu kanalların toplum içinde etkileşimin daha kısa sürede oluşmasına etki etmektedir¹¹⁹. Kitle iletişim araçlarının bir diğer özelliği ise, toplum içindeki bilgi değişimini oluşturabilmesidir¹²⁰. Kitle iletişim araçlarının bu özellikleri ise, STÖ'lerin toplum

¹¹⁸ W. Severin ve J. Tankard, *İletişim Kuramları*, Çev: Ali Atıf Bir ve Serdar Sever (Kibele, 1994), ss. 364-370.

¹¹⁹ W. Perreault ve J. Mc Carthy, "Social Responsibility", *A Global Managerial Approach* (McGraw Hill, 1989), ss. 119-127.

¹²⁰ Kotler, *Ön. Ver.*, s. 122.

bütünlüğünü korumak amacıyla ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşturma, kolektif bilincin gelişimi ile toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecindeki en önemli kanallardan biri noktasına taşımaktadır. Ancak, bilgi açığı hipotezinde de vurgulanacağı üzere, toplum içindeki bilgi farklılaşmalarının giderilmesinde, topluma ve grup yapısına uygun kanalların yaşama geçirilmesinde yarar bulunmaktadır. Bu nedenle de, özellikle Türkiye gibi bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlamamış ülkelerde medyada gündem yaratma amacıyla kullanılacak iletişim kanallarının, diğer iletişim düzeyleri ve kanalları ile sinerji sağlaması önemlidir¹²¹. STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturabilmeleri için, kitle STÖ'leri noktasına gelmelerinin ve baskı grubu karakteri taşımalarının önemine değinilmişti. Bu amaca ulaşabilmesi için, STÖ'lerin inanılan ve güvenilen bir kaynak olarak, iletişim sürecini başlatmalarında yarar bulunmaktadır. Çünkü toplum tarafından inanılır, güvenilir bulunmayan bir kaynak tarafından kodlanan mesajlar besleyici yankının yani katılımın oluşumuna ket vuracaktır. Bu olumsuzluk ise, bilgi açığı hipotezini destekleyici nitelikte olan iletişimsel eylem kuramına işaret etmektedir. STÖ'lerin toplumsal tepkinin toplumda bir davranış biçimi olarak yerleşmesine ve refleks noktasına gelebilmesine katkı sağlayacak temel unsur, toplum bütününe iletişim kanallarıyla aktarılan mesajlardan benzer anlamları çıkararak, yaşama geçirmeleridir. İletişimsel eylem ya da Carthy'nin ifadesiyle toplumsal gerçeklik kuramının temel vurgusu da, iletişim faaliyetlerinin planlı ve programlı bir biçimde yaşama geçirilmesi sonucunda toplumda istendik yönde eylemin gerçekleşebileceği yönündedir¹²². Bu kuramın işaret ettiği en önemli nokta ise, eylemin tüm toplum bazında gerçekleştiği zaman, gerçek hedefe ulaşılabilirdir.

STÖ'lerin temel amacı olan toplumsal tepkinin refleks noktasına dönüşümü, iletişimin işlevlerine ve yukarıda kısaca değinilen iletişim kuramlarına uygun iletişim düzeyleri ve kanalları ile olasıdır. Bu nedenle, STÖ'lerin amaçlarını yaşama geçirmelerinde katkı sağlayacağı öngörülen iletişim kuramlarını açıklamakta yarar bulunmaktadır.

¹²¹ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, s. 44.

¹²² Habermas, 2001, *Ön. Ver.*, s. 128.

2.1. Bilgi Açığı Hipotezi

Toplumlarda bilgi açığının oluşma nedenlerinden bazıları, STÖ'lerin misyonları ile doğrudan ilişkilidir. Bireylerin ait oldukları toplumsal statü yükseldikçe, öğrenme ve haberdar olma olanaklarında da artış gözlemlenmektedir. Diğer yandan sosyo-ekonomik yapıya bağlı olarak, kitle iletişim araçlarını kullanma ve bilgilenme süreçlerinde de değişim oluşmaktadır. Sosyo-ekonomik yapı ve beraberinde getirdiği sosyal çevre ve bilgilenme süreçleri, sınıflar arasındaki bilgi ve haberdar olma oranında farklılaşmaların büyümesine etki etmekte ve anominin artmasına neden olmaktadır¹²³. Bu nedenle ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirerek, toplumda kolektif bilincin yerleşmesini ve toplumsal tepkinin oluşmasını amaçlayan STÖ'lerin bilgi açığı hipotezinden yola çıkarak iletişim düzeylerini ve kanallarını belirlemelerinde yarar bulunmaktadır. Böylece toplumda bilgi farklılaşmasından doğabilecek anomik yapının da en aza indirgenmesi sağlanabilecektir.

Günümüzde bilgi, önce bireyleri ve daha sonra da toplumu geliştirecek en önemli güçlerden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak, özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlamamış, geleneksel paradigmaya sahip ülkelerde “bilgi” nin çok fazla önemsenmediği, “göz kararı, el yordamı” ile bir çok konuya çözüm arandığı da gözardı edilemeyecek bir gerçektir. Bireylerin bilgilenmek için yeteri kadar okumaması, bilimsel verileri yeterince kullanmaması, teknolojiyi yaşamlarına genelde bilgi amaçlı değil de eğlence amaçlı olarak sokmaları bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlamamış ülkelerin genel özellikleri arasında kabul edilebilir. 21. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri teknolojik boyutta yaşanan değişim ve gelişmelerdir. Bu değişim ve gelişim sonucunda, kitle iletişim araçlarının da yaygınlık kazanarak, etkileşimin en önemli araçlarından biri olduğunu söylemek olasıdır. STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma sürecinde, geniş kesimlere aynı anda ulaşabilme özelliğinden dolayı kitle iletişim araçları en yaygın biçimde kullanılan iletişim kanallarındandır.

Türkiye’de her 5 köyden 4’ünde elektrik ve en az bir kitle iletişim aracının bulunduğu düşünüldüğünde, etki alanının genişliği hakkında genel yargıya varmak olasıdır¹²⁴. Verilen rakamsal veriler, kitle iletişim araçlarında kodlanan mesajlardan aynı anlamı çıkaracak kitlenin çokluğuna değil, kitle iletişim araçlarının yaygınlığına

¹²³ Severin ve Tankard, *Ön. Ver.*, s. 406-412.

¹²⁴ *Hürriyet* (7 Kasım 2001), s. 7.

işaret etmektedir. Bu nedenle, kitle iletişim araçlarını özellikle kampanya süreçlerinde yoğun olarak kullanan STÖ'lerin, hedef kitlenin demografik, coğrafik, ekonomik ve psiografik özelliklerine göre artan ya da azalan bilgi açığını göz önünde bulundurmak suretiyle toplum yapısına uygun mesajlarla toplumsal bütünlüğü sağlamaya yönelik mesajlarla, varlık göstermesinde yarar vardır¹²⁵. STÖ için temel amaç toplumsal katılımı oluşturacak etkileşimi sağlayabilmek ise, topluma ulaşabileceği kanallar ve algı yapılarına uygun kodlar ile iletişim düzeylerini yaşama geçirmesi gerekmektedir.

STÖ'leri, toplumun düşünsel boyutta gelişmesini, bilgilenmesini sağlayarak ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma çabası içinde olan örgütsel yapılar olarak tanımlanmıştı. Bu süreç içerisinde toplumda var olan bilgi açığının giderilmesi ise anominin azaltılmasına katkı sunacağı öngörüsünden yola çıkılarak bilgi açığı hipotezinin önemine işaret edilmiştir. Ancak bu aşamada STÖ'lerin hangi durumlarda bilgi açığının arttığını ya da azaldığını bilmesinde yarar bulunmaktadır. Toplumun genelini ilgilendiren daha genel konularda var olan bilgi açığı özel ilgi alanlarına oranla daha fazla olmaktadır¹²⁶. Bunun en önemli nedeni, bireylerin çevresinden de öğrenebileceği konulara karşı ilginliğinin düşük olması ancak gereksinimleri ile ilgili ve bireysel sorunlarının çözümüne yönelik konulara karşı yüksek ilginlik içinde olması şeklinde yorumlanabilir. Örneğin, deprem yönetmeliğini bilmeyen bir kişi, kendisine sağlam bir ev yaptırma ile ilgili yüksek ilginlik noktasında olduğunda, kullanılacak demirin kalınlığına, çimentonun yoğunluğuna karşı bilgi sahibi olmakta ve bilgi eksikliği giderebilmektedir. Bu durum aslında STÖ'lerin toplumda farkındalık yaratabilmeleri için önemli bir ipucu sayılabilir. Toplumun beklenti ve gereksinimlerine uygun konu ve problemlerle ilgili yaşama geçirilecek projeler, öncelikle toplumda ilginliğin oluşumuna ve süreç içinde de bilgi eksikliğinin giderilmesine etki edecektir. STÖ'ler tarafından yaşama geçirilen, ancak toplumun ilginlik noktasına ulaşamayan, projelerle ilgili ortak bilgi düzeyinin ve dolayısıyla katılımın oluşturulması zor bir süreçtir. Bu nedenle de STÖ'lerin işlevleri arasında yer alan toplumun beklenti ve yararlarının gözetildiği konulara önceliğin verildiği projelerin yaşama geçirilmesi, katılıma olumlu yansıtacak bir unsurdur. Bilgi açığının artmasına ya da azalmasını belirleyen bir diğer unsur ise, yerel konulardır. Yerel konularda oluşan bilgi açığı daha kısa sürede azalma eğilimi

¹²⁵ Korkmaz ve Erdoğan, *Ön. Ver.*, s. 94.

¹²⁶ Severin ve Tankard, *Ön. Ver.*, s. 409; D. Mc Quail, *Mass Communication and Society* (Open University, 1979), s. 124.

gösterecektir¹²⁷. Bu bağlamda STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma sürecinde, global bilgileri, yerel motiflerden ya da yerel beklentilerden yola çıkarak, mesajlarına aktarmasının daha olumlu sonuç vereceği kanısına ulaşılabilir. Glocal yaklaşım içinde oluşturulan mesajların, yerel bazda çeşitli referans gruplarının katılımı ve kaynak olarak kullanılması, STÖ'lerin yerelden başlayarak tüm topluma yayılan iletişim ağını güçlendirecek bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Bilgi açığının artması ya da azalmasına neden olan bir diğer unsur ise; konunun ani ve güçlü bir etkiyle ortaya çıktığı durumlarda, bilgi açığında azalma eğiliminin oluşmasıdır¹²⁸. Dış etkenlere bağlı olarak, aniden oluşan gelişmeler, kitlede farkındalığın ve dolayısıyla ilginliğin artmasına neden olabilmektedir. Bunun sonucunda da bilgilenme gereksinimi ortaya çıkmakta ve konuya ilişkin bilgi açığı da azalmaktadır. Konuyla ilgili bilgi paydasının oluşumu ise, toplumsal katılıma ivme kazandırabilmektedir. Özellikle de yerel bazda, ani ve güçlü etkiyle ortaya çıkan bilgi açığının azaltılarak, yörede yaşayanlarda kolektif bilincin gelişmesi daha kısa süre içinde oluşabilmektedir (Sharp, 1984). Bunun en önemli örneklerinden biri, 1999 Marmara depreminden sonra bir çok STÖ tarafından yürütülen projelerde kendini göstermiştir. Bu çalışmalar arasında en etkin kampanyalardan biri Akut tarafından yürütülen depreme ve korunma yöntemlerine ilişkin bilgilendirme çalışmalarıydı. Katılımın %50 civarında gerçekleşmesi¹²⁹ ve bireylerin aldıkları bilgileri yaşamlarına geçirerek, çeşitli kesimlere aktararak bilgilenmelerine aracı olmaları, bilgi açığının giderilmesinde hem yerel etkilerin hem de kişilerarası iletişim faaliyetlerinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

STÖ'lerin iletişim kanallarını belirleme sürecinde, bilgi açığı hipotezinden yararlanmalarının öngörülmesinin temel nedeni, bilgi toplumu olmanın, demokrasiyi geliştirecek iyi bilgilenmiş bireylere duyduğu gereksinimdir. Demokrasinin gelişmesinin en önemli göstergelerinden biri ise, oluşan kolektif bilinç doğrultusunda katılım sağlaması ve bu katılımı davranış biçimine dönüştürebilmesidir. Bu sürecin oluşmasına katkı sağlayacak unsur ise, toplumda bilişsel boyutta oluşturulacak değişimdir. Bu bağlamda STÖ'ler, yeniliklerin toplumsal yaşama getirdiği değişim

¹²⁷ Severin ve Tankard, Aynı, s.411.

¹²⁸ A. Mattelort ve M. Mattelort, *İletişim Kuramları Tarihi*, Çev: Merih Zıllıoğlu (İletişim, 1988), s. 102.

¹²⁹ ITO, 2001.

sürecini, toplumsal bütünlüğün bozulmasını engelleyerek, bütünlük içinde oluşmasına ve toplumda nicel olarak da etki sağlayarak baskı grubu karakteri taşıma noktasına gelebilecektir. Sivil toplum örgütleri bilgi açığı hipotezini kullanarak, Habermas'ın ve Carthy'nin de işaret ettiği toplumsal gerçekliği yakalayan bilgi toplumu olma noktasına gelerek, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık etme misyonunu yaşama geçirebilecektir¹³⁰.

Bu bilgiler doğrultusunda STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecinde bilgi açığı hipotezinden yararlanarak iletişim kanallarını belirlemesi ve mesajlarını kodlaması toplum içinde şu gelişmelerin oluşumuna katkı sağlayacaktır;

1- Artan Bilgi Sonucunda Anomik Yapının Çözümlemesi: Bilgi toplumuna geçiş sürecinde topluma yansıyan yeni teknoloji ve yeni, fazla bilgi toplumun tümüne eşit şekilde dağılım göstermeyebilir. Toplumun genelde sosyo-ekonomik yapısına ve sosyo-kültürel dokusuna bağlı olarak bireyler arasında teknolojiyi kullanma ve dolayısıyla bilgiyi yaşama aktarmalarındaki farklılıklar zaman içinde anominin oluşumuna neden olmaktadır. STÖ'lerin hedefi ise, toplumdaki anomik yapıyı çözerek, kolektif bilincin oluşumuna aracılık etmektir. Toplum yapısına ve gereksinimlerine uygun bilgiyi, doğru kanallarla topluma aktardığında ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna katkı sağlayabilecektir. STÖ'ler toplumun bilgi önceliklerini ve gereksinimlerini doğru belirlediğinde, kolektif bilincin oluşumu ivme kazanacaktır. Örneğin, çevreye, doğaya karşı duyarlı olmayan, bu konuda bilinç düzeyi oluşturmamış bir topluma bireysel haklarla ilgili bilinç düzeyinin oluşturulması daha zor bir süreçtir.

2- Sorunlara Çözüm Getirerek, Tepki Boyutunun Oluşturulması: Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini gelişimine katkı sağlayarak, kolektif bilincin geliştirilmesi STÖ'lerin işlevleri arasında yer almaktadır. Bu işlevler toplumsal tepki refleksinin oluşumuna ve devamlılığına katkı sağlayarak, STÖ'lerin kitle örgütü olmasına neden olacaktır. Bu amaçlara hizmet edecek unsur ise, STÖ'lerin projelerini yaşama geçirme noktasında, bilgi açığını kapatarak, toplumu maniple edecek mesajlarla katılıma etki edebilmektir. Bilgi eksikliğini giderme sürecinde, hangi durumun neye etki edeceğini ve nasıl davranmak gerektiğini anlatmak, katılıma ivme kazandırabilir unsurlardır. STÖ'lerin anımsaması gereken nokta ise, yetersiz tepkinin çözüme inanmamaktan kaynaklandığıdır. Toplum süreç içinde beklentilerinin katılım ile çözümlendiğine,

¹³⁰ Habermas, 2001, *Ön. Ver.*, s. 155.

yaşama geçirildiğine tanıklık eder ise, toplumsal denetim sistemini geliştirerek, katılımı bir davranış biçimi olarak benimseyecektir.

3- Projenin Özelliğine Uygun Katılım Şeklinin Belirlenmesi: STÖ'lerin toplumu bilgilendirerek, ortak bir dil ve bilgi paydası oluşturmaya çalışmasının temel nedeni toplumsal tepki refleksini elde edebilmektir. Ancak, topluma, her projenin yapısına uygun bilgi aktarımı sırasında, tepki geliştirmenin de farklılıkları anlatılmalıdır¹³¹. Topluma gerek bilgi ve gerekse geliştirilecek katılım şekli ile ilgili mesajların aktarımı sırasında kitle iletişim araçları aracılığı ile gündem oluşturma'nın önemi büyüktür. Medyada gündem oluşturarak katılım şeklinin belirlenmesine aracılık eden STÖ'ler, katılımın nicel artışını ve nitel boyutunu da belirlemektedirler. Böylelikle, kitle örgütü olabilmenin şartlarını yaratarak, siyasi yapı üzerinde de etkinlik oluşturabilmektedirler. Topluma kitle iletişim araçları yolu ile aktarılan tepkinin niteliği her zaman aynı olmayabilir. Toplumsal yapı, yasalar, gelenekler vb. faktörler eylem niteliğine de etki etmektedir. Örneğin, Greenpeace eylemlerini tüm dünya ülkelerinde benzer yöntemlerle yapmakta ve katılım sağlayabilmektedir. Ancak, Türkiye'de yaptığı eylemlerin bir çoğunda yalnız kalmakta ve yasalar ile de sınırlandırılmaktadır. Kitleyi uyarma, aynı zamanda kampanyanın içeriğine uygun eylem biçimini belirlemeye bağlı olarak da değişim göstermektedir. Tepkinin ses getirebilmesi ve belirli bir yaptırımın siyasi kadro içinde oluşabilmesi için, kampanyanın, tepkilerinin bütünsellik içinde olmasında yarar bulunmaktadır.

4- Siyasi Aktörleri Etkileme ve Yönlendirme Özelliği: STÖ'lerin toplumu sosyal ve siyasal konularla ilgili bilgilendirmesinin nedenlerinden biri de, Doyle ve Carthy'nin de üzerinde durduğu toplumsal denetim sisteminin oluşumuna aracılık etme misyonudur. STÖ'lerin siyasetin dışında ama siyasi aktörleri ve yasa yapıcıları etkileyebilme ve toplumun beklentilerine uygun yönlendirebilme özelliği, bu örgütleri denetim mekanizmasının oluşmasına aracılık etme noktasına taşımaktadır. Nicelik olarak katılımı sağlaması, nitelik açısından da bilgiyi yaşama geçiren bir toplum ile olasıdır. Çünkü, STÖ'lerin baskı grubu olabilmesi siyasi yapıya gerekli etkiyi yaparak, toplumsal beklentilerin yanıtlanmasına aracılık etmesi ile olasıdır. Dolayısıyla, STÖ'lerin, bilgi açığının giderilmesi noktasında hedef alacağı kitle yalnızca toplum ile sınırlı kalmayıp, siyasi ve sosyal aktörleri de kapsayan geniş bir ağ olma özelliği

¹³¹ Keane, 1998, Ön. Ver., s. 141.

taşımaktadır. Ancak böylelikle, daha önce işaret edilen, baskı grubu karakteri ve toplumsal değişim aracı olabilecektir.

5- Bilgilendirme İle Toplumda İlgiyi Oluşturma ve Karşı Duruşu Çözümleme: STÖ'ler daha önce de vurgulandığı üzere, toplumda geçmiş deneyimlerin olumsuz yansımalarından dolayı az ilgiyi ve karşı duruşu en aza indirmeye amacını bünyesinde barındırmak durumundadır. Belirli konulara ilişkin bilgi açığını giderme amaçlı mesajların iletim sürecinde STÖ'lerin bireysel çıkar ve yarar amacıyla değil de toplumsal yarar misyonunun taşıyan örgütler oldukları konusunda toplumu bilgilendirmek durumundadırlar. Ancak, kamuoyunun katılım sağlaması ve tepki refleksini oluşturabilmeleri için konunun kitlede ilginliği ne oranda yakalayabileceğinin bilinmesinde yarar bulunmaktadır.

Toplumun konuya ilginliğinde ise, yarar algılayıp algılamamaları, sosyal çevre, sosyal ilgi ve kişilerarası bilgi ağları gibi unsurlar etkili olmaktadır¹³². Örneğin, deprem olgusunu yaşamamış bir kitleye STÖ'ler tarafından kodlanan bilinçlendirme amaçlı mesajlar, depremi yaşamış o korkuyu tanıyan kitleye kodlanan mesajdan daha az etkili olacaktır. Örnekten yola çıkarak, ilgi oranının, bilgilenebilir etki eden unsur olduğunun altını çizmekte yarar vardır.

2.2. Gündem Oluşturma

Gündem oluşturma, kitle iletişim araçları yolu ile kamuoyunda çeşitli konularla ilgili farkındalığın artabileceği düşüncesinden yola çıkarak geliştirilmiştir. Kitle iletişim araçları ile toplumda konuşulan, düşünülen konuların, sorunların belirlenmesine ve güncelleşmesine etki edebilecek, böylelikle toplumun konuya ilginliğin artmasına neden olabilecektir. Kitle iletişim araçlarında bir konunun öne çıkarılması, kitlenin o konuya karşı farkındalığının artmasına ve öncelikli olduğunu düşünmesine yol açabilmektedir¹³³.

STÖ'ler kitle iletişim araçlarında gündem oluşturarak, kamuoyunda var olduğu öngörülen sosyal toplumsal tepkiye dönüşmesine aracılık eden ve bireydeki yabancılaşmayı, onun varlığına ve sorunlarına duyarlılığını göstererek en aza indirmeyi hedeflemektedirler. Ancak, daha önce de vurgulandığı gibi, örgütün

¹³² Severin ve Tankard, *Ön. Ver.*, s. 472.

¹³³ K. Weinreich, "Media, Advertising, Public Relations", *Hands-on Social Marketing*, (Sage, 1999), ss. 128-134.

gündem yarattığı konular ile ilgili olarak toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirerek, bilişsel değişime öncelik vermesinde yarar bulunmaktadır. Bilişsel değişimin oluşmadığı toplumlarda, STÖ'ler tarafından oluşturulacak gündem suni olacak yani katılımın sürekliliğine etki etmeyecektir. STÖ'lerin gündem oluşturma sürecinde, konuya karşı toplumda farkındalığı sağlamakla yetinmemeleri ve bilgi açığını kapatma amacını da gütmelerinde yarar bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarından olan yazılı basın araçları (gazeteler, dergiler) ve görsel araçlar (tv., sinema gibi) pek çok insanın ne hakkında konuşacağına, sorunlarla ne şekilde mücadele edeceğine karar vermede yardımcı olan manipülasyon araçlarından olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan kitle iletişim araçları belirli konulara dikkati zorla toplayarak, bireylerin belirli konular ile ilgili ne hissetmeleri, ne düşünmeleri konusunda çeşitli öneriler geliştirmektedirler¹³⁴. Gündem oluşturma amacıyla yaşama geçirilen projelerin, kitle iletişim araçlarında yer almasını sağlayarak, toplumda tepkilerin istenilen yönde gelişmesi sağlanmış olacaktır. Tepkiler sonucunda siyasi yapıya etki etme başarısını elde eden STÖ, sonucu değiştirebilmenin tepki ve katılım ile gerçekleştiğini topluma gösterdiği ve bu tepkileri toplumda ortak bilgi düzeyinde geliştirebildiği noktada kamuoyu oluşturan bir kitle örgütü olabilecektir. Kitle örgütü ile oluşturduğu gündem sonucunda, gündemi değiştirebilme ya da belirleme gücünü elde etmesi ise, baskı grubu karakterini pekiştirmeye yarayan bir güç haline gelecektir. Gelişmekte olan ülkelerde, gündem oldukça sık değişmektedir. Toplumsal sorunlardan (eğitim, işsizlik, ekonomik sıkıntılar), magazin ağırlıklı konulara kadar farklı başlıklar gündemin oluşmasına etki etmektedir. Gündemin sıkışıklığı sonucunda STÖ'ler kamuoyunun ilgisini ve dikkatini çekme noktasında yetersiz kalabilmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri; topluma yabancılaşan bireyin, duyarlılık ve katılım gerektiren konulara uzak durmasıdır. Bir diğer neden ise, STÖ'lerin kolektif bilinci geliştirmek ve konuya karşı farkındalık yaratmak amacıyla proje ve kampanyalarını yaşama geçirme noktasında kitle iletişim araçlarını yeterince kullanmaması olarak düşünülebilir. Bu nedenle de kimi STÖ'ler gündem oluşturabilmek ve katılımı arttırmak amacıyla güvenilen, saygın kaynaklardan yararlanmaktadırlar. Örneğin; Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın Şifo Mehmet'in jübilesini ya da Cumhurbaşkanı Sezer'in katkılarının sağlanması, Tayfun Talipoğlu'nun Sokak

¹³⁴ Habermas, *Ön. Ver.*, s. 202.

Çocukları Vakfı çalışmaları içinde yer alması ya da Akut'un deprem tatbikatı amaçlı okul ve benzeri çalışmaları ile gündemi oluşturmak amacıyla kitle iletişim araçları içinde yer almaları örnek olarak gösterilebilir. Çünkü, kitle iletişim araçları; toplumdaki konuları ve meydana gelen olayları aktarmak işlevini yürütmektedir. Bu nedenle baskı ya da özel çıkar gruplarının gündem oluşturarak, bir konunun toplumda farkındalık yaratması sağlanabilir¹³⁵. STÖ'ler gündemi oluştururken toplumsal problemlerden yola çıkarak, sosyal enerjinin kitlesel harekete dönüşmesini amaçlamaktadır. Baskı grubu özelliği taşımayı hedefleyen STÖ'ler tarafından düzenlenen eylemler, yürüyüşler, protestolar medyanın gündemine girebilecek özelliktedirler¹³⁶. Ancak, gösteri, eylem ve benzeri etkinliklerin belirli dönemlerde yapılacağı ve bu zaman dilimlerinin dışında medyada gündem yakalayarak sürekliliği ve katılımı olumlu yönde etkilemesinin bir gereklilik olduğu düşünüldüğünde; bu tür etkinliklerin medyada gündem yakalaması hem yetersiz hem de STÖ'lerin kışkırtıcı, agresif tavrını ön plana çıkaran bir niteleme olması bir olumsuzluk olarak yansıyabilecektir.

STÖ'lerin eylemsel projeler ile gündeme gelmesinin dışında, toplumsal yaşamda bilinç oluşturma, yaşamsal kaliteyi artırma gibi yükümlülüklerinin de bulunduğu gözardı edilmemelidir. Bilinçli birey ile gelişmiş, çağdaş bir toplum yaratılacağı düşüncesiyle, eğitim, kültür, sanat, sağlık ve benzeri konularda kampanyalar aracılığı ile kitlelere ulaşma yöntemlerini belirlemesi toplumsal niteliği arttıracaktır¹³⁷. STÖ'lerin; bireysel, yaşamsal önceliklere ilişkin gündem oluşturma çabası, bilgi toplumuna geçiş sürecinde bireylerin çok temel konularla ilgili kolektif bilinç gelişimine de katkı sağlayacaktır. STÖ'ler medya gündemini projeler, kampanyalar ve eylemler aracılığı ile belirleme noktasında ise, lobi faaliyetlerine sıkça başvurmaktadırlar¹³⁸. Bunun en önemli nedenlerinden biri medyanın da bir baskı grubu karakteri taşıması ve sosyal sorumluluk bilinci ve amaç birliği doğrultusunda STÖ'ler ile işbirliği yapmasının gereğidir. Lobi faaliyetleri ya da kişilerarası diğer iletişim yöntemleri ile oluşturulan medya gündemi, toplumsal boyutta da bir gündem oluşacağı anlamına gelmemektedir. Gündem oluşturma süreci konusunda Manheim'ın yaptığı çalışmalar sonucunda;

¹³⁵ Weinreich, *Ön. Ver.*, s. 133.

¹³⁶ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, s. 49.

¹³⁷ C. Henderson, *Conflict and Cooperation at the Turn of the 21st Century* (Mc Graw Hill, 1998), s. 89.

¹³⁸ M. Dinçer, *Lobicilik* (Alfa, 1998), s. 48.

gündem oluşturmada üç gündemin etkileşimini içerdiğini öne sürmektedir. Medya gündemi, kamu gündemi ve politik gündem¹³⁹.

Manheim'ın bu önermesinden yola çıkarak, STÖ'lerin kamuoyuna yönelik yürüttüğü iletişim faaliyetlerinde, medyanın gündemine girebilecek nitelikte projeler üreterek, bu projelerin kitlelerin algılayabileceği bir yaklaşımla anlatılmasını sağlamak ve medyanın çoğu zaman leyhte bir davranış biçimi göstermesi için gerekli alt yapıyı oluşturması gerekmektedir. Sonraki aşamada ise; kamuoyu yaratma ve gündemi yakalayabilmek için diğer kitle iletişim araçları ve kişisel iletişim faaliyetleri yolu ile kamuoyunun konudan haberdar olmasını sağlamak durumundadır. Bu önermenin son noktası politika gündemidir. STÖ'ler bir baskı grubu olarak gerek bireysel ve gerekse lobi faaliyetleri ile politik aktörlerden destek alarak, bazı kanun ve yasalarda kamuoyunun beklentilerine uygun değişimlerin gerçekleşmesini sağlayarak, toplumsal boyutta konunun ivme kazanmasını sağlamalıdır.

Kitle iletişim araçlarında gündem oluşturarak, kamuoyunda farkındalık yaratarak, nicel katılımı sağlama amacıyla olan STÖ'lerin kitle iletişim araçlarında gündem oluşturma sürecinde şu noktaları göz önünde bulundurmalarının sonuca olumlu katkı sağlayacağı öngörülmektedir;

1- Kitle iletişim araçları bazı olayları ya da faaliyetleri aydınlatır ve onları ayakta tutar. Kitleleri dinamize edecek en önemli araçlardan olma özelliğine sahiptirler. Toplum içinde varolan yanlışları, eksik bilgilenme sonucunda maruz kalınan haksızlıkları topluma duyurmak ve kamuoyu oluşturmak için başvurulacak en geniş iletişim ağlarından¹⁴⁰. Bu nedenle STÖ'ler toplumda kolektif bilincin gelişim sürecinden sonra duygusal boyutta da değişimi ve etkileşimi sağlamak amacıyla kitle iletişim araçları ile gündem oluşturarak, iletişimsel eylem kuramının öngördüğü üzere, davranışsal değişime işaret eden katılımı toplum bazında oluşturabilecektir.

2- STÖ'ler misyon ve hedefleri doğrultusunda toplumun eksiği olan konular ile ilgili bilgilenmelerini sağlayarak, ortak bilgi düzeyini geliştirirken, medyada gündem oluşturarak da ortak dilin gelişimine katkı sunar. Hangi durumda nasıl tepki verildiği ya da ne tür olaylar karşısında katılımın daha etkili olacağı konusunda, topluma yön gösterebilir.

¹³⁹ N. Atabek ve E. Dağtaş, *Kamuoyu ve İletişim* (AÜ, 1998), s. 59.

¹⁴⁰ Uysal, *Ön. Ver.*, s. 74.

3- Kitlenin dikkatinin odaklaşacağı olaylar ya da faaliyetlerin sınırlarının çizilmesine ve anlaşılabilirlik kavramları içerisinde verilmiş olmasına özen gösterilmelidir. Hedef kitle ile kaynak arasında (STÖ) ortak bilgi alanının çerçevesine özen gösterilmelidir. Bir çok STÖ misyon ve hedefleri ile kitle arasında doğru ve anlaşılır bir iletişim düzeyi ve mesajı oluşturamadığı için arzu edilir düzeyde kamuoyu oluşturamamakta ve etkin bir baskı grubu karakteri noktasına ulaşmak için katılım sağlayamamaktadır¹⁴¹.

4- Gündem oluşturma yolu ile, kamuoyunun dikkatinin belirli konulara yönlendirilmesi, siyasi aktörlerin konuya bakış açısını ve yaklaşımını da olumlu etkileyebilir. Nicel olarak elde edilen katılım, toplumsal değişime etki edecek olan siyasi yapının desteğini aldığı anda etki sağlayabilecektir. Bir konunun yalnızca toplumda gündem oluşturmada tek başına yeterlilik olamayacaktır. Toplum beklentilerine uygun değişimlerin yaşama geçmediği durumlarda, katılım bir davranış biçimine dönüşmeyecek yani toplumsal denetim sistemi oluşamayacaktır.

2.3. İletişimsel Eylem Kuramı

Bilginin toplum için öneminden yola çıkması nedeniyle bu kuram bilgi açığı hipotezinin devamı olarak da öngörülebilir. İletişimsel eylem kuramı, Carthy tarafından da toplumsal gerçeklik kavramı ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır¹⁴². Habermas'a göre; bir iletişim topluluğunun üyesi olarak sorumluluk sahibi kişiler, toplumu belirli bir yöne doğru kanallandırmaya gücüne ve yetkisine sahiptir. Koordine edilen iletişim faaliyetlerinin bilgi düzeyine dayandırılarak topluma aktarılması, iletişimsel eylemin gerçekleşmesine neden olacaktır¹⁴³. İletişimsel eylem kuramına göre birey, kendisine ait bilgi ve öngörüyle diğerinin bilgi ve öngörüsüyle birleştirecek iletişim sisteminin içinde bulunduğu ortaya çıkan davranış, etkileşim sağlayan bir bütünlük içinde olacaktır. Bireylerin etkileşimi sonucunda beklenti ve istekler arasında da bir ortak dil oluşacaktır. Yaratılan bu ortak dil, belirli bir grubu, örgütü son adımda çeşitli iletişim faaliyetleri ve kitle iletişim araçları ile toplumu etkileyerek bir yayılım gerçekleştirecektir. Bu yayılımın gerçekleşmesindeki ilk önemli unsur toplumda ortak bilgi düzeyinin

¹⁴¹ Eroğul, Ö. Ver., s. 89.

¹⁴² Mc Carthy, Ö. Ver., s. 74.

¹⁴³ Habermas, 2001, Ö. Ver., s. 201.

oluşmasıdır. Bilginin oluşmasını etkileyen unsur ise, toplumun kültürel özelliklerindeki benzerlik düzeyidir.

Bilgi, toplumda iletişimsel eylemin gerçekleşmesine ve böylece; güç, denetim, birlik gibi güçlü oluşumların yaşama geçmesine katkı sağlayan bir unsurdur. Bilginin toplumda ortak bir hareket noktası yaratmasıyla birlikte yeni ve düzenli toplumsal hareketlerin oluşması kaçınılmazdır. Bilgi, aynı zamanda toplumsal belirleyicidir. Yani, insan deneyimleri toplumların kültürel yapısıyla ilişkilidir. Bu deneyimler ancak iletişim yöntemleri, kanaat önderleri ile toplumun diğer katmanlarına aktarıldıkça paylaşılan bilgi olma özelliği taşır¹⁴⁴.

İletişimsel eylemin temelinde yer alan bir diğer unsur ise gerçeklik olgusudur. Gerçeklik kavramı, bilgiye sahip olmaktan çok, konuşma ve eylem yetisi olan bireylerin bilgiyi nasıl edindikleri ve kullandıkları ile ilişkilidir. Gerçeklik, kendi doğasına uygun gereksinimlerini, kültürel olarak yerleşmiş standartların ışığında yorumlayabilme yetisi olarak tanımlanan bir kavramdır¹⁴⁵. Yani bireyin gerekli olan bilgiyi edinme, yorumlama ve yaşama geçirme süreci olarak da tanımlanabilir.

Toplumun bilgi yoluyla gerçeklik kazanabilmesi ise; bireylerin kendilerine ait görüşlerini aşarak, akılcı bir biçimde güdülenmiş kanıların ortaklığı ile bireyler arasında görüş birliğinin sağlanarak, merkezi deneyimlerin oluşturulması anlamına gelmektedir. İletişimsel eylemin temel amacı da, bireylerin kendilerine ait düşünceleri paylaşarak, ortak bilgiyi oluşturarak, kolektif bilincin yerleşmesine olanak sağlamasıdır. Bilginin toplumu oluşturan bireyler arasında yayılım göstermesini olanaklı noktaya taşıyan ise; iletişim faaliyetleridir. Durkheim bilginin toplum içindeki yayılım etkisini şu şekilde açıklamaktadır; “Dünya bize gösterildiği ölçüde vardır”¹⁴⁶. Eğer, toplum bilgi sahibi olma noktasında değil ise, toplumsal gerçekliği yakalaması olası değildir.

Bilgi, birincil ve ikincil işlevleri ile toplumların yaşamsal kaynaklarını oluşturmaktadır. Bilginin birincil işlevi, nesnel gerçekliğin insan beynine yansımaları olarak tanımlanmaktadır. Bilginin ikincil işlevi ise, toplumsal bütünlüğün korunmasına özen göstererek, bireylerde ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirerek, siyasi aktörlere yönelik denetim sisteminin önemini topluma anlatarak, katılımı sağlayabilmektir¹⁴⁷. Bu

¹⁴⁴ Aynı, s. 204.

¹⁴⁵ Mc Carthy, **Ön. Ver.**, s. 49.

¹⁴⁶ Kongar, 1983, **Ön. Ver.**, s. 143.

¹⁴⁷ S. Kızılcıçek ve Y. Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü** (Atilla, 1984), s. 138.

işlevlerinden dolayı bilgi, toplumda geliştirdiği kolektif bilinç sonrasında, topluma hareket kabiliyeti kazandıran bir olgu özelliği taşımaktadır. Hareket kabiliyeti bilginin etkileşim ile yayılmasından sonraki süreçte, toplumda toplu eylem aracı olma olarak toplumsal tepkinin gelişimine neden olacaktır.

Bilginin daha geniş kitlelere ulaşarak yayılıma sağlayan araçlar ise gruplar ve örgütlerdir. Gruplar ve örgütler aracılığı ile toplumsal etkileşimin oluşmasını sağlayan en etkin yöntem ise iletişim faaliyetlerinin tümüdür¹⁴⁸. STÖ'ler ise, misyonları nedeniyle toplumun diğer katmanlarına iletişim düzeyleri ve kitle iletişim araçları ile bilgiyi aktarma ve kolektif bilinç düzeyinin oluşumuna etki etme amacıyla olan örgütsel yapılardır. Bu etki; STÖ'ler aracılığı ile toplu katılımlarla yaşama geçerek, farklı toplumsal ortamlarda, gruplarda, birbirlerine karşı ya da birlikte hareket eden insanların çevrelerini, ideallerini değiştirmeye ya da korumaya çalıştıkları bir sürece dönüşecektir. Çünkü, bilgi değişimin ya da değişime direnmenin var olduğu ortamlarda üretilir¹⁴⁹. Gerçekliğin oluşmasına etki eden bu süreç, çeşitli STÖ'ler, siyasi partiler gibi kamusal alanlarda daha etkin bir biçimde gerçekleşmektedir. Bu süreç içinde kullanılacak en önemli ise kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçlarının aynı anda farklı kitlelere kısa sürede ulaşabilme olanağı ve kitleyi harekete geçirecek, doğru kodlanmış mesajlar, toplumsal gerçeklik, birlik duygusu aşılama, hakimiyet biçimlerini yaratma ve koruma gibi kavramların oluşmasına da etki etmektedir¹⁵⁰. Böylelikle, bilgi aracılığı ile toplumsal gerçekliği elde eden çağdaş toplumlarda bilinçli ve stratejik bir biçimde toplumsal ve siyasal yapılarına etki etme, toplumsal denetim, yönlendirme ve planlama olanağının toplumsal gerçekliği elde edemeyen toplumlara oranla daha fazla gerçekleştiği kanısına varılabilir.

Toplumsal gerçekliğin yaratıldığı ve ortak bilgi paydasının var olduğu toplumlarda, toplumsal denetim sistemi oluşmaktadır. Toplumsal denetim sisteminin geliştiği toplumlarda birey; iletişim ve toplumsal ilişkiler aracılığı ile toplumu daha ileriye taşıma sürecine katılımı bir davranış biçimine dönüştürmüştür¹⁵¹. Katılımın bir davranış biçimi olması sonucunda, bireylerin toplu düşünce sürecini olumlayarak örgütlü yaşamaları, toplumsal gerçekliğin ve denetim sisteminin varlığına da işaret etmektedir.

¹⁴⁸ Habermas, *Ön. Ver.*, s. 408.

¹⁴⁹ Kongar, 1983, *Ön. Ver.*, s. 120.

¹⁵⁰ Habermas, *Ön. Ver.*, s. 149.

¹⁵¹ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, s. 96.

(STÖ'leri işaret eden toplu düşünce kavramı genelde düşünürler tarafından gönüllülük ağı ya da halkası olarak kabul görmektedir).

Toplumsal gerçekliğin ve bilginin, bireyden gruba/örgüte ve gruplardan/örgütlerden topluma ulaştığı gerçeğinden yola çıkıldığında; toplum içindeki her bireyin toplumsal gerçekliğe ve bilgiye ulaşma, bunu topluma aktararak toplumun gerçekliği ve bilgiyi elde etmesi konusunda gönüllü olmasının ve bu gönüllülüğün STÖ'lerde planlı bir şekilde yaşama geçirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Toplumsal yapı içinde yer alan gruplar (aile, iş , okul vb.) ve çeşitli STÖ'ler (dernekler, vakıflar vb.) bireyleri düşünmeye, düşündüklerini ifade etmeye ve bu sürecin etkileşim içinde yayılmasına katkıda bulunan yapılardır¹⁵². Bu nedenle de toplumsal gerçekliğin oluşum sürecinde, bilginin iletişim kanalları ile topluma aktarılmasında örgütlü yapı içinde olan, kaynak konumundaki STÖ'lerin öneminin altını çizmekte yarar vardır. Çünkü çeşitli kitle iletişim araçları ve çeşitli iletişim düzeylerini kullanan STÖ'ler, bilginin yayılımına ve toplumda ortak bilgi düzeyinin oluşmasına neden olmaktadır.

STÖ'lerin iletişim düzey ve kanallarını belirleyerek mesajlarını kodlama süreçlerine iletişimsel eylem kuramından yola çıkmalarına yönelik öngörülen yararın nedeni, kolektif bilincin toplumsal tepki refleksine dönüştürülebileceğidir. Ancak, bazı düşünürler tarafından, bilginin toplumsal yapı içinde üretildiği, toplum içindeki iletişim ağı, kitle iletişim araçlarını kullanma olanakları ve toplumların kültürel dokuları bu sürecin uzamasına ya da ivme kazanmasına etki edeceği öngörülmüştür¹⁵³. Yani, bilgi değişim süreci içerisinde kendini yenileyebiliyor ancak, toplum bu değişimi algılamıyor ve yaşama geçiremiyorsa, toplumsal gerçekliğin, toplumsal yapının zaaflarından dolayı geriye düşeceğidir. Bu öngörü, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerin katılım noktasındaki zaaflarının nedenlerine de vurgu yapmaktadır. Toplumsal değişim bir süreçtir ve bu süreç içinde önemli olan evrensel değerleri, yenilikleri (bilgi, fikir vb.) topluma taşıyabilmek ve benimsetebilmektir. Ancak bilgi açığı hipotezinde de vurgulandığı gibi, iletişimsel eylem kuramının yaşama geçirilmesinde, lokal etkilerin evrensel değerlerin topluma aktarılma sürecinde olumlu/olumsuz yansımalarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Toplumun lokal değerlerine ya da kültürel birikimine uygun olmayan, yaşamı içinde önceliği olmayan

¹⁵² W. McNeil, *History of Western Civilization* (The university of Chicago Press, 1969), s. 114.

¹⁵³ M. Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, Çev: Özer Ozankaya (İmge,2000), s. 194.

bilginin o toplum yapısı içinde üretilebilme olasılığı çok düşüktür. Toplum içinde üretilmeyen ya da öncelikli olmayan bilginin STÖ'ler tarafından topluma aktarılması da oldukça güç bir süreçtir. Bu bağlamda, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda entropiyi azaltma misyonu da düşünüldüğünde, STÖ'lerin, bilgiyi toplum yapısına uygun hale getirerek aktarmasının ve katılımı oluşturma amaçlı kodlanacak mesajların daha uzun süreci kapsamında ve bilgi öncelikli olmasında yarar bulunmaktadır.

Örneğin, bilgi toplumuna geçiş sürecini henüz tamamlayamamış Türkiye'de, gönüllü ağı olarak da kabul edilen STÖ'lerin sayılarındaki artış etkinlik sağlamaları ile bir paralellik çizgisi içinde değildir. Toplumda üst yapı kurumlarından biri olan ve ideolojik nitelikteki baskı grubu sınıfında bulunan üniversitelerin öğretim üyelerinin %65'inin hiçbir STÖ'ye üye olmaması, STÖ'lerin toplumda katılımı arttırmaya yönelik iletişim düzeylerinde yetersizliklerini ve toplumsal yapının edilgenliğini harekete geçirecek mesaj yaklaşımlarıyla varlık gösteremediklerine işaret etmektedir. Bunun kitle açısından yorumu ise, bireylerin geçmiş deneyimlerinin olumsuz yansımaları ve sonucunda oluşan yabancılaşmanın toplumda giderek artması olarak yapılabilir¹⁵⁴. İletişimsel eylem kuramının temelinde bireyin ve dolayısıyla toplumun değişim süreci içinde bilgiyi elde ederek toplumsal gerçekliği oluşturmasının önemi vurgulanmıştır. Çünkü iletişimsel eylem kuramının amacı, toplum içindeki gerçekliğin bilgi ile oluşturulması ve planlı iletişim faaliyetleri ile bilinç düzeyinin gelişimine katkı sağlayarak eylem yeteneği ve isteği olan bir toplum yaratabilmektir¹⁵⁵.

İletişimsel eylem kuramında işaret edilen bu amaç, bilgi açığı ve medyada gündem oluşturma kuramlarını destekler niteliktedir. Çünkü STÖ'ler toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine katkı sunma sürecinde, toplumda var olan bilgi farklılıklarını en aza indirgeyerek, anominin azalmasına ve kolektif bilincin oluşumuna aracılık etme çabası içindedirler. Bu sürecin ivme kazanmasına katkı sağlayacak en önemli kanallardan biri ise, kitle iletişim araçlarıdır. STÖ'ler bu kuramların ışığı altında, iletişim kanallarını güncelleştirdikleri ve mesaj yaklaşımlarını oluştukları takdirde toplumsal tepki refleksinin oluşturulmasına katkı sunabileceklerdir. Çünkü, bilginin yaşama geçirilerek, toplumsal etkileşimi oluşturarak, katılımın sağlanabilmesi, iletişim

¹⁵⁴ Gazi Üniversitesi "Eğilim Belirleme Araştırma Sonuçları", 2002.

¹⁵⁵ Habermas, *Ön. Ver.*, s. 192.

sürecinin topluma uygun biçimlerde gerçekleşmesine bağlıdır. Bu bağlamda, STÖ'lerin bilgiyi topluma aktararak, toplumsal katılımı oluşturabilmesi için, iletişim kanallarını topluma uygun bir şekilde güncelleştirmesinin öneminin altını çizmek gerekmektedir. Toplumun yapısına, kültürel dokusuna uygun bilgi, eğer topluma uygun iletişim kanalları ile topluma ulaşmıyor ise, bilgi atılacak ve katılım sağlayarak kitle örgütü olma amacındaki STÖ'ler etkinlik sağlayamayacaklardır. Çünkü, iletişim kanallarının topluma uygun şekilde güncelleşmediği toplumlarda, bilginin yayılımı ile toplumsal gerçekliğin elde edilmesi, etkileşim ile toplu düşünce yolunun açılması, toplu eylemin gerçekleştirilmesi ve dolayısıyla toplumsal değişimin yaşanması olası değildir.

Daha önce belirtildiği üzere toplumların demokrasiyi geliştirerek katılım sağlayabilmeleri iyi bilgilendirilmiş çağdaş bireylerin varlığı ile olasıdır. STÖ'lerin de amacı, bireyden başlayan tüm toplumu kapsayan bilgilendirme faaliyetleri ile katılımı davranış biçimine dönüştüren bir toplum oluşturabilmektir. Bu STÖ'lerin kitle örgütü olarak baskı grubu kimliği kazanmasına ve toplumun da denetim sistemi ile, beklentilerine yanıt bulmasına katkı sağlayacak, karşılıklı yararların bütünleşerek toplumun katılımcı ve dolayısıyla çağdaş kimliğe kavuşmasına yardımcı olacaktır¹⁵⁶. Bu noktada çağdaş bireylerin, çağdaş toplumu yaratabilmesinin öneminden yola çıkarak, çağdaş bireyin taşıması gereken özelliklerin tanımlanmasında yarar bulunmaktadır. Yeni tecrübelerle açık olmak, doğrudan iletişim yöntemlerini kullanmak, iletişim kanallarını açık tutmak, ana-baba otoritesinden bağımsız karar verebilmek, yurttaşlık faaliyetlerine katılım göstermek ve örgütlü olmak çağdaş bireyin genelde taşıması gereken özellikler arasında yer almaktadır. Çağdaş toplumu oluşturan bireylerin aktif kent yaşamı içinde, akraba ilişkilerine uzak, kitle iletişim araçlarına yakın durdukları gözlemlenmektedir. Oysa geleneksel toplum yapısı içindeki bireylerin, otoriteryen (yetkeci), dindar, anomi ve yabancılaşma sonucunda kitle iletişim araçlarına daha kapalı, toplumsal/siyasi örgütlere ve aktörlere güvensiz, örgütsüz ve daha az katılımcı yapısı ön plana çıkmaktadır¹⁵⁷.

STÖ'lerin etkinlik sağlayarak katılıma aracılık edebilmelerinin ön koşulunun çağdaş toplum yapılanması olduğu düşünüldüğünde, çağdaşlığı etkileyen unsurları da kısaca gözden geçirmekte yarar bulunmaktadır. Bunlardan biri toplumsal yapının genel

¹⁵⁶ Mc Carthy, **Ön. Ver.**, s. 118; Keane, 1998, **Ön. Ver.**, s. 124.

¹⁵⁷ Kongar, 1983, **Ön. Ver.**, s. 151.

özellikleridir. Yani toplumun geleneksel veya çağdaş, dışa kapalı ya da açık yapısı bireyin çağdaşlığına giden yolu açmakta ya da önünü kapatmaktadır. Örneğin, geleneksel toplumların kapalı ve siyasi otoriteye boyun eğen, kadercı yapısı bireyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa, bilgi ile toplumsal gerçekliği elde eden toplumlardaki toplumsal denetim sistemi ortak dil ve bilgi gelişimine neden olduğu için, toplum içinde iletişimsel eylem planının gerçekleşmesi ve toplumsal tepki ile sonuç elde edilmesi olanaklı bir noktaya ulaşmaktadır¹⁵⁸.

Bireyin çağdaşlaşmasını etkileyen bir diğer unsur ise, ekonomik yapı ile mesleğin niteliğidir. Örneğin demokratik yapılanma, insan hakları, katılımcılık ve iletişim araçlarının kullanımına ilişkin ibret edilecek bir yapı içinde olan Amerika'da nüfusun yalnızca % 3'ü tarımla uğraşırken, mistik öğelere (büyü, fal vb.) itibar eden, bilgiyi yaşama geçirmenin önemine yeterince farkındalık sağlayamayan, bireysel haklarından haberdar olmayan, iletişim araçları ile haberdar olduğunda ise, yasalarla önü kesilen Türkiye'de tarımla uğraşanların oranının % 44 olması; çağdaşlık ve dolayısıyla da örgütlü bir toplum olmanın şartının hangi noktada kaybedildiğinin ipucunu vermektedir. Ancak, bu verinin oranları doğrultusunda tarımla uğraşan toplumların geleneksel olmalarından dolayı çağdaşlığı ve örgütlü olmayı sağlayamadıkları gibi bir sonuca varmak olası değildir. Burada üzerinde durulmak istenen, değişim ve gelişim içindeki bilginin bu tür toplumlarda daha geç farkına varıldığı ve toplumu harekete geçirmek için kodlanan mesajların ve kitleye uygun kitle iletişim araçlarının yaşama geçirilmesiyle daha uzun bir süreçte de olsa, toplum tarafından olumlanabildiğidir. Bu nedenle de, toplumsal gerçekliğe ulaşmada çağdaş toplumlardan daha geç sonuç alınabildiğidir.

Bir toplumun, topluluk olmaktan kurtulması toplum üyeleri ile ortak bilgi, ortak amaç ve ortak dil birlikteliğini sağlaması ile olasıdır¹⁵⁹. İletişimsel eylem planının temelinde var olan amacın toplumda bilgi ve toplumsal gerçeklik ile, hareket kabiliyeti kazandırmak amacıyla iletişim faaliyetlerini etkin kullanımı şeklinde belirtilmişti. Bu oluşumun gerçekleşmesindeki aracı kurumların da STÖ'ler olduğu savından yola çıkıldığında, bu tür toplumsal ve siyasi yapılar dolayısıyla toplum içinde var olan çağdaş bireyin akılcı ve etkin olmasının bir ön koşul olduğu düşünülebilir. Etkinlik, en

¹⁵⁸ M. Belge ve diğerleri, *Türkiye'de Sivil Toplum Arayışları* (Demokrasi, 1996), s. 54; Habermas, *Ön. Ver.*, s. 126.

¹⁵⁹ Kongar, 1983, *Ön. Ver.*, s. 186; Kağıtçıbaşı, *Ön. Ver.*, s. 124.

az çaba ile en fazla sonucun elde edilmesi ve akılcılık ise; istenen sonucun elde edilebilmesi için en etkin tekniklerin kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Ancak, anımsanması gereken nokta, çağdaş toplumlarda en az çaba ile sonucu elde etme çabasının, çağdaş olmayan toplumlarda en fazla çaba ile, arzu edilen sonuca ulaşılabilceğidir. Bu nedenle, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ve çağdaş yapılanma içinde olamayan toplumlarda STÖ'lerin yukarıda sözü edilen iletişim kuramlarından yararlanarak toplumda bilişsel değişimi sağlayarak, kolektif bilincin geliştirilmesine ve toplumsal tepki refleksinin oluşumuna katkı sağlayabilmesi olasıdır.

3. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturmada İletişim Süreci Ve İşlevi

STÖ'ler bilgi ve dil düzeyi gelişimine katkı sağlayarak, toplumsal gerçeğin oluşumunu ve toplumsal tepkinin bir davranış biçimi olarak yerleşmesini misyon olarak üstlenmiş toplumsal değişim araçlarından biri olarak kabul edilmektedir¹⁶⁰. STÖ'lerin değişime aracılık edebilmelerinin ilk adımı, bireyden başlayan ve tüm toplumu kapsamayı amaçlanan bilgilendirme sürecidir. İkinci adım ise, bilgi ağı ile oluşturulan ortak bilgi ve dil düzeyinin kolektif bilinci oluşturarak, toplumsal katılımı sağlayabilmesidir. STÖ'lerin toplumsal katılımın sürekliliğini oluşturarak, siyasi aktörler üzerinde nicel etkinliği sağlayabilmesi sonucunda, toplumsal aktörlerden biri noktasına gelebilecektir. Bu sürecin STÖ'ler açısından olumlu anlamda gelişim gösterebilmesi ise, iletişimin sürecine ve işlevlerine uygun bir biçimde iletişim kanallarını yaşama geçirmesine bağlıdır. Çünkü, toplumsallaşmanın en önemli unsuru olan etkileşimin oluşması iletişim sürecinin varlığına bağlıdır. Bu nedenle de STÖ'lerin toplumsal değişime aracılık etme işlevi sürecinde, iletişimin işlevlerinden yola çıkılması, toplumda etkileşimin oluşmasına katkı sağlayabilecektir.

İletişimin de nihai amacının hedefte istendik yönde değişim yaratabilmek ve tepki alabilmek olduğu düşünüldüğünde, STÖ'lerin amacı ile birebir örtüştüğü yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır¹⁶¹. İletişim sürecinde kaynak konumunda olan STÖ'ler de misyonlarına uygun iletiler doğrultusunda, toplumda etkileşim ile kolektif bilincin gelişimine ve istendik yönde değişimi oluşturarak, toplumsal tepkinin besleyici yankıya

¹⁶⁰ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, s. 87.

¹⁶¹ J. Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Çev: Süleyman İrvan (Ark, 1996), s. 18.

dönüşümüne aracılık etme amacındadırlar. Ancak bu noktada, iletişim kuramlarında da vurgulandığı üzere, toplumda farklı bilgi düzeyleri, teknolojiyi dolayısıyla iletişim araçlarını kullanma alışkanlıkları, STÖ'lerin kodladıkları mesajların geri dönüşünü etkileyecek unsurlardır. Bu nedenle de STÖ'lerin, nihai sonuç olan toplumsal katılımı oluşturma amaçlı iletilerini toplumun bilgi düzeyine uygun bir dille kodlaması olumlu iletişim sürecinin gelişimine katkı sunacaktır.

STÖ'lerin toplumsal katılımı bir refleks noktasına dönüştürebilmesi, bilişsel değişimin oluşmasını sağladıktan sonraki süreçte, işlevlerini de topluma aktararak, ikna edebilmesi ile ilişkili bir süreçtir. Çünkü, toplumda farkındalık yaratmanın temel şartlarından biri, iletişim sürecinde inandırıcı ve güven verici bir kaynak tarafından mesajların aktarılmasıdır. Güvenilmeyen bir kaynak tarafından kodlanan mesaj, içeriği topluma ne kadar gerekli olursa olsun, besleyici yankının oluşmasına yeterli etki sağlamayacaktır¹⁶². Bu bağlamda STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecinde, toplum yararına yönelik faaliyet gösteren ve toplum beklentilerinin önceliğine inanan örgütsel yapılar olduklarını anlatmaları, toplumun bakış açısına olumlu katkı sağlayacağı şeklinde yorumlanabilir. Kaynak olarak toplumda yeterli güveni oluşturmak katılımı sağlamak adına tek başına yeterlilik olmayacaktır. Kodlanan mesajın toplumun bilgi birikimine ve beklentilerine uygunluğu da konuya karşı ilginliğin artmasına veya azalmasına etki edecek unsurdur. Kodlanan mesajların toplumda etkileşimi sağlayabilmesi için çeşitli kanallarla topluma aktarılma sürecinde kanalların, toplumun yapısına ve erişebilirliğine uygun olması farkındalığın, ilgiye dönüşümüne ve süreç içinde de besleyici yankı olarak kabul edilen katılımın oluşumuna etki edecektir.

İletişim sürecine etki eden unsurların STÖ'ler açısından kısa açıklamasından sonra, iletişimin işlevlerinin neler olduğunu anımsamak ve STÖ'lerin işlevlerine etkisini anlamak açısından önemlidir. İletişimin bilgi sağlama, haberdar etme, etkileme- ikna etme, birleştirme işlevleri iletişim kuramlarında da vurgulanmış olup, STÖ'lerin toplumsal katılımı oluşturma sürecindeki aşamalar olarak kabul edilebilir¹⁶³. Bu bağlamda iletişimin bu işlevlerinin STÖ'ler açısından nasıl bir sürece işaret ettiğini kısaca açıklamakta yarar vardır.

¹⁶² H. Gürge, **Reklamcılık ve Metin Yazarlığı** (AÖF, 1995), s. 27.

¹⁶³ Gürge, 1997, **Ön. Ver.**, ss. 38-44.

Bilgi Sağlama İşlevi (Haberdar Etme): İletişim, toplumda hedef kitle olarak belirlediği kitleyi bilgilendirme, çeşitli olaylarla ilgili haberdar etme işlevine sahiptir. Çünkü iletişim sürecinin başlayabilmesi kitleye bir konu ya da olay ile ilgili uyarının iletilmesine bağlıdır. Bilgi açığı hipotezinde de vurgulandığı üzere toplumun bilgi düzeylerinde farklılaşmanın oluşması kaçınılmazdır. Bilgi düzeyinde oluşan bu farklılaşmalar, anominin artmasına ve toplumsal bütünlüğün bozulmasına neden olmaktadır. Bütünlüğün korunması ise, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşturulmasına ve Habermas'ın işaret ettiği gibi toplumların bilişsel bileşenlerini etkileyerek, toplumsal gerçekliğin oluşturulması ile olasıdır¹⁶⁴. İletişimin bu işlevi, STÖ'lerin toplumsal tepkiyi oluşturmadaki ilk aşama olan ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma işleviyle örtüşmektedir. Bu nedenle STÖ'ler iletişimin bu temel işlevinden yola çıkarak; topluma misyonlarına uygun konularda bilgi aktarımını sağlayarak, toplumun bilgi düzeyinde ortak bir nokta oluşumuna katkı sağlayabilir.

Etkileme Ve İkna Etme İşlevi (Bütünleştirme): İletişim sürecinde etkileme ve ikna etme birbirini tamamlayan iki kavramdır. İkna etme, iletişime maruz kalan kişi ya da grupların davranış ve tutumlarını istenilen yönde değiştirme sürecidir. Etkileme ise, etki altına alınması hedeflenen kişi veya grupların tutum ve davranışlarını, onların istek ve çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde daha uzun sürede değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır¹⁶⁵. Bu bağlamda STÖ'lerin temel amaçlarından birinin toplumsal değişim sürecinde bireyleri katılıma, bu katılımın bireye-topluma sağlayacağı yararın anlatılması ve davranış değişimini yaratarak, toplumsal katılımı oluşturmak olduğu anımsanmalıdır. STÖ'lerin topluma, toplumsal yarar ve beklentilerin oluşumuna yönelik yapılanan bir örgüt olduğunu anlatabilmesi, güvenilirlik için önemlidir. Böylece, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturulmak istenen konuya karşı toplumda farkındalığın yaratılması da mümkün olacaktır. Konuya yaratılan farkındalığın, kısa sürede sönmülenerek, yok olmasını engellemek amacıyla da STÖ'lerin iletişim kanalları ile toplumda ilginin oluşmasını sağlayacak mesajları yaşama aktararak, bilişsel değişime aracılık etmek durumundadırlar. Çünkü, bilişsel değişimi oluşturmada elde edilen katılım, etkinin sönmülenmesi ile birlikte yok olacaktır. Bilişsel değişimin davranış değişimine etki edebilmesi için, duygusal boyutta da etkileşimlerin

¹⁶⁴ Habermas, *Ön. Ver.*, s. 199.

¹⁶⁵ Uysal, *Ön. Ver.*, ss. 86-89.

oluşturulmasında yarar bulunmaktadır. İletişim kanalları ile topluma aktarılan mesajların, yaşamsal boyutta da çeşitli toplumsal beklentilerin yanıtlanmasına yönelik faaliyetlerle desteklenmesi, katılımın oluşumuna ivme kazandırabilecektir. Toplumun nicel katılımı siyasi aktörlerin desteğine, bu desteğin toplumsal faydaya yönelik topluma geri dönüşü ise toplumun niteliğine katkı sağlayarak, nicelik olarak da katılımın artmasına neden olabilecektir. Bu etkileşim ise, STÖ'lerin kitle örgütü olarak, baskı grubu karakteri taşıma amacını besleyecek süreçtir¹⁶⁶. İletişimsel eylem kuramında da belirtildiği gibi, bireylerin bilgi ve birikimlerini paylaşarak, çoğaltmaları etkileşimin varlığı ile olasıdır. Bireylere “Benim ve başkalarının gördüğünü sen nasıl görmüyorsun?” diyerek, nerede nasıl tepki vereceği konusunda maniple edebilmek etkileme süreci ile ilişkilendirilebilir¹⁶⁷. Bu sorunun tüm toplumda sorulur hale gelmesi de toplumsal denetim sisteminin gelişmesine, soran, sorgulayan ve dolayısıyla katılım sağlayan bir toplumun oluşumuna etki edecektir.

Birleştirme İşlevi (Eşgüdüm Sağlama): STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturabilmelerinin ilk aşamasının toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi gelişimine katkı sunarak, kolektif bilincin yerleşmesini sağlamak olduğu belirtilmişti. Kolektif bilincin oluşturulabilmesi ise, STÖ'ler tarafından kodlanan mesajların toplum tarafından eş zamanlı çözümlenerek, benzer anlamları çıkarmaları ile olasıdır¹⁶⁸. Ancak bu sürecin oluşabilmesi toplumda bilgi düzeyi kadar beklenti düzeyinin benzeşimiyle de ilgilidir. Ortak beklenti düzeyinin oluşumu ise, toplumda anomik yapının çözümlenmesine, toplumsal beklenti ve sorunlara karşı benzer kaygıların öncelikli noktaya getirilmesine veya yabancılaşmanın en aza indirgenmesine bağlıdır. Bu aşamada STÖ'lerin, toplum yapısına ve teknoloji olanaklarına uygun kitle iletişim araçlarını kullanarak, bilgi farklılaşmaları doğrultusunda mesaj yaklaşımlarını belirleyerek topluma aktarmalarının önemi son derece fazladır. Medyada gündem oluşturma kuramında da belirtildiği gibi, bir konunun kitle iletişim araçlarında ön plana çıkarılması, kitlenin o konu ya da soruna karşı farkındalık sağlamasına etki etmektedir. Kitle iletişim araçlarının kısa sürede ve eş zamanlı olarak, toplumun farklı kitlelere ulaşabilme olanağı, diğer iletişim kanallarına göre en önemli avantajıdır. Ancak bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda, kitle iletişim araçları ile yürütülen iletişim faaliyetlerinin kişilerarası

¹⁶⁶ Akad, **Ön. Ver.**, s. 22.

¹⁶⁷ Habermas, **Ön. Ver.**, s. 98.

¹⁶⁸ Aynı, s. 104.

iletişim düzeyleriyle desteklenmesinde olan yararın vurgulanması gerekmektedir¹⁶⁹. Çünkü, STÖ'lerin toplumsal katılımı sağlayarak, toplumsal değişim sürecine katkı sağlayabilmeleri, eylemin eş zamanlı gerçekleşmesi ile olasıdır¹⁷⁰. Toplumsal denetim toplumun tümünü içine aldığı takdirde, yapısal değişim sağlayabilecektir, aksi durumda belli grubun cılız sesleri ile sınırlı kalacak ve etkileme oluşmadan sönmülenecektir.

STÖ'ler iletişimin sözü edilen işlevlerini yaşama geçirdiklerinde, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturan, kolektif bilincin gelişimini sağlayan ve toplumsal tepkiyi refleks noktasına dönüştürebilen örgütler konumuna gelebileceklerdir. STÖ'ler iletişimin işlevleri ile toplumda şu gelişmelerin oluşumuna da katkı sağlayacaklardır;

1- Kamuoyunun dikkatini yeni bir bilgi, fikir ya da davranışa yöneltmek ya da farkındalığın oluşumuna katkıda bulunmak,

2- Toplumda oluşan ilginin, bilgi ile pekişmesini sağlayarak, evrensel değerlerin yayılımına aracılık etmek,

3- İletişim düzeylerini ve kanallarını yaşama geçirerek, siyasi ve toplumsal aktörleri yönlendirerek, kamuoyunun beklentilerinin gerçekleşmesine ivme kazandırmak,

4- Toplumsal denetim sisteminin, siyasi boyutta yaptırım gücü elde etmek için en önemli araçlardan biri olduğunu topluma anlatarak, toplumsal tepkinin oluşumuna katkı sağlamak,

5- Toplumsal tepkinin sürekliliği için, toplumu bilişsel boyutta besleyerek, davranış değişiminin sürekliliğine katkı sağlamak,

6- Örgütün, toplumda olumlanma ve toplumsal tepkinin oranını arttırabilmek amacıyla gündem oluşturarak, örgüt ve toplum arasındaki dinamizmi, işbirliğini arttırmak.

STÖ'lerin iletişimin işlevlerini yaşama geçirme sürecinde topluma katkısı olacak bu unsurları etkileyebilecek bazı değişkenler bulunmaktadır. Toplumun sosyo-ekonomik yapısına bağlı olarak, iletişim araçlarını kullanma alışkanlıkları, bilgi ve ilgi öncelikleri gibi. Bu nedenle toplumun geleneksel ya da bilgi toplumuna geçişi tamamlanmış çağdaş toplum yapısı içinde bulunması, toplumsal tepki refleksinin oluşum sürecinde etkili unsurlardır. Örneğin Türkiye gibi, geleneksel ve otoriter yapı içinde,

¹⁶⁹ D. Lerner, *The Passing Traditional Society* (Glenco Illinois: Free Press" (Uysal, 1998, s. 112'deki alıntı).

¹⁷⁰ Habermas, *Ön. Ver.*, s. 84-88.

bireysel hak ve özgürlüklerin sınırlı tutulduğu ülkelerde, katılımın bir davranış biçimine dönüşerek, tepki refleksi noktasına gelmesi, çağdaş ülkelere oranla daha uzun bir sürece işaret etmektedir¹⁷¹. Bu yapı içinde olan ülkelerde, toplumsal değişimin oluşturulabilmesi için, toplumda bilişsel boyutta değişimin oluşturulmasına öncelik vermekte yarar bulunmaktadır. Bilişsel değişimin oluşturulma sürecinde ise, iletişim düzeylerinin ve kanallarının, mesaj yaklaşımlarının topluma uygun şekilde belirlenmesi, sürecin ivme kazanmasına katkı sağlayacaktır. Geleneksel yapıya sahip ülkelerde, kaynağın güvenilir ya da statü sahibi olması ve mesaj yaklaşımının toplumu manipüle edecek biçimde ve hatta kural açıklayan içeriğinin, hedef kitlenin kabul alanının daha kısa sürede oluşmasına katkı sağlamaktadır¹⁷². Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış geleneksel ülkelerde, toplumu bilgilendirerek, hedeflenen değişimin gerçekleşebilmesinde kitle iletişim araçları kadar kişilerarası iletişim düzeylerinin sinerjik biçimde yaşama geçirilmesinin daha etkin bir etkileşimin oluşmasına neden olduğu söylenebilir.

4. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde İletişim Yöntemleri

Bireyin toplumla bütünleşmesi, toplumun bütünlüğünü koruyabilmesi iletişim ile oluşacak etkileşimin gücüne bağlı bir süreç olarak kabul edilebilir¹⁷³. İletişimin bu denli önem kazanması her toplum yapısı için kaçınılmaz bir gerçekliktir. Ancak daha önce de vurgulandığı üzere, toplumların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısına bağlı olarak iletişimin yaşam içinde var olan düzeylerinde de farklılıklar olabilmektedir. İletişim yöntemlerini etkileyen toplumsal yapı farklılıkları, toplumun önceliklerine ve gereksinimlerine de etki etmektedir. Bu etki sonucunda toplumun, iletişim süreci içerisinde kendisine aktarılan bilgileri algılama, yorumlama ve yaşama geçirme oranlarına da yön vermektedir. Toplumun mesajı algılama sürecindeki bu farklılıklar kadar, toplumun iletişim araçlarının işlevlerine verdiği öncelikleri de belirlemektedir. Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayan bir toplumun, iletişimin haberdar, etme bilgilendirme işlevine verdiği önem, toplumun bilgilenmeye verdiği önceliğe işaret edebilir. Diğer yandan geleneksel yapısı içinde, teknolojik değişimleri sindirmeye, algılamaya ve melez değerlerinin etkisiyle yaşamın gerçeklerini kavramaya çalışan

¹⁷¹ Eroğul, **Ön. Ver.**, s. 48.

¹⁷² Kotler, **Ön. Ver.**, ss. 114-116.

¹⁷³ Kağıtçıbaşı, **Ön. Ver.**, s. 24.

toplumlarda, iletişimin eğlence işlevinin geçerliliğini kullanarak, ön plana çıkarması, o toplum yapısı içindeki bireylerin bilgi gereksiniminin öncelikler arasında yer almadığını söylemek olasıdır¹⁷⁴.

Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirmek suretiyle, toplumsal tepki refleksini oluşturma çabası içinde olan STÖ'lerin iletişimin farklı düzeylerini, eş zamanlı olarak yaşama geçirmeleri, özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlamamış ülkelerde, besleyici yankının etkinliğini sağlayabilir. İletişimin farklı düzeylerde gerçekleştirilmesi aynı zamanda toplumun gereksinimi olduğu bilginin aktarılma yöntemine katkı sağlayacağı gibi, anominin azaltılmasına ve toplumsal bütünlüğün korunarak katılımın eş zamanlı gerçekleşmesine neden olacaktır. Toplumsal yapının bilgi gereksinim ve önceliklerinde var olduğu öngörülen farklılaşmalar, bireylere uygun iletişim düzeyleri ve mesajları ile en aza indirgenebilir.

Kişilerarası iletişim, grup iletişimi, örgüt iletişimi ve toplumsal(kitle) iletişim STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecine ivme kazandıracak iletişim yöntemleri olarak öngörülebilir¹⁷⁵. STÖ'lerin toplumsal tepkiyi oluşturma sürecine katkılarını görmek anlamında, önerilen bu iletişim yöntemlerini kısaca açıklamakta yarar bulunmaktadır.

4.1. Kişilerarası İletişim Ve Kanalları

Toplumsal yapı, bireylerden oluşmaktadır. Bu toplumsal yapı içinde bireyler arasında iletişim kanalları ile etkileşimin gerçekleşmesi ise, bir süreçtir. Bilgi toplumuna geçiş sürecindeki ülkelerde, kullanılmasında yarar görülen yüzyüze iletişimin temelinde de bireyler arasındaki etkileşime kazandırdığı ivmedir. Bu yapılanma içindeki toplumlarda kişilerarası iletişim, kitle iletişim araçları kadar etkin olabilmektedir¹⁷⁶.

STÖ'ler aracılığı ile topluma aktarılmak istenen yeni bilgi ya da fikrin olmayan gruplar içinde konuşulmaya başlanması, kitle iletişim araçlarının da etkinliğini arttıracak unsurlardan olarak kabul edilebilir. Yüzyüze iletişim yöntemlerinin STÖ'lere bir diğer katkısı ise, bireylerin sosyal kimlik bulma çabası içinde grupların içinde

¹⁷⁴ Kağıtçıbaşı, 1987, *Ön. Ver.*, s. 54.

¹⁷⁵ M. Zillioğlu, *İletişim Nedir?* (Cem, 2002), ss. 46-51.

¹⁷⁶ Kağıtçıbaşı, 1983, *Ön. Ver.*, s. 84.

bulunma isteğinin, etkileşim ile genişleyerek, STÖ'lerde gönüllü ağı olarak yaygınlaşabilmesidir¹⁷⁷.

Yüzyüze iletişim, bilgi açığının kapatılması noktasında da başvurulması gereken iletişim yöntemlerinden biridir. Toplum içinde var olan sosyal sınıflara bağlı olarak, bilgi düzeylerinde de farklılaşmaların olduğu belirtilmişti. Kitle iletişim araçları ile eş zamanlı ve periyodik bir biçimde uygulamaya konulan, seminerler, toplantılar vb. etkinlikler, farklı bilgi gereksinimi olan kitleleri bilgilendirme aşamasında yarar sağlayacaktır. Çift yönlü iletişimin gerçekleştiği bu tür ortamların ikna ve etkileme gücü de oldukça fazladır.

Kişilerarası iletişim, özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlamamış geleneksel ülkelerde, toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecinde, kitle iletişimini destekleyecek ve katılımın ivme kazanması için toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirilmesine katkı sunacaktır¹⁷⁸. Bu nedenle de, STÖ'lerin topluma aktaracağı yeni bilgi, fikir ya da oluşturmak istediği tutum değişikliği noktasında gerek kitle iletişim araçlarını ve gerekse, kişilerarası iletişim yönteminin kullanılması önem kazanmaktadır. Bu bağlamda önemli olan nokta, STÖ'ler tarafından yürütülecek bu iletişim faaliyetlerinin, alıcının (toplumun) özelliklerine bağlı olarak, eşgüdüm içinde yürütülmesidir. Çünkü, toplum içinde var olan gruplar, kanaat önderleri kitle iletişim araçları yoluyla edindikleri bilgileri, çeşitli fikirleri topluma aktarma ve etki edebilme gücüne sahiptirler. Bir başka deyişle, bu tür ikincil kaynaklar özellikle geçiş sürecini tamamlamamış ülkelerde sosyal yargıya etki edebilmektedirler. Dolayısıyla, STÖ'lerin toplumsal değişimi zorunlu noktaya taşıyan yeniliklerin yayılım sürecinde, gruplar ve kanaat önderlerinin toplumla iletişim ve etki gücünden yararlanmasında yarar vardır. STÖ'ler, toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecinde bilgilendirme ve kolektif bilinç oluşturma çabasına küçük gruplardan başlaması toplum içindeki etkileşime ivme kazandırabilir. Bu ivme, STÖ'lerin kitle iletişim araçlarıyla güncelleşmesi ile süreklilik kazanacak ve katılımın toplum bazında gerçekleşmesine neden olacaktır. Kanaat önderleri, seminer ve toplantılar kadar önemli kişilerarası iletişim kanallarından biri de lobi faaliyetleridir. Çünkü, STÖ'lerin baskı grubu karakteri taşımaları siyasi, sosyal aktörleri etkileme, bilgilendirme ve manüple ederek taraf olmalarını sağlamaya bağlı bir

¹⁷⁷ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, s. 84.

¹⁷⁸ Uysal, *Ön. Ver.*, s. 112.

süreçtir. Toplumsal katılım, beklentilerinin yanıtlandığına ve değişimin oluştuğuna tanıklık etmezse, katılımın sürekliliği sağlanamaz. Bu bağlamda kişilerarası iletişim düzeyinin toplumsal tepki refleksini oluşturmaya katkı sunabilmesi kanallar arasındaki sinerjinin sağlanması ile olasıdır. STÖ'ler tarafından yaşama geçirilmesi öngörülen kişilerarası iletişim kanallarını kısaca açıklamak gerekmektedir.

4.1.1. Kanaat Önderleri

STÖ'ler, toplumun gelişim ve değişim göstermesine yönelik projeler üretme ve yaşama geçirme misyonunu üstlenmiş olan örgütlerdir. Bu projelerin yaşama geçirilmesi ise, toplumsal olumlananın gerçekleşmesine, kabul alanının oluşmasına ve iletilen bilgilerin, yeniliklerin yayılım oranına bağlı bir süreçtir. Bir başka değişle STÖ'ler, toplumda bilişsel değişimi oluşturarak, tutum ve davranış değişikliği yaratma ve toplumsal tepkiyi refleks noktasına dönüştürme amacındadır. Bu nedenle de STÖ'ler tarafından kitle iletişim araçları ile aktarılan bilgilendirme amaçlı mesajların, davranış değişiminin oluşabilmesi için kişilerarası iletişim kanalları ile de pekiştirilmesinde yarar bulunmaktadır¹⁷⁹. Bu noktada, bilgi, deneyim ve sosyo-ekonomik yapısıyla toplumun önünde olan, fikirleri kabul gören ve toplum tarafından olumlanan aracı kaynaklara gereksinim duyulabilir. Her toplumun kendi yapısal özellikleri doğrultusunda belirlediği, seçtiği kanaat önderleri bulunmaktadır. Toplumla birlikte ancak farklı gerçeklik noktasında oldukları için, toplumun önceliklerini belirleme şansları ve tanıma olanakları daha fazladır. Kanaat önderlerinin iki aşamalı iletişim modeline uygun bir biçimde, topluma aktarılmak istenen mesajları bir süzgeçten geçirerek, kitlenin beklenti ve eksiklerine uygun bir biçimde kodlayarak iletmesi, kitle iletişim araçlarından iletilen mesajlara oranla daha fazla etki oluşturabilmektedir. Bu noktada kanaat önderlerinin, topluma uygun hale getirdikleri mesajları topluma aktarabilmeleri, güvenilir kaynak konumunda olmaları ve Weber'in de vurguladığı karizmatik yapılarından dolayı, belirli grupları peşinden sürüklemeye yetenekleri nedeniyle kişilerarası iletişim düzeyinin önemli kanallarından biri olarak kabul edilebilir¹⁸⁰.

Toplumu oluşturan bireylerin, kitle iletişim araçlarını takip etme ya da yaşamlarına sokma oranları ve biçimleri kanaat önderlerine göre farklılık göstermektedir. Kanaat

¹⁷⁹ M. Weber, *Ön. Ver.*, s. 196.

¹⁸⁰ Aynı, s. 202.

önderlerinin kitle iletişim araçlarından aldıkları bilgi ve fikirleri yorumlama, alt anlamları ortaya çıkarma noktasında daha yetkin ve başarılı kişilerdir. Bu durum onların yeni paradigmlar üretebilen ve bunları yaşama aktarabilen kişiler olarak algılanmalarına neden olmaktadır. İletişimsel eylem kuramında vurgulanan, bireyin bilgisini, fikrini çevresiyle paylaşarak etkileşimi oluşturmaya ise, kanaat önderlerinin önemine işaret etmektedir.

Kişilerarası iletişim düzeyinde, STÖ'lerin toplumsal tepkiyi oluşturma sürecinde daha etkin sonuçlara ulaşabilmesi için, kanaat önderlerinin yerel yapı içindeki etkisini de göz önünde bulundurmaya yarar vardır. STÖ'lerin, tüm toplumda eş zamanlı aynı etkiyi yaratarak, tepkiyi oluşturabilmesi uzun bir süreç iken, ortak bilgi ve dil düzeyinin daha fazla olduğu yerel bazdaki kanaat önderlerinden yararlanarak, tepkiyi yaratması daha kısa bir sürece işaret eder.

4.1.2. Seminerler, Konferanslar, Paneller

STÖ'lerin, özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde toplumsal tepkinin refleksi noktasına dönüşümü için daha uzun bir sürece gereksinim olduğundan söz edilmişti. Toplumda var olduğu öngörülen bilgi eksikliğini gidermek için kullanılacak olan yöntemlerin tümünün, kitlenin bire-bir iletişim kurabileceği ve bilgiyi birincil kaynaktan alabileceği seminerler ve konferanslar ile desteklenmesinde yarar vardır. Toplumun belirli kesimlerine ve gereksinim duydukları alan ve miktarlarda yapılan seminerler ve konferanslar, kitleyi daha iyi tanımak ve bilgi eksikliği oldukları konularda bilgilendirmek ve konunun toplumun gündemine yerleşmesine katkı sağlayacağı için önemli bir kanal durumundadır. Öncelikle toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişmesi amacıyla yaşama geçirilmesinde fayda olan seminerler, konferans ve paneller, bir konunun grup içinde konuşulur, tartışılır olmasına ve süreç içinde tüm toplumda bilginin yayılımına, güncelleşmesine neden olacaktır¹⁸¹.

4.1.3. Lobi Faaliyetleri

STÖ'lerin sıkça başvurduğu kanallardan biri olan lobi faaliyetleri, kişilerarası iletişim kanallarından biri olarak kabul edilmektedir¹⁸².

¹⁸¹ K. Neubeck ve M. Neubeck, *Social Problems* (Mc Graw Hill, 1997) , s. 88.

¹⁸² D. Tuncer ve B. Kaya, *Lobicilik* (Hacettepe, 1992), s. 14.

Lobi faaliyetleri, toplumsal değişim sürecine ivme kazandırabilmek amacıyla baskı grubu karakteri ile toplumsal aktörlerden biri olma hedefini taşıyan tüm STÖ'lerin başvurduğu iletişim kanallarındandır. Demokratik sistemlerin en önemli parçalarından olan STÖ'lerin toplumun bilinçlenmesi, sosyal ve kültürel düzeylerinin yükselmesine katkıda bulunmak amacıyla yürüttükleri projeler dışında, siyasi aktörlerin ve siyasi yapının alacağı kararlara etki etmek amacıyla birebir iletişim metotlarının yardımıyla lobi faaliyetlerinden yararlanmaktadırlar. Lobi kavramına ilişkin bir çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardan biri Nurdoğan Rigel'e aittir. İkna, inandırma ve tanıtma teknikleri uygulayarak, karar verme mekanizmaları üzerinde baskı grubu oluşturma ve politik kararları bir grubun veya bir ülkenin lehine ya da aleyhine değiştirebilmek becerisi olarak tanımlamaktadır¹⁸³. Yapılan bazı tanımlarda da, lobi kavramının örgütler açısından önemi vurgulanmaktadır. STÖ'lerin de (özellikle çağdaş ülkelerde) etkin bir biçimde uyguladıklarında, toplumsal ve örgütsel açıdan hedeflere ulaşmada, olumlu sonuçlar alınabilecek lobi kavramı Cutlip ve arkadaşları tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır; "örgütlerin etkinlikleri ve hükümetin düzenleyici kararlarını etkileme amaçlı, doğrudan girişimlerdir"¹⁸⁴. En genel hatlarıyla lobi kavramı şu şekilde tanımlanabilir; halkın, STÖ'lerin veya şirketlerin, ülkelerinde ya da yabancı ülkelerdeki yasama, yürütme organlarına yönelik olarak, beklentiler doğrultusundaki yasaların desteklenip, desteklenmemesi amacıyla, STÖ'ler, ülke temsilcileri aracılığı ile iletişim metotlarını kullanarak gerçekleştirilen organize eylemlerdir¹⁸⁵.

STÖ'lerin toplumsal değişime aracılık edebilmeleri, yalnızca toplum bazında toplumsal tepki refleksini oluşturmaları ile olası değildir. Ya da başka bir anlatımla, toplumsal tepkinin refleks noktasına dönüşümü için gerekli olan sürekliliğin sağlanması zordur. Toplum, katılımı gerçekleştirdiğinde, beklentilerinin ve gereksinimlerinin giderildiğine ya da gerekli değişimlerin yaşama geçirilmesine tanıklık etmek ister. Tanıklığın gerçekleşmesi durumunda, katılım toplumsal denetim sistemine dönüşür. Aksi durumda ise, katılım bir davranış biçimine dönüşemez ve toplumsal tepki refleksini oluşturamaz. Bu nedenle de STÖ'ler, toplumsal ve siyasi aktörleri bilgilendirme, ilginlikleri sağlama ve gerek örgütün gerekse projenin yaşama geçirilmesi ile ilgili desteklerini sağlamak durumundadırlar. Siyasi ve toplumsal aktörlerin desteğini alan

¹⁸³ Dinçer, *Ön. Ver.*, s. 22.

¹⁸⁴ S. Cutlip ve A. Center, *Effective Public Relations* (Seventh Edition, Prentice Hall, 1991), s. 118.

¹⁸⁵ Dinçer, *Ön. Ver.*, s. 26.

STÖ'ler, projelerin yaşama geçirilmesine, etkinliğin sağlanmasına, katılımın artmasına ve STÖ'lerin kitle örgütü olmasına etki edecektir. Bu bağlamda, STÖ'ler ile siyasi ve sosyal aktörler vb. gruplarla iletişimi güçlendirecek en önemli kişilerarası iletişim kanallarından birinin lobicilik olduğu söylenebilir.

STÖ'ler, toplumsal beklentilere uygun konularda, bireysel tepkiyi toplumsal tepkiye dönüştürmek amacıyla “müşterek dava”lar yaratarak, projeler üretmektedirler. Örneğin, Tema Vakfı'nın erozyonla birlikte her yıl kaybedilen toprak ile bir süre sonra ülkeyi tehdit eden sınırlara ulaşmasını açıklayarak, konuyu toplumsal dikkati elde edecek bir noktaya getirerek, gündem oluşturmuştur ve lobi faaliyetlerinin yardımı ile toprak yasasının güncelleşmesi ve mera kanunun çıkmasını sağlamıştır. Bilgi çağının yeni koşulları içinde yeniden yapılanan birey, kitle iletişim araçlarının sağladığı iletişim ortamları ile daha katılımcı, tepkiyi gösterme gücü olan yurttaş noktasına gelmektedir. Telefon, telgraf, mektup gibi araçlarla bireyin tepkisini dile getirmesi, 1980'li yıllarda sivil toplum örgütlerinin lobi faaliyetleri sonucunda gerçekleşmeye başlamıştır. STÖ'ler halka dayalı lobi faaliyetlerini ilk kez iletişim ortamının genişlemesi sonucunda daha etkin bir şekilde kullanmaya başlamışlardır¹⁸⁶. Halka dayalı lobicilik, demokrasinin temel özelliği olan toplumsal katılımı yaygınlaştıran bir süreci beraberinde getirmektedir. Halkın nicel katılımı, siyasi veya sosyal aktörleri harekete geçirerek, destek vermelerine etki etmektedir. Lobi faaliyetleri, ya toplumdan siyasi yapıya ya da siyasi yapının öncelikleri arasına girerek toplumu harekete geçirebilen bir süreç olma özelliği taşımaktadır¹⁸⁷.

Lobi faaliyetlerinin uygulama aşamasında, ülkenin siyasal ve sosyal yapısının genel özellikleri gözönünde bulundurulmasında yarar bulunmaktadır. Lobi faaliyetlerinin en yoğun kullanıldığı ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sınıflandırma baz olarak alınmaktadır. Lobi faaliyetleri; yabancı hükümetlere yönelik ve ulusal düzeyde olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir¹⁸⁸. Yabancı hükümetlere yönelik yürütülen lobi faaliyetlerinin temel amacı, uluslararası platformda ekonomik, savunma ve sosyal anlamda gerekli desteğin oluşturulmasıdır. Özellikle etnik grupların kullandığı bu tür lobicilik, azınlık haklarının korunmasına ya da elde edilmesine

¹⁸⁶ Tuncer ve Kaya, *Ön. Ver.*, s. 29.

¹⁸⁷ Aynı, s. 32.

¹⁸⁸ Dinçer, *Ön. Ver.*, s. 41.

yöneliktir. Çeşitli dernek, klüp ve komitelerin yanısıra, çeşitli kitle iletişim araçları da ülkeyi, siyasi aktörleri yönlendirme amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Ulusal düzeyde yürütülen lobi faaliyetleri ise; ülke içinde çeşitli STÖ'ler, lobiler ve kişiler ile yürütülmektedir. Özellikle kamuoyu oluşturabilecek konuların, olayların, projelerin desteklenebilmesi, gündeme getirilebilmesi ve konuya ilişkin karar alma mekanizmasını etkileyebilmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Örneğin; AÇEV (anne-çocuk eğitim vakfı) Türkiye'de, çocuğun gelişim sürecine etki eden anne ve babaları eğitmek, bilgilendirmek amacıyla kurulmuş bir vakıftır. Yalnızca gönüllülerin katılımı ve desteği ile yürütemediği projelerde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan lobi faaliyetleri sonucunda oluşturduğu iletişim ile destek ve yardım almaktadır.

Ulusal bazda yürütülen lobi, faaliyetleri özellikle STÖ'ler açısından iki aşamalı olarak gerçekleştirildiğinde daha etkin olabilecek bir iletişim kanalıdır. Birinci aşama, yerel bazda yürütülecek lobi faaliyetleridir. Kamuoyunu toplumsal konular ile ilgili bilinçlendirmek ve kitlesel tepkiyi bir eylem içinde gerçekleştirmek amacıyla olan STÖ'ler, kent bazında belirli gruplar, kanaat önderleri, kitle iletişim araçları aracılığı ile desteğin oluşmasını sağlamak durumundadır. Ancak, geleneksel paradigmaya sahip ülkelerde informal ilişkilerin yaygınlığı ve etkisi yadsınamayacak kadar fazla olması nedeniyle, lobi faaliyetlerinin belirli bir sistem içinde uygulanarak, yaşama geçmesinden söz etmek olası değildir.

Ulusal bazda yürütülen lobi faaliyetlerinin ikinci aşaması ise; "Başkent Lobiciliği" olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada amaç, yürütülen kampanyanın yerel bazda desteklenmesinden sonra gerekli yasaların ve düzenlemelerin oluşmasına etki edecek olan karar mercilerini etkilemektir¹⁸⁹. Aslında başkent lobiciliği, STÖ'lerin toplumda kolektif bilincin gelişimini sağlayarak, toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik iletişim sürecinde, medyada gündem oluşturma'nın önemine de işaret etmektedir. Medyada gündem oluşturma'nın amaçlarından biri, kamuoyunun gündeminde olan konunun politik gündemi de etkileyebilmesidir. Böylece, siyasi aktörleri etkileyerek, maniple etme ve toplumun beklenti ve gereksinimlerine uygun değişimi sağlayabilme yönünde önemli bir süreç başlatılmış olacaktır.

STÖ'ler lobi faaliyetleri ile, toplumun ve projenin özelliklerine uygun yöntemler ile, katılımı sağlayarak siyasi aktörlere toplumsal denetim sisteminin varlığını

¹⁸⁹ Aynı, s. 43; "Şimdi Lobinin Zamanı"; *Sabah* (15 Ekim 2001).

hissettirmek amacını gütmektedirler. Siyasi aktörlerin, kamuoyunun beklentilerine ve önceliklerine duyarlılık gösterme misyonları düşünüldüğünde, toplumun aksi ya da beklentilerine uymayan kararları almama yönünde çaba gösterme eğilimleri bulunmaktadır. Bu eğilim, STÖ'lerin organizasyonu ile yönetimin çeşitli kademelerine mektup yazmak, yüzyüze görüşmek, gündem oluşturarak konuya dikkat çekmek, doğrudan eylemler düzenlemek gibi faaliyetlerle beslendiğinde daha etkili sonuçların alınması kaçınılmazdır. Bu eylemlerin bir araya gelmesi, siyasi yapının kararlarına, kararların değişimi ise, toplum katılımın sürekliliğine etki edecektir. Bu nedenle lobicilik STÖ'lerin diğer iletişim kanalları ile eşgüdümlü yaşama geçirmesinde yarar sağlayacak bir iletişim kanalı olarak kabul edilebilir.

4.2. Grup İletişimi

STÖ'lerin toplum nezdinde olumlanarak, katılımın bir davranış biçimine dönüşmesine katkı sağlayacağı öngörülen iletişim yöntemlerinden biri grup iletişimidir.

Gruplar, STÖ'lerin örgütsel yapısı içinde yer almaları nedeniyle toplumsal değişim sürecinde de etkin rolü olan unsurlardır. Çünkü birey, toplum içinde olumlanan, toplumsal boyutta kabul gören bir grubun içinde yer alarak, sosyal kimlik oluşturma çabasını yaşama geçirmeyi arzu eder¹⁹⁰. Benzer sosyal statüye sahip ya da ortak sosyal kimliği paylaşan kişilerden oluşan bir grubun içinde bulunarak, kendini gerçekleştirme duygusunu da tatmin etmesine neden olacaktır. Birey kendisini ait olduğu grup kimliği ile tanımladığında; kendisine ait sınıfa ve sosyal statüye de işaret etmiş olmaktadır. Sosyal kimlik bulma süreci, grubun ne tür olaylarda nasıl tepki verdiğini, kamuoyu oluşturarak, grup üyelerinin de grubun düşüncelerinden ve tepkilerinden etkilenmesine neden olmaktadır. Bu etkileşim içinde bireyin, kendi amaç ve beklentilerine uygun bazı gruplar içinde yer alması, bireyin aidiyet duygusu açısından da önemlidir. Grup yapısı ve birey üzerindeki etkisi nedeniyle, bireyin grup içinde daha fazla risk almasına, uyum göstermesine ve dolayısıyla grup bütünlüğü içinde katılım göstermesine neden olacaktır¹⁹¹. Grup yapısından kaynaklanan ve bireyin risk almasını, katılım sağlamasına olumlu katkı sağlayan bu süreç sosyal hızlandırmaya neden olacağı için STÖ'lerin toplumsal katılımı oluşturma süreci ivme kazanacaktır. Kişilerarası iletişim

¹⁹⁰ Başaran, *Ön. Ver.*, s. 54.

¹⁹¹ Kağıtçıbaşı, 1984, *Ön. Ver.*, s. 48.

kanallarından, seminerler, konferans ve paneller de grup bütünlüğünü sağlayarak, toplum bazında bilgi etkileşiminin gerçekleşmesine ve grup iletişimi de grup bütünlüğü içinde oluşan katılımın toplum bazına etkileşim ile yayılımını amaçladığı öngörülebilir.

4.3. Örgüt İletişimi Ve Kanalları

STÖ'lerin değişim sürecinin oluşmasına katkı sağlayan ve ivme kazandıran kanallar oldukları belirtilmişti. Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine katkı sağlayarak, toplumsal katılımı yaşama geçirebilmesinin ön koşulu ise, örgütün toplum tarafından güvenilen, inanılan, olumlanan bir kaynak konumunda olabilmesidir. Olumlanan bir STÖ olabilmesi, toplum nezdinde kabul gören, olumlu ve güvenilir bir imaja sahip olmasına bağlı bir süreçtir. Kendini anlatamayan, tanıtamayan, toplumun beklentilerini önemsemeyen ve toplumu tanımayan bir örgütün toplum tarafından olumlanması pek olası değildir. Bu nedenle de STÖ'lerin, toplumun bilişsel değişim sürecinde, toplum yararını ve önceliklerini gözetmenin örgütün misyonunu oluşturduğunun topluma aktarılmasında yarar bulunmaktadır. Böylelikle, toplumun beklenti ve önceliklerinin gerçekleştirilmesinde örgütlü bir yapıya katılımın önemi vurgulanabilecektir. İletişimsel eylem kuramında da öngörüldüğü gibi, bireylerin bilgi ve birikimlerini paylaşarak çoğaltmaları, toplum içinde etkileşimi sağlayarak katılımın toplum bazında gerçekleşebilmesi ise, örgütlü bir yapının varlığına işaret etmektedir¹⁹².

STÖ'ler, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine aracılık ederek, kolektif bilincin yerleşmesini amaçlamaktadırlar. Kolektif bilincin, toplumsal denetim sistemine dönüşebilmesi katılımın sürekliliğinin sağlanmasına bağlıdır¹⁹³. Bu süreklilik, örgütün bilgilendirme faaliyetlerini periodik olarak yaşama geçirmesine, örgütsel yapıyı, hedeflerini, misyonlarını ortaya doğru koyabilmesine ve iletişim kanallarını açık tutmasına bağlı bir süreçtir. Örgütsel olarak bu yapılanma içinde olan STÖ ise, süreç içinde toplum nezdinde olumlanan, güvenilen bir kaynak konumuna gelebilecektir. Yani, iletişimin amacına uygun gerçekleşebilmesi için gerekli olan ilk şart yerine getirilmiş olacaktır. Toplumu bilgilendirerek, kendini anlatmayı hedefleyen STÖ'ler, aynı zamanda siyasi aktörleri de örgütle ilgili bilgilendirerek, örgüt farkındalığının tüm toplumda eş zamanlı olarak gerçekleşmesini sağlayabileceklerdir. Örgüt farkındalığının,

¹⁹² Habermas, *Ön. Ver.*, s. 157.

¹⁹³ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, s. 89.

süreç içinde örgüte ve projelerine karşı ilgiye dönüşümü ise, yine STÖ'lerin bilgilendirme amaçlı iletişim kanalları ve mesajları ile olasıdır. Bu ise, STÖ'lerin toplumsal tepkiyi oluşturarak, kitle örgütü olma süreçlerine olumlu bir katkı olarak kabul edilebilir. Çünkü, gerek toplum, gerekse siyasi aktörler tarafından güvenilmeyen, farkındalık ve ilgi yaratamayan bir STÖ'nün toplumsal tepkiyi oluşturmak için katılımı sağlayabilmesi olası değildir. Nicel olarak toplumdan beslenemeyen bir STÖ ise, varlığını sürdüremeyecek ve yok olacaktır. Katılımı olumsuz yönde etkilediği varsayılan bir diğer unsur ise, toplumun beklentilerinin yanıtlanmaması ve geçmiş deneyimlerinin yansması sonucunda, topluma, olaylara yabancılaşarak, tepkisizliği davranış biçimine dönüştürmesidir. STÖ'lerin yalnızca katılım potansiyeli olan bireyleri değil, katılımı olumlamayan bireyleri de etkileme ve inandırma gereksinimi içinde olması, toplum bazında tanınırlığı sağlayacaktır.

Her örgütün iletişim sürecinde tanımak ve tanıtmak, hedef kitlede arzu edilen değişimin oluşmasına etki edecek temel unsurlardandır. STÖ'lerin toplumsal boyutta misyonlarının bulunduğu düşünüldüğünde bu iki kavramın ayrıca bir önem oluşturduğu sonucuna varılabilir. Bu nedenle de örgüt iletişimi, tüm iletişim düzeyleri ile eş zamanlı yaşama geçirildiğinde, STÖ'lerin daha fazla etkinlik sağlayarak, toplumsal katılıma ivme kazandırabilecekleri yargısına varılabilir. STÖ'ler için önerilen örgüt iletişimi, tanımak ve tanıtmak en önemli kanallarından olan halkla ilişkilerin öncelikli olarak uygulanmasında yarar öngörülmektedir. Diğer yandan, değişen ve gelişen teknolojinin olanaklarını, örgüt bünyesine taşıdığı işaretleri olan elektronik posta, toplumda bireyin öncelikli olduğunu ve örgüt bazında bireyleri birebir bilgilendirmek ve farkındalık yaratma amacıyla doğrudan posta örgüt iletişimi kanalları arasında STÖ'ler açısından önem arz etmektedir.

4.3.1. Halkla İlişkiler Faaliyetleri

STÖ'ler toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirerek, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık etme misyonunu üstlenen örgütlerdir. STÖ'lerin kamuoyu ve siyasi aktörler nezdinde desteklenerek, kabul görmesi, örgütün olumlu bir imaj oluşturabilmesine bağlı bir süreçtir. Halkla ilişkileri, tanımak ve tanıtmak amacıyla yaşama geçirilen örgüt bazındaki faaliyetlerin tümü olarak tanımlamak mümkündür. STÖ'lerin hem örgüt ile ilgili imajı hem de örgütün iletmeye çalıştığı bilgi

mesajlarının olumlanması için halkla ilişkiler kanalına gereksinimleri bulunmaktadır. Bu bağlamda halkla ilişkiler kavramının tanım ve işlevlerinin kısaca gözden geçirilmesinde yarar bulunmaktadır.

Halkla ilişkiler kavramı, çoğu zaman halkı aydınlatma, bir örgüte iyi niyet, destek ve itibar sağlama, halkın zihninde örgüt hakkında olumlu bir izlenim ve lehte bir imaj yaratma faaliyeti olarak tanımlanır¹⁹⁴. Örgütlerin kamuoyundan etkilenecek, yönetim ile ilgili kararları toplumun ihtiyaçlarına daha uygun bir niteliğe kavuşturma rolü, halkın yönetime katılmasının gerekliliğini ve önemini ortaya çıkararak halkla ilişkilerin etkinliğini de arttıran unsurların başında gelmektedir. Halkla ilişkiler, örgütlerin kitle (kamuoyu) yaratma amacıyla planladıkları iletişim faaliyetlerinin en önemli halkalarından biridir. Özellikle STÖ'ler tarafından etkin olarak yaşama geçirildiğinde, örgütün tanınırlığına, bilgilendirme ve kamuoyu yaratma düzeyine, konuya ait kitlede ilginliği arttırmaya gönüllü oranını ve dolayısıyla fon oluşturma çabalarının daha olumlu bir düzeye erişmesine etki edecek çift yönlü bir iletişim kanalıdır.

STÖ'lerin hedef kitlesine uygun bir iletişim planı geliştirebilmesinin temel şartı hedef kitlesini doğru belirlemesi ve tanınmasıdır. Toplumsal değişim, sosyal gelişimi hedefleyen, kamuoyu oluşturarak toplumsal katılımı sağlayarak, kitle örgütü olarak, baskı grubu karakteri taşıma çabası içindeki STÖ'lerin hedef kitlesini oluşturan gruplar şu başlıklar altında toplanabilir (214)¹⁹⁵.

1- Kaynak sağlayan kitle(sponsorlar): Bu grupta örgüte maddi kaynak (fon) sağlayan, bağışta bulunan halk kitlesi ya da kişiler bulunmaktadır. Bunun yanında çeşitli fiziksel şartların ve donanımın örgüt yararına kullanılmasına yardımcı olan kişiler de bu grubun içinde yer almaktadır. STÖ'lerin, fon ve kaynak kullanımlarının oldukça sınırlı olduğu düşünüldüğünde, kolektif bilincin oluşturulması ve toplumsal tepki refleksinin gelişimi için düzenleyeceği kampanyaların sponsorlar tarafından desteklenmesinin önemi de ortaya çıkacaktır.

2- Örgüt içinde çalışan kitle: Gönüllü olarak çalışanların tümü, personel, yönetici olarak görev yapan gruptur. Bu grup, aynı zamanda örgütün kamuoyunda tanınmasına, şeffaflığına ve etkileşim ile katılımın artmasına neden olacak unsurlardandır.

¹⁹⁴ N. Tortop, **Halkla İlişkiler** (Yargı, 1993), s. 49.

¹⁹⁵ İ. Bozkurt, **Bütünleşik Pazarlama İletişimi, Halkla İlişkiler Temelli Bir Model** (Media Cat, 2000), s. 28.

3- Örgütün faaliyetlerine destek olan, manevi katkı sağlayan kitle: Genelde örgütün kitle ile diyalog kurma sürecinde yardımcı olan, destekleyen gruptur. Kanaat önderleri, konusunda uzman olan kişiler, halkla ilişkiler firmaları gibi arka planda faaliyet gösterenler, STÖ'lerin hedef kitlesi içinde yer almaktadır.

4- Örgütün kampanyalarından etkilenen ve katılım sağlayan kitle: STÖ'lerin nihai olarak ulaşmak istedikleri kitledir. Değişim sürecine birebir etki eden ve nicelik olarak artış gösterdiği takdirde STÖ'nün etkinliğini ve niteliğini etkileyecek ve arttıracak olan kitledir.

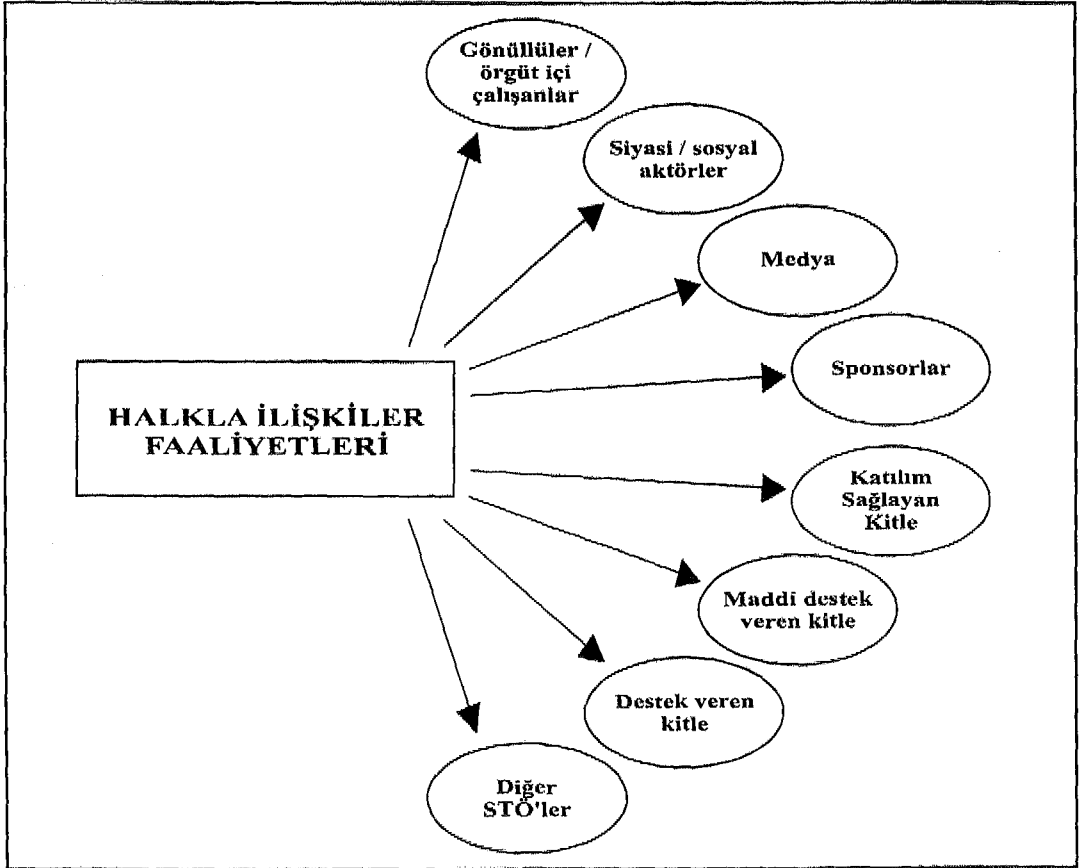
5- Medya: Medya günümüzde tüm iletişim faaliyetlerini kitleye aktarma ve etkinliği sağlamada en yaygın yöntemlerden olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle tüm medya çalışanları, yöneticileri STÖ'lerin kampanyalarını destekleyecek ve kamuoyuna duyuracak olan hedef kitledir. Dolayısıyla STÖ'lerin ayrı bir başlık altında iletişim kurmasında yarar olan kitledir. STÖ'lerin, medyanın sosyal sorumluluk bilincinde davranış biçimi geliştirmelerine de aracı olmaları ve böylece, medyanın da toplumsal tepki refleksine dolaylı katılım sağlamasına olanak sağlaması gerekmektedir.

6- Siyasi aktörler, yerel yöneticiler: Lobi faaliyetleri STÖ'lerin en yaygın kullandığı kişilerarası iletişim kanallarındandır. Özellikle, kamuoyu beklentilerinin gerçekleşmesine yönelik proje ve kampanyalarda siyasi aktörler ile iletişim faaliyetlerinin boyutu önem kazanmaktadır. Diğer yandan, “global düşünüp, yerel uygulamanın” iletişim dünyasındaki öneminden sonraki süreçte, yerel yöneticilerin, yerel kanaat önderlerinin etkisi ve önemi de gözardı edilemeyecek boyutta etki gücüne sahiptir. Bu nedenle STÖ'ler için halkla ilişkiler faaliyetlerinin uygulama noktasındaki önemli hedef kitlelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

7- Hayırsever, maddi destek sağlayan kitle: STÖ'lerin etkinliğini arttırabilmesi, maddi boyutta da sağlayacağı gelişime bağlıdır. Sponsorları katkı ve desteği kadar olmasa da, örgütün ayakta kalmasına, bazı projeleri yaşama geçirebilmesine yardımcı olacak maddi desteği sağlayan kitledir. Bu kitlenin STÖ'ler tarafından bilinmesinde yarar bulunan iki temel özelliği vardır. Birincisi, örgütü ve projelerini olumlayan, olumladığı için de katılım sağlayarak, maddi destek vermesidir. Bir diğeri ise, kitlenin, vicdani kaygılar, ahlaki nedenler, önemsenme gibi psikolojik öğeler ile harekete geçiyor olmasıdır. Bu nedenle de, bu grubun hedef kitle olarak ayrı bir başlık altında tutulmasında yarar bulunmaktadır.

8- Diğer sivil toplum örgütleri: STÖ'lerin, kendi misyonu ve vizyonu doğrultusunda işbirliği içinde olabileceği başka STÖ'ler de bulunmaktadır. Örgütlerin niteliği kadar, niceliği de katılıma ve bir baskı grubu karakteri taşımasına etki edecektir. Siyasi ve toplumsal aktörler nezdinde olumlanmaları, söylemlerinin güncelleşerek gerekli değişimlerin yapılması da niceliklerine bağlı bir süreçtir. Benzer misyonu olan örgütlerin işbirliği ve dayanışma içinde olmaları hem toplumsal bilinçlenme seviyesinin artmasına hem de kaynak kullanımının kolaylaşmasına neden olacaktır. Unicef'in 385 sivil toplum örgütü ile ya da TEGV'nın 47 STÖ ile işbirliği içinde çalışmalarını yürütmesi örnek olarak verilebilir¹⁹⁶. Bu nedenle STÖ'lerin halkla ilişkiler faaliyetleri sürecinde, diğer STÖ'ler de hedef kitle içinde yer almalıdır.

Sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkiler faaliyetleri sırasında iletişim kuracağı gruplar şu şekilde şematize edilebilir;

Şekil 1 – STÖ'lerin Halkla İlişkiler Faaliyetlerindeki Hedef Kitleleri

¹⁹⁶ Kotler, "Managing Public Relations", *Marketing Management In The Non Profit Sector* (Seventh Edition, Prentice Hall, 1991), ss. 228-232.

STÖ'ler toplumsal değişim sürecinde yaşama giren yeniliklere ilişkin ortak bilgi ve dil yaratma, toplumsal gerçekliğe ulaşan bir toplum oluşturma ve toplumsal tepki refleksini geliştirme misyonunu üstlenmiş örgütler olarak tanımlanmıştır. Bu sürecin toplumsal bütünlük için gerçekleşebilmesi için, STÖ'lerin toplum tarafından olumlanması ve değişim aracı olarak şeffaf, açık örgütler olarak algılanmaları gerekmektedir. Bunun için de STÖ'lerin halkla ilişkiler faaliyetleri ile örgüt imajını güçlendirmeye ve hedeflerini anlatmaya gereksinimleri bulunmaktadır.

4.3.1.1. Sivil Toplum Örgütleri Tarafından Uygulanan Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Amaçları

Halkla ilişkiler faaliyetlerinin genel anlamda amacını; doğrudan ya da dolaylı olarak hedef kitleye iletilen mesajların örgüt lehine planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi yoluyla kamuoyunda güvenilirlik ve bilinirlik oranının artması oluşturmaktadır. Diğer yandan bu genel amaca hizmet eden bazı yan amaçlar da bulunmaktadır¹⁹⁷. STÖ'ler tarafından uygulanacak halkla ilişkiler faaliyetlerinin amaçları şu başlıklar altında toplanabilir;

- 1- Kamuoyunu bilgilendirme, aydınlatma, örgütü ve hedeflerini, izlediği politikayı benimsetme,
- 2- Kamuoyunda, örgüte ve projelerine karşı olumlu tavır elde etme,
- 3- Kamuoyunun örgütle olan iletişimini kolaylaştırma,
- 4- Örgütün kamuoyu yaratabilmesi için, kitlenin beklenti ve ihtiyaçlarını belirleyerek, projeler üretme ve tanıtarak, kamuoyunda katılım sağlama,
- 5- Çeşitli yasalar, yasaklar, kanunlar, haklar ile ilgili kamuoyunun bilgilendirilmesini ve bilinç düzeyinin oluşumuna katkı sunma,
- 6- Yasalar ve yönetsel usullerdeki aksaklıklar, beklentiler ve örgütler doğrultusunda çözümlerin üretimine ya da yeniden yapılanmasına katkıda bulunma. Özgür ve düşünebilen birey oluşumuna katkı sağlama,¹⁹⁸
- 7- Kamuoyunun beklenti ve istekleri doğrultusunda siyasi aktörlere etki etme ve süreci takip etme,

¹⁹⁷ Sivil Toplum Örgütleri, Tügiad Yayınları, 1998, **Ön. Ver.**, s. 34.

¹⁹⁸ Tortop, **Ön. Ver.**, s. 49.

- 8- Kamuoyu desteği alarak, proje ve kampanyalara katılımın artmasını sağlama, gönüllü sayısını arttırma ve toplumsal denetimin oluşumuna aracılık etme,
- 9- Sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesine yardımcı olacak çalışmalara öncelik verme,
- 10- Birey ve toplum merkezli proje ve kampanyalara öncelik vererek, bunları birey ve toplum merkezli iletişim yöntemleri ile kitleye duyurma amacıyla, kitle iletişim araçlarından yararlanma.

Halkla ilişkilerin sözü edilen bu amaçları STÖ'lerde iki aşamalı süreç içinde olduğu takdirde hedefe erişilmesine olumlu katkı sunabilir. Bunlardan biri, STÖ'lerin örgütü, misyonlarını, hedeflerini topluma aktarma, yani örgüt ile ilgili bilgi akışını sağlayarak, örgüte karşı farkındalığı oluşturmak. İkinci aşama ise, toplumun beklenti, istek ve önceliklerine uygun konularla ilgili projeleri topluma aktararak, sorunların gündemde yer almasını sağlamaktır. Bu aşama, STÖ'lerin nihai amacı olan, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna yönelik süreci de besleyecek ve katılımı sağlayacaktır. Birinci aşamada, örgüte karşı farkındalık sağlayan toplum, beklentilerinin örgüt tarafından algılanıp, doğru şekilde tanımlandığına inanırsa, örgütü olumlayarak, projelerine de destek olma ve katılım sağlama eğilimi içinde olacaktır.

Çift yönlü bir iletişim süreci olarak gerçekleşmesi nedeniyle sivil diyalog kavramının önemli olduğu halkla ilişkiler, toplumsal değişim sürecinde bir çok farklı kitlenin bilgilendirilmesine olumlu katkılar sunan bir örgüt iletişim kanalıdır¹⁹⁹. Bilgi toplumuna geçiş sürecindeki ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda oluşan değişimler, toplumun beklentilerini, ihtiyaçlarını da değiştirmiştir. Bu değişim sivil toplum örgütlerinin proje ve kampanyalarına da yansıdığı takdirde etkinlik sağlayarak, toplumsal katılıma ivme kazandırabileceklerdir. Toplumsal tepkinin refleks olarak gelişimine katkı sunma amacıyla olan STÖ'ler tarafından uygulanacak halkla ilişkiler faaliyetlerinin örgüte sağlayacağı kazanımlar şu başlıklar altında toplanabilir;

Kamuoyunu bilgilendirme ve ikna olanağı: STÖ'lerin kolektif bilincin gelişimini sağlayabilmesi, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna bağlı bir süreç olarak belirtilmişti. Ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşturulması, toplumsal bütünlüğün korunarak, anomik yapının çözümlenmesi için gerekli bir adımdır. Bu nedenle STÖ'ler, yaşama geçirecekleri tüm iletişim düzeylerinde olduğu gibi halkla ilişkiler

¹⁹⁹ S. Miles, *Speaking Across Cultures*, (Mc GrawHill, 1998), s. 94.

faaliyetlerinde de toplumu bilgilendirerek, bilişsel değişimin oluşumuna önem vermek durumundadırlar. Halkla ilişkiler STÖ'lerin örgütü, misyonlarını, hedeflerini aktararak, var olduğu öngörülen karşı duruşun çözümlenmesi ve örgüte karşı farkındalığın yaratılması anlamında önemlidir. Çağdaş toplumların özelliği olan katılan, sorgulayan bireylerin sayısındaki artış da, STÖ'ler tarafından yaşama geçirilecek halkla ilişkiler faaliyetlerinin bilgilendirme misyonu ile gerçekleştirebilecektir. Gerek bilgi açığı ve gerekse iletişimsel eylem kuramında da vurgulandığı üzere, toplum bazında eylemin oluşabilmesi toplumda bilgi düzeyinin oluşumuna bağlıdır.

İletişim faaliyetlerinin sinerjik boyuta taşınması: Halkla ilişkiler, gerek örgüt içi ve gerekse örgüt dışı iletişim mesajlarının sinerjik olmasına ve böylece, kitlesel bazda örgüt imajının oluşmasına olumlu katkı sağlayacak bir iletişim kanalıdır. Toplumda farkındalık yaratarak, ilginin oluşumuna katkı sunabilmek, toplum yapısına ve bilgi düzeylerine uygun bilgi aktarımının, uygun araçlar ile yapılmasında yarar bulunmaktadır. İletişim düzeylerinin, çok olması ancak tek seslilik içine topluma aktarılması, toplumsal bütünlüğün oluşumuna da katkı sunacaktır. Medyada gündem oluşturan bir STÖ'nün, eşzamanlı olarak kişilerarası iletişim kanallarını yaşama geçirmesi ile etki alanını genişlemesine neden olabilecektir. Halkla ilişkiler faaliyetleriyle desteklenmesi ise, iletişim sürecinde kodlanan mesajların etkisini pekiştirecek ve tepkinin sürekliliğini sağlayacaktır.

Kamuoyu yaratma: Halkla ilişkiler faaliyetlerinin özünde, kamuoyunda örgüt imajı yaratma hedefi vardır. Yaratılan olumlu imaj, STÖ'ne onu destekleyen, bilinçli ve birey olma sorumluluğunu yakalamış kamuoyu olarak geri dönecektir. Arkasında güçlü kamuoyu desteği olan, STÖ'lerin kitle örgütü olarak, yasal ve toplumsal anlamda değişimleri oluşturma gücü ve etkisi vardır. Bu ise, STÖ'leri toplumsal tepkiyi geliştirebilen ve siyasi boyutta destek alan baskı grubu olma noktasına taşımaktadır.

Gönüllü çalışanların oluşumu: STÖ'lerin varlık gösterebilmelerinin temel koşullarından biri de gönüllü katılımın oranıdır. Örgüt içinde profesyonel çalışanlardan daha fazla gönüllü olduğu takdirde, kamuoyunda etkinlik ve yaygınlık sağlamaları kolaylaşabilmektedir. Gönüllü katılımın artmasını sağlamak halkla ilişkiler faaliyetlerinin etkinliği ile orantılı bir çizgi içindedir²⁰⁰.

²⁰⁰ Katılım Yeni Bir Zorbalık mı? Der. Bill Cooke ve Uma Kotori (Deki, 1994), s. 85.

Kurumsal kimlik oluşturma: Halkla ilişkiler faaliyetlerinin STÖ'ler tarafından etkin kullanımı sonucunda, kamuoyunda örgüte dair bir kurum kimliğinin oluşması da sağlanacaktır. Özellikle, iletişim faaliyetlerinde ve eylem stratejilerinde sinerjik olan örgütlerin elde ettiği kurum kimliği bu sürece örnek olarak verilebilir. Çevreyi ve doğayı koruma eylemleri ile iletişim faaliyetlerinde bütünselliği ön plana çıkaran Greenpeace, ekonomik yetersizliği olan çocuklara eğitim olanaklarını destekleyen TEGV (Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı) ya da ağaçlandırma, erozyonla mücadele ve mera kanunu ile kurum kimliği oluşturan Tema gibi.

Siyasi aktörler ve sponsor kurumlar ile iletişim olanağı: STÖ'ler, kitlesel beklenti ve gereksinimlerin bir çeşit yanıt ve çözüm bulmasına aracılık etme amacıyla oluşmuş örgütlerdir. Toplumun problemlerini kendi problemi olarak üstlenmiş, bunların çözümüne yönelik arayışları da ilke edinmiş olmaları etkinlik için yeterli koşullar değildir. Çözümün elde edilemediğini gören birey ve sonraki süreçte toplum, yabancılaşan ve tepkisizleşen bir yapı içine girmektedir²⁰¹. STÖ'ler bu yabancılaşmanın en aza inmesi ve çözümün gerçekleşmesi amacıyla halkla ilişkiler faaliyetlerini etkin hale getirmek durumundadır. Toplumun, beklentilerinin yanıtladığına tanıklık etmesi, katılımın sürekliliğine etki edecek bir boyuttur. Bu nedenle de STÖ'lerin siyasi aktörlerden destek alabilmek için, siyasi yapı içinde de gündem oluşturmalarında yarar bulunmaktadır. Projelerin yaşama geçebilmesi için fona ve dolayısıyla sponsor kurumların desteğine gereksinim vardır. Bir yandan sosyal sorumluluk bilincini oluşturmaya diğer yandan projeler ile daha çağdaş bir toplum içinde yapılanmanın önemini anlatmaları gerekmektedir. Tema Vakfının mera kanunu çıkararak, geniş bir kamuoyunun sorununa ve dolayısıyla toplumsal bir sorunu çözümlenmiş olması, daha sonraki süreçte, toprak yasa ile ilgili girişimleri etkin halkla ilişkiler faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir.

4.3.1.2. Sivil Toplum Örgütleri Tarafından Uygulanabilir Halkla İlişkiler Yöntemleri

Halkla İlişkiler genel anlamda örgütü kamuoyuna tanıtmak, kamuoyunda örgüt ile ilgili olumlu bir imajın yerleşmesine ve hedef kitlede örgüte dair oluşan olumsuz yargıları ortadan kaldırarak olumlama oranının artmasına yönelik iletişim faaliyetlerin bütünüdür. Bir diğer anlatımla, “ne yaptığının”, ne söylediğinin” ve kitlenin örgüt

²⁰¹ I. Kogan, *Public Relations* (Alexander Hamilton Institute, 1972), s. 74.

hakkında “ ne söylediklerinin” sonucunda oluşan bir itibardır²⁰². Bu nedenle de halkla ilişkiler, STÖ’ler ve örgütün faaliyetleri, projeleri ile ilgili olarak kamuoyunun algılamasını kolaylaştırmaya yönelik etkin bir iletişim kanalıdır.

Her kar amaçlı organizasyonun yürüttüğü gibi STÖ’ler tarafından da uygulanmasında gereklilik olan halkla ilişkiler yöntemleri bulunmaktadır. Hizmet ve mal sunarak, tüketicinin kabul alanına girmeye çalışan kar amaçlı organizasyonun hedefi süreç içinde kar oranını arttırmaktır. STÖ’lerin hedefi ise, kamuoyunda olumlanarak, katılımı ve gücü elde ederek, kitle örgütü olabilmektir. STÖ’lerin halkla ilişkiler kanalını kullanarak yaşama geçirebileceği yöntemler kısaca şu başlıklar altında toplanabilir²⁰³;

1) Proje Ve Kampanyalara Ait Basın Bültenleri: STÖ’ler, yürütecekleri kampanya ve projelerle ilgili haberlerin medyada yer almasını ve böylece güncelleşmesini sağlamak amacıyla basın bültenleri ile kitlesel mesajlar verebilirler. Bu tür bültenlerin belirli periodlarla yayınlanması, medyada gündem oluşturma kuramında da söz edildiği gibi, hem kurumsal yapının ciddiyetini hem de anımsanmanın kolaylaşmasına aracı olacak unsurlardır. Kamuoyunun bilinçlenmesi ve harekete geçmesine yönelik faaliyetlerin tümünün eş zamanlı gerçekleştirilmesi, örgütün diğer iletişim faaliyetlerinin sinerji içinde devamlılığını sağlayacak ve böylece, toplum içinde yayılımına konunun tartışılmasına, konuşulmasına katkı sunacaktır.

2) Örgüt Yöneticilerinin Açıklamaları: STÖ’lerin kamuoyu oluşturmalarının temel şartlarından biri, kamuoyunda güven kazanabilmesidir. Şeffaflık ve açıklığın oluşturulması ve bunun kamuoyuna duyurulması güvenin oluşmasına katkı sağlayacak unsurlardandır. Üst düzey ve toplum nezdinde kabul gören, olumlanan yöneticilerin belli periodlarda kamuoyuna projeler, yürütülen faaliyetler ve örgütsel yapı ile ilgili olarak verilecek bilgi, güncelleşerek kamuoyunda güvenin oluşmasına etki edece ve böylece toplumda var olabilecek önyargıların ya da olumsuz tutumların çözümlenmesi sağlanabilecektir.

3) Örgüt Ve Faaliyetlerine Yönelik Makaleler: Örgütün çalışma alanlarını ve faaliyetlerini ya da projeler sonucunda elde edilen başarıları anlatan gerçeğe dayalı makaleler, köşe yazıları örgütün ve faaliyetlerinin önemini gösteren unsurlardır.

²⁰² Bozkurt, **Ön. Ver.**, s. 48.

²⁰³ Kotler; 1991, **Ön. Ver.**, s. 412.

Kamuoyunun, bilgilenmesine ve daha farklı bir bakış açısı kazanmasına yardımcı olacağı gibi, medyada yer alması toplum nezdinde olumlanmayı da arttıracak unsurlardandır.

4) Kampanyayı Destekleyen Ve Örgütü Anımsatan İlanlar: STÖ'lerin toplumda bilinç düzeyi oluşturma amacıyla yaşama geçirdikleri, proje ve kampanyalar ile gündem oluşturmaları, konuyu veya fikri kamuoyu gündemine taşımak anlamında önemlidir. STÖ'lerin kamuoyunu bilgilendirecek haberlerle benzer şekilde medyada yer alması oldukça güçtür. Kampanyanın amacının, etkisinin devamlılığını sağlayacak ve örgütü, misyonlarını anlatacak başka yöntem ise ilanlardır. İlanlar aracılığı ile toplumun gündemine yerleşerek kampanyanın ve örgütün anımsanması sağlanabilir. Bu tür ilanlar, kampanya sürecinin dışında gündem oluşturma özelliğine sahip olmasalar bile, örgütün devamlılığına ve katılım boyutunda toplumu olumlu yönde manuple edebilecek yöntemler olarak kabul edilebilirler²⁰⁴. Bu aynı zamanda, örgütün iletişim kanalları arasındaki eş zamanlılığa katkı sağlayacak ve örgüt farkındalığının sürekliliğine de etki edebilecektir.

5) Kampanyalara Katılan Gönüllülerin Görüşleri: STÖ'lerin ayakta kalabilmesinin önemli şartlarından biri, gönüllü sayısının oranıdır. Çünkü, STÖ'lerin nicel olarak elde edecekleri katılım oranı siyasi ve toplumsal denetim sistemini oluşturmalarına bağlıdır. Örgütün faaliyetlerinden, misyonundan etkilenen kitlenin görüşlerine medyada yer verilmesinin sağlanması kamuoyunun, örgütten ve çalışmalarından etkilenerek olumlanmasına neden olacaktır. Diğer yandan kampanya ve projelerin tanıtımına ve kamuoyunda destek bulmasına yönelik katkı sağlayacak kişilerin, kurumların görüşlerinin kamuoyuna yansıtılması da kullanılabilir yöntemlerdendir. İletişim faaliyetlerinin daha etkin olmasına ve kamuoyunu etkileyerek kampanyanın yaygın bir noktaya ulaşmasına neden olabilecek aracı durumundaki kişiler genel olarak şu başlıklar altında toplanabilir:

a) Toplumsal Ve Siyasi Aktörler: STÖ'lerin kampanya ve projelerine ilişkin görüş bildirmeleri ya da katılımında bulunmaları, toplumun belirli katmanlarını ve yasaları etkileme, yönlendirme güçleri olduğundan kolaylık sağlayıcı özelliğe sahiptir. Gerek yerel ve gerekse ulusal düzeydeki bu tür kişilerin kampanyalara aktif ya da dolaylı katılımının sağlanması, kampanyanın desteklendiği mesajını vermesi anlamında,

²⁰⁴ Aynı, s. 414.

toplumun olumlamasına katkı sunacaktır. TEGV (Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı) “1 milyon çocuğa eğitim olanağı için bağış” kampanyasına Cumhurbaşkanı Sezer’in katılımının sağlanması örnek olarak gösterilebilir.

b) Kanaat Önderleri: Bilgi, bakış açısı ve vizyon olarak toplumun daha önünde olan kişilerin, çevrelerinde referans olarak kabul edilmeleri nedeniyle etkileme, ikna etme güçleri olduğu düşüncesinden yola çıkarak, yerel ya da ulusal boyutta kanaat önderi olma özelliğine sahip kişilerin kampanya hakkında olumlu görüş bildirmeleri, kamuoyunda kampanyanın ve örgütün olumlanma sürecine etki edebileceği düşünülebilir²⁰⁵. Kişilerarası iletişim kanalı olarak, toplumun bilgilendirilme sürecinde önemli katkıları olan kanaat önderleri, örgütün toplum nezdinde olumlanması ve katılım sağlaması için önemli katalizörlerden olarak kabul edilebilir. STÖ’lerin yerel etkileri göz önünde bulundurarak, yerel kanaat önderlerinden ve siyasi aktörlerden destek almalarının önemi büyüktür. Greenpeace’in, İzaydaş çöp arıtma tesisine karşı yürüttüğü çevre kampanyasının eylem planında, yerel etkileri gözardı etmesi sonucunda, yaşanan başarısızlık örnek olarak gösterilebilir.

c) Popüleritesi Olan Kişiler: Genelde toplumun gözü önünde olan, mesleği ve yaşam tarzı açısından, başarıyı elde etmiş kişilerdir. Kaynağın çekicilik özellikleri ön plandadır. Toplumsal yapı içinde, bireylerde onlara öykünme ve kimi zaman da beslenen bir hayranlık vardır. Bu iki öge iletişimde, kaynağın mesajı iletimindeki etkisini ve gücünü arttıran öğelerdir. Bu nedenle de, STÖ’lerin kampanya ve projelerinde kamuoyu yaratmaya yönelik iletişim faaliyetlerinde bu tür kişilerin katılımlarını sağlayarak, etki ve yayılımı kolaylaştırmaları olasıdır. Örnek olarak, Şifo Mehmet’in TEGV yararına jübilesi ya da Hülya Avşar’ın, Hepatit B İle Mücadele Derneği için düzenlenen kampanyada yer alması gösterilebilir.

4.3.2. Doğrudan Posta İle İletişim

STÖ’lerin güvenilirliklerinin ve inanırlıklarının sorgulandığı toplumlarda, örgüt imajının desteklenmesine, toplumu kampanyalar ile yoğun bilgiye maruz bırakarak, örgütün olumlanması ve kabul alanının oluşturulmasına katkı sağlamakta yarar bulunmaktadır. Genelde halkla ilişkiler faaliyeti içinde içinde yaşama geçirilen doğrudan posta ile iletişim, örgüt iletişim kanallarından biri olarak uygulandığında

²⁰⁵ Habermas, 2002, *Ön. Ver.*, s. 8; Kotler, *Aynı*, s. 418.

etkinliğin ve iletişim kanalları arasındaki sinerjinin, dolayısıyla toplumsal tepkinin oluşturulmasına katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

Toplumsal yapıdaki farklılıkların, toplumun bilgi açığını, teknolojiyi ve kitle iletişim araçlarını kullanma alışkanlıklarını etkilediği belirtilmişti. STÖ'lerin, toplumsal bütünlüğü korumak amacıyla, var olan bilgi farklılaşmalarını en aza indirgeyerek, kolektif bilincin oluşumuna katkı sağlayabileceği düşünüldüğünde, her kitlenin bilgi eksikliğini, farklı iletişim kanalları ile gidermesi de önem kazanmaktadır. Kitleye uygun mesaj yaklaşımlarının uygun iletişim kanalları ile aktarılması ise, katılımı dolayısıyla toplumsal tepkinin gelişimine katkı sunabilecek bir unsur olarak düşünülebilir.

Çağdaş bireyin varlığına işaret eden, çevre, sağlık, doğal afetler vb. konularda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştiremeyen toplumların, toplumsal tepkiyi bir refleks noktasına dönüştürebilmeleri olası değildir. Nihai amacı toplumsal tepkiyi geliştirme olan STÖ'ler bu amaca uygun olarak, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi gelişimine katkı sunmak amacıyla misyonlarını yansıtan konularla ilgili dergiler, broşürler vb. yazılı materyaller hazırlamaktadırlar. Öncelikli amacı bilgilendirmek olan bu materyallerin toplumun hemen her kesimine ulaştırılmasında yarar bulunmaktadır. Böylece, toplumun belirli konularda, bilgilenmesi, haberdar olması sağlanacak ve STÖ'nün ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirme çabası olumlu bir gelişme gösterebilecektir. Yazılı materyallerin arşivlenebilme, elden ele geçebilme özellikleri düşünüldüğünde, doğrudan postanın tüm iletişim kanalları ile birlikte yaşama geçirilmesinde yarar bulunduğu söylenebilir. Diğer yandan, Türkiye'de STÖ'lerin bu tür materyallerin oldukça düşük oranda posta ücreti uygulaması nedeniyle STÖ'ler için düşük maliyetli bir iletişim kanalıdır²⁰⁶. Fon oluşturma ve kullanma olanaklarının sınırlı olduğu düşünüldüğünde ise, toplum ile iletişim kurarak bilgilendirmede önemli bir kanal olarak yaşama geçirilmesinde yarar bulunmaktadır.

Ancak, 1997 yılında yapılan bir araştırmanın sonucu Türkiye'de toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirme adına bu kanalın kullanımı ile ilgili yetersizliklere ilişkin ipuçlarını içermektedir. Bu araştırmaya göre, Türkiye'de faaliyet gösteren STÖ'lerin yalnızca üçte biri süreli yayın çıkartmakta ve bunların %77'si Türkçe, %16'sı yabancı dilde, %7'si ise karma olarak yayınlanmaktadır²⁰⁷. Bu yayınların yalnızca gönüllü

²⁰⁶ E. İlal, *İletişim, Yıgımsal İletim ve Toplum* (Der, 1997), s. 47.

²⁰⁷ Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları, 1998, *Ön. Ver.*, s. 59.

ağına, siyasi ve toplumsal aktörlere ulaştırıldığı düşünülürse, toplumda bilgilenemeyen, haberdar olamayan ve örgüte karşı farkındalık sağlanamayan kitlenin oranının, bilgi düzeyi oluşturulmaya çalışılan kitleye oranla çok fazla olduğu görülecektir. Bu bağlamda, bilgi ve ilginliği olan kitlenin farkındalık düzeyini korurken, bilgi ve ilgi kaygısı olmayan ya da ilgisini kanalize etmenin yolunu bilmeyen kitleye yönelik olarak doğrudan posta ile ulaşılmada yetersizlik söz konusudur. Bu durum ise, toplumsal bütünlüğü ve tepkiyi oluşturma sürecinde bir olumsuzluk ve kayıp olarak kabul edilebilir. Bir diğer bakış açısıyla doğrudan posta toplumun geleneksel yapısına uygun bir kanal olarak da değerlendirilebilir. Özellikle Türk toplumu için mektup ve posta gibi kavramlar sıcak iletişim ağının sembolü olarak da düşünülebilir. STÖ'lerin bu özellikten yola çıkarak, bilimsel veriler ışığı altında doğrudan posta ile iletişimi yaşama geçirmesi ise, kitlenin konuya karşı duygusal tavrını olumlu yönde etkileyebilir. Bilişsel öğeleri duygusal kanalla beslemek, toplumsal katılıma ivme kazandırabilir şeklinde yorumlamak olasıdır.

4.3.3. Elektronik Posta İle İletişim

Bilgi toplumuna geçiş ile birlikte, teknolojik alanda olan değişimlerin kazandığı ivme, toplumların iletişim alışkanlıklarında da değişimlerin oluşumuna etki etmiştir²⁰⁸. Bu süreç, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlara da yansımıştır. Bilgisayarın, yaşamın içine girmesi ile birlikte haberleşme, bilgiye erişim de hız kazanmıştır. Bilgi toplumuna geçiş sürecindeki toplumlarda, bilgisayar ortamında iletişim kurma aslında toplumun değişen, gelişen, genç yapısına işaret etmektedir. Yani toplumların çağdaş yanının uzantısı olarak düşünülebilir. Özellikle genç nüfusun yaşamsal kanallarını besleyen bilgisayar ve elektronik posta, bu kitlenin bilgilendirilmesi, dinamize edilerek, katılımlarının sağlaması için önemli iletişim kanallarından olarak kabul edilebilir. Farklı özellikler taşıyan kitlelere de örgütü tanıtmak, faaliyetlerini aktarmak anlamında örgüt kimliğine katkı sağlayacağı öngörüldüğü için, örgüt iletişim kanallarından biri olarak kabul edilmiştir.

STÖ'lerin, değişime aracılık ederek toplumsal tepkiyi geliştirebilmelerinin ön koşulu, değişimi, gelişimi kendi yapılarına taşımalarına bağlıdır. Bu nedenle de, toplum içindeki, bilgi akışını hızlandıran ve teknolojik boyutta gelişimin aracı olan elektronik postayı yaşama geçirmelerinde yarar bulunmaktadır. Bu yarar iki boyutta düşünülebilir.

²⁰⁸ Bengir, Ö. Ver., s. 28.

Birincisi, farklı ekonomik yapılanmaya bağlı olarak ilgi ve bilgi boyutunda farklılaşan kitlelere ulaşmak. İkincisi ise, değişimi ve gelişimi örgütsel yapısının içine alan STÖ'nün çağdaş yansımalarını kitleye hissettirerek, örgüt imajını güçlendirmek ve katılımın nicel artışına katkı sağlayabilmektir.

Ancak, daha önce de vurgulandığı gibi STÖ'lerin fon ve kaynak yaratma sıkıntıları nedeniyle, yaygın olarak yaşama geçirilebilen bir iletişim kanalı olmadığı görülmektedir. Türk Tarih Vakfı tarafından, STÖ'lerin iletişim olanaklarına dair yapılan araştırmanın sonucu da bu yargıyı güçlendirir niteliktedir. Bu araştırmaya göre, STÖ'lerin telefon kullanma olanağı; %97.43, faks kullanma olanağı; %72.06 ve elektronik posta kullanma olanağı; %3.29 olarak belirlenmiştir²⁰⁹. Nüfusun yalnızca %7 oranında kişisel bilgisayarının bulunması, toplumun sosyo-ekonomik yapısı hakkında genel bir veri olarak kabul edilebilir. Bu veriler Türkiye'nin bilgi toplumuna geçiş hızı ve STÖ'lerin teknolojik gelişmeleri yaşamlarına ne oranda geçirebildiklerine ilişkin ipuçları da vermektedir.

STÖ'lerin toplumsal bütünlüğü koruyarak, anomiyi en aza indirgeme çabaları düşünüldüğünde, özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde toplumsal tepki refleksini oluşturmalarının daha uzun bir süreci kapsayacağı öngörülebilir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, toplumun ekonomik yapıya bağlı olarak farklı bilgi düzeyindeki bireylerden oluşması ve diğeri de bireylerin iletişim kanallarını kullanma biçim ve oranlarındaki farklılıklar olduğunu söylemek olasıdır. STÖ'lerin, toplumsal tepkiyi oluşturma sürecine katkı sağlayacağı öngörülen bu iletişim düzey ve kanallarının hem ekonomik açıdan hem de zaman açısından kitleye ulaşarak, ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirmede tek başına yeterlilik sağlaması olası değildir. İletişim düzeyleri ve kanalları arasında sinerjiyi sağlamak, STÖ'lerin toplumsal tepkiyi geliştirmelerinde önemli bir unsur olarak kabul edilebilir. Benzer öneme sahip bir diğer unsur ise, toplumun daha geniş kesimlerine, aynı zamanda ulaşabilmeyi sağlayan toplumsal (kitle) iletişim düzeyi ve kanallarının STÖ'ler tarafından yaşama geçirilmesidir. Toplumun her kesimine, eş zamanlı olarak ulaşabilmesi, kitle iletişimini daha etkin bir noktaya taşımaktadır. Ancak, STÖ'lerin kitle iletişim kanalları ile aynı etkinliğe ulaşabilmesi, iletişimin işlevlerine ve kuramlarına uygun yaşama geçirmesine bağlıdır.

²⁰⁹ Tügiad Yayınları, 1998, *Ön. Ver.*, s. 19.

4.4. Toplumsal (Kitle) İletişim Ve Kanalları

STÖ'lerin toplumda kolektif bilinci geliştirme, katılımı sağlayarak toplumsal tepki refleksini oluşturma çabasının özünde, toplumda bilişsel boyutta gerçekleştirmeyi hedeflediği değişim bulunmaktadır. Çünkü, STÖ'ler toplumsal yapı içinde sözü edilen kavramların boş ya da yetersiz olduğu süreçlerde, boşluğu doldurmak ve bu kavramlarla ilgili yeterliliği sağlamak noktasında olan örgütsel yapılardır. Eğer, yenilenmenin ve değişimin katalizörü olma misyonunu üstlenmişlerse; toplumu ve sistemi değişime götürmek durumundadırlar. STÖ'leri etkin noktaya taşımak, toplumu katılımcı, açık ve çağdaş bir yapıya götürmek için bir gereklilik olarak kabul edilebilir. Belirtilen bu misyonların yaşama geçirilme noktasında, toplumun algılayabileceği bir yaklaşımda kodlanan mesajların, tüm topluma ulaşabilecek iletişim kanalları ile iletilmesi ise, toplumsal etkileşime ivme kazandıracaktır²¹⁰.

STÖ'lerin toplumsal tepkiyi oluşturabilmelerine katkı sağlayacağı öngörülen iletişim kanallarının tümü toplumun belirli kesimlerine ulaşabilme noktasında önemlidir. Ancak, kitle iletişimi, toplumun daha geniş bölümüne ulaşabilme olanağını sağlaması nedeniyle, STÖ'lerin amaç ve hedeflerine en uygun iletişim kanalı olma özelliği taşımaktadır. Çünkü STÖ'ler, toplumun bütününde oluşturmayı hedefledikleri bilişsel ve davranışsal değişim ile toplumsal tepkiyi oluşturma amacındadırlar. Böylece, nicel katılımı sağlayacak kitle STÖ'ü olacak, yaptırım ve denetim gücünü elinde bulunduran bir baskı grubu noktasına gelebileceklerdir. Demokrasinin gelişimi, toplumun her kesiminin kararlara katılması, yapılanların denetlenmesi ve toplum beklentilerinin yaşama olumlu yansınmaları ile olasıdır. STÖ'lerin etkinlik sağlayarak demokratik yapının gelişimine katkı sunması ise, çağdaşlaşan bir topluma işaret edecektir.

Örgütün misyonlarını, toplumsal beklentiler ve gereksinimler doğrultusunda belirlemesi ya da toplumda var olan bilgi eksikliklerini en aza indirmek amacıyla belirli proje ve kampanyaları düzenleme niyetinde olması etkinliğini sağlamak için tek başına bir yeterlilik değildir. STÖ'lerin kamuoyu ile gerçekleştireceği iletişim, kitle bazında katılımı, tepkiyi ve dolayısıyla da eylem gücünün oluşmasına etki edecektir. Kitle iletişim araçları, STÖ'lerin, etkinliğini sağlamada ve kitlesel mesajların

²¹⁰ Zillioğlu, Ön. Ver., s.67.

iletilmesindeki en önemli araçlardan olma özelliğine sahiptir. Kitle iletişim araçlarının ve STÖ'lerin işlevleri arasındaki benzeşim kitle iletişimini STÖ'ler için daha etkin bir konuma taşımaktadır. Toplum bilgilendirme, haberdar etme işlevlerini aynı anda bir çok farklı kitleye aktarabilme özelliği nedeniyle, STÖ'leri de topluma açık, ulaşılabilir ve manipulasyon gücü olan kitle STÖ'leri noktasına taşıyabilecek kanallar olarak kabul etmek olasıdır.

STÖ'ler toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşmasını ve toplumsal tepki refleksinin gelişimine aracılık etme çabası içinde ise, doğru mesajları seçerek, doğru iletişim kanalları ile kitleye aktarmak durumundadır. Çünkü, bir konunun ya da fikrin etkinlik kazanması ve kamuoyunda tartışılır bir noktaya gelebilmesi için; öncelikle gruplarda ve grupların oluşturduğu örgütsel sistemlerde, kitle iletişim araçlarıyla kişilerarası iletişimi başlatmak önem taşımaktadır²¹¹. Toplumda ortak bilgi düzeyinin oluşması için topluma bir konu ya da fikir ile ilgili bilginin aktararak bilişsel değişimin oluşturulması ilk aşamadır. Bu aşamada STÖ'lerin topluluktan toplum olma noktasına doğru katedilecek süreçte, kitlenin neyi ne kadar bildiğini bilerek, bilgilendirme amaçlı kampanya ve projelerin kitleye uygun belirlenmesi gerekmektedir. İkinci aşama ise, toplumsal tepkiyi oluşturmak amacıyla iletişim planını yaşama geçirebilmektir. İletişim planındaki temel amaç ise, kullanılan kanallar ve kodlanan mesajlar ile toplumdaki bilgi farkını en aza indirmek, ilginliği artırarak, bilgi ile farkındalığın artmasını sağlamaktır. Bu noktada STÖ'lerin kitle iletişimi ve diğer iletişim kanalları ile bireylere “Başkasının gördüğünü sen nasıl görmüyorsun?” sorusu ile harekete geçirebilmektir²¹². Bu soru ile bireye, örgütlü bir yapı içinde bulunduğu, beklentilerinin gerçekleşme olasılığının daha yüksek olduğu mesajı verilmektedir. Birey, iletilen mesajın kaynağına güveniyor, mesajı deşifre ederken bu anlamı çıkarabiliyor ve gerçekten katılımın toplumsal boyutta oluşabileceğine inanıyor ise, tutum değişikliği içine girmesi olası olabilir. Bu süreç referans çevreleri, kitle iletişim araçları ve yaşanan çevre etki edebilmektedir. Etkinin toplum üzerinde olumlu gelişebilmesi ve davranış değişikliği yaratabilmesi ise, mesajın kitle iletişim araçları ve diğer iletişim kanalları ile eş zamanlı bir biçimde yaşama geçirilmesine bağlıdır²¹³. STÖ'ler bütün bu unsurları gözönünde bulundurarak katılımın ve güncelliğin sürekliliğini sağlamak adına da bazı hedefler

²¹¹ Severin ve Tankard, *Ön. Ver.*, s. 174.

²¹² Habermas, 2001, *Ön. Ver.*, s. 174.

²¹³ E. Bettinghouse ve J. Cody, *Persuasive Communication* (Rinehart ve Winston, 1987), s. 89.

belirlemek durumundadır. Bu bağlamda iletişim planındaki rasyonellik, kitlenin bilgilerini güncelleştirmek amacıyla yaşama geçireceği proje ve kampanyaların toplumsal belleği güçlendirecek nitelik ve nicelikte olmasını gerektirmektedir.

İletişim faaliyetleri ile, toplumda ortak dil ve bilgi düzeyinin oluşturularak, sosyal enerjinin toplumsal tepkiye dönüşebilmesi ve bilişsel süreç sonunda toplumda tepkinin bir refleks olarak yerleşmesi için STÖ'lerin bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda kişilerarası iletişim faaliyetleri ile kitle iletişim araçlarını eş zamanlı kullanmalarında yarar vardır²¹⁴. Kitle iletişim araçları, toplumda bilgi ve evrensel değerlerin oluşumuna yönelik olarak kullanılması ile dönemsellik arz eden tutumlar yerine, toplumda katılım ve tepki refleksinin davranış biçimine dönüşümü sağlanabilir. Bunun en önemli nedeni, kitle iletişim araçlarında yer alması sağlanan haber, bilgi vb. toplum nezdinde öncelikli ve önemli olarak algılanmaktadır. Bu algılama süreç içinde konuya karşı farkındalığın artmasına da etki etmektedir. Kitle iletişim araçlarında gündem oluşturarak, kamu gündemine yerleşebilmek için de, iletişim kanallarını açık tutan, olumlu algılanan ve toplum beklentilerine öncelik tanıyan bir örgüt olarak anımsanmak daha olumlu yansımaların alınmasına etki edebilir.

STÖ'lerin bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda, iletişim düzey ve kanallarını sinerjik bir yapı içinde yaşama geçirmesinin önemi büyüktür. Bu bağlamda, kitle iletişim araçlarının, kişilerarası iletişim kanalları ile eş zamanlı kitleye ulaşmasının önemi daha önce de vurgulanmıştı. Ancak, toplumda bireylerin kişisel olarak yaşadıkları olumsuz deneyimleri çevreleriyle paylaşmaları ve bunun sonucunda da STÖ'lere karşı duruşun güçlendiği toplumlarda, STÖ'lerin örgüt imajı oluşturarak, toplumsal beklentileri misyon edindikleri mesajını vermeleri gerekmektedir. STÖ'ler iletişim planlarında güvenilen, inanılan ve olumlanan kaynak konumunda algılanmazlar ise, toplumda kabul alanı oluşturarak, katılımı gerçekleştirme amacına da ulaşamayacaklardır.

Bu sürecin oluşumuna katkı sağlayabilecek, yukarıda söz edilen iletişim kuramlarından yararlanarak iletişim planının geliştirilmesi, STÖ'lerin toplumsal tepki refleksinin oluşturma sürecine ivme kazandırılabilir.

²¹⁴ Lerner, **Ön. Ver.**, (Uysal, 1998), s. 205'deki alıntı.

5. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Süreci

Bilgi toplumu; çevresine, yaşadığı dünyaya, kişisel haklarına daha duyarlı, bilgiyi yaşamın bir parçası olarak kabul eden, yanlışlıklara tepki verebilecek ortak dili geliştirmiş bireylerden oluşan toplum olarak kabul edilebilir. Bu gelişimin ve değişimin bir süreci kapsayacağı ise yadsınamaz. Toplumun bu sürece uyum sağlayabilmesi ve ortak bilgi düzeyi geliştirebilmesi için STÖ'ler vazgeçilmez lokomotifler olarak kabul edilmektedirler. Ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirerek kolektif bilince sahip toplum, çevresindeki yanlışlıklar, haksızlıklar vb. durumlarda, denetim sistemini kullanarak tepki veren insanlar topluluğuna işaret etmektedir.

STÖ'lerin misyonları arasında kolektif bilinç oluşumuna aracılık ederek toplumsal tepki refleksi geliştirme öncelikli olarak yer almaktadır. STÖ'lerin bu misyonu yaşama geçirebilmeleri için kullanabilecekleri en önemli kanal ise iletişimdir. Ancak, iletişim kanallarını daha önce açıklandığı üzere belli bilimsel veriler ışığında yaşama geçirdiği zaman etkinlik sağlayacak, toplumsal olumlama artacak ve toplumsal tepkinin oluşumuna aracılık etmiş olacaktır. Toplumsal tepkinin gelişmesi ve bir reflekse dönüşebilme sürecinde, iletişim öğelerinin bazı özellikleri taşımasına özen göstermesi iletişim kanallarının sinerjisi kadar önem taşımaktadır. Çünkü, toplumsal tepki iletişim sürecindeki besleyici yankıdır. Besleyici yankının oluşabilmesi ise, iletişim sürecinin öğeleriyle beraber yaşama geçmesi ile mümkündür.

STÖ'lerin, toplumsal tepki refleksi oluşturma sürecinde, iletişim kanallarının daha etkin bir biçimde yaşama geçmesine, kamu gündeminde yer almasına katkı sağlayacağı öngörülen iletişim öğelerinin ve taşıması gereken özelliklerin incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

5.1. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde Kaynak

İletişim sürecinin başlangıç noktası olan kaynak, ikna sürecinin başarısına ya da sönümlenmesine etki edecek iletişim ögesidir. Kaynak, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumundan sonra, toplumsal tepki refleksinin gelişimi amacıyla mesajların çıkış noktasıdır. İletişim sürecinin amacı, toplumu inandırıcılığı ve ikna ediciliği yüksek iletiler ile tutum değişiminin oluşumunu sağlamaktır.

5.1.1. Kaynağın Özellikleri:

Kaynağın kitlede tutum değişikliği yaratabilmesi için taşıması gereken özellikler inanılabilirlik ve sevilme olarak iki başlık altında açıklanmaktadır²¹⁵.

Kaynağın inanılabilirliği: Tutum değişiminde kaynağın inanılabilirliği önemli bir rol oynamaktadır. İnanılır bir kaynaktan gelen ileti alıcının görüşünden farklılık içerse de tutum değişimi yaratabilmektedir. Buna karşılık kaynağın inanılabilirliğinin düşük olduğu durumda, tutumun gücü önem kazanmaktadır. Genelde insanlar güçlü bir biçimde savundukları görüşten, az da olsa farklı görüşleri reddetme eğilimindedirler. Fazla önemi olmayan tutumlarda ise, kabul alanı daha geniştir. Yani birey bir görüşe çok kuvvetli bağlanmış ise, bundan farklı görüşleri içeren mesajları, farklı yorumlayacak ve reddedecektir. Bu durum kabul alanı ve red alanı kavramıyla açıklanmaktadır.

STÖ'lerin misyonlarını amaç ve hedeflerini, iletişim süreçleri içinde yeterince ifade edememeleri, toplum nezdinde örgüt çıkarlarını toplumsal beklentilerin önünde tutan örgütler olarak algılanmalarına etki edebilmektedir. Bu durum süreç içinde, STÖ'lere karşı kabul alanının daralmasına ve kimi zaman red alanında yer almasına etki etmektedir. STÖ'lerin güvenilir, toplumda sayılan ve sevilen, benimsenen kişileri örgüt faaliyetlerine katması ve kimi mesajlarının iletiminde, bu kişilere yer vermesi, toplum nezdinde kabul alanının genişlemesine etki edecektir. Tegn'in, iletişim planlarında Suna Kıraç ve Rahmi Koç gibi isimleri kaynak olarak kullanması örnek olarak gösterilebilir. Kaynağın inanılabilirliği ise, konusunda uzman ve güvenilir olma unsurları ile açıklanmaktadır²¹⁶.

Kaynağın Güvenilirliği: STÖ'lerin, değişime aracılık edebilmeleri ve toplumsal tepki refleksini oluşturmaları iki koşula bağlıdır. Biri toplumda nitelik boyutunda gelişimi arttırabilmek ve diğeri de katılımı sağlayarak nicel büyümeyi gerçekleştirebilmektir.

Bu iki koşulun gerçekleşmesi sonucunda, toplumda olumlanan, daha geniş kitleler tarafından kabul alanına alınan ve fon olanaklarını arttırarak daha fazla oranda toplumun ortak bilgi ve dil düzeyine katkıda bulunan bir kitle örgütü olabilecektir. STÖ'ler, toplumun gereksinimlerini ön plana çıkaran, örgüt çıkarlarını arka plana atan bir yapı izlenimi edinilmesini sağlamak durumundadır. Çünkü toplum, bireysel faydayı

²¹⁵ Gürgen, 1995, *Ön. Ver.*, ss. 44-48.

²¹⁶ *Aynı*, s. 72.

göremediğinde, STÖ'lere karşı güvensizliğini sürdürme eğiliminde olacak ve kaynak tarafından kodlanan mesajları kabul alanına almayı reddedecektir. Bu durum da STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecine ket vuracaktır.

STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirme sürecinde, konularında uzmanlıklarının oranı da olumlu katkı sağlayacak ve toplumun kabul alanına almasına etki edecektir. Misyonlarına bağlı olarak sürdürdükleri projeleri yaşama geçirme noktasında, konunun uzmanı kişilerin katılımının sağlanarak topluma aktarılması da, olumlamayı pekiştirecektir. Özellikle, bilgi toplumuna geçiş sürecindeki ülkelerde, kaynağın statüsü (uzmanlığı) ile iletilen mesajın tutum değişimi yaratması arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Kaynağın uzmanlığı(saygınlığı) ve güvenilirliği fazla olan kaynaklar tutum değiştirme sürecinde önem kazanmaktadır.²¹⁷ Örneğin; Cumhurbaşkanının TEGV'nın bağış kampanyasına katılımı ya da AKUT'un deprem ile ilgili bilgilendirme amaçlı iletişim faaliyetlerinde Ahmet Mete Işıkara'yı, Ahmet Ercan vb. jeofizik mühendislerini kaynak olarak kullanması gibi.

Toplumda ortak bilgi ve dil geliştirmek noktasında kaynağın konusunda uzman ve güvenilir olması önemli iken, fon oluşturma ve kitlenin bilgiyi alarak yaşama kısa sürede geçirmesinde yarar olan mesajların aktarım sürecinde genellikle kaynağın çekicilik özelliğinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir²¹⁸. Örneğin, Şifo Mehmet'in Tegn yararına jübilesini gerçekleştirmesi ya da Nilüfer vb. sanatçıların konser gelirlerini STÖ'lere aktarması, fon oluşturma çabalarının toplum tarafından daha fazla olumlanmasına ve katılımın artmasına etki etmektedir. Fon oluşturma dışında, toplumun katılım sağlamasında bireye yönelik somut faydalar olmasına rağmen, katılım süresini hızlandırmak amacıyla kaynağın çekiciliğinin, güzelliğinin ön plana çıkarıldığı projelerde de kaynağın bu özelliği sıkça kullanılmaktadır. Örneğin, Hepatit B'den koruma kampanyasında Hülya Avşar'ın, Aids'ten korumak için, mankenlerin kaynak olarak kullanılması gibi. Kaynağın güzellik, çekicilik özellikleri ön planda olduğu için, kitlenin özdeşleşme ve onun gibi olarak katılım ya da tutum değişikliği içine girmesi olasıdır. Ancak, STÖ'lerin özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış, toplum yapısının kapalı ve bireylerin duygusal olduğu toplumlarda, kaynağın çekiciliğinin mesajın önüne geçmemesine ve anlam kaybının oluşmamasına

²¹⁷ Kotler, 1985, *Ön. Ver.*, s. 157.

²¹⁸ Bettinghouse ve Cody, *Ön. Ver.*, s. 122.

özen göstermek gerekmektedir. Çünkü, bu tür toplumlarda konuya ilişkin bilgi açığı daha fazla olabilmektedir. Kaynak tarafından gerekli ve yeterli bilgi aktarımı yapılmadığında bilişsel değişim oluşamayacak ve tutum değişikliği süreklilik kazanamayacaktır.

5.1.2. Kaynağın Şeffaflık İlkesi

STÖ'lerin iletişim faaliyetlerini yaşama geçirme sürecinde topluma aktarması gereken örgütün şeffaf yapısıdır. Devlet katmanlarından, siyasi partilere kadar uzayan kapalı örgüt yapıları bireyleri bu kurumlara karşı güvensiz, katılımsız olma noktasına taşımıştır. STÖ'lerin, bu klasik yapıların dışında, toplumun istediği bilgiye ve veriye ulaşabileceği biçimde örgütlenmesi ve bunu kitleye yansıtması katılımı olumlu etkileyecek öğelerdendir. Çünkü, örgüt ile ilgili her türlü bilgiye kolayca ulaşabilen toplumun örgüte karşı ilgisi ve sempatisi de artmaktadır²¹⁹. Ulaşılabilirlik, toplum için açık ve çağdaş bir yapının da göstergesi olarak kabul edilebilir.

STÖ'ler toplumun her katmanına açık olduğunu, önceliklerinin birey ve toplum olduğu mesajlarının iletişim sürecinde kitlelere aktarılmasında yarar bulunmaktadır. Toplumun, siyasi yapıya karşı güvensizliği, kendini ifade edebileceği STÖ'lerin açık ve şeffaf yapısı ile harekete geçecek ve katılımın artmasına neden olacaktır.

5.1.3. Kaynağın Tarafsızlık-Bağımsızlık İlkesi

İletişim sürecinde kaynak olarak STÖ'lerin topluma iletmesinde yarar olan bir diğer unsur ise, STÖ'lerin özünü ve kökünü kamuoyundan aldığı ve farklı çıkar gruplarının ya da farklı siyasi oluşumların güdümünde olmadığı, tarafsızlık ve bağımsızlık içinde faaliyetlerini sürdüreceğidir²²⁰. Kamuoyu, örgütün kimliğinden, yetkinliğinden etkilenip, katılım sağlamakla beraber, kendi yansımaları (beklentiler, öncelikler gibi) da örgütün iletişim faaliyetlerinde görmeyi arzu etmektedir. Bu noktada STÖ'lerin siyasi aktörler ve sistem ile iletişim içinde ancak onların üstünde bir noktada konumlandıklarını kitleye vurgulamaları ve tüm faaliyetlerinde de bu vurgunun yaşama geçmesine özen göstermeleri gerekmektedir. Toplumda, STÖ'lerin tarafsızlıklarını ve bağımsızlıklarını koruyamadıkları görüşü, katılımın oluşmamasına ve beklenen tepki refleksinin gelişmemesine etki edecektir.

²¹⁹ Kotler, 1985, Ön. Ver., s. 146.

²²⁰ Akad, Ön. Ver., s. 87.

5.2. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde Mesaj Yaklaşımı

STÖ'lerin iletişim faaliyetleri ile amaçları, toplumda belirlenen konularda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişmesi ve bunun sonucunda toplumda katılımın sağlanarak toplumsal tepki refleksinin oluşturulmasıdır. Bu amaçları yaşama geçirecek iletişim kanallarındaki en önemli öge mesajdır. STÖ'lerin iletişim kanalları ile toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecinde mesajın toplumun algı düzeyine uygun kodlanması, içeriğinin anlaşılması ve toplum tarafından algılanarak yaşama geçirilmesi gerekmektedir. İletişim sürecinde kodlanan mesajın, toplumda bilişsel değişimi, duygusal değişimi sağlama ve toplumda davranışsal değişimi sağlama gibi üç önemli hedefi bulunmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda rasyonel yaklaşım (bilişsel değişimin oluşması amacıyla), duygusal yaklaşım (duygusal olarak da değişimin sağlanması) ve manipulatif yaklaşım (toplumsal tepki refleksini oluşturma amacıyla) kullanılabilir mesaj yaklaşımları olarak kabul edilebilir²²¹.

5.2.1. Rasyonel Yaklaşım

STÖ'ler, toplumda ortak bilgi düzeyinin oluşmasına aracılık etmeden, toplumda ortak dilin ve dolayısıyla toplumsal tepki refleksinin gelişimine aracılık edemez. Bu amaçların yaşama geçebilmesi için bilgi açığı hipotezinde de vurgulandığı gibi, toplumda bilişsel değişimin kodlanan mesajlar ile oluşturulması gerekmektedir. Genelde kitleyi, bir konu ya da fikir ile ilgili eğitmek, bilgilendirmek, bakış açısı kazandırmak amacıyla oluşturulan bilgi mesajlarıdır. Ancak, toplum içindeki bireyler arasında var olan bilgi farklılığı ya da görüş ayrılığı mesajın kitlede yaratmak istediği etkinin azalmasına ve anlam kaybının oluşumuna neden olur²²². Anlam kaybının en aza indirgenmesi ve bireylerde tutum değişikliği yaratmasını sağlamak için mesajlarda istatistiki ve kesin bilgileri ön plana çıkarmak kitle üzerinde daha olumlu etkilere neden olmaktadır²²³. Rasyonel mesaj yaklaşımında bilgilendirme amaçlı mesaj yaklaşımlarının dışında, yarara ve hedefe vurgunun yapılması da toplumda ortak bilgi düzeyi geliştirme sürecinde olumlamanın artmasına etki edecek bir özelliktir.

²²¹ Bettinghouse ve Cody, *Ön. Ver.*, s. 97.

²²² Gürgen, 1995, *Ön. Ver.*, s. 74.

²²³ Kotler, 1985, *Ön. Ver.*, s. 212.

5.2.1.1. Yararı Ve Hedefi Vurgulama

Toulmin'e göre, sorunun giderilmesine yönelik olarak kodlanan mesajlarda, belirli sınırlamalar ve süre gibi unsurların vurgulanması, kitlede daha olumlu etkiler yaratmaktadır²²⁴. Böylece, hedef kitle mesaja uygun bir tutum ya da davranış biçimi geliştirdiğinde ne kadar zaman içinde, ne sonuç alabileceğine dair bilgiyi de görmekte ve katılım sağlama noktasında önemli bir motivasyon sağlamış olmaktadır. "1 milyon çocuğa okuma olanağı" ya da "100 bin fidan, bir orman" şeklindeki mesajlar kitlede güven ve motivasyon sağlayarak, katılım gösterdiğinde elde edeceği sonuçla ilgili hem beklentiye hem de ulaşılacak hedefi görmesi anlamında önem kazanmaktadır. Toplumda katılım motivasyonunu arttırmak amacıyla kodlanan mesajlardaki hedeflerin sınırlandırılarak (gün, sayı, adet vb.) mesajın başında verilmesinin etkisi daha fazla arttıracağı konusunda görüşler bulunmaktadır²²⁵. Mesajın okunma sürecindeki dikkat sonuna doğru azalabilecek ve vurgulanmak istenen noktaya karşı farkındalık yok olabilecektir. Bu nedenle de, STÖ'lerin çeşitli sınırlamaların ve belirlenen hedeflerin mesajın başında kullanmaları, kitlede hedefe ve yarara karşı farkındalık yaratarak katılım sağlamasına olumlu etki yapabilecektir.

Kaynak tarafından kodlanan mesajın kitleye sunuluşu da önemlidir²²⁶. Alıcının mesajda aktarılan olumsuz yönleri ya da karşıt fikirleri bilmediği durumlarda olumlu ya da yandaş düşünceleri önce söylemek, kitledeki red alanını en aza indirebilecektir. Alıcının olumsuz yönleri çok iyi bildiği ya da kaynağa güvenmediği durumlarda ise, önce karşıt görüşlerin söylenmesi daha etkili olmakta ve ikna süreci kısaltmaktadır²²⁷. Bu durum alıcı kitlenin konuya olan ilginliği kadar, eğitim seviyesi, algılama düzeyi ile de ilişkilidir. Bu nedenle, STÖ'lerin tutum değişikliği yaratma amacıyla kodlayacağı mesajlarda alıcı kitlenin özelliklerini göz önünde bulundurmasında yarar vardır.

5.2.2. Duygusal Yaklaşım

Korku, neşe, başarı, mutluluk, hüznün gibi temalar yoluyla oluşturulan mesajlardır. Kimi zaman kitleyi tedirgin ederek, duygusal boyutta tutum oluşturarak tepki

²²⁴ Kotler, 1991, *Ön. Ver.*, ss. 212-218.

²²⁵ Bettinghouse ve Cody, *Ön. Ver.*, s. 104.

²²⁶ Gürgen, 1995, *Ön. Ver.*, s. 76.

²²⁷ Aynı, s. 77.

refleksinin gelişmesi amaçlanmaktadır²²⁸. Ancak bu noktada anımsanması gereken duygusal yaklaşımla kodlanan mesajların kitlede genellikle duygusal boyutta tutum değişikliğine neden olmasıdır. Duygusal boyutta elde edilen tutum değişikliği kısa süreli katılımlara neden olmakta, etki ya da mesaj kaybolduğu zaman eski davranış biçimi sürmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, katılımın dönersellik göstermesinin temel nedeni kitlede bilişsel ve dolayısıyla davranışsal değişimin oluşturulamamasıdır. Bilgi toplumuna geçiş sürecindeki toplumlarda, duygusal mesaj yaklaşımının toplumsal tepkinin kısa süreli oluşumuna etki etmesi olası olmakla beraber, tepkinin reflekse dönüşmesi noktasında fazla katkısı olmayacağı öngörülebilir. Örneğin, 1999 Marmara depremi sürecindeki etki ile yaşanan korku, toplumda yaşanan binalara ve fiziksel şartlara karşı duyarlı ve tepkili bir noktaya gelmesine etki etmiştir. Ancak, korkunun azalması ve etkinin sönümlenmesi ile birlikte, toplumda eski davranış biçimlerine dönüşümün olduğu kabul edilebilir.

Duygusal yaklaşım, uzun süreli tutum değişikliği yaratamamakta ve toplumsal tepkinin sürekliliğine katkı sağlayamamaktadır. Bu ise, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış, ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirememiş ve dolayısıyla kolektif belleği oluşmamış toplumlarda daha sık rastlanan bir sonuçtur. Çünkü kolektif bellek, toplumun benzer bilgi ve dil düzeyi geliştirmiş, benzer durumlarda toplumsal denetim sistemini ve tepkiyi yaşama geçirebilen toplumlara işaret etmektedir²²⁹. Bu nedenle STÖ'lerin bilgi toplumuna geçiş sürecindeki toplumlarda, bir yandan ortak bilgi ve dil düzeyi gelişimine katkı sağlarken, diğer yandan hangi durumda nasıl davranacağını anlatan, yol gösteren, durum ya da kural açıklayan manipulatif yaklaşımdaki mesajları yaşama geçirmesinde yarar bulunmaktadır²³⁰.

5.2.3. Manipulatif Yaklaşım

Toplumdaki kolektif bilincin yetersizliği ve bireylerin deneyimleri içinde STÖ'lerle ilgili yaşadığı olumsuzluklar, STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturmak amacıyla iletişim kanallarında kodlanan mesajlarına karşı da olumsuz tavır içine girilmesine neden olabilir. Bu nedenle, STÖ'ler toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık eden ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirme sürecinde toplumda var olan karşı duruşu olumlu

²²⁸ Kotler, 1991, *Ön. Ver.*, s. 146.

²²⁹ Habermas, *Ön. Ver.*, s. 189.

²³⁰ Kotler, 1991, *Ön. Ver.*, s. 197; Bettinghouse ve Cody, *Ön. Ver.*, s. 142.

bir noktaya taşıyabilmeli ve sonrasında katılımın sağlanabilmesi için mesajın doğru algılanarak yaşama geçirilmesini hedeflemelidir. Manipulatif mesaj yaklaşımı, iletişimsel eylem kuramında ve Carthy'nin gerçeklik kuramlarında da değinildiği gibi, toplumun hangi durumda nasıl davranacağını, mesajda önerilen tutum değişikliğini yapmadığında sonuçların geçmişte nelere neden olduğuna, şu anda ne olacağına ve gelecekte neler olabileceğine vurgu yapan mesaj yaklaşımıdır. Kısaca durum ve kural açıklayarak, toplumun tutumlarının istendik yönde gelişimine katkı sunma amacıyla kodlanan mesajlar oldukları söylenebilir. Toplumdaki karşı duruşu da en aza indirmeye yönelik manipulatif mesaj yaklaşımını, toplumsal belleği güçlendiren ve geleceğe projeksiyon iki mesaj söylemi başlığı altında incelemek olasıdır²³¹.

5.2.3.1. Toplumsal belleği güçlendiren mesajlar

Toplum ortak deneyimleri, ortak geçmişleri ve ortak kültürleri olan bireylerden oluşmaktadır. Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma çabası içinde olan STÖ'lerin geçmişte yaşanan bazı olumsuz olgulara vurgu yaparak, toplumsal belleği güçlendirmelerinde yarar bulunabilir. Bireyin geçmişe ait bazı olayları unutması kadar, toplumun da aynı süreci yaşaması kaçınılmaz bir sonuç olabilir. Bu nedenle de olumsuzlukların yaşandığı ve tüm toplumun etkilenecek, istenmeyen sonuçların yaşandığı olayları mesajlarda vurgulamak, toplumun konuya karşı duyarlılığını arttırabilecek ve süreç içinde de tutum değişikliğine yol açabilecektir²³². Akut tarafından 1999 Marmara Depreminin yıldönümünde yürütülen iletişim faaliyetlerinde “Aynı şeyleri yaşamak istemiyoruz” sloganı ile yapılan vurgu ya da Tema'nın “Bir daha keşke demek istemiyoruz” sloganlarındaki vurgular, toplumsal belleğin güçlenmesine ya da geçmişteki olumsuzlukları anımsatması amacıyla kullanılması gibi.

5.2.3.2. Geleceğe projeksiyon yapan mesajlar

STÖ'lerin toplumsal tepki refleksinin oluşturulması amacıyla kodlayacağı manipulatif mesaj yaklaşımı içinde kabul edilmektedir²³³. Bu mesaj yaklaşımı ile, kitleye “Bunu yapmazsan, gelecekte bu olur” şeklinde, projeksiyon yaparak, bir yandan bilgilenmesi diğer yandan katılım sağlaması amaçlanmaktadır. Mesaj, olumlu sonuçlara

²³¹ Bettinghouse ve Cody, *Ön. Ver.*, s. 146.

²³² Aynı, s. 149.

²³³ Bettinghouse ve Cody, *Ön. Ver.*, s. 151; Kotler, 1991, *Ön. Ver.*, s. 214.

ya da olumsuz sonuçlara vurgu yapılarak kodlanır. Bu şekildeki vurgularla yapılandırılan mesajlar, toplumsal tepki refleksinin de oluşturulmasına hız kazandırıcı niteliktedir. 1999 Marmara depreminden sonra, “Bugün gönüllü olun, yarın siz de bir gönüllü tarafından hayata dönebilirsiniz” mesajında olduğu gibi, hem toplumsal belleği güçlendiren söylem hem de geleceğe dönük bir kaygının güncelleşmesi aynı mesaj yaklaşımı içinde bulunabilir.

Geleceğe projeksiyon yapan mesaj yaklaşımlarında olumsuz ya da olumlu sonuçlara vurgunun yapılması ve mesajın kitleyi cesaretlendirici ve güven verici nitelikte kodlanması, kitlenin STÖ’nün eylemlerini, örgütün kaynak olarak kodladığı mesajları olumlamasına ve katılım göstermesine katkı sunacak unsurlardır.

Mesajda olumsuz sonuçlara vurgu yapılırken, ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturulmak istenen konu ile ilgili güçlü fikirleri destekleyecek, olumsuz sonuçlar ön plana çıkarılır. Örneğin, erozyon ve çölleşme konusunda toplumda oluşturulan ortak bilgi düzeyinin, toplum tarafından yaşama geçirilerek toplumsal tepkiye dönüşmesini ve erozyonu önleme çalışmalarına katılımı motive etmek ya da toplumun katılım göstermediğinde, yaşanacak olumsuzlukları göze almasının gerekliliğinin anımsatılması gibi. Örneğin; “Üzerinize vazife olmayan işlere karışın, Türkiye çöl olmasın”, “Önlem alınmazsa, bu felaketlerin sonu gelmeyecek” mesajlarında yapılan vurgularda olduğu gibi.

Mesajda geleceğe dönük olumlu sonuçlara da yer vermek, topluma katılımın gerçekleştiğinde yaşanan olumlu yanları göstermek ve katılım göstermeyenleri motive açısından önemlidir. “Dikilen 1000 fidan ile 2 dönüm toprak nefes almaya başlayacak” ya da “Doğal afetlerde görev almak için 85 genç kurtarma eğitimine katıldı” şeklindeki mesajlar, bilgi düzeyi oluşan kitlenin, toplumsal tepki adına katılımlarını vurgulama noktasında önem kazanmaktadır.

Mesajın geleceğe projeksiyon yaparak olumlu ya da olumsuz sonuçları vurgulanması, katılım sağlayan kitleden toplumun haberdar olmasına etki edecektir. Ancak buna rağmen, iletişim sürecinde kodlanan mesaja ve dolayısıyla içeriğine karşı duran, temkinli davranan ve katılım göstermeyen bir toplum yapısı içinde faaliyetlerini sürdüren STÖ’lerin, kodladıkları mesajların güven verici, cesaretlendirici öğelere vurgu yapması da toplumsal katılımı dinamize etme noktasında önemlidir. Mesajın kesin tavsiyeler içermesi, kitlenin olumsuz görüşlerini bertaraf etmesine katkı sağlayabilir. Toprak yasası ile ilgili yürütülen kampanyalarda “Toprağımıza sahip çıkın ve oylarınıza

talip olan siyasetçiye sorun” mesajında yapılan vurgu ile kitlenin nasıl davranması gerektiğinin ipuçlarını ve katılım için hedef gösteren mesaj yaklaşımında olduğu gibi.

5.3. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde Kanal

İletişim planının amacına uygun olarak gelişebilmesi için kodlanan mesajların hedef kitleye uygun kanallar aracılığı ile ulaştırılması gerekmektedir. Bu gereklilik STÖ’lerin toplumsal tepki refleksi oluşturabilmeleri için, iletişim sürecinde kullanacakları kanalların sinerjik bir yapı içinde olmasının önemine de işaret etmektedir.

STÖ’ler toplumsal değişimin oluşum sürecinde sosyal davranış değişimini gerçekleştirmek amacıyla toplumu öncelikle bilgilendirerek, ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine katkı sağlamak durumundadır. Kişilerarası iletişim kanalları içinde seminerler, toplantılar, lobi faaliyetleri bu nedenle önemlilik kazanmaktadır. Toplumda kolektif bilincin oluşturulma sürecinde ise, toplumda örgüt ve projelere ilişkin olumsuz yargıların en aza indirgenmesinde en önemli kanallardan biri halkla ilişkilerdir. Toplum bazında değişimin oluşabilmesi, iletişim sürecinde kodlanan mesajların tüm topluma ulaşabilmesi ile olasıdır. Bu noktada kitle iletişim araçları ile gündem yaratarak, iletişimsel eylemin yaşama geçirilerek, nihai amaç olan toplumsal tepkinin oluşturulması sağlanabilir. Bu değişimin devamlılığının sağlanabilmesi, iletişim faaliyetlerinin sürekliliği ile olasıdır. Mesajın gecikmeli etkisi gözönünde bulundurularak; mesajın farklı kanallar ve belli periodlarla kitleye ulaşmasını sağlayarak, kalıcı davranış değişimlerini oluşturabilmek olasıdır.

STÖ’lerin iletişim kanallarını etkin kullanmaları toplumda farkındalık yaratmalarına ve bilgi düzeyinin yükselti kazanmasına neden olacaktır. Bu sonuç ise STÖ’lerin toplumsal tepkiyi oluşturmalarına ve kitle STÖ’leri olmalarına katkı sunacaktır. Sözü edilen iletişim kanalları içinde, STÖ’lerin amaçlarına uygun olarak daha geniş kitlelere ulaşabilme özelliğinden dolayı, kitle iletişim araçlarının amaca uygun kanallar olduklarını vurgulamakta yarar bulunmaktadır.

5.4. Toplumsal Tepki Refleksi Oluşturma Sürecinde Hedef Kitle

STÖ’lerin yaşama geçirecekleri iletişim faaliyetleri ile amaçları, topluma aktarılan mesajların kitlede istenilen yönde davranış değişikliği yaratmaktır. İletişim sürecinin

başlayabilmesi için kaynak, ne kadar önemli bir öge ise, hedef kitle de iletişimin amacına uygun gelişimi için o kadar önemli bir ögedir. Çünkü, hedef kitle olmadan, besleyici yankıyı elde etmek mümkün değildir. STÖ'lerin nihai amacı olan toplumsal tepkinin oluşabilmesi de, iletişim sürecinde mesajlarını ileteceği kitlenin varlığı ile olasıdır. Değişimin gerçekleşmesi için, toplumun varlığı ön koşuldur. Toplum bireylerden oluşan bir bütündür. Bireyin değişimi süreç içinde, gerçekleşen etkileşim ile tüm topluma kapsayabilecektir. Bu bağlamda STÖ'lerin bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlamamış toplumlarda, hedef kitleye yönelik bazı aşamaların oluşumuna katkı sunması, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna da ivme kazandırabilir. STÖ'lerin, iletişim faaliyetleri ile hedef kitleye yönelik olarak şu aşamaların oluşumuna katkı sunması öngörülmektedir.

5.4.1. Kolektif Bilincin Oluşturulması

STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma süreci, kolektif bilincin gelişimine işaret etmektedir. Bireylerin ortak bilgi ve dil düzeyine sahip olmaları, toplumda kolektif bilincin oluşmasına aracılık edecektir. STÖ'ler çeşitli iletişim kanallarını kullanma sürecinde, kolektif bilincin oluşmasına katkı sunacak bilişsel mesajların vurgulanmasına özen göstermek durumundadır. Yeniden anımsamak gerekirse, kolektif bilinç düzeyi oluşmayan toplumlarda, toplumsal tepki refleksinin gelişimi daha zor bir süreçtir. STÖ'lerin hedef kitlede tutum değişikliği yaratarak, toplumsal tepki refleksini oluşturmaları, toplumun gereksinim, beklenti ve çözüm önerilerine kodlanan mesajlarda yanıt bulmaları ile de ilişkilidir. Toplumun benzer sorunları ve problemleri, benzer şekillerde algılayarak, endişelerinden dolayı eş zamanlı ve ortak dille tepki vermeye başladıklarında kolektif bilincin gelişimden söz etmek olasıdır. Kolektif bilincin gelişim sürecinde, STÖ'ler tarafından medyada gündem oluşturarak, sorunların konuşulabilir, düşünülebilir ve böylelikle yaygınlık kazanması sağlanabilir. Toplum böylelikle, benzer problemlerin yaşanması durumunda, tepki vermeyi, tepkinin dilini öğrenmiş ve bunu bir davranış biçimine dönüştürmüş olacaktır.

5.4.2. Bilgi İle Hedef Kitlede Tutum Oluşturma

Tutum kavramı, bireysel bilinçlilik ile ilişkilidir. Bireyin toplumsal yaşam içindeki durumlara ve olaylara karşı gerçek ve olası eylemlerinin yönünü belirleyen unsur

bireyin tutumudur. STÖ'lerin nihai amacının toplumsal tepkiyi oluşturarak, bunun bir refleks noktasına dönüştürülmesi olduğuna göre, bireyin tutumunu değiştirmenin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Tutumun oluşturulması, bilişsel boyutta değişimi de beraberinde getiren bir süreçtir. Çünkü, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirebilecek, bilgilendirici öğelerin iletimi ve yayılımı sağlanmadan kolektif bilincin oluşturulması zor bir süreçtir²³⁴. Ortak bilgi ve dil düzeyi ise, katılıma aracılık edecek bir aşamadır. Katılımın sürekliliğinin sağlanması ise, bilişsel boyutta değişimin oluşturularak, davranışsal etkiye dönüşümüne bağlıdır. Çünkü, duygusal boyuta yönelik kodlanan mesajlar, bireyde kalıcı tutum değişikliklerine neden olamamaktadır. Duygusal öğelerin etkisi yitirildiği zaman birey geçici olarak geliştirdiği tutumu da terk etmektedir²³⁵. Bu nedenle de, bireylerin bilişsel boyutta bilgilendirilmeleri önem kazanmaktadır. Bu süreçte, tutumların öğrenme ve pekiştirme yoluyla oluşabileceğinin gözönünde bulundurulmasında yarar vardır. STÖ'ler tarafından amaçlanan konuda toplumun bilgilendirilmesi, bilgilerin toplumsal beklentilerle örtüşmesi ve toplumda arzu edilen yönde tutum değişikliğinin oluşabilmesi, bu sürecin topluma uygun iletişim kanalları aracılığı ile aktarımını gerektirmektedir. İletişimin gecikmeli etkisi de göz önünde bulundurularak, mesajların periodik ve eş zamanlı olarak iletişim kanallarında yer almasını sağlamak, tutum değişikliği için önemli bir unsurdur. Hedef kitlede tekrarlanmaya bağlı olarak anıda kalma sağlanabilir. Bilgi açığı hipotezinde de vurgulandığı üzere toplumda anominin en aza indirgenebilmesi, STÖ'lerin misyonlarına uygun konularda bilgi ve fikir üretimini toplumda dengeleyerek, yayılımına eşlik etmesine bağlıdır. Bu süreç içinde, kitle iletişim araçlarında gündem oluşturan STÖ'lerin, katılıma ivme kazandırabilmesi için anımsanmaya yönelik ilanların önemini de vurgulamak gerekmektedir.

5.4.3. Rasyonel Toplum Ve Toplumsal Denetimin Oluşturulması

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, yenilik ve değişimleri topluma aktarma, bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna katkı sunan en önemli örgütsel yapılardan biri STÖ'lerdir. STÖ'lerin iletişim kanalları ile aktarılan bilgi ile bireyde oluşan bilişsel değişim, süreç içinde topluma da yansımaktadır. Kolektif bilincin olduğu bilgi toplumlarında, birey

²³⁴ E. Fromm, **Yeni Bir İnsan, Yeni Bir Toplum**, Çev: Necla Arat (Say, 1991), s. 94.

²³⁵ Kotler, 1991, **Ön. Ver.**, s.148.

çevresindeki yanlış, aksak ve haksız olan olgulara tepki vermeyi davranış biçimine dönüştürmüştür. Bireyden başlayan tepki topluma yansımış ve siyasi sistemin de önemseydiği bir refleks noktasına dönüşmüştür. Bireylerin, içinde yaşadığı sisteme ve olaylara ilgili olması, olumlu ya da olumsuz olaylara tepki verebilmesi ise, toplumsal denetim sisteminin oluşumuna olanak tanımıştır. Toplumsal denetim sistemi, toplumun değişim ve gelişim sürecine olumlu katkı sağlayan, bireyin “aktif vatandaş” olmasına olanak tanıyan bir olgudur.

Bilgi toplumuna geçiş sürecindeki toplumlarda ise, toplumsal denetim sistemi yerine, potansiyel tepkinin sönümlenmesine, kontrolüne ve susmaya dayalı bireysel denetim sistemi bulunmaktadır. STÖ’ler bu toplumsal yapı içinde yaşama geçirdikleri iletişim faaliyetlerinde, toplumda var olan potansiyel tepkiyi, toplumsal tepki refleksine dönüştürme çabası içinde olmalarında yarar bulunmaktadır. Bu sürecin kısılmasına katkı sağlayacak en önemli unsurlardan biri, bilgi ile rasyonel bireyi yaratmak ve zaman içinde rasyonel bir toplumun oluşmasına olanak tanıyacak iletişim faaliyetlerinin sürekliliğidir. İletişimsel eylem kuramında da vurgulandığı üzere, bireye, “benim ya da diğerlerinin gördüğünü sen nasıl görmüyorsun?” sorusu ile harekete geçirmek gerekmektedir. Birey içinde yaşadığı toplumun diğer üyelerinin, çeşitli haksızlıklar karşısında verdiği tepkiyi örnek alarak, benzer bir tepki geliştirme yoluna gidebilir²³⁶. Gerek yalnız kalma gerekse dışlanma korkusunun beraberinde getirdiği katılımın sürekliliği ise, STÖ’lerin iletişim planlarındaki manipulatif mesaj yaklaşımli iletiler ile sağlanabilir. Bu bağlamda, STÖ’lerin kitle boyutunu baz alarak, kitle iletişim araçları ile gündem oluşturabilmesi, bireysel denetimin azalmasına ve toplumsal denetim sisteminin genişleyerek, konuşan, düşünen ve tepki veren bir toplum yaratılmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü bireye, doğru bilgiler verildiğinde, akla uygun kararlar alabilen, akıllı ve eleştirel bir yapı içinde olabilmektedir²³⁷. Bu noktada STÖ’lerin göz önünde bulundurması gereken unsurlardan biri, rasyonel olmayan, melez değerlere sahip bireylerden oluşan toplumlarda, bireyin düşünmeyen ve inançları çerçevesindeki insanlarla daha kolay bir biçimde ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirebildiğidir. Bu doğrultuda, kapalı toplum yapısı içinde örgütlenen STÖ’lerin bireyin rasyonel noktaya taşınmasına aracılık edecek mesajlara öncelik vermesi, iletişim faaliyetlerini yoğun ve

²³⁶ Habermas, 2001, *Ön. Ver.*, s. 196.

²³⁷ Mc Carthy, *Ön. Ver.*, s. 104.

eş zamanlı biçimde kullanması rasyonel toplumun ve toplumsal denetim sistemini süreç içinde oluşturabilen toplumun yapılanması açısından önemlidir.

Toplumun, rasyonel bir noktaya taşınması sürecinde, rasyonel yaklaşımlı mesajlar kadar, konu ile ilgili sorunlara çözüm getirme, yeni fikirler üretmelerine yardımcı olma amaçlı manipulatif mesaj yaklaşımlarının iletişim kanallarında öncelikli olmasında yarar bulunmaktadır. Konu hakkında bilgi sahibi olmayan bir toplumun, konuyla ilgili tepki geliştirebilmesi olası değildir.

5.4.4. Katılımın Sağlanması

STÖ'ler tarafından planlanarak yaşama geçirilmesi öngörülen iletişim faaliyetlerinin temel amacı, kodlanan mesajlar ve kullanılan iletişim kanalları ile toplumda arzu edilen yönde tutum değişikliği yaratabilmektir. Tutum değişikliğinin hedefi ise, toplumsal katılımın artması ve süreç içinde bunun bir refleks noktasına dönüşümüdür. Toplum ekonomik yapıları, eğitim seviyeleri, yaşadıkları yöre gibi parametreler nedeniyle farklı beklentileri ve gereksinimleri olan bireylerden oluşmaktadır. Bu farklılıklar, bireylerin çeşitli konulara olan ilginliğini de etkilemektedir²³⁸. Örneğin, ekonomik olarak alt gelir grubunda olan ve eğitim seviyesi düşük olan bireylerin, din ve ahlak gibi konularda yüksek ilginlik noktalarında oldukları ve tutum değiştirme konusunda daha katı bir noktada oldukları düşünüldüğünde, bu gruptaki bireylerin katılımını sağlamadan önce bilgi aktarımının daha yoğun ve öncelikli olarak gerçekleştirilmesi gerektiği söylenebilir. Toplumsal bütünlüğün bozulmadan, karmaşanın yaşanmasına olanak vermeden bireylerde ortak önceliğe sahip gereksinimlerden yola çıkarak, bilgi aktarımı daha olumlu sonuç alınmasına katkı sağlayabilir. Bireyin birincil gereksinimlerin tatmin edilmesine (Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisi) yönelik projelerde, bilgi sunulan bireyin katılımını sağlamak ve sonucun olumlanmasına yönelik yapılan iletişim faaliyetleri, katılımıda sürekliliğin sağlanması anlamında önemli bir adım olabilir. STÖ'ler toplumsal bütünlüğü koruyarak, toplumsal denetim sisteminin oluşumuna aracılık eden örgütlerdir. Ancak, STÖ'lerin bu süreç içerisinde bireylerin tüm gereksinim ve beklentilerini benzeş bir noktaya çekmesi olası değildir. Bu süreç içindeki en önemli amaç, bireylerin temel konular ile ilgili bilgi düzeylerinde ortak paydayı oluşturarak, toplumsal denetim sisteminin oluşumuna

²³⁸ Kongar, 1983, Ön. Ver., s. 116.

aracılık etmektir²³⁹. Bireyin temel gereksinimleri ile ilgili konularda ilginlik sağladığı takdirde (çevre, yaşamsal haklar, doğal afetler, sağlık vb.) en azından bu konulara ilişkin toplumda ortak bir dilin gelişimi sağlanmış olacaktır. Ortak dil, bireylerin bilgi toplumunun gerektirdiği farklı konulara da eğilim göstermesine etki edecek ve daha geniş kitlelerin katılımı süreç içinde sağlanabilecektir.

5.5. Besleyici Yankı (Toplumsal Tepki Refleksi)

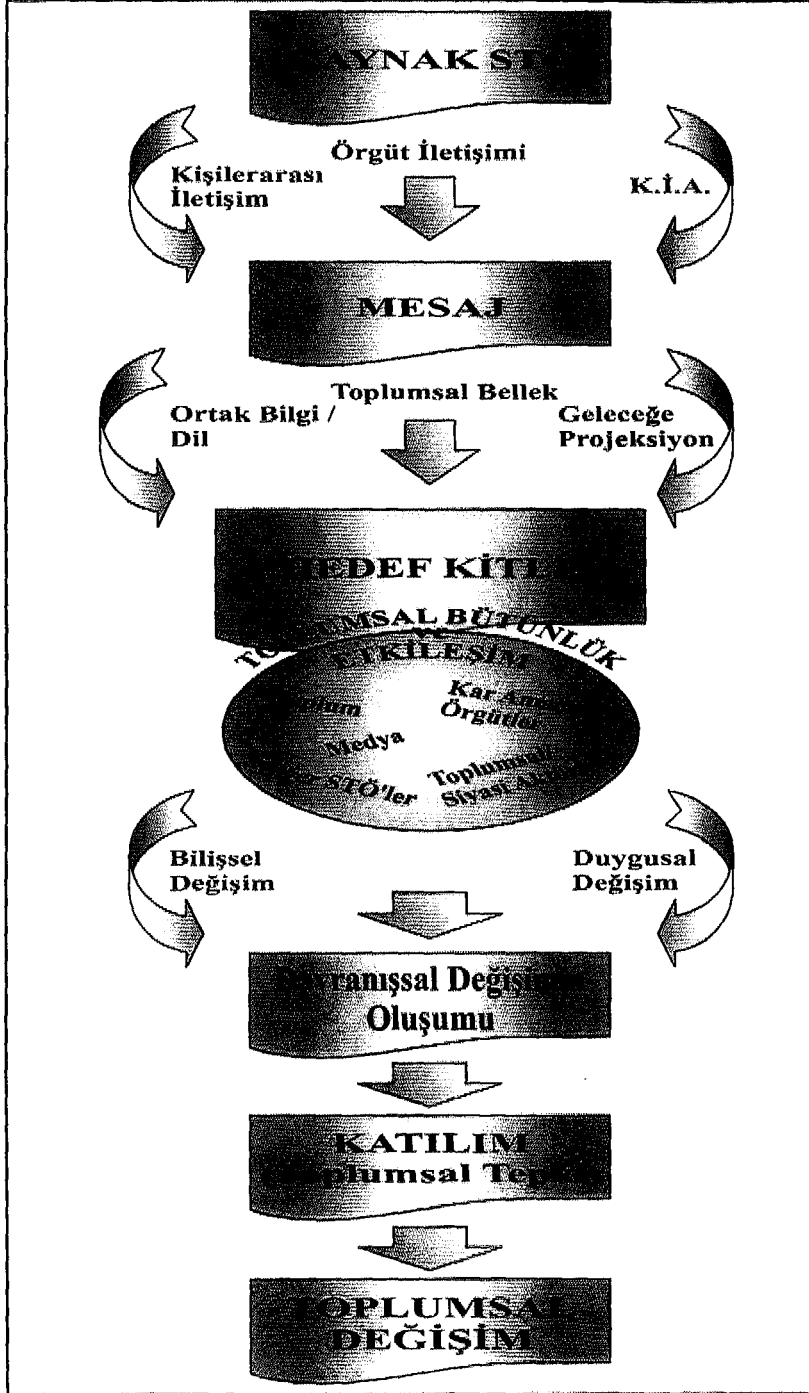
İletişim sürecinin bu ögesi, kullanılan iletişim kanallarının ve kodlanan mesajların hedef kitlede davranışsal değişim yaratıp, yaratmadığının anlaşılması anlamında önemlidir.(Şekil-2)

STÖ'ler tarafından kullanılması ve kitleye uygun mesajların kodlanarak yaşama geçirilmesi öngörülen tüm süreç, toplumda katılımın sağlanmasına ve toplumsal tepki refleksinin yaratılmasına yöneliktir.

STÖ'lerin iletişim süreci içinde toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirilmesi, kolektif bilinç düzeyinin oluşumuna aracılık etmesi amacıyla kodlanan mesajların nihai hedefi, toplumsal tepki refleksini oluşturabilmektir. STÖ'ler, aynı zamanda toplumda var olduğu kabul edilen STÖ'lere karşı duruşu çözümleyerek katılım sağlamasına etki edecek manipulatif yaklaşımlı mesajları da yaşama geçirmek durumundadır. Bu süreç, STÖ'ler tarafından kodlanan mesajların doğru algılanılması, içeriğin anlaşılması, kitlenin maruz kaldığı mesajları yeri ve zamanı geldiğinde kullanabilmesi besleyici yankının oluşumuna işaret etmektedir. Topluma uygun mesajların kodlanması, uygun iletişim kanallarının seçilmesi toplumda etkileşimi sağlayacaktır. Bu etkileşimin toplumsal tepki refleksine dönüşümü ise, besleyici yankının olumlu geliştiğine işaret edecektir.

Bu bağlamda, STÖ'lerin belirledikleri mesaj yaklaşımlarının, seçtikleri kanalın hedef kitlede oluşturmayı amaçladıkları değişimin yani besleyici yankının oluşum sürecine etki ettiği sonucuna varılabilir. Bu sürecin, toplumsal tepki refleksine dönüşümü ise şu şekilde şematize edilebilir.

²³⁹ Mc Carthy, Ön. Ver., s. 108; Habermas, 2001, Ön. Ver., s. 208.

Şekil 2. Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturmada İletişim Süreci

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STÖ'LERİN TOPLUMSAL TEPKİ REFLEKSİNİ OLUŞTURMALARINA İLİŞKİN BİR UYGULAMA AKUT VE TEMA İÇERİK ANALİZİ

1. Problem

Kültürel, siyasal, coğrafik yapı ve teknolojik olanaklar toplumların değişim ve gelişim hızlarını doğrudan ya da dolaylı biçimde etkileyen unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bu unsurlar süreç içinde, tarım toplumundan sanayi toplumuna ve sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin kimi ülkelerde hızlı ve kiminde ise olukça yavaş oluşmasına etki etmiştir. Bilgi toplumu, çevresine, doğaya, yaşadığı dünyaya ve olaylara duyarlı, yaşamsal haklarına sahip çıkan, bilgi eksikliğini giderme amacıyla iletişim kanallarını kullanan çağdaş bireylerin oluşturduğu bir yapıya işaret etmektedir. Çağdaş bireylerden oluşan bilgi toplumlarının en belirgin özelliklerinden biri, bireylerin hak ve özgürlüklerini kullanmalarına olanak sağlamaları ve bir diğeri de bireylerin tepkilerini ortak bir dil içinde toplumsal katılım şeklinde yaşama geçirmelerindeki istekliliktir. Bunun en önemli nedeni, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin yani kolektif bilincin oluşumuna aracılık eden STÖ'lerin siyasal ve toplumsal yaşamın vazgeçilmez öğelerinden biri haline gelmiş olmasıdır. Sivil toplum örgütlerinin de katkısı ile kolektif bilincin oluştuğu bilgi toplumlarında, toplumsal denetim sistemi bireyleri katılımcı olma bilincine taşımaktadır. Bu bilinç, bireylerin toplum içindeki olaylara, beklentilere, doğrulara ve aykırılıklara karşı tepki vermesini bir davranış biçimi olma noktasına taşımaya da yardımcı olmaktadır.

Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda da, bireyler arasında ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine, kolektif bilincin oluşumuna aracılık ederek, toplumda katılımın yaşama geçirilmesine aracılık edecek örgütsel yapılar STÖ'dir. Ancak, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda STÖ'lerin öncelikle toplum içinde var olduğu öngörülen bilgi ve beklenti farklılıklarını en aza indirgeyerek, toplumsal bütünlüğü sağlaması gerekmektedir. Çünkü, beklentilerini dile getiremeyen ya da getirdiği halde çözülmediğini gören birey yaşadığı topluma yabancılaşarak, sessiz kalmayı, tepki vermemeyi bir davranış biçimi haline getirecektir. Bu davranışın süreç içinde çoğalması ise, toplum içinde anomînin (çatışma) artmasına neden olabilecektir. Anomik yapıya sıkça rastlanan toplumların, bilgi toplumuna geçiş

sürecini tamamlayamamış olmaları tamamen rastlantısal olamaz. Bu yapı içinde bulunan toplumlarda STÖ'lerin değişim ve gelişimi sağlama amacıyla ne kadar yaşamın içinde oldukları, misyonlarına uygun faaliyetleri, iletişim kanallarını kullanarak ne kadar topluma aktarabildiklerinin sorgulanması toplumsal çatışmanın ve yabancılaşan bireylerin varlığını açıklama noktasında önemlilik arz etmektedir. Geçiş sürecindeki toplumlarda faaliyet gösteren STÖ'lerin, olumsuzluk içeren kimi olayları toplumsal değişim ve gelişim adına olumlu bir noktaya dönüştürmeleri olasıdır. Toplumu dinamize eden ya da duygusal boyutta etkilenmelere neden olan olaylarla ilgili ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirilmesi sonucunda, kolektif bilincin oluşumu daha hızlı bir süreç içinde gerçekleşebilecektir. STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturmalarında en önemli iletişim araçlarından biri de yazılı basındır. Yazılı basını kullanarak STÖ'lerin gündem yaratmaları, toplumsal bütünlüğün sağlanmasına ve etkileşimin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Bu süreç aynı zamanda, konuyla ilgili olarak toplumda kolektif bilincin oluşumuna da aracılık edecektir. İletişimsel etki ile oluşan ortak bilgi ve dil düzeyi toplumda konu ile ilgili bilişsel boyutun değişimine ve manipülasyon etkisi ile de toplumda davranış değişimine, dolayısıyla toplumsal tepkinin oluşumuna aracılık edecektir.

Toplumda duygusal boyutta tetiklenmeye neden olduğu düşünülen Marmara Depremi, STÖ'ler için kolektif bilinç ve toplumsal tepki refleksi oluşturmaya yönelik bir çıkış noktası olarak kabul edilebilir. Çünkü, bilgi toplumunun temel unsuru olan çağdaş birey, yaşamsal haklarına, çevreye ve doğaya karşı bilinç düzeyi oluşturan kişidir. Türkiye'de, 1999 öncesi STÖ'lerin bilgi toplumları için ön koşul olarak kabul edilen bu konulara ilişkin ne oranda kolektif bilinç oluşturmaya yönelik iletişim faaliyetlerini yaşama geçirdiğinin bilinmesi önemlidir. Diğer yandan toplumu bilinçlendirme amacıyla yürütülen iletişim faaliyetlerinin, 1999 yılında duygusal tetiklenmelere neden olduğu düşünülen Marmara Depremi sonrasındaki iletişim faaliyetleri arasında bir farkın olup olmadığının araştırılarak karşılaştırılması, yaşanan olayın olumlu bir noktaya çekilip çekilmediği ve STÖ'lerin misyonlarını ne oranda toplumla buluşturabildikleri anlamında gereklilik kazanmıştır.

Türkiye'de faaliyet gösteren STÖ'lerin; 1999 öncesi doğal afetler, korunma ve bireyin yaşam şartlarına ilişkin konulardaki ortak bilgi düzeyini oluşturmaya yönelik iletişim faaliyetleri, 1999 yılında konunun güncelleşmesi ve bireylere acı deneyimler

yaşatması ile konunun STÖ'lerin mesajlarına ne şekilde yansıdığına gözlemlenmesi ve açıklanması yarar sağlayacaktır. Böylece, Türkiye'de çağdaş bireyin gelişimine etki edecek konu başlıkları ile ilgili faaliyet gösteren STÖ'lerin; bilgi toplumuna geçiş sürecinde toplumda ortak bilgi- dil düzeyinin oluşumuna ve STÖ'lere karşı duruşun varlığı öngörüsünden yararlanarak bu olumsuzluğun giderilmesine yazılı basında ne oranda yer alarak, kitle STÖ'sü olabilmek amacıyla kitleye neyi, nasıl söylediklerinin bilinmesinde yarar bulunmaktadır. STÖ'lerin toplumsal bütünlüğü sağlayarak bilgi düzeyinin oluşumuna katkı sağlayabilme sürecinde; yazılı basında yer alan haberlerindeki konu önceliklerinin bilinmesi de önemli bir boyuttur. 1999 öncesi STÖ'lerin konu öncelikleri ve 1999 sonrasındaki konu öncelikleri arasında farklılığın oluşup oluşmadığı ise; Marmara Depremi'nin duygusal tetiklemenin ötesine geçip geçmediğine dair önemli bir veri olarak kabul edilebilecektir.

Bu bağlamda, araştırmada örneklem olarak belirlenen STÖ'lerin yazılı basında genelde ne tür materyallerle yer aldıkları (haber/köşe yazısı/ilan), yazılı materyalin kapladığı alan, yazılı materyalin yol açtığı çağrışımlar (olumlu/olumsuz/yorumsuz), yazılı basında yer alan haberlerin konu dağılım öncelikleri araştırılacaktır.

STÖ'lerin misyonlarını yaşama geçirme süreçlerinde, iletişim kuramlarından yararlanarak, iletişim kanallarını ve mesaj yaklaşımlarını belirlemesi ise, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna daha kolay etki edeceği düşünülmektedir.

2. Amaç

Araştırmamın genel amacı, örneklem olarak seçilen STÖ'lerin 1997-1999 ve 2000-2002 yılları arasında Türk basınında yer alan haberlerin, ilanların dağılımını ortaya çıkarmak, gazetelerde ne kadar yazımsal alan kapladıklarını belirleyerek yazılı basını kullanarak ne oranda medya gündeminde yer aldıklarını ortaya çıkarmaktır. Akut ve Tema'nın belirtilen süreç içerisinde yazılı basında yer alan haberlerinin, toplumda ne oranda kolektif bilinç ve toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik mesaj yaklaşımlarına ne oranda yer verdiğini öğrenerek, toplumda bilişsel ve davranışsal boyutta değişime neden olup olmadığı araştırılmıştır. 1999 Marmara Depremi toplum açısından duygusal tetiklenmenin başlangıç noktası olarak öngörüldüğü için, Akut ve Tema'nın 1999 öncesi ve 1999 sonrasında gündem oluşturma oranlarında bir değişimin

oluşup oluşmadığını öğrenmek, toplumda bilgi ve dil düzeyi oluşturarak, toplumsal tepkinin gelişimine ne oranda katkı sağladıkları genel amaçlar içinde yer almaktadır.

Bu doğrultuda araştırmanın ayrıntılı amaçları şu şekilde sıralanabilir;

1) 1999 öncesi ve bilgi toplumuna geçişin ivme kazandığı 1999 sonrasında örnekleme oluşturan Akut ve Tema misyonları doğrultusunda toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşumunu sağlayarak, kolektif bilincin gelişimine ve bilgi toplumuna geçiş sürecine katkı sağlayabilmek amacıyla haber ve ilanlar ile yazılı basında ne oranda yer alabilmişlerdir?

2) Örnekleme oluşturan Akut ve Tema toplumda doğal afetler, çevre vb. konularla ilgili yazılı basında yer alan haber ve ilanlarında kullandıkları mesaj yaklaşımları ile toplum gündeminde yer alarak kolektif bilincin ve toplumsal tepki refleksinin oluşumuna ne oranda katkı sağlamışlardır? Bu konular ile ilgili toplumsal değişime aracılık edebilmişler midir?

3) Toplumda geçmiş deneyimlerden kaynaklandığı öngörülen STÖ'lere karşı duruşu, yabancılaşmayı en aza indirmek ve kitle örgütü olabilmek için toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik yazılı basında yer alan haberlerinin mesaj yaklaşımlarının çağrışımlarında 1999 öncesi ve sonrasında, bir değişim oluşmuş mudur?

4) Belirtilen süreç içerisinde Akut ve Tema toplumsal tepki refleksini oluşturma amacıyla iletişim sürecinde öngörülen aşamaları ve kuramları haber ve ilanlarının mesaj yaklaşımlarına ne oranda yansıtabilmiş, iletişim kanalları arasında sinerjiyi ve toplumda anıda kalmayı sağlayarak davranış değişimine katkı sunan ilanlar yaşama geçirilmiş midir?

5) 1999 öncesinde ve 1999 sonrasında yazılı basında yer alan Akut ve Tema haberlerinin konu önceliklerinde toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma adına bir değişim oluşmuş mudur?

3. Önem

STÖ'ler toplumsal değişim sürecine ivme kazandıran örgütlü yapılardır. Bu süreç içerisinde yaşanan çevre, doğal afetler, yaşamsal haklar gibi konular bilgi toplumuna geçişte toplumsal değişimin gerçekleşmesinde önemli ve öncelikli konular olarak kabul edilmektedir. Bu amaçla, bireylerde ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirilerek kolektif bilincin oluşması ve zamanla da toplumsal tepki refleksinin yerleşmesi STÖ'lerin

misyonları arasında yer almaktadır. Bu aşamada iki boyutlu yarar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, nicel açıdan arzu edilir noktaya ulaşan STÖ kitle örgütü olabilecek, baskı grubu karakteri taşıyacak ve siyasal, sosyal yapı içinde etkinlik sağlayabilecektir. İkinci boyut ise, topluma sağlanan yarardır. STÖ'lerin iletişim faaliyetleri ile elde ettiği bilgi alt yapısıyla, toplumdaki yanlışlıklara, haksızlıklara tepki geliştirebilecek, beklentilerinin gerçekleşmesine ve yaşamsal haklarının oluşmasına tanıklık ederek, katkı sağlayacaktır. Bu iki boyut demokrasinin gelişimine işaret etmektedir. Demokrasinin alt yapısını ise, iyi bilgilendirilmiş bireyler oluşturmaktadır. Bilgilenmiş bireylerin oluşturduğu toplumlarda katılımın artması ve toplumsal tepkinin davranış biçimine dönüşümü ise, daha kısa bir süreç içinde gerçekleşebilecektir. Bu bağlamda, STÖ'lerin sözü edilen temel konularda toplumda kolektif bilinç ve toplumsal tepki refleksi oluşturarak, bilgi toplumuna geçiş sürecinde misyonlarını ne oranda gündeme taşıyarak, kamu gündeminde yer aldıklarını ve bu gündemin siyasi gündem ile paralellik içinde olup olmadığını öğrenmek açısından önemlidir. Ayrıca, önerilen iletişim kuramları ile STÖ'lerin işlevleri arasındaki paralelliğin yazılı basına iletişim sürecine uygun aktarımının toplumsal tepki refleksinin oluşumuna katkısını bilmek de önemli bir noktadır.

1999 öncesi misyonlarını yaşama geçirme amacıyla yazılı basını ne oranda kullandıklarını, mesaj yaklaşımlarında hangi öğeleri vurguladıklarını öğrenmek tek başına bir veri olmayacaktır. Bu nedenle, 1999 Marmara Depremi'nin duygusal tetiklenmeye neden olduğu öngörüsünden yola çıkılarak, STÖ'lerin bu tetiklenmeyi 1999 sonrasında toplumda ne oranda bilişsel değişime götürüp, götürmediğini öğrenmek araştırmanın bir diğer önemini oluşturmaktadır.

4. Varsayımlar

STÖ'lerin misyonlarına uygun konularda toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişmesine aracılık etmesi kolektif bilincin yerleşimine etki edebilecek unsurlardandır. Toplumsal değişim sürecinde, toplumu oluşturan bireyler arasındaki bilgi ve beklenti farklılıkları, STÖ'lerin kolektif bilinç oluşturmaya yönelik çabalarının kitle iletişim araçları ile yaşama geçirilmesi ile en aza indirgenebilir. Bu doğrultuda araştırmanın ilk varsayımı, STÖ'lerin K.İA.'nı düzenli kullanımının toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişmesine katkı sağlayacağı şeklindedir. Kolektif bilincin sürece yayılan

iletişim faaliyetleri ile oluşturulduğu konularda, dönemsellik gösteren katılımların, davranış biçimine dönüşmesi ve toplumsal tepkinin gelişim olasılığının daha fazla olabileceği ikinci varsayım olarak kabul edilmiştir.

1999 Marmara Depremi'nin toplumda duygusal bir tetiklenmeye neden olduğu öngörüsünden yola çıkarak, bu duygusal tetiklenmenin STÖ'ler tarafından, 1999 sonrasında iletişim araçları ile toplumda bilişsel değişime neden olabilecek bir boyuta taşınması, toplumsal tepki refleksinin gelişimine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle de, toplumu doğrudan etkilediği öngörülen doğal afetler, evre, erozyon, yaşamsal haklar gibi konularda faaliyet gösteren Tema ve Akut rneklem olarak seçilmişlerdir. Tema ve Akut'un 1999 öncesi kolektif bilinç oluşturmaya yönelik olarak yazılı basını kullanma oranları ile 1999 sonrasında yazılı basını kullanma oranlarında oluşan farklar kolektif bilincin ve toplumsal tepki refleksinin gelişimi ya da snümelenmesi olarak varsayılmıştır.

5. Sınırlılıklar

Çalışma;

- 1- 1997-2002 yılları arası Akut ve Tema'ya ait yazılı basında yer alan haber ve ilanlar,
- 2- Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Türkiye Gazeteleri ile sınırlı olacaktır.

6. Tanımlar

Haber Havuzu: Tema ve Akut'a ait haberlerin üst başlık, alt başlık ve metni kapsayan yazımsal alan.

İlan: Tema ve Akut'a ait yazılı basında yer alan, bilgilendirme, haberdar etme, katılımı sağlama amaçlı yazılı ina metinleri.

Mesaj Yaklaşımı: Tema ve Akut'un yazılı basında yer alan haber ve ilanlarında kullandıkları mesaj dili. Okuyucuda olumlu, olumsuz ya da yorumsuz çağrışımlara yol açacağı düşünülen mesajların yaklaşımları şu başlıklar altında toplanmıştır.

1- Bilgi/fayda sunma çağrışımına yol açan mesaj yaklaşımı: Toplumda ortak bilgi düzeyinin oluşumuna aracılık eden, konuyla ilgili somut bilgi ve fayda aktaran mesaj yaklaşımıdır. Rasyonel mesaj yaklaşımı içinde kabul edilen bu yaklaşımda vurgu bilimsel verilere yapılmaktadır. "1000 ağaç, 1 hektar toprağı erozyondan

koruyor" ya da "Her kentte oluşturulacak 200 kişilik kurtarma ekibi ancak, bir apartmanın kurtarma çalışmalarına yetebilmektedir" cümleleri bu başlık altındaki mesaj yaklaşımlarına örnek kabul edilebilir. Kaynak toplumda ortak bilgi düzeyi gelişimine katkı sağlamayı amaçlayan STÖ'dür.

2- Toplumsal belleği güçlendirme çağrışımına yol açan mesaj yaklaşımı:

Manipulatif mesaj yaklaşımı içinde kabul edilmektedir. Toplumu geçmişte yaşadığı olumsuzluklarla ya da olumlamalarla yüzleştirmeye ve anımsatmaya yönelik vurgu yaparak ortak bir dil gelişmesine yönelik mesaj yaklaşımıdır. Bu mesaj yaklaşımlarında, duygusal tetiklenmelerin oluşmasma neden olan olaylara vurgu yapılması, toplumun belleğini güçlendirmek ve unutmamasını zorlaştırmak ve tutum geliştirmesini sağlamak amaçlanmaktadır. "Marmara Depremi'ndeki acıları bir kez daha yaşamamak için toprağa sahip çıkalım" söyleminde Marmara Depremi'nin ve sonuçlarının anımsatılması gibi. Mesajın kaynağı, toplumda konuyla ilgili ortak dilin oluşmasını sağlama amacıyla olan STÖ'dür.

3- Geleceğe projeksiyon çağrışımına yol açan mesaj yaklaşımı: Manipulatif mesaj yaklaşımı içinde değerlendirilmektedir. Özellikle, ortak dilin geliştirilemediği ve kolektif bilincin oluşturulamadığı toplumlarda başvuru mesaj yaklaşımıdır. STÖ'ler iletişim kanallarında topluma, konuyla ilgili davranış biçimini değiştirmede oluşabilecek olasılıkları vurgular. Topluma geliştirmesi gereken tepkinin yönü hakkında bilgi verir. Mesajda geleceğe ait bir olumsuzluğu vurgulamak kadar, olumlu sonuçlara da vurgu yapmak olasıdır. " Toprağı korumazsak, 2010 yılında Türkiye çöl alacak" mesajında olumsuzluğun ya da " Bugün yaşayacağımız alanları sağlam yaparsak, yarın hayatta oluruz" mesajında geleceğe dönük olumlu sonucun vurgulanması gibi.

4- Cesaret, destek, güven çağrışımına yol açan mesaj yaklaşımı: Örgütün ya da örgütün misyonunu oluşturan konularla ilgili faaliyetlerin toplum ve medya tarafından olumlandığı mesajlardır. Genelde kaynak STÖ değildir. Belirli gruplar, medya ya da toplumsal/siyasi aktörler tarafından geliştirilen söylemlerdir. Ancak, toplumun kabul alanına girmeyi kolaylaştırıcı, destek ve güveni artırıcı özelliğe sahip mesajlardır. "Aferin size", "Bu çocuklar kahraman" örneklerindeki övgülerin ön planda olması gibi.

5- Katılım çağrısına yol açan mesaj yaklaşımı: Topluma, hangi konuyla ilgili ne yapacağını ya da eylemin şeklini; yönünü vurgulayan mesaj yaklaşımıdır. Toplumsal tepki refleksinin oluşumu amaçlandığı için, eylem sözcüklerine yer verilen ve STÖ'nün genelde kaynak durumunda olduğu mesaj yaklaşımıdır. "Anneler gününde bu yıl çiçek değil fidan alın", "Gönüllü olun" örneklerindeki gibi mesajlarda alın, katılın, arayın, gelin gibi eylem şeklinin vurgulanması söz konusudur.

Diğer: Kolektif bilinç ve toplumsal tepki refleksini oluşturma amaçlı mesaj yaklaşımlarının dışında kalan, duygusal çağrışımlara da yol açan mesajlar bu başlık altında değerlendirilmiştir. "Ağlıyoruz", "Türkiye korkuyor" söylemlerindeki genellemeler ve duygusal çağrışımların vurgulanması gibi.

Yorumsuz: Yazımsal alan materyalinde herhangi bir olumlamanın ya da olumsuzluğun yer almamasıdır. Haber ya da ilanın, görüş bildirilmeden gazetede yer almasıdır. Eleman arama, döner sermaye vb. konulu olan ilanlar da bu başlık altında değerlendirmeye alınmıştır.

Olumsuz Çağrışımlar: Yazılı basında yer alan materyalin okuyucuda olumsuz çağrışıma yol açtığı mesajlardır. Yazılı materyalin (haber ve ilanlar) olumsuz çağrışımlara yol açtığı düşünülen yaklaşımlar üç başlık altında incelenecektir.

1) Örgüt Çıkarlarının Ön Plana Çıkması: Yazılı materyalin, okuyucuda örgüt ile ilgili olarak olumsuz çağrışıma yol açan mesajlardır. Toplumsal beklentileri yaşama geçirme misyonunu üstlenmiş olan örgütlerin, bu misyonu yaşama geçirmeksizin örgüt çıkarlarına yönelik faaliyet içine girmelerini vurgulayan mesajlar bu başlık altında değerlendirilmiştir. "Toplumu hiçe sayıyorlar", "Kendi reklamlarını yapmaya başladılar" söylemlerinde örgütün ön planda olduğunun vurgulanması gibi.

2) Suçlama: Örgütü, faaliyetlerini ve örgüt üyelerini bir nedene dayandırarak suçlayan mesajlar. "Parayı kendilerine göre harcıyorlar", "Gerekli bölgelerde kurtarma çalışmaları ihmal edildi" söylemlerinde yapılan suçlamalar gibi.

3) Güvensizlik: Okuyucuda olumsuz çağrışımlar yaratarak, örgüte duyulan güvensizliğin vurgulandığı mesajlar. "Artık eskisi gibi değiller", "Onlar da değiştiler" örneklerinde olduğu gibi, örgütün güvenilir niteliğinin olumsuz yönde değişimine işaret eden mesajlar da olduğu gibi.

Konu Dağılım Öncelikleri: Araştırmanın kapsamında yazılı basında yer alan Akut ve Tema haberlerinin konu dağılım öncelikleri ise üç başlık altında incelenecektir;

1) Örgüt misyonunu yansıtan konuların birincil olarak haberde yer alması: STÖ'nün misyonuna uygun konularla ilgili bilgi aktarımı amacıyla yazılı basında yer alan haberlerdir. Bu araştırmada, deprem, doğal afetler, korunma yolları, erozyon vb. konularla ilgili toplumda farkındalık ve ilgi düzeyi yaratmak, toplumu bilgilendirmek amacıyla kodlanan haberlerdir. Yazılı basında yer almanın nedeni haberin kendisidir. Misyon konularına ilişkin bilgilerin doğrudan aktarılması ve toplumda konu ile ilgili bilinç düzeyi oluşturmak örgüt için öncelikli amaçtır. “Meşe palamudu erozyonu önleyecek çarelerden biridir” örneğinde Tema'nın toplumu konuyla ilgili bilgilendirme amacıyla, haberin kodlanarak yazılı basında yer alması ve kaynağın STÖ'nün kendisi olması gibi.

2) Örgüt misyonunu yansıtan konuların ikincil olarak haberde yer alması: STÖ'nün misyonunu oluşturan konular nedeniyle değil de farklı bir konudan dolayı yazılı basında yer alan ve dolaylı olarak bilgi aktaran haberlerdir. Kaynak genelde STÖ'nün kendisi değildir, konuyla ilişkisinden dolayı haberde yer alır. “Deprem zararlarını en aza indirebilmek toplumsal bir sorundur. Ağaçlandırmadan, binanın temeline kadar her konu önem taşımaktadır” örneğinde depremin etkilerinin açıklanmasında, ağaçlandırmaya yapılan vurgu da olduğu gibi.

3) Örgüt isminin anıldığı haberler: Yazılı basında yer alan haberde, doğrudan ya da dolaylı bilgilendirme öncelikli amaç değildir. Herhangi bir nedenden dolayı, örgütün isminin anıldığı haberler ile, toplumda örgüte karşı farkındalık oluşturarak, toplumdaki kabul alanının genişletilmesi esas amaçtır. “Çırağan Sarayı'ndaki defilenin sonunda Tegov yararına bağış toplandı” örneğinde örgüte yapılan vurgu gibi.

7. YÖNTEM

7.1. Araştırma Modeli

Tarama modeli içinde, içerik çözümlemesi yönteminin kullanılacağı araştırmada, Tema ve Akut'a ait 1997-1999 ve 2000-2002 sonrası yazılı basında yer alan haber ve ilanlar ile bu haber ve ilanlarda yer alan mesajların toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi, kolektif bilinç ve toplumsal tepki refleksi oluşturup oluşturmadığı, ne derecede oluşturduğu araştırılacaktır.

Kolektif bilinç oluşturma amaçlı iletişim faaliyetlerinin, 1997-1999 öncesinde okuyucuda hangi çağrışımlara yol açtığını ortaya çıkararak, 1999'da yaşanan Marmara Depremi'nin duygusal tetiklenmelere neden olduğu öngörüsünden yola çıkılarak, 1999-2002 yılları arasında söylemlerin okuyucuda hangi çağrışımlara yol açtığını karşılaştırma amaçlanmaktadır. Bu iki süreç içinde söylemlerinde kolektif bilinç ve toplumsal tepki refleksi oluşturmaya yönelik mesajların oranlarının ne olduğunu öğrenilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda 1997-2002 yılları arasında yazılı basında Tema ve Akut'a ait haber ve ilanların toparlanarak, mesaj yaklaşımlarının çağrışımlarına yönelik içerik analizi yapılması amaçlanmıştır.

7.2. Evren Ve Örneklem

Toplumsal yapı içinde, kolektif bilinç oluşturarak toplumsal tepki refleksini gelişimine aracılık etme misyonu içinde olan bir çok STÖ bulunmaktadır. Ancak, bireyin doğal afetler, çevre, yaşamsal haklar vb. konularda ortak bilgi düzeyi geliştirmesi bilgi toplumuna geçiş sürecinde güncellik kazanmaktadır. Türkiye'de özellikle 1999 Marmara Depremi'nden sonra toplumun bu konularla ilgili bilgi eksikliğinin giderme isteği ve gereği nedeniyle araştırmanın örneklemi bu konularla ilgili misyon üstlenmiş olan Tema ve Akut olarak belirlenmiştir. Tema ve Akut'un misyonlarını kısaca açıklamak, örneklem olarak seçilmelerinin nedenini desteklemesi anlamında yararlı olacaktır.

Tema Misyonu; Tema'nın 1997 yılında yayınlanan kitapçığına göre; ulusa, onun temsilcilerine, siyasal partiler ve hükümetlere, resmi ve özel kuruluşlara, eğitim kurum ve kuruluşlarına, basın-yayın organlarına toprak erozyonunun önemli sonuçlarını ve ülkemizin çölleşme tehlikesini anlatmak, bütün kesimlerin düşünce ve gönül birliğini,

desteğini sağlayacak doğrultuda kamuoyu oluşturarak, erozyonu önleme hareketi başlatarak sürdürmektir. Toprak erozyonu ve çölleşmeyle mücadelede, bitki örtüsünün, toprağın, doğal varlıkların korunması, bitkilendirmenin gereği konusunda kamuoyunu bilgilendirmek, katkı ve desteğini almak amacıyla iletişim faaliyetleri ile çalışmalarını yurtiçinde ve yurtdışında sürdürmektir.

Akut Misyonu; Akut tanıtım kitapçığında belirtildiği üzere, toplumu doğal afetlerle ilgili bilgilendirerek, zararlarını en aza indirmeye yöntemlerini anlatmak, doğal afetlerden değil, yaşamsal alanların, çevresel koşulların can kaybına neden olduğu ile ilgili bilgilendirme çalışmalarının sürdürülerek, katılım ve desteğin oluşmasını sağlamak. Siyasal iktidarlara, yerel yönetimlere, medyaya, özel sektöre bu konular ile ilgili bilginin aktarımını iletişim faaliyetleri ve kişisel çabalarla aktararak, katılımın, desteğin oluşmasını ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak. Doğal afetlerin sonucunda oluşan ölümlerin, kayıpların azalmasına katkı sağlamak için, kurtarma faaliyetleri ile ilgili toplumu ve siyasi yapıları bilinçlendirerek, toplumun geniş kesimlerinde kurtarma timlerinin oluşumuna yardımcı olmak, gerekli malzemeleri sağlamak için gönüllü sayısının artmasına özen göstermek.

7.3. Veriler ve Toplanması

Araştırma sürecini kapsayan 1997-2002 yılları arasında, Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Türkiye gazetelerin arşivlerinden yararlanarak Tema ve Akut'a ait haber ve ilanları taranmıştır. Bu dört gazetenin seçilmesinin temel nedeni, tirajları, dağıtım kanalları ve farklı okur profillerine sahip olmalarıdır. Bu süreç içinde, Tema'ya ait 478 adet haber ve 183 ilan, Akut'a ait 400 haber ve 15 adet ilan veri olarak elde edilmiştir. Tema ve Akut'un iletişim faaliyetleri içinde bütünselliği ve objektifliği korumak amacıyla ilanlar araştırma kapsamında tutulmuştur. Ancak araştırma süreci içinde gazetelerde yer alan köşe yazıları, araştırmanın süresi ve sonuç üzerinde önemli bir değişime neden olmayacağı öngörülerek araştırma kapsamına alınmamıştır.

Araştırma sürecinde, gazetelerin farklı baskılarının ve Türkiye çapında dağıtım ağlarının farklı olması nedeniyle (İstanbul ve Anadolu basımı) İstanbul baskıları kullanılmıştır. Gazetelerin merkez arşivleri, Gazeteciler Cemiyeti dökümantasyon merkezi ve internet sayfaları aracılığı ile haber ve ilanlar taranmıştır. Gazeteciler

Cemiyetinde yazılı materyallerin kapladığı alan ölçülmüş ancak fotokopi olanağı olmadığından veriler, internetten çıktı olarak alınarak, mesaj çağrışımları incelenmiştir.

8. BULGULAR ve YORUM

1997-2002 yılları arasında Tema ve Akut'un belirlenen gazetelerde haber ve ilanlarının yazılı basında ne oranda yer aldıkları ve mesaj yaklaşımlarının ne oranda toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma, kolektif bilinci geliştirme ve toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik olduğu araştırılmıştır.

Elde edilen bulguların karşılaştırılarak, genel bir yargıya varılmasını olanaklı kılmak amacıyla, araştırma süreci iki aşamalı olarak kabul edilmiştir. 1997-1999 yılları ve 2000-2002 yılları arasında Tema ve Akut'un misyonlarını ne oranda yaşama geçirebildiklerini öğrenebilmek için aşağıdaki soruların yanıtlarına ilişkin bulguların elde edilmesi amaçlanmaktadır.

1) 1997-1999 ve 2000-2002 yılları arasında Tema ve Akut'a ait yazılı basında yer alan haberlerin, ilanların kapladıkları yazımsal alan dağılımı, ne oranda gerçekleşmiştir? Yazımsal alan dağılımlarında, bu iki süreç içinde bir değişim gerçekleşmiş midir?

2) Tema ve Akut'a ait yazılı materyaller okuyucuda, hangi çağrışımlara yol açmıştır?

3) Tema ve Akut'a ait yazılı materyallerin mesaj yaklaşımları, okuyucuda kolektif bilinç oluşumuna ve toplumsal tepkinin gelişimine aracılık edebilmiş midir?

4) Duygusal tetiklenmeye neden olduğu öngörülen Marmara Depremi Tema ve Akut'a ait haber ve ilanlara etkisi olmuş mudur? Oldu ise; etkinin sönümlenmesi ile habere ilanların oranı, mesaj çağrışımlarına ne oranda yansımıştır?

5) Duygusal tetiklenmelere neden olduğu öngörülen Marmara Depreminin öncesinde ve sonrasında Tema ve Akut'un haberlerinin konu önceliklerinde ve örgüt farkındalığında bir değişim olmuş mudur?

Araştırma verilerinin objektif olarak yorumlanabilmesi amacıyla, haber ve ilanların yol açtığı çağrışımların kodlanmasında KOÜ'de yüksek lisansını tamamlamış üç araştırma görevlisinden jüri oluşturulmuştur. Araştırmanın belirli bir düzen içinde yürütülebilmesi amacıyla içerik analizi kodlama sayfası düzenlenmiştir ve jürinin kodlama sayfalarını kullanmaları istenmiştir. Kodlama sayfası iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde;

- 1) Ana materyalin yayınlandığı tarih
- 2) Yazılı materyalin kapladığı yazımsal alan
- 3) Yazılı materyalin türü (haber/ilan/köşe yazısı)

İkinci bölümde ise;

1) Yazılı materyalin mesajının yol açtığı çağrışımların olumlu, olumsuz ve yorumsuz olarak kodlaması

2) Yazılı basında yer alan haberlerin konu değişim öncelikleri araştırılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde yer alan yazılı materyale ait olumlu çağrışımlar, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine dolayısıyla kolektif bilincin oluşumuna ve toplumsal tepkinin refleksi dönüşümüne aracılık edeceği öngörülen mesaj yaklaşımlarından oluşan alt başlıkları içermektedir. Bu mesaj yaklaşımları, bilgilendirme/fayda sunma, toplumsal belleği güçlendirme, geleceğe projeksiyon yapma, cesaret/destek/güven ve katılım olarak belirlenmiştir. Jürinin, yazılı materyalin yol açtığı olumlu çağrışımları belirlerken bunlardan yalnızca birini kodlaması istenmiştir. Dönemsellik gösteren katılımlara neden olduğu öngörülen duygusal çağrışımlara yol açan mesaj yaklaşımları ise, diğer başlığı altında değerlendirilmiştir.

Yazılı materyalin yol açtığı olumsuz çağrışımlar ise; örgüt ve bireysel beklentilerin, toplum beklentilerinin önüne çıkarılması, örgütün faaliyetlerine ve örgüte karşı güvensizlik ve suçlama alt başlıkları altında değerlendirilmiştir. Genel olarak toplumda örgüte karşı duruşu arttıran ve kabul alanını daraltan öğelerin başında geldiği düşünüldüğünden bu üç ana başlık kriter olarak belirlenmiştir.

Yazılı materyalin olumlu ya da olumsuz bir çağrışıma neden olmadığı, yorum yapılmayan yazılı materyaller ise yorumsuz çağrışımlar başlığı altında değerlendirilmiştir.

Yazılı basında yer alan haber ve ilanların yol açtığı çağrışımların değerlendirilmesi sonucunda, Tema ve Akut'un 1999 öncesi ve 1999 sonrasında toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturarak, kolektif bilinç gelişimine aracılık ederek, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna ne oranda katkı sağladıklarının bulunması amaçlanmıştır. Diğer yandan, STÖ'lerin yaşama geçirmesi sonucunda toplumsal tepki refleksinin oluşumuna katkı sağlayacağı öngörülen iletişim sürecine ve iletişim kuramlarına uygunluğu da Akut ve Tema'nın gündem oluşturan haber ve ilanları açısından yorumlanmıştır.

8.1. Yıllara Göre Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberleri Hakkında Genel Bulgular:

STÖ'lerin, toplumda ortak bilgi ve dil oluşturma amaçlı kullanacakları iletişim kanallarında düzenlilik ve sinerjik bir yapı içinde olması koşulunda, kolektif bilincin oluşabileceği belirtilmişti.

Bu amaçla da, kendi misyonlarına uygun konularda, toplumda bilgi açığını gidermek (değişen bilgi, teknoloji, yenilikler vb.ilgili) amacıyla, gündem oluşturarak iletişimsel eylem planlarını yaşama geçirmelerinde yarar bulunmaktadır. Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde bu sürecin etkin olarak yaşama geçirilmesi, toplumun daha rasyonel, toplumsal denetim sistemini oluşturma ve daha katılımcı bir yapıya sahip olma noktasında önem kazanmaktadır.

Toplumun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı, STÖ'lere katılımı etkileyen unsurların başında gelmektedir. Ancak, STÖ'lerin kullandıkları iletişim kanalları ve kodladıkları mesajların topluma uygunluğunun da katılım için önemli unsur olduğu unutulmamalıdır. Çünkü STÖ'lerin amacı, kolektif bilinci oluşturarak, davranış değişikliği yaratabilmek ve duygusal etkilenmeler nedeniyle dönemsellik gösteren katılımların sürekliliğini sağlayabilmektir.

Akut, doğal afetlerde (sel, deprem vb.) kurtarma operasyonlarını gerçekleştirme ve bu amaç doğrultusunda da topluma, doğal afetlerde zararı en aza indirmek için korunma ve kurtarma hakkında bilgilendirme, eğitme ve ortak bir bilinç oluşturma misyonunu üstlenmiş bir STÖ'dür. Akut, özellikle 1999 Marmara Depremi ile toplumda farkındalık sağlamış ve örgütün tanınırlığı bu süreç içinde artmıştır. 1997-2002 yıllarını kapsayan araştırma sonucunda, aslında Akut'un 1996 yılında kurulan ve bu süreç içinde meydana gelen tüm doğal afetler ve kurtarma operasyonlarında gündeme geldiği görülmüştür.

1999 Marmara Depremi ile kamuoyunda örgüte ve faaliyetlerine karşı ilginliğin yükselmesi Akut'un yazılı basında ve toplumda olumlu çağrışımına neden olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan AKUT Haberleri Çağrışım Dağılımı

	Olumlu Çağrışım		Olumsuz Çağrışım		Yorumsuz		Toplam	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet	50	33.33	4	2.66	-	-	54	36.0
Hürriyet	44	29.33	3	2.00	-	-	47	31.33
Sabah	18	12.00	-	-	3	2.00	21	14.0
Türkiye	27	18.00	1	0.66	-	-	28	18.66
Toplam	139	92.66	8	5.32	3	2.00	150	100

1999 sonrasındaki süreçte ise; Akut'a ait olumsuz çağrışımlarda artış olmamakla birlikte, olumlu çağrışımların oranında gözle görülür orandaki azalma dışarıdan gelen etkilerin (deprem vb) sönümlenmesi ile ilişkilendirmek olasıdır.

Tablo 2. Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan AKUT Haberleri Çağrışım Dağılımı

	Olumlu Çağrışım		Olumsuz Çağrışım		Yorumsuz		Toplam	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet	73	29.20	2	0.80	5	2.00	80	32.00
Hürriyet	81	32.40	5	2.00	20	8.00	106	42.40
Sabah	24	9.60	-	-	6	2.40	30	12.00
Türkiye	31	12.40	1	0.40	2	0.80	34	13.60
Toplam	209	83.60	8	3.20	33	13.20	250	100

STÖ'lerin iletişim sürecinde hedef kitlesini oluşturan toplumda, dışarıdan gelen ani etkilenmelere bağlı olarak konuya karşı farkındalığın oluşumu ve böylece bilgi açığının azalma eğilimi daha fazladır. Bu bağlamda Akut'un etkilenmeye bağlı olarak toplumda oluşan bilgilendirme sürecini, besleyerek toplumun konuya ait bilgi ve ilgilenim düzeyini arttırarak, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık edebilme olanağını doğru kullanmadığı sonucuna varmak olasıdır. Akut, araştırmanın ilk aşamasını oluşturan 1999 öncesinde, bilgilendirme ve yarar sunma çağrışımlarına yol açan haber ve ilanlarla yazılı basında gündem oluşturmadığı için, kolektif bilinç düzeyinde

gelişmeyi sağlayamadığı ve yalnızca duygusal tetiklenmelerin etkisiyle yazılı basında yer aldığı ve toplumsal tepkiyi geliştirebilme yönünde, davranışsal değişime aracılık edemediği görülmüştür. Bu öngörülerin araştırma ile desteklenebilmesi için, Akut'un 1997-2002 yılları arasında, yazılı basında yer alan, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi ve toplumsal tepki oluşumuna yönelik haber ve ilanların hangi çağrışımlara yol açan mesaj yaklaşımları ile oluşturulduğu ve yazımsal alan dağılımı araştırılmıştır.

8.1.1. Yıllara Göre Basında Yer Alan Akut'a Ait Yazımsal Alan Dağılımı

Akut'un 1997-2002 yılları arasında gazetelerde kapladığı yazımsal alan ile ilgili araştırma sonucunda, 1997-1999 yılları arasında toplam 69.023 cm² olarak gerçekleşen yazımsal alan, 2000-2002 yılları arasında 47.778 cm² olarak belirlenmiştir. Aradaki zaman dilimlerinde ise, doğal afetlerin yaşanması ile toplumsal merak modelinde vurgulandığı gibi, yazılı basında gündemde yer alarak toplumda konuya ve örgüte karşı farkındalık yaratılmıştır. Doğal afetlerin etkisi sönümlendiğinde ise, gündemde olma sürecinde devamlılık sağlanmadığı için toplumda yaratılan farkındalığın bilgi ile beslenmemesi sonucunda ilginlik de sönümlenmiştir. Yani toplumda bilişsel boyutta değişim oluşturulamamıştır.

Tablo 3. Gazetelere Göre 1997 Yılı AKUT Yazımsal Alan Dağılımı

	Haber (cm2) %		Köşe Yazısı (cm2) %		İlan (cm2) %		Toplam (cm2) %	
Cumhuriyet	331	73.39	-	-	-	-	331	42.65
Hürriyet	120	26.60	325	100	-	-	445	57.34
Sabah	-	-	-	-	-	-	-	-
Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	451	100	325	100	-	-	776	100

Örneğin, 1997 yılında Akut yazımsal alan toplamı 776 cm² olarak gerçekleşirken, 1998 yılında 5538 cm² olarak gerçekleşmiştir. (Tablo 3 ve 4) Bu yükselmenin en önemli nedeni Adana'da yaşanan şiddetli deprem olarak yorumlanabilir.

Tablo 4. Gazetelere Göre 1998 Yılı AKUT Yazımsal Alan Dağılımı

	Haber (cm2) %		Köşe Yazısı (cm2) %		İlan (cm2) %		Toplam (cm2) %	
Cumhuriyet	948	20.89	775	77.50	-	-	1723	31.11
Hürriyet	2614	57.60	225	22.50	-	-	2839	51.26
Sabah	976	21.50	-	-	-	-	976	17.62
Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	4538	100	1000	100	-	-	5538	100

1999 yılında 62.709 cm² olarak gerçekleşen toplam yazımsal alan, toplumda korkunun ve etkinin tamamen bitmemiş ancak sönümlenmiş olduğu 2000 yılında 24.564 cm²'ye düşüş göstererek benzer bir tablo oluşturmaktadır.

Tablo 5. Gazetelere Göre 1999 Yılı AKUT Yazımsal Alan Dağılımı

	Haber (cm2) %		Köşe Yazısı (cm2) %		İlan (cm2) %		Toplam (cm2) %	
Cumhuriyet	16.609	35.89	5787	36.18	150	33.33	22.546	35.95
Hürriyet	15689	33.91	3823	23.90	150	33.33	19.662	31.35
Sabah	8782	18.98	5330	33.32	150	33.33	14.262	22.74
Türkiye	5185	11.20	1054	6.58	-	-	6239	9.94
Toplam	46.265	100	15.994	100	450	100	62.709	100

Bu süreç içinde, Yunanistan depremi, Karadeniz'de sel felaketinin de kamuoyunun gündeminde olduğu da anımsanmalıdır. Bu veriler doğrultusunda, Akut'un toplumda deprem, depremten korunma, doğal afetler ile ilgili olarak ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirme amaçlı gündemde yer alma sürecinde, yazılı basını etkin olarak kullanmadığını söylemek olasıdır. Deprem ve benzeri doğal afetlerle yazılı basında gündemde olan Akut'un, duygusal tetiklenmelerin sönümlenmesiyle birlikte, yazılı basında yer alma oranında da düşme görülmektedir.

1997- 1999 yılları arasında, Cumhuriyet toplam 24.600cm² ile Akut'a en fazla destek veren birinci gazete durumundadır. Hürriyet Gazetesi 22.946 cm² ile ikinci, Sabah 15.238 cm² ile üçüncü ve Türkiye 6239 cm² ile dördüncü gazete olarak belirlenmiştir.

Bu süreç içinde, Türkiye Gazetesi 1997-98 yıllarında Akut ile ilgili herhangi bir habere yer vermez iken, 1999 yılında 6239 cm² 'lik yazımsal alan ile, önemli bir aşama kaydettiği söylenebilir. Bunda en önemli etkenin, Akut'un kamuoyu gündemine hızlı bir biçimde yerleşmesi ve Türkiye Gazetesi'nin de gündem dışında kalmama eğilimi olduğu sonucuna varılabilir.

Araştırmanın ikinci sürecini oluşturan dönemde tabloda da görüldüğü üzere, Akut'a ait yazımsal alanın 1999 yılına oranla yarı yarıya düştüğü gözlenmektedir.

Tablo 6. Gazetelere Göre 2000 Yılı AKUT Yazımsal Alan Dağılımı

	Haber (cm ²)		Köşe Yazısı (cm ²)		İlan (cm ²)		Toplam (cm ²)	
		%		%		%		%
Cumhuriyet	7881	37.50	2020	56.91	-	-	9901	40.30
Hürriyet	7821	37.21	495	13.94	-	-	8316	33.85
Sabah	2632	12.52	709	19.97	-	-	3341	13.60
Türkiye	2681	12.75	325	9.15	-	-	3006	12.23
Toplam	21.015	100	3549	100	-	-	24.564	100

Bunun en önemli nedenini Marmara Depremi'nin etkisinin azalmasıyla birlikte; yazılı basında yer alma amaçlı faaliyetlerinde yetersiz kalmasına bağlamak olasıdır. 2000 yılı, Marmara Depreminin izlerinin devam ettiği bir süreç olmasına rağmen, kamuoyunun farkındalığının ve konuya karşı ilginliğin giderek azalması, 2001 yılında daha da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7. Gazetelere Göre 2001 Yılı AKUT Yazımsal Alan Dağılımı

	Haber (cm ²)		Köşe Yazısı (cm ²)		İlan (cm ²)		Toplam (cm ²)	
		%		%		%		%
Cumhuriyet	3743	33.98	485	23.99	-	-	4228	37.43
Hürriyet	5199	47.19	650	32.16	-	-	5849	44.86
Sabah	1769	16.05	886	43.83	-	-	2655	20.36
Türkiye	304	2.75	-	-	-	-	304	2.33
Toplam	11.015	100	2021	100	-	-	13.036	100

Akut'un 1999 Marmara Depremi ile toplum ve yazılı basın gündeminde kazandığı ivmeyi, toplumsal ve siyasi aktörlerin gündemine taşıyamaması ve misyonunu oluşturan

konularda değişimi oluşturamaması şeklinde yorumlamak olasıdır. Akut'un faaliyetlerine ve toplumda farkındalık ve ilginlik yaratma çabasında oldukları konulara karşı ilginin azalması ve yazılı basında kapladığı yazımsal alan oranındaki düşüş 2002 yılında da sürmüştür.

Tablo 8. Gazetelere Göre 2002 Yılı AKUT Yazımsal Alan Dağılımı

	Haber (cm2) %		Köşe Yazısı (cm2) %		İlan (cm2) %		Toplam (cm2) %	
Cumhuriyet	2600	32.32	1585	74.23	-	-	4185	41.11
Hürriyet	3045	37.85	225	10.53	-	-	3270	32.12
Sabah	1841	22.88	325	15.22	-	-	2166	21.28
Türkiye	557	6.92	-	-	-	-	557	5.47
Toplam	8.043	100	2135	100	-	-	10.178	100

Bu aşamada vurgulanması gereken nokta yazılı basında haber ve ilanların oranı ile düşüş gösteren Akut'un, gazetelerin köşe yazarları tarafından gündemde tutulma çabasıdır. Bu da; köşe yazarlarının konuya ve örgüte karşı ilginliğin arttırılması, toplumsal belleğin güçlendirilerek ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine aracılık etme isteği ve misyonu olarak yorumlanabilir.

Bir diğer önemli nokta ise; Akut'un toplumda oluşturmayı hedeflediği ortak bilgi ve dil düzeyini pekiştirmeye ve toplumsal belleği güçlendirmeye yönelik ilanları yeterince yaşama geçirmemiş olmamasıdır. Dışarıdan gelen ani etkinin neden olduğu, toplumsal tetiklenmenin azalması ile yazılı basında kapladığı yazımsal alanda gerçekleşen ani düşmeler ve yükselmeleri, ilanlar ile dengelemek olası olabilirdi şeklinde yapılacak bir yorum bu bağlamda yanlış olmayacaktır.

2000-2002 yılları arasında, Akut'un yazılı basında kapladığı yazımsal alan dağılımı, Cumhuriyet 18.314 cm², Hürriyet 17.435cm², 8162 cm² ile Sabah ve Türkiye Gazetesi 3867 cm² olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte ilk üç sırada yer alan gazetelerde Akut'a ait yazımsal alana ait düşüş gözlemlenirken, Türkiye Gazetesinin, 2000 yılından itibaren Akut ile ilgili bir ilginlik kazandığını (97 ve 98 yıllarına oranla) belirtmek olasıdır. Bu durum, cemaat yapılanması içinde olan bir gazetenin, toplumsal yapının temelini oluşturan konulara duyarsız kalmadığı, toplumsal bütünlüğün sağlanması noktasında önemli bir katkı olarak yorumlanabilir.

8.1.2. 1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberlerinin Yol Açtığı Olumlu Çağrışımların Gazetelere Göre Dağılım Bulgularının Değerlendirilmesi

Tablo 9. Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası Akut Haberleri Olumlu Çağrışım Dağılımı

	Bilgilendirme Fayda Sunma		Toplumsal. Belleği Güçlendiren		Geleceğe Projeksiyon		Cesaret Destek		Katılım		Diğer		Toplam Olumlu Çağrışımlar	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet N=54	15	10.79	5	3.59	2	1.43	19	13.66	5	3.59	4	2.87	50	35.97
Hürriyet N=47	10	7.19	1	0.71	2	1.43	22	15.82	5	3.59	4	2.87	44	31.65
Sabah N=21	2	1.43	2	1.43	1	0.41	10	7.19	2	1.43	1	0.71	18	12.94
Türkiye N=28	3	2.15	0	-	2	1.43	13	9.35	5	3.59	4	2.87	27	19.42
Toplam N=150	30	21.56	8	5.73	7	4.70	64	40.02	17	12.23	13	9.32	139	99.98

Tablo 9’de görüldüğü üzere, 1997- 1999 yılları arasında olumlu çağrışım içeren Akut haberlerinin %35.97’si Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır. Akut’u desteklemek, olumlamak ve toplumsal kabulu artırma amacıyla olan Cumhuriyet gazetesindeki olumlu çağrışım dağılımları ise şu şekilde gerçekleşmiştir; %10.79 bilgilendiren, fayda sunan çağrışımı yapan haberlere ayrılmıştır. Bu oran aynı zamanda tüm gazeteler içinde ilk sırada yer almaktadır (Tablo-9). Cumhuriyet gazetesinin, değişime açık, toplumda ya da kendi okur kitlesi içinde ortak bilgi ve dil geliştirme çabası ve çağdaş dünya yapılanması içinde olduğu düşünüldüğünde bu oranın bile yeterli olmadığı düşünülebilir. Cesaret, destek çağrışımı yapan haberlerin oranı %13.66, toplumsal belleği güçlendiren ve katılım çağrışımı yapan haberlerin oranı %3.59 ve geleceğe projeksiyon çağrışımı yapan haberlerin oranı %1.43 olarak gerçekleşmiştir. Cumhuriyet gazetesinin, bu süreç içinde diğer gazetelere oranla yüksek olan bu dağılım içinde, kolektif bilincin oluşması amacıyla ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna katkı sağlayacak nitelikteki haberlere yeterli oranda yer vermemesinin nedenini, Akut’un iletişim sürecinde kodladığı haberlerinde bilinç düzeyi oluşturma konusunda yetkinliğe sahip olmadığı şeklinde yorumlamak olasıdır.

1997-1999 yılları arasında Akut’a ait olumlu çağrışım içeren haberlere en fazla yer veren ikinci gazete %31.65 ile Hürriyet olmuştur. Bu oran içinde en fazla yer %15.87 ile cesaret ve destek çağrışımı yapan haberlere verilmiştir. Bilgilendiren, fayda

sunan çağrışımı yapan haberlerin oranı %7.19, katılım çağrışımı yapan haber oranı Cumhuriyet Gazetesi ile çakışarak %3.59 olurken, geleceğe projeksiyon çağrışımı yapan haberler %1.43 ve toplumsal belleği güçlendirme çağrışımı yapan haber oranı, %0.71 olarak gerçekleşmiştir. Hürriyet Gazetesinin değişime ve yeniliğe yumuşak geçişler yapan, değişime ve çağın yeniliklerine açık, okur kitlesini çağdaş dünyanın bilgisi ile bilgilendirme çabası içinde olan bir gazete olduğu düşünüldüğünde, özellikle toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna yönelik çabasının yetersizliği vurgulanabilir.

1997-1999 yılları arasında toplam yazımsal alan dağılımında dördüncü sırada yer alan Türkiye gazetesi Akut'a ait olumlu haber çağrışımalarında, %19.42 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Değişime ve yeniliklere daha kapalı olması, çağdaş dünyanın her yeniliğini topluma adapte edilmesinden hoşnut olmayan, cemaat yapılanması içinde daha tutucu yapısı ile konumlandırılabilen Türkiye Gazetesi, sosyal sorumluluk bilinci ile, toplumun içinde yer alan cemaatinin bilinçlenmesine ve daha kısa sürede örgütlenebilmesine katkı sunma çabası önemli bir noktadır. Bir diğer açıdan ise, toplumsal yapının ekonomik ve kültürel özellikler doğrultusunda oluşan farklılıklar toplumda farklı bilgi ve ilgilenim düzeylerini de etkilemektedir. Toplumun farklı gruplarının, eş zamanlı bilgilendirilmesi, toplumda anomini azaltmasına ve iletişimsel eylem kuramında da öngörüldüğü gibi toplumsal tepkinin gelişimine katkı sağlaması şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda, cesaret ve destek çağrışımı yapan haber oranı, %9.35 katılım %3.59 (cumhuriyet, hürriyet gazeteleri ile çakışmakta), bilgilendiren, fayda sunan çağrışımı yapan haber %2.15 geleceğe projeksiyon %1.43 olarak gerçekleşmiştir.

Bu oranlar içinde en üzerinde durulması gereken, katılım çağrışımı yapan haber oranının, değişime ve yeniliğe açık iki gazete ile örtüşüyor olmasıdır. Toplumsal tepki geliştirebilen grupların, katılıma önem vermeleri, örgütlenebilme eğilimlerinin aralarında oluşan ortak bilgi ve dil düzeyinden kaynaklanan kolektif bilinç nedeniyle oluşabildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu bilinç, toplumsal denetim sistemine işaret etmekte ve toplumsal tepki refleksinin oluşumuna neden olabilmektedir.

%12.94 oranında olumlu çağrışım içeren Akut haberlerine yer veren dördüncü gazete Sabah olmuştur. Bu oran içinde, cesaret ve destek çağrışımı yapan haberlerin oranı % 7.19 bilgilendiren, fayda sunan, toplumsal belleği güçlendiren ve katılım

çağrışımı yapan haberlerin oranı %1.43 olurken, geleceğe projeksiyon çağrışımı yapan haberlerin oranı % 0.41 olarak gerçekleşmiştir. Bu aşamada vurgulanması gereken nokta, yazımsal alan dağılımında üçüncü gazete konumunda olan Sabah Gazetesi, köşe yazarlarının Akut'a yer verme oranlarının, haber yazımsal alanına göre çok daha fazla olduğudur. Değişim ve yeniliklere açık bir gazete yapılanması içinde olan Sabah'ın, daha magazin ve popüler kültürün yansımasından doğan haberlere öncelik tanıdığı söylenebilir. Köşe yazarlarının gazetenin bu yapısından daha önde ve farklı olarak kamuoyunda bilinçlenmeye ve bilgilendirmeye öncelik tanımları bu platformda gazete ile aynı noktada olmadığı görüşüne neden olmaktadır.

Bu veriler doğrultusunda, Akut'un 1999 öncesi, yazılı basında yer alan haberlerinin, yol açtığı çağrışımlar toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi ve kolektif bilinç oluşturmaya etki edecek yeterlilikte olmadığı sonucuna varmak olasıdır.

8.1.3. 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberlerinin Yol Açtığı Olumlu Çağrışımların Gazetelere Göre Dağılım Bulgularının Değerlendirilmesi

Tablo 10. Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası Akut Haberleri Olumlu Çağrışım Dağılımı

	Bilgilendirme Fayda Sunma		Toplumsal. Belleği Güçlendiren		Geleceğe Projeksiyon		Cesaret Destek		Katılım		Diğer		Toplam Olumlu Çağrışımlar	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet N=80	22	10.42	13	6.16	6	2.84	16	7.58	6	2.84	12	5.68	75	35.54
Hürriyet N=106	20	9.47	8	3.79	8	3.79	24	11.37	10	4.73	11	5.21	81	38.38
Sabah N=30	3	1.42	6	2.84	2	0.94	5	2.36	1	0.47	7	3.31	24	11.37
Türkiye N=34	13	6.16	0	-	2	0.94	8	3.79	7	3.31	1	0.47	31	14.69
Toplam N=250	58	27.48	27	12.79	18	8.53	53	25.11	24	11.37	31	14.69	211	99.97

Tablo 10'da da görüldüğü gibi 2000-2002 yılları arasında %38.38 oranıyla Hürriyet en fazla Akut olumlu çağrışım haberlerine yer veren gazete olmuştur. Bu oran içinde, cesaret, destek çağrışımı yapan haberlerin oranı %11.37 ile ilk sırada yer alırken, bilgilendiren/fayda sunan çağrışımı yapan haberler %9.47, katılım %4.73 toplumsal belleği güçlendirme ve geleceğe projeksiyon %3.79 olarak gerçekleşmiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin 1997-1999 yıllarına oranla %7 civarında bir artışla Akut'a daha fazla destek verdiği gözlemlenmektedir. Bilgilendiren/fayda sunan, toplumsal belleği güçlendiren, geleceğe projeksiyon yapan ve katılım çağrısını yapan haberlerin oranında ortalama %2'lik bir artış olmuştur. Bu artış, Hürriyet Gazetesi'nin özellikle 2000'li yılların başında ivme kazanan bilgi toplumuna geçiş sürecinde toplumda kolektif bilincin gelişimi adına ortak bilgi ve dil düzeyine katkı sağlayarak, toplumsal tepki refleksinin oluşumunu hızlandırma çabası içinde olumlu bir tutum olduğu çıkarımına varılabilir.

2000-2002 yılları arasında %0.43 oranında bir düşüşle (97-99 yıllarına oranla), %35.54 ile Akut olumlu çağrışım haberlerine yer veren ikinci gazete Cumhuriyet olmuştur. Bu oran içinde, %10.42 bilgilendiren/fayda sunan çağrışıma yol açan haberler arasında ilk sırada yer almaktadır. Diğer yandan, toplumsal belleği güçlendirme çağrışımına yol açan haberlerin oranı da %6.16 ile diğer gazeteler içinde en yüksek değerdedir. Bu süreç içerisinde, cesaret, destek %7.58, geleceğe projeksiyon ve katılım çağrışımına yol açan haberlerin oranı %2.84 olarak gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin daha önce belirtilen yapısal özelliklerine uygun olarak, bilgilendiren/fayda sunan ve toplumsal belleği güçlendirme çağrışımına yol açan haberlere ağırlık vermesi gazetenin sosyal sorumluluk bilincinden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, cesaret, destek ve katılım çağrışımına yol açan haberlerin oranında ortalama %2 oranındaki düşüş, bu süreç içinde Akut'un örgüt düzeyindeki iletişim kanallarını yaşama geçirmede yeterlilik göstermediği ve iletişim kanalları arasında sinerjinin oluşumuna da önem vermediği sonucuna varılabilir.

Türkiye Gazetesi, 2000-2002 yılları arasında Akut'a ait olumlu çağrışım haberlerine %14.69 oranında yer vermiştir. Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirmenin önemi doğrultusunda, bilgilendirme/fayda sunma çağrışımlarına yol açan haberlerde %4.01 ile sıçramalı bir artışla (97-99 yıllarına oranla) % 6.16 oranında yer verdiği görülmektedir. Kendi okur kitlesi içinde ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine aracılık etmesi, daha önce de vurgulandığı üzere, gazetenin yapısal özellikleri doğrultusunda ilginç ancak toplumun farklı bilgi gereksinimi içinde olan, farklı kültürel dokuya sahip bireylerin bilgilendirilerek, entropinin önlenmesi anlamında da önemli bir sonuçtur.

Cesaret, destek çağrısını %3.79 katılım %3.31 geleceğe projeksiyon %0.94 olarak belirlenmiştir. Bu dağılım içerisinde bilgilendiren/fayda sunan çağrışimler dışında, tüm olumlu çağrışimlarda bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bu iniş çıkışların yaşanması, gazeteler arasında istikrarlı bir farkın bulunmaması, Akut'un iletişim kanallarını kullanma ve mesajlarını kodlamada plansız bir eylem için olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Akut'a ait olumlu çağrışım içeren haberlerin %11.37'si Sabah gazetesinde yer almıştır. Bu oran içinde, cesaret, destek çağrışımına yol açan haberlerin oranı % 2.36, toplumsal belleği güçlendirme %2.84, bilgilendiren/fayda sunan % 1.42 ve katılım çağrışımına yol açan haberlerin oranı % 0.47 olarak gerçekleşmiştir. Araştırma kapsamı içinde 2000-2002 yılları arasında da Sabah gazetesi köşe yazarlarının, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirerek, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık etme noktasında, gazetenin yine önünde olduğu saptanmıştır. Gazete köşe yazarlarının sosyal sorumluluk bilincinin, gazetenin genel yapısına oranla daha gelişmiş olabileceği gibi, Akut'un yürüttüğü lobi faaliyetlerinin başarısı olarak yorumlanabileceği gibi, toplumsal aktörler ya da kanaat önderleri olma özellikleri nedeniyle köşe yazarlarının manipulasyon gücü de göz ardı edilmemelidir.

8.1.4. 1997- 2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut İlanları Çağrışım Bulgularının Yorumlanması

Tablo 11. Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası AKUT İlanları Çağrışım Dağılımları

	Bigi/Fayda Sunan		Top.Belleği Güçlendir.		Geleceğe Proj.Yap		Cesaret/ Destek		Katılım		Yorumsuz		Toplam	
	%		%		%		%		%		%		%	
Cumhuriyet	-	-	-	-	-	-	-	-	5	33.33	-	-	5	33.33
Hürriyet	-	-	-	-	-	-	-	-	5	33.33	-	-	5	33.33
Sabah	-	-	-	-	-	-	-	-	5	33.33	-	-	5	33.33
Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	-	-	-	-	-	-	-	-	15	99.99	-	-	15	99.99

STÖ'lerin iletişim sürecinin toplumda bilişsel değişimi oluşturarak, davranış değişimine etki edebilmesi, tek mesajın bir çok kanal ile topluma ulaştırılmasına bağlı bir süreçtir. Bu süreç içinde örgüt iletişim kanalları ile, toplumda kabul oranının

arttırılmasına, diğer iletişim kanalları ile de bilişsel boyutta değişimin, davranışa yansiyarak, toplumsal tepkinin gelişmesine katkı sağlayabilecektir. Bu bağlamda Akut tarafından, toplumda bilgilenmeye, konuya ve örgüte karşı farkındalığın artmasına yardımcı olabilecek örgüt iletişim kanalları içinde düşünülen ilanların yayınlanma oranları da araştırılmıştır. Ancak, Akut tarafından kullanılan iletişim kanallarından olan gazetelerde yalnızca 1999 yılında, katılımı sağlama amacıyla verilen 15 adet ilan olduğu, bu ilanların Marmara Depremini izleyen hafta Cumhuriyet, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde yer aldığı görülmüştür. Bu ilanların tümü katılım çağrışımına yol açmış ve toplam yazımsal alanı 450cm² olarak belirlenmiştir.

Dış etkiler ile aniden oluşan korku, endişe hali toplumda, bilgi açığının azalmasına ve kısa dönemli tutum değişikliğine yol açabilmektedir. Ancak, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda toplumsal belleğin zayıflığı nedeniyle kolektif belleğin de oluşamadığı görülmektedir. Bu nedenle, etkinin sönümlenmesiyle birlikte elde edilen tutumların da sönümlenmesi, toplumsal tepkinin yerleşerek refleks noktasına dönüşmemesi toplumsal merak modeli ile de ilişkili bir sonuçtur. Bu nedenle toplumsal belleği güçlendireceği, örgüte ait kabul alanını ve olumlamayı arttıracakı öngörülen ilanların yaşama geçirilmesinde yarar bulunmaktadır. STÖ'nün yaşama geçirdiği kampanyanın veya projenin toplumda farkındalık yaratabilmesi, haftada en az üç kez mesaja maruz kalması ile olasıdır (Kotler,1982). Bu bağlamda, ilanların tutum değişikliği oluşturabilmesi için tekrarlanma ile, anıda kalmasını sağlayacak şekilde pekiştirilmesinin öneminin de altını çizmekte yarar bulunmaktadır. Sonuç olarak, Akut'un gerek 1999 öncesi ve gerekse 1999 sonrasında iletişim kanallarında (yazılı basın ölçeğinde) sinerjiyi gerçekleştiremedikleri ve toplumsal tepki refleksinin oluşumuna zemin hazırlayacak olan ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna olumlu katkı sağlayamadıkları sonucuna varılabilir.

8.1.5. 1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberlerinin Konu Dağılımı Bulgularının Yorumlanması

Tablo 12. 1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan AKUT Haberleri Konu Dağılımı

	Deprem, çevre vb. birincil konu		Deprem, çevre vb. ikincil konu		Örgüt isminin anıldığı çeşitli konular		Toplam	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet	29	19.33	15	10.0	10	6.66	54	36.0
Hürriyet	24	16.0	14	9.33	9	6	47	31.33
Sabah	9	6.0	9	6.0	3	2	21	14.0
Türkiye	19	12.66	8	5.33	1	0.66	28	18.66
Toplam	81	53.99	46	30.66	23	15.32	150	100

1997-1999 yılları arasında Akut'un gazetelerde deprem, çevre vb. konuların birincil haber olma oranı % 53.99 olarak gerçekleşmiştir. Bu konuların %30.66 oranında haberlerin içinde ikinci sırada yer aldığı ve örgüt isminin geçtiği çeşitli haberlerin oranının da %15.32 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Marmara Depremiyle doğal afetler (deprem, sel vb.), korunma ve kurtarma faaliyetleri, çevre şartları gibi konuların güncelleşmesiyle birlikte bu konulara karşı toplumun bilgi açığı ve gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Akut haberlerinin toplumda var olan bilgi eksikliğinin azaltma amacıyla bilgilendirmeye yönelik olarak ağırlık kazandığı görülmektedir. Aynı süreç içinde, örgüte karşı farkındalığın da oluşması, toplumsal bilinç açısından önemli bir gelişme olarak kabul edilebilir. Toplumu bilgilendirme amaçlı haberler, bilişsel değişimi sağlayarak, rasyonel bir toplum yaratma, toplumsal denetim sisteminin oluşumuna aracılık etme anlamında tüm STÖ'ler ve dolayısıyla Akut için bir gereklilik olarak düşünülebilir.

Tablo 13. 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan AKUT Haberleri Konu Dağılımı

	Deprem, çevre vb. birincil konu		Deprem, çevre vb. ikincil konu		Örgüt isminin anıldığı çeşitli konular		Toplam	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet	28	11.20	17	6.8	35	14.0	80	32.0
Hürriyet	30	12.00	32	12.8	44	17.6	106	42.4
Sabah	5	2.00	11	4.4	14	5.6	30	12.0
Türkiye	8	3.20	20	8.0	6	2.4	34	13.6
Toplam	71	28.40	80	32.00	99	39.6	250	100

1999 sonrasına bakıldığında, bilinçlendirmenin amaç olarak benimsendiği düşünülen konuların, haber içinde önceliklerini kaybettiği görülmektedir. Haberler içinde birincil sırada olan deprem, çevre vb. konuların oranı %26 civarında azalarak %28.40 olurken, ikincil sırada haber içinde yer alan bu konuların %2'ye yakın bir oranda artarak %32 olduğu görülmektedir. Oysa örgüt isminin anıldığı çeşitli konuların yer aldığı haberlerin oranın gözle görülür önemli bir artışla, %39.6 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamsal verilerin işaret ettiği iki nokta vardır. Bunlardan biri, depremin yarattığı korkunun sönümlenmesiyle, konunun gündemden düşmeye başlaması ve ikinci nokta örgüt farkındalığının, tanınırlılığının artış göstermesidir. Ancak bu aşamada üzerinde durulması gereken örgüt farkındalığının artmış olmasına rağmen katılım çağrışımına neden olan haber sayısının artmamış ve hatta azalmış olmasıdır. Bu ise, daha önce de söz edildiği gibi, toplumda bilişsel anlamda tutum değişikliği yaratılmadığında, duygusal etkilenimlerden dolayı elde edilen tutum değişimlerinin kısa süreli olmasından kaynaklanmaktadır. Bilişsel değişimlerin oluşmasının en önemli göstergesi ise, kolektif bilince sahip, toplumsal denetim sistemini oluşturmuş toplumlardır. Bu iki unsur kendi doğal akışı içinde toplumsal tepki refleksinin gelişimini etkileyecektir. Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde, bu sürecin oluşması daha uzun olabilmektedir. Bu nedenle de STÖ'lerin, misyonlarına uygun konularla ilgili toplumu bilgilendirme sürecinde, gündemde yer alarak, toplumsal belleği canlandırmaları ve bunun yanı sıra iletişimin gecikmeli etkisini göz önünde bulundurarak, çeşitli anımsatıcı iletişim kanallarını kullanmalarında yarar bulunduğu söylenebilir.

İletişim kanallarını kullanarak, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık etme sürecinde mesaj yaklaşımı kadar, kaynak durumunda olan STÖ'nün toplum nezdinde oluşan değer ve statüsü de önemlidir. Cutlip ve Center'in 1981'de belirttiği üzere özellikle, geçiş sürecindeki ülkelerde, manipülatif mesaj yaklaşımı ne kadar etkili ise, kaynağın statüsü de o kadar önemlidir. Bu doğrultuda Akut'un çeşitli haberler içinde örgüt olarak anılması, toplum nezdindeki algılanmasını olumlu etkileyerek, kabul alanının oluşmasına etki edecektir. Bu etki ise, kodlanan mesaja ve dolayısıyla konuya karşı ilginliğin artmasına neden olabilecektir. Böylece, Akut tarafından kodlanan mesajların önceliği, toplumda bilişsel boyutta değişimi oluşturmak yönünde olur ise, süreç içinde toplumsal tepkinin gelişimi, herhangi bir dış etkiye bağlı kalmaksızın oluşturulabilir.

Akut, 1997- 2002 yılları arasında yazılı basında gündem oluşturabilecek faaliyetler ile kamu gündemine de yerleşmiştir. Ancak, STÖ'lerin siyasi aktörlere baskı yaparak, toplumsal beklentiler ve gereksinimlere uygun değişimleri yaşama geçirmeleri de misyonları arasında yer almaktadır. Bu misyon STÖ'leri aynı zamanda kitle örgütü noktasına getirerek, baskı grubu karakteri taşımasına katkı sağlamaktadır. Ancak Akut, doğal afetlere ilişkin toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık edememiştir. Bunun birinci nedeni, kolektif bilincin alt yapısını oluşturan ortak bilgi ve dil düzeyini sağlayamamış olmasıdır. İkinci neden ise, toplum katılım sağladığında beklenti ve gereksinimlerinin yaşama geçirildiğine, değişimin oluştuğuna tanıklık etmek ister. Bu tanıklık katılımın sürekliliği için önemli bir motivasyon unsurudur. Toplumun beklediği değişimin oluşması ise STÖ'lerin siyasi ve toplumsal aktörler ile yürüttüğü lobi faaliyetlerinin etkisine bağlı olarak farklılık göstererek, siyasi gündemde yer almayı veya alamamayı belirler. Eğer, siyasi aktörleri etkileyerek siyasi gündem içinde yer alamamış ve değişimin aracısı olamamış ise, toplum nezdinde kitle STÖ olabilme olasılığı da düşer. Bu bağlamda Akut'un, medya ve kamu gündeminde yer alabildiğini ancak, misyonuna uygun konularla ilişkin gerekli değişimlerin aracısı olamadığını belirtmek gerekmektedir. Bu durumun da katılımı olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmak olasıdır.

8.1.6. 1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Akut Haberlerinin Yol Açtığı Olumsuz Çağrışım Dağılım Bulguları

1997-1999 yılları arasında Akut'a ait haberlerin olumsuz çağrışım oranının % 5,32 oranında olduğu görülmektedir (Tablo 1). Bu oran içinde Cumhuriyet Akut'a dair en fazla olumsuz çağrışımaya yer veren gazete olmuştur. Hürriyet Gazetesi % 2.00'lik oranla ikinci gazete, Türkiye Gazetesi ise % 0.66 ile üçüncü gazete olarak görülmektedir. Sabah Gazetesi'nin ise Akut ile ilgili hiçbir olumsuz çağrışım yapan habere yer vermediği görülmüştür. 1999 yılına kadar olan süreçte Akut'un çeşitli deprem ve diğer doğal afetlerde gönüllü kurtarma timi olarak görev yaptığı düşünüldüğünde bu oranın önemli olmadığı düşünülebilir. Ancak bu aşamada, toplumda duygusal tetiklemeden doğan objektif bakış açısının en az düzeyde olduğunu anımsatmakta yarar bulunmaktadır.

2000-2002 yılları arasında olumsuz çağrışımaya neden olan haberlerinde % 2.12'lik oranda düşme görülmekle birlikte, yorumsuz haberlerin oranında % 11.2'lik artış dikkat çekici bir özellik taşımaktadır. Bu artışı, yazılı basının Akut'u fazla incitmeden uyarma amaçlı haberlere ağırlık vermesi olarak değerlendirilebilir. Bu haberlerin içeriğinin ise örgütten daha çok örgüt yönetimindeki kişiler ile ilgili olduğunu ve kimi olayların kişiselleştirilmesinden kaynaklandığını vurgulamakta yarar bulunmaktadır.

8.2. Yıllara Göre Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberleri Hakkında Genel Bulgular

STÖ'lerin, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturmaları iletişim faaliyetlerinin düzenli kullanımına bağlıdır. İletişim faaliyetleri ile toplumu bilgilendirme, kolektif bilinç oluşturma sonucunda, toplumsal tepki refleksi gelişme gösterecektir. Bu görüşten yola çıkılarak, araştırmaya örneklem teşkil eden Tema'nın iletişim faaliyetleri ile belirlenen süreçlerde toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma ve STÖ'lere katılımı olumsuz yönde etkilediği varsayılan karşı duruşu en aza indirmek amacıyla mesajlarında neleri ön plana çıkardıkları araştırılmıştır.

Tezde de vurgulandığı üzere, toplumsal tepki refleksinin oluşabilmesi için bireyden başlayarak tüm toplumda çevre, doğal afetler, zararları en aza indirmeye gibi konularda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşturulması katılım için ilk aşama olarak kabul edilmektedir. Bilgilendirme sürecini destekleyerek, kolektif bilincin oluşmasına katkı

sağlayacak ve böylece toplumda var olduğu öngörülen karşı duruşun çözümlenmesine etki edeceği öngörülen mesaj yaklaşımları; toplumsal belleğin güçlendirilmesi ve geleceğe projeksiyon yapan manipulatif yaklaşımlardır. Bu iki mesaj yaklaşımı ile, toplumun geçmiş olaylardan ders çıkarması, olumsuz sonuçlarla ilgili farkındalığın oluşturulması ve davranış değişikliğinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu süreç aynı zamanda toplumda bilişsel değişimin oluştuğuna, kolektif bilincin geliştiğine, dolayısıyla davranışsal değişim ile toplumsal tepki refleksinin oluşumuna da işaret etmektedir.

Tema'nın 1997-1999 yılları arasında, yazılı basında yer alan haberleri ile toplum nezdinde % 99.04 oranında olumlu çağrışımlara neden olduğu görülmektedir. Olumsuz çağrışımlara neden olan haberlerin yazılı basında yer almadığı ve yorumsuz çağrışımlara yol açan haberlerin ise % 0.94 oranında gerçekleştiği görülmüştür.

Tablo 14. Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan TEMA Haberleri Çağrışım Dağılımı

	Olumlu Çağrışımlar		Olumsuz Çağrışımlar		Yorumsuz		Toplam	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet	103	48.81	-	-	-	-	103	48.81
Hürriyet	74	35.07	-	-	2	0.94	76	36.01
Sabah	18	8.53	-	-	-	-	18	8.53
Türkiye	14	6.63	-	-	-	-	14	6.63
Toplam	209	99.04	-	-	2	0.94	211	100

Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan 1999 sonrasında ise; yazılı basında yer alan Tema haberlerinin sayısındaki artış ile birlikte, olumsuz çağrışımlara neden olan haberlerin oranında da artış meydana gelmiştir.

Tablo 15. Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan TEMA Haberleri Çağrışım Dağılımı

	Olumlu Çağrışımlar		Olumsuz Çağrışımlar		Yorumsuz		Toplam	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet	103	38.57	2	0.74	1	0.37	106	39.70
Hürriyet	64	23.97	-	-	3	1.12	67	25.09
Sabah	39	14.60	1	0.37	6	2.24	46	17.22
Türkiye	30	11.23	-	-	2	0.74	48	17.97
Toplam	236	88.37	3	1.11	12	4.47	267	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere; olumsuz ve yorumsuz çağrışımlara neden olan haberlerin oranındaki artışı, Tema'nın yaşama geçirdiği faaliyetlerde medyadan ya da siyasi aktörlerden yeterli desteği alamamış olmasına bağlamak olasıdır.

Yazılı basında yer alan Tema haberlerine ilişkin araştırmanın sonucunda, 1997-1999 yılları arasında gazetelerde kapladığı yazımsal alan 42.162 cm² ve 2000-2002 yılları arasında da 45.467 cm² olarak gerçekleşmiştir. Bu dağılım Tema'nın misyonu içinde olan; çölleşme, ağaç ve toprak kaybı, erozyonu önleme, doğal afetlerin zararlarını en aza indirme gibi konularda, gündem oluşturarak medya ve toplum gündeminde yer alması şeklinde yorumlanabilir. Tema'ya ait yazılı basında yer alan haberlerin mesaj yaklaşımlarının yol açtığı çağrışımlara bakıldığında ise; 1999 öncesi yazılı basında yer alan Tema haberlerinin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirme amaçlı mesaj çağrışımlı haberlerden oluştuğu görülmektedir (Tablo 22). Tema'nın iletişim sürecinde, bilgi açığı kuramına uygun bir biçimde, toplumsal tepki refleksini oluşturmanın ilk aşaması olarak öngörülen toplumsal yapıdaki bilgi farklılıklarını en aza indirgeme çabası içinde olduğu sonucuna varmak olasıdır. Bu aynı zamanda, kamu gündeminde yer almaya da katkı sağlayacak bir süreçtir. Tepkinin toplum bazında oluşabilmesi ise, toplumsal bütünlüğün sağlanarak kolektif bilincin gelişimi ile ilişkilidir (Habermas,1980). Bu bağlamda, yazılı basında yer alan Tema haberlerinin kolektif bilincin gelişimine aracılık etme amacıyla; toplumsal belleği güçlendiren ve geleceğe projeksiyon yapan çağrışımlara yol açan haberleri yaşama geçirdiği görülmektedir. Böylece, Tema toplumsal tepki refleksine aracılık edeceği öngörülen iki aşamayı 1999 öncesinde yazılı basında yer alarak iletişim sürecine taşımıştır.

Toplumsal tepki refleksini oluşturabilmenin üçüncü aşaması ise, toplumsal ve siyasi aktörlerin desteğini sağlayarak, siyasi gündemde de yer alabilmektir. Tema 1999 öncesinde yazılı basında yer alan haberlerinde cesaret, destek çağrışımına yol açan haberler ile bu aşamayı da iletişim sürecine yansıtabilmiştir. Böylece toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık edeceği öngörülen üç aşamayı, iletişimsel eylem kuramında da söz edildiği şekilde uygulamıştır. Bu süreçte yazılı basında yer alarak, katılım çağrışımına yol açan haberlerin oranı ise bu öngörülerini destekler niteliktedir (Tablo 22).

Bu bağlamda yazılı basında yer alan Tema'nın, iletişim sürecine yansıtılmasında yarar öngörülen iletişim kuramlarını yaşama geçirerek, davranış değişimine aracılık ederek toplumsal tepkinin oluşumuna katkı sağladığı sonucuna varılabilir. Ancak bu noktada iletişim sürecinin bu aşamalar ile, katılımı bir davranış biçimine dönüştürmeye katkısının ne olduğunu yani refleks oluşumunun gerçekleşip gerçekleşmediği, 1999 sonrası yazılı basında yer alan Tema haberlerinin bulgularına bağlıdır.

1999 öncesinde, misyonuna uygun konular ile ilgili toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirme çabası içinde olan Tema, 1999 sonrasında da bilişsel değişimin pekiştirilmesine özen göstermiştir. Kolektif bilincin gelişimine yönelik çağrışımlara neden olan haberlerin 1999 öncesine göre artış göstermesi ise toplumsal tepki refleksinin oluşturulmasına yönelik önemli bir çaba olarak düşünülebilir. 1999 sonrasında Tema, cesaret, destek çağrışımlarına yol açan haberler ile hem örgüt misyonlarının toplumsal amaçlarla bütünleştiğini pekiştirmekte hem de toplumsal kabulün ve siyasi aktörlerin desteğini tüm topluma aktarmayı amaçlamaktadır. Toplum içinde de “onların gördüğünü sen de gör, nasıl görmüyorsun?” manipülasyonu ile, davranışsal değişimin pekişmesine katkı sağladığı sonucuna varılabilir. Araştırmanın en önemli verisi ise, 1999 sonrasında yazılı basında katılım çağrışımına yol açan Tema haberlerinin oranının %9 civarında artış göstermesidir. Tema'nın yazılı basında yer alarak, toplumsal tepkiyi oluşturduğu ve süreç içinde de tepkinin reflekse dönüşümüne aracılık ettiği sonucuna varılabilir. Bu bağlamda, önerilen iletişim süreci ve sürecin içinde iletişim kuramlarından yola çıkılarak oluşturulacak iletişim modeli, toplumsal tepkinin refleks noktasına dönüşümüne katkı sağlayabildiği sonucu çıkarılabilir.

8.2.1. Yıllara Göre Yazılı Basında Yer Alan Tema'ya Ait Yazımsal Alan

Dağılımı

Araştırma döneminin başlangıç noktası olan 1997 yılında Tema'ya ait yazımsal alan toplamı 13.671 cm² olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 16. Gazetelere Göre 1997 Yılı TEMA'ya Ait Yazımsal Alan Dağılımı

Gazete Adı	Haber Cm2	%	Köşe Yazısı Cm2	%	İlan Cm2	%	Toplam Cm2	%
Cumhuriyet	1576	%35.32	620	%17.94	2214	%38.47	4410	%32.25
Hürriyet	1876	%42.04	1915	%55.42	1900	%33.02	5691	%41.62
Sabah	860	%19.27	920	%26.62	1640	%28.50	3420	%25.01
Türkiye	150	%3.36	-	-	-	-	150	%1.09
Toplam	4462	100	3455	100	5754	100	13671	100

Tabloya göre, 1997 yılında Tema'ya ait yazımsal alan dağılımı içinde, ilanların yoğunluklu olarak yaşama geçirildiği gözlemlenmektedir. Tema'nın toplumda kolektif bilincin oluşumuna katkı sağlamak amacıyla, konunun, örgütün pekişmesine yardımcı olacağı öngörülen ilanlara yoğunluklu yer vermesi bu noktada önemli bir aşama olarak yorumlanabilir.

Tablo 17. Gazetelere Göre 1998 Yılı TEMA'ya Ait Yazımsal Alan Dağılımı

Gazete Adı	Haber		Köşe Yazısı		İlan		Toplam	
Cumhuriyet	3721	%49.11	630	%18.69	1320	%88.47	5671	%45.59
Hürriyet	2969	%39.18	1924	%57.09	108	%7.23	5001	%40.20
Sabah	692	%9.13	816	%24.21	64	%4.28	1572	%12.63
Türkiye	194	%2.56	-	-	-	-	194	%1.55
Toplam	7576	100	3370	100	1492	100	12438	100

Yukarıdaki tabloda da (Tablo 17) görüleceği üzere; Tema'nın 1997 yılına oranla, yazılı basında kapladığı yer alan oluşturan haberlerin kapladığı yazımsal alanda 3114 cm²'lik artış olması, Tema'nın yazılı basında yer alma oranında aşama kaydetmesi olarak yorumlanabilir.

1999 yılında Marmara Depreminin toprak, erozyon ve ağaçlandırma ile ilişkilendirilmesi nedeniyle Tema'nın kapladığı yazımsal alanda 1997 ve 1998 yıllarına oranla artış gözlemlenmektedir. Bunun nedenini; Tema'nın misyonunu oluşturan konularla ilgili ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturarak, toplumsal tepki refleksinin gelişimine aracılık etme çabası olarak yorumlamak olasıdır.

Tablo 18. Gazetelere Göre 1999 Yılı TEMA'ya Ait Yazımsal Alan Dağılımı

Gazete Adı	Haber		Köşe Yazısı		İlan		Toplam	
Cumhuriyet	4449	%50.90	1595	%31.29	1142	%51.48	7186	%544.76
Hürriyet	3695	%42.28	1295	%24.41	786	%35.43	5776	%35.98
Sabah	444	%5.08	2116	%41.52	290	%13.07	2850	%17.75
Türkiye	151	%1.72	90	%1.76	-	-	241	%1.50
Toplam	8739	100	5096	100	2218	100	16053	100

Araştırmanın ikinci döneminin başlangıç noktasını oluşturan 2000 yılında ise, Tema'ya ait yazımsal alan dağılımında düşüş olduğu görülmektedir.

Tablo 19. Gazetelere Göre 2000 Yılı TEMA'ya Ait Yazımsal Alan Dağılımı

Gazete Adı	Haber		Köşe Yazısı		İlan		Toplam	
Cumhuriyet	1720	%51.68	445	%19.52	1333	%54.40	3498	%43.41
Hürriyet	710	%21.33	650	%28.52	641	%26.16	2001	%24.83
Sabah	637	%19.14	1184	%51.95	476	%19.42	2297	%28.50
Türkiye	261	%7.84	-	-	-	-	261	%3.23
Toplam	3328	100	2279	100	2450	100	8057	100

2001 yılında ise; Tema'nın toprak kanunu gündeme taşıması ve mera kanunun yasalaşması sonucunda, yazılı basında kapladığı alanda gözle görülür oranda artış gözlenmektedir.

Tablo 20. Gazetelere Göre 2001 Yılı TEMA'ya Ait Yazımsal Alan Dağılımı

Gazete Adı	Haber		Köşe Yazısı		İlan		Toplam	
Cumhuriyet	3678	%42.78	900	%29.91	590	%62.17	5168	%41.16
Hürriyet	2177	%25.32	504	%16.74	203	%21.39	2884	%22.97
Sabah	1762	%20.49	1215	%40.37	108	%11.38	3085	%24.57
Türkiye	979	%11.38	390	%12.96	48	%5.05	1417	%11.28
Toplam	8596	100	3009	100	949	100	12554	100

2002 yılında ise; Tema'nın yazılı basında yer alan haberlerinin kapladığı yazımsal alan diğer yıllara oranla çok önemli bir artış göstermektedir. Akut'a oranla daha istikrarlı bir şekilde yazılı basında yer alan Tema'nın, bu süreç içinde çeşitli projeler ile toplum ve medya gündemine yerleştiği sonucuna varmak olasıdır. Diğer yandan, mera kanunun yasalaşması, Tema'nın toplum nezdinde algılanan olumlu katkı olarak yorumlanabilir. Toplumun katılım göstererek, değişime tanıklığı ve siyasi gündeme etki edebilmesi önemli iki unsur olarak düşünülebilir.

Tablo 21. Gazetelere Göre 2002 Yılı TEMA'ya Ait Yazımsal Alan Dağılımı

	Haber (cm2)		Köşe Yazısı		İlan (cm2)		Toplam (cm2)	
		%	(cm2)	%		%		%
Cumhuriyet	6537	33.55	556	21.88	849	30.00	7944	31.96
Hürriyet	5611	28.79	1330	52.36	695	24.55	7636	30.72
Sabah	3693	18.95	552	21.73	888	31.37	5133	20.65
Türkiye	3643	18.69	102	4.01	398	14.06	4143	16.66
Toplam	19.484	100	2090	100	2340	100	24.856	100

Tema'nın süreç içinde; yazılı basında istikrarlı bir şekilde, çok büyük iniş çıkışlar oluşmadan yer almasını, toplum gündeminde yer almasına etki ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Diğer yandan, misyonuna uygun konularla ilgili toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine katkı sağlaması, siyasi aktörler üzerinde etki sağlayarak değişimin katalizörlerinden biri olarak kabul edilmesi olarak da düşünülebilir.

8.2.2. 1997-1999 Yılları Arasında Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberlerinin Yol Açtığı Olumlu Çağrışımların Gazetelere Göre Dağılım Bulgularının Değerlendirilmesi

Tablo 22. Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası TEMA Haberleri Olumlu Çağrışım Dağılımları

	Bilgi/Fayda Sunan		Top.Belleği Güçlendir.		Geleceğe Proj.Yap		Cesaret/ Destek		Katılım		Diğer		Toplam Olumlu Çağrışım	
	%		%		%		%		%		%		%	
Cumhuriyet N=103	42	20.09	8	3.82	19	9.09	13	6.22	12	5.74	9	4.30	103	49.28
Hürriyet N=76	22	10.52	10	4.78	14	6.69	15	7.17	11	5.26	2	0.95	74	35.40
Sabah N=18	6	2.87	3	1.43	5	2.39	4	1.91	-	-	-	-	18	8.61
Türkiye N=14	5	2.39	1	0.47	4	1.91	3	1.43	1	0.47	-	-	14	6.69
TOPLAM N=211	75	35.88	22	10.52	42	20.09	35	16.74	24	11.48	11	5.26	209	99.05

1997-99 yılları arasında Cumhuriyet gazetesi Tema olumlu çağrışım haberlerine en fazla yer veren gazetedir. %49.28 oranındaki toplam olumlu çağrışım dağılımının, %20.09'u bilgilendirme ve fayda sunan çağrışım içeren haberlerle yine dört gazete arasında ilk sırada yer almaktadır. Demokratik, katılımcı, çağdaş ve sosyal sorumluluk misyonu ve değişime, bilginin önemine inanan, aydın okur profiline sahip olan, Cumhuriyet gazetesi, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna aracılık etme amacıyla Tema'yı en fazla destekleyen gazete olduğu sonucuna varmak olasıdır.

Cumhuriyet aynı süreç içinde, %9.09 oranında geleceğe projeksiyon ve %5.74 oranında katılım çağrışımı yapan haberlere en fazla yer veren gazete olmuştur. Bu oranlar Cumhuriyet gazetesinin topluma gereği yapılmadığında ortaya çıkacak olumsuz sonuçları vurgulayarak katılımın artmasına katkı sunma ve toplumda oluşan kabul alanını topluma aktararak benzer davranış biçiminin yaygınlaşmasını sağlama amaçlı olduğu sonucuna varılabilir.

1997- 1999 yılları arasında Tema olumlu çağrışım içeren haberlerine en fazla yer veren ikinci gazete %35.40 ile Hürriyet'tir. Bu oran içinde %10.52'lik bir bölüm bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımı yapan haberlere aittir. Hürriyet Gazetesi de, çağdaş dünyayı temsil eden, yeniliklere ve değişimlere yumuşak geçişler yapma misyonu içinde ve okur profiline de, değişim, gelişim ve katılımdan yana bir çizgi içinde olduğu kabul edildiğinde, bu yapıya uygun bir oranda Tema'ya sosyal

sorumluluk bilinci içinde destek veren bir gazete olduğu söylenebilir. Hürriyet Gazetesi, %4.78 ile toplumsal belleği güçlendirme çağrışımı yapan haberlere en fazla yer veren gazetedir. Topluma geçmişte yaşanmış olumsuzluklara vurgu yaparak, bir daha yaşanmaması konusunda ne yapılabileceğini söylemesi, manipülatif söylem ile toplumsal tepki refleksinin oluşumuna katkı sunacaktır. % 5.26 oranında katılım çağrışımı yapan haberlere yer vermesi, topluma geçmişteki kötü deneyimlerin anımsatılarak, örgütün faaliyetlerine devam ettiğini ve toplumsal tepkinin gelişim içinde olduğunun vurgulanması da bu söylemi destekler niteliktedir.

Çağdaş dünyanın ve liberal ekonomin yapılanması içinde kabul edilebilen Sabah Gazetesi %8.61 oranında Tema'ya destek veren üçüncü gazete olmuştur. Sabah gazetesinde, Tema haberlerinin diğer iki gazeteye oranla daha magazinел boyutuyla yer aldığı görülmüştür. Diğer yandan Sabah gazetesi köşe yazılarının 97-99 yılları arasında dört gazete içinde en fazla yazımsal alana sahip olduğu görülmektedir (bkz. yazımsal alan tablosu).

Türkiye Gazetesi 1997-99 yılları arası Tema ile ilgili olumlu çağrışımaya yol açan %6.69 ile en az yer veren gazetedir. Türkiye gazetesinin okur profili daha geleneksel, katılım ve değişim konusunda daha tutucu olduğu düşünüldüğünde sonuç fazla şaşırtıcı olmamaktadır. Ancak yine de, bu toplam çağrışım oranı içinde %2.39'luk oranın bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımı yapan, geleceğe projeksiyon çağrışımı yapan haberlerin %1.91 ve katılım çağrışımı yapan haberlerin de %1.43 olması, sıfır noktasında bulunmaması nedeniyle, Türkiye gazetesinin de Tema'nın yazılı basında yer alma sürecine katkı sağladığı sonucuna varılabilir. Bu bağlamda, 1999 öncesinde yazılı basında yer alan Tema haberleri, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirmek amacıyla kodladığı bilgi çağrışımlarına yol açan mesajların, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde yer verildiğini, Tema'nın toplumun bilişsel değişimini oluşturma misyonunu yaşama geçirme sürecinde bu iki gazete tarafından öncelikli olarak desteklendiğini söylemek olasıdır. Aynı süreçte, Tema'nın toplumda kolektif bilinci geliştirerek toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık etme misyonu Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri tarafından desteklenmiştir. Toplumun kabul alanına işaret eden ve siyasi aktörlerin desteği için bir çağrı mesajı niteliğinde olan, cesaret, destek çağrışımlı haberler yine bu iki gazete tarafından yoğun şekilde gündeme taşınmıştır. Toplumsal tepki refleksinin oluşumuna işaret eden, katılım çağrışımına yol açan haberlerin

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde yer alması ise, bu gazetelerin toplumun bilinçlenerek, toplumsal denetim sisteminin yerleşerek, tepki refleksinin oluşumuna katkı sağlamak amacıyla, Tema'ya medya olarak destek oldukları şeklinde yorumlanabilir. Sabah ve Türkiye gazetesinin de, toplum içinde oluşan bilgi ve ilgi farklılaşmaları doğrultusunda, kendi okur profillerine uygun mesaj yaklaşımıyla bilgi açığını ortadan kaldırma ve tepkinin geliştirilmesine katkı sağladıkları sonucuna varılabilir. Ancak özellikle, demokratik ve çağdaş dünyayı savunan bir yapı içinde konumlanan Sabah gazetesi, toplumu bilgilendirerek, bilinç düzeyinin ve dolayısıyla toplumsal tepki refleksinin oluşumuna yeterince katkı sunmadığını söylemek olasıdır. Türkiye gazetesi, haber oranı ve haberlerin yol açtığı çağrışımlar açısından Sabah gazetesi ile benzeşim göstermektedir. Yalnızca kendi cemaat anlayışlarına uygun yapılanmayı, bilgilenmeyi ve katılımı savunan bir anlayış içinde olan Türkiye gazetesinin, Sabah ile karşılaştırıldığında üzerine düşen sosyal sorumluluğu yerine getirdiği sonucuna varılabilir. Çünkü, Türkiye gazetesinin okur profili, diğer üç gazeteye göre oldukça farklıdır. Bu farklılık, bilgi düzeyine, kitle iletişim araçlarını kullanma alışkanlıklarına da etki etmektedir. Bu bağlamda Türkiye gazetesinin, toplumda bu nedenlere bağlı oluşabilecek anomik yapının azalmasına katkı sağladığı da söylenebilir.

8.2.3. 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberlerinin Yol Açtığı Olumlu Çağrışımların Gazetelere Göre Dağılım Bulgularının Değerlendirilmesi

Tablo 23. Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası TEMA Haberleri Olumlu Çağrışım Dağılımları

	Bilgi/Fayda Sunan		Top.Belleği Güçlendir.		Geleceğe Proj. Yap		Cesaret/ Destek		Katılım		Diğer		Toplam Olumlu Çağrışım	
	%		%		%		%		%		%		%	
Cumhuriyet N=106	36	14.28	14	5.55	24	9.52	15	5.95	14	5.55	-	-	103	40.87
Hürriyet N=67	16	6.34	3	1.19	12	4.76	8	3.17	19	7.53	6	2.38	64	25.39
Sabah N=46	9	3.57	6	2.38	5	1.98	5	1.98	11	4.36	3	1.19	39	15.47
Türkiye N=48	12	4.76	4	1.58	14	5.55	5	1.98	8	3.17	3	1.19	46	18.25
TOPLAM N=267	73	28.96	27	10.71	55	21.82	33	13.09	52	20.63	12	4.76	252	99.38

2000-2002 yılları arasında Tema haberlerine ait olumlu çağrışım toplamında %4.67 oranında bir düşüş olmakla beraber, toplam haber 1997-99 yılında 211 adet iken 2000-2002 yılları arasında 267 adet olarak gerçekleşmiştir.

2000-2002 yıllarında Tema haberlerinin olumlu çağrışım dağılım toplamında yer alan, toplumsal belleği güçlendirme, geleceğe projeksiyon ve katılım çağrışımı yapan haberlerde ortalama %3.69 oranında artış gözlemlenmektedir. Buna karşılık, bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımı yapan haberlerde %6.92 oranında düşüş gözlemlenmiştir. Olumsuz bir değişim olarak algılanmasını önlemek için, bu düşüşün nedenini açıklamakta yarar bulunmaktadır.

Tema, 1997-99 yılları arasında yazılı basında yer alan haberlerinde, tüm olumlu çağrışımlar içinde en büyük oranı bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımı yapan haberlere ayırmıştır. Amacın, ortak bilgi ve dil paydasını arttırarak toplumda kolektif bilincin oluşumuna aracılık etmek olduğu söylenebilir. 2000-2002 yıllarındaki hedef ise, olduğu varsayılan ortak bilgi ve dil düzeyinin; toplumsal belleği güçlendirme, geleceğe projeksiyon yapma ve katılım çağrışımına neden olan haberlerle pekiştirerek toplumsal tepki refleksinin gelişimini sağlamaktır. Tema'nın değişim sürecinde oluşan yeni bilgi ve fikirlerin topluma aktararak, bilgi açığını önlemeye ve bilgi boyutunda toplumun değişime uyum sağlamasına katkı sunma çabası içinde olduğu söylenebilir. Genel değerlendirmeden sonra, gazetelerin 2000-2002 yılları arasında Tema haberlerine ilişkin olumlu çağrışım dağılımlarına bakıldığında;

%40.87 ile Tema olumlu çağrışım haberlerine en fazla yer veren gazetenin Cumhuriyet olduğu görülmektedir. Bilgilendirme, fayda sunma çağrışımı yapan haberlerin oranı %14.28 olarak yine en fazla Cumhuriyet Gazetesi'nde yer almıştır. %9.52 ile geleceğe projeksiyon ve %5.55 toplumsal belleği güçlendirme çağrışımı yapan haberlerde Cumhuriyet ilk sırada yer almaktadır.

Hürriyet Gazetesi 1997-99 yıllarında olduğu gibi Tema'yı destekleyen ikinci gazete konumundadır. %25.39 toplam olumlu çağrışım içinde katılım çağrışımı yapan haberlerin oranı %7.53 olarak en fazla Hürriyet gazetesinde yer almıştır. Bu oran aynı zamanda 1997-2002 yılları arasında, dört gazete için en yüksek katılım çağrışımı yapan oran olarak da dikkat çekmektedir. Katılıma ait bu oranın, toplumda kolektif bilincin oluşmaya ve toplumsal tepki refleksinin gelişimine ait bir sonuç olduğu

8.2.5. 1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberlerinin Konu Dağılım Bulgularının Yorumlanması

STÖ'lerin, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturmaları iletişim kanallarını kullanmasının önemi daha önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Toplumun bilgilenecek bilinç kazanması, kolektif bilinç ile toplumsal tepki refleksinin oluşabilmesi için önemlidir. STÖ'lerin yazılı basında gündem oluşturma sürecinde misyonları doğrultusunda hangi konuyu ön plana çıkardıklarının ve süreç içinde konu önceliklerinde bir değişimin olup oluşmadığının öğrenilmesinde yarar bulunmaktadır. Bu yarar, iki aşamalı olarak değerlendirilebilir. Birincisi, örgütün misyonlarına uygun konularla ilgili gündemde yer alarak, toplumda bilinç ve dolayısıyla toplumsal tepkinin gelişimine katkı sağlamaktadır. İkinci aşamada ise, örgüt farkındalığının ve kabul alanının büyüyen, toplumsal katılımın oluşumuna katkı sağlamak olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Tema'nın 1997-2002 yılları arasında yazılı basında yer alan haberlerin konu dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 26. 1997-1999 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan TEMA Haberleri Konu Dağılımı

	Deprem, çevre vb. birincil konu		Deprem, çevre vb. ikincil konu		Örgüt isminin anıldığı çeşitli konular		Toplam	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet	59	27.96	26	12.32	18	8.53	103	48.81
Hürriyet	27	12.79	26	12.32	23	10.90	76	36.01
Sabah	9	4.26	5	2.36	4	1.89	18	8.53
Türkiye	6	2.84	6	2.84	2	0.94	14	6.63
Toplam	101	47.85	63	29.84	47	22.26	211	100

1997-1999 yılları arasında yayınlanan Tema haberlerinin %47.85'inde deprem, çevre, crozyon vb. konuların birincil sırada yer aldığı görülmektedir. %29.84'ünde ise, haber içinde bu konuların ikincil olarak ve % 22.26'sında örgüt isminin geçtiği çeşitli konular olarak gerçekleşmiştir. 1999 öncesini, Tema'nın toplumu crozyon zararları, etkileri, deprem, çevre, korunma ve koruma yöntemleri ile ilgili bilgi aktarımının yoğun olduğu ve ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirme çabası içinde olduğu süreç olarak

belirlenmişti. Bu nedenle de Tema'nın, bu süreç içinde sözü edilen konularda bilgi aktarımına öncelik verdiği düşünülebilir. Deprem, erozyon vb. konulara Tema'nın gerek birincil ve gerekse ikincil olarak yer vermesi, haberlerinde daha önce belirlenen bilgilendiren/fayda sunma çağrışımına neden olan çağrışım oranlarının yüksek olması da bu sonucu destekler niteliktedir.

Tema yazılı basında yer alan misyon konularının birincil olduğu haberlerle, toplumda konuyla ilgili farkındalığın ve ilginin oluşumuna katkı sunma amacındadır. Haber içinde ikincil konu olan haberlerle, toplumda oluşan ilginliğin pekiştirilmesi ve anımsanması sağlanmaya çalışılmaktadır. Örgüt isminin çeşitli haberlerin %22.26 oranında gerçekleşmesi ise, örgüt iletişim kanallarının iletişim sürecine yansıtılma çabası olarak düşünülebilir. Toplumda ve medyada örgüte karşı ilginliğin geliştirilmesi ve kabul alanının olumlu anlamda genişlemesine yönelik kodlanmış haberler olarak yorumlanabilir.

Tablo 27. 2000-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan TEMA Haberleri Konu Dağılımı

	Deprem, çevre vb. birincil konu		Deprem, çevre vb. ikincil konu		Örgüt isminin anıldığı çeşitli konular		Toplam	
	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%	Ad.	%
Cumhuriyet	35	13.10	31	11.61	40	14.98	106	39.70
Hürriyet	17	6.36	18	6.74	32	11.98	67	25.09
Sabah	6	2.24	11	4.11	29	10.86	46	17.22
Türkiye	21	7.86	17	6.36	10	3.74	48	17.97
Toplam	79	29.56	77	28.82	111	41.56	267	100

2000-2002 yılları arasında ise, araştırmanın önceki bölümlerindeki bulgulara bağlı olarak belirtildiği üzere, Tema 1999 yılından sonraki süreçte, kolektif bilinç, toplumsal denetim sistemini oluşturmaya ve dolayısıyla toplumsal tepki refleksinin gelişimine aracılık edecek yaklaşımdaki mesajlara ağırlık vermiştir. Deprem, erozyon vb. konuların birincil olarak yer aldığı haber oranı %29.56 ve ikincil olarak yer alma oranı da %28.82 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan, örgüt isminin geçtiği çeşitli konulu haberlerin oranı %19.3 artış göstererek, %41.56 olmuştur. Bu rakamsal veriler doğrultusunda, Tema'nın yazılı basında gündem oluşturma sürecinde, haberlerin konu

önceliklerini, toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik aşamalara uygun olarak yaşama geçirdiği söylenebilir. 1999 öncesinde, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi ile oluşturma amacıyla yaratılan farkındalık ve ilginlik, pekiştirme ve anımsatma ile toplumda bilinç düzeyinin gelişimine katkı sağlamıştır. Aynı süreç içinde, örgüt farkındalığını yaratmak amacıyla kodlanan haberlerle de, toplumdaki karşı duruşun çözümlenerek, kabul alanının arttırılması sağlanmıştır.

1999 sonrasında, toplumda konuyla ilgili bilgi aktarımı devam etmekle beraber, bu süreçte daha çok davranışsal değişimin oluşturularak, toplumsal tepkinin refleks noktasına dönüşümüne katkı sağlayabilmesi amacıyla örgüt ön plana çıkarılmıştır. Örgüt isminin anıldığı konuların artışıdaki bir diğer anlam ise, Tema'nın, lobi faaliyetleri ve diğer iletişim kanalları ile siyasi aktörler üzerindeki baskısı sonucunda, toplumsal beklentilerin yanıtlanarak, yaşama geçmesi olarak kabul edilebilir. Örgüte ait kabul alanının genişlediği, siyasi ve toplumsal aktörlerin de gündemine girdiği ve böylece Tema'nın kitle STÖ olarak, baskı grubu karakteri taşıdığı sonucuna varmak da olasıdır.

8.2.6. 1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema Haberlerinin Yol Açtığı Olumsuz Çağrışım Dağılım Bulguları

1997-1999 yılları arasında Tema'ya ait olumsuz çağrışımaya yol açan hiçbir haberin belirlenen gazetelerde yer almadığı görülmüştür (Tablo 14). 2000-2002 yılları arasında ise bu oran % 1.11 olarak gerçekleşmiştir. Cumhuriyet % 0.74 ile en fazla olumsuz çağrışımaya neden olan habere yer veren gazete olmuştur (Tablo 15). Sabah gazetesinde bu oran % 0.37 olarak gerçekleşirken, Türkiye ve Hürriyet gazeteleri olumsuz çağrışımaya yol açan hiçbir habere yer vermemiştir. Bu süreç içinde Tema'ya ait yorumsuz haberlerin oranında % 3,53'lük bir artış gözlemlenmektedir. Bu haberlerin içeriklerinin doğrudan Tema ile ilgili olmadığını, daha çok magazin boyutuyla basında yer aldığını belirtmekte yarar bulunmaktadır. Sabah gazetesinin magazin haberlerini gündeminde daha sık kullanmasının sonucunda bu oranın %2.24 ile en yüksek oran olduğu görülmektedir. Haberlerin örgüt ile ilişkisi olmaması ise; medya gündeminde örgütün ve faaliyetlerinin desteklenmesi olarak yorumlanabilir.

SONUÇ

STÖ'ler; toplumsal gelişim ve değişim sürecine öncülük eden önemli katalizörler olma özelliği taşımaktadırlar. STÖ'ler toplumun bir adım önünde, ortak bilgi ve dil paydası oluşturarak var oldukları sürece, toplum tarafından olumlanan, kabul alanına alınarak katılım sağlanabilen, örgütsel yapılar olmalarına etki edecektir. Bu bağlamda, STÖ'lerin misyonlarına uygun konulara ilişkin toplumda var olduğu öngörülen bilgi eksikliklerini gidererek bilişsel değişimin oluşumuna aracılık etmelerini gerekli kılmaktadır. Bilgi düzeyinin eksikliği ve farklılaşması ise toplumda çatışmanın artmasına ve dolayısıyla toplumsal bütünlüğün azalmasına etki edebilmektedir. Toplumsal bütünlüğün bozulması ise, kolektif bilincin kaybına neden olabilmektedir. Kolektif bilincin oluşmadığı toplumlarda ise; birlikte hareket edebilme yetisi yani ortak tepki dili geliştirebilmek oldukça zor bir süreçtir. Bu sürecin devamında ise; STÖ'lere karşı duruşu geliştiren, topluma yabancılaşan ve tepkisizliği "bireysel tepki"ye dönüştüren bireylerin artan sayısı izleyebilecektir. STÖ'lerin bu süreci gerek örgüt adına ve gerekse toplum adına daha olumlu bir noktaya çekmek olasıdır. Yani, olumsuzluk içeren, acı deneyimlere neden olan, ancak toplumda duygusal tetiklenmeler yaratan olayların, STÖ'ler tarafından başlangıç noktası olarak alınarak bilinçlendirme sürecinin ivme kazanmasına etki edebileceği düşünülmektedir. 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi böyle bir sürece örnek gösterilebilecek en yakın zaman diliminde yaşanmış bir olay olma özelliğini taşımaktadır. Örnekleme olarak belirlenen Akut ve Tema'nın bu olayı ne oranda toplumda bilişsel değişime doğru götürebildiklerini öğrenmek araştırmada yola çıkarak STÖ'ler ile ilgili genelleme yapabilmeyi olanaklı bir noktaya getireceği düşünülmüştür.

Bu bağlamda, 1997-2002 yılları arasında Akut ve Tema'nın toplumda bilişsel ve dolayısıyla tepki refleksini geliştirmeye yönelik yazılı basında yer alan yazılı materyalleri araştırılmıştır. Araştırmaya ait ayrıntılı sonuçlar aşağıda verilmektedir.

1999 Öncesi ve Sonrasında Akut ve Tema'nın Gündem Oluşturma Süreçlerinin Karşılaştırılması:

STÖ'lerin temel amacı, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna aracılık ederek toplumsal tepkinin bir refleks noktasına dönüşümünü sağlayabilmektir. Bu sürecin, amaca uygun olarak gelişebilmesi ise, STÖ'lerin iletişim kanallarını etkin

olarak kullanmalarına ve mesajlarını toplumun gereksinimlerine uygun bir şekilde kodlayabilmeleri ile olasıdır. Bu bilgiden yola çıkılarak, STÖ'lerin iletişim kanallarından yazılı basını ne kadar kullanabildikleri, iletişim sürecinde mesajlarında hangi söylemi ön plana çıkardıkları araştırılmıştır. Böylece, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine sundukları katkı ve bu katkının toplumsal tepkiye dönüşümü amacıyla var olduğu düşünülen, karşı duruşu en aza indirme çabalarının gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bir çıkarımda bulunmak olasıdır.

Araştırma kapsamına alınan 1997-1999 ve 2000-2002 yılları arasındaki süreç, toplumu maddi ve manevi boyutta etkilediği düşünülen bir doğal afetin öncesi ve sonrasındaki iletişim faaliyetleri olarak iki ayrı süreç olarak düşünülmüştür. Burada iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, yaşanan doğal afetin öncesinde toplumda var olan bilgi açısından dolayı zararın büyük olması ve ikincisi; bilgi toplumuna geçiş sürecinin ivme kazandığı günümüzde olumsuzluk içeren bu olayı başlangıç noktası olarak kabul ederek, konuya ilişkin bilgi açığını toplumda en aza indireyecek, kolektif bilincin gelişimine katkı sunabilmektir. Dolayısıyla, 1999 Marmara Depremi bir milat olarak kabul edilebilir.

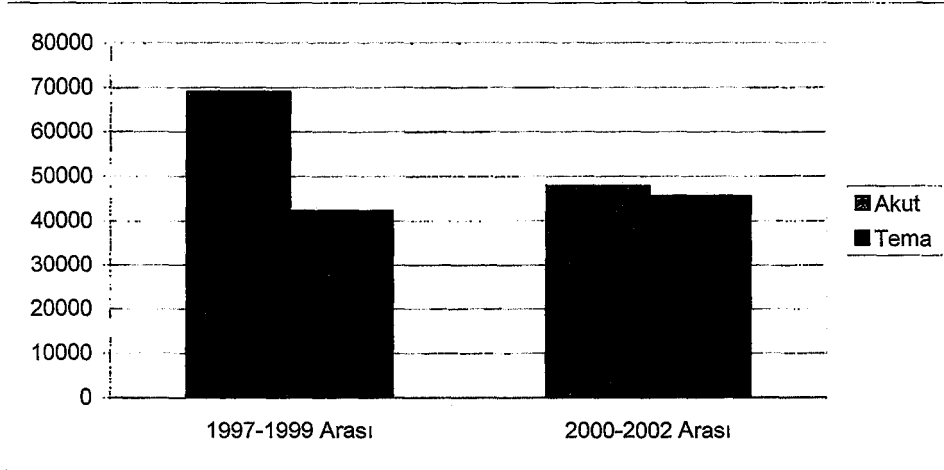
Örneklem olarak belirlenen STÖ'lerin misyonlarına uygun olarak bu duygusal tetiklenmeyi bilişsel boyutta bir değişime taşıyıp taşıyamadıklarını görebilmek açısından önemlidir. Yani, örnekleme oluşturan STÖ'ler 1999 öncesinde var olduğu öngörülen bilgi ve ilgi eksikliğini 1999 sonrasında, toplumsal bilgi ve ilginin artmasına yönelik olarak mesajlama ne oranda yansıtabilmişlerdir.

Araştırma için örneklem olarak belirlenen Tema ve Akut, Türkiye'de toplumda, erozyon, çevre ve doğal şartlar vb. ile ilgili alanlarda faaliyet gösteren STÖ'lerdir (Tema'nın Hollanda ve Almanya'daki şube faaliyetleri araştırma kapsamında değildir). Sözü edilen faaliyet alanları, bir topluluğun toplum noktasına dönüşebilmesi ve bireyin çağdaşlaşma sürecinde sahip olunacak temel bilgi gereksinimleri arasında öncelikli olarak yer aldığı kabul edilmektedir (Carthy, 1989). Bu bağlamda Tema ve Akut'un belirlenen gazetelerde kapladıkları toplam yazımsal alan, kodladıkları mesajların öncelikleri ve 1999 öncesi ve sonrasında, gazetelerde yer alan haberlerin konularının öncelikleri araştırılmıştır.

Araştırma örneklemini oluşturan Tema'nın toplumsal tepki refleksini oluşturma çabası ile yaşama geçirdiği iletişim kanalları ve kodlanan mesajların çağrışımlarına ilişkin şu bulgular elde edilmiştir:

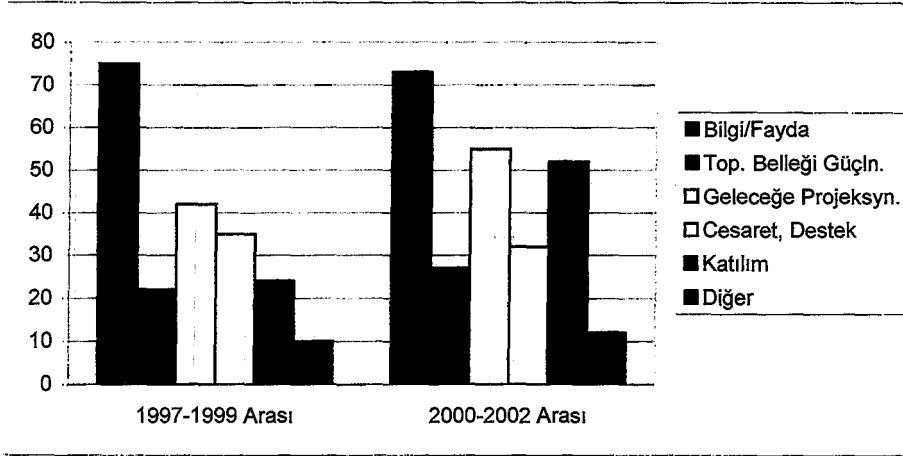
Tema'ya ait toplam yazımsal alan dağılımı, 1997-1999 yılları arasında %48.11 iken, 2000-2002 yılları arasında %3.76 oranında artış ile, %51.88 olarak gerçekleşmiştir (Tablo-6). Bu rakamsal veriler, Tema'nın 1999 öncesi iletişim kanallarından yazılı basını kullanma oranında çok büyük iniş çıkışların olmadığına göstergesi olarak kabul edilebilir. Tüm yıllar incelendiğinde ise, Tema'nın dönemsellik gösteren ilginlik noktalarından daha çok toplumda davranış değişimi yaratma ve toplumsal tepkinin gelişimine yönelik olan yoğunlukta gündemde yer alabildiği gözlemlenmektedir.

Tablo28. Yıllara Göre TEMA ve AKUT Yazımsal Alan Dağılımı (cm²)

Tema haberleri olumlu çağrışım dağılımları ise, bilgilendiren ve fayda sunan çağrışıma yol açan haberlerin 1999 öncesi ve sonrasında belirli bir çizgide devam etmesinin yanı sıra, toplumsal belleği güçlendirme, geleceğe projeksiyon çağrışımına yol açan haberlerin oranındaki artışın, Tema'nın misyon olarak üstlendiği konularda, toplumda kolektif bilincin oluşumuna etki ettiği düşünülebilir. Bu düşüncüyü olumlayan ise, katılım çağrışımı yapan haberlerin %8.95 oranında artış göstererek 2000-2002 yıllarında %20.63 olarak sonuçlanmasıdır.

Tablo 29. Yazılı Basında Yer Alan TEMA Haberlerinin Yıllara Göre Olumlu Çağrışım Dağılımları

Bu bağlamda Tema'nın iletişim kanallarını kullanma sürecinde basında yer alan haberler dışında, toplumda anımsanmayı, olumlanmayı arttıracak unsurlardan ilanları da düzenli kullanmasının etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Tema'yı ve faaliyetlerini anımsatıcı ve gündemde kalarak, toplumda gerek örgüte ve gerekse erozyon, çevre, doğal afet vb. konulara ilginlik sağlayacak ilanlarda 1999 öncesi, toplumsal belleği güçlendiren, geleceğe projeksiyon yapan ve katılım çağrışımı yapan ilanların oranındaki artış, Tema'nın toplum nezdinde olumlanmasına katkı sağlayarak, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık ettiği sonucuna varılabilir.

Toplumsal tepki refleksinin daha kısa bir süreç içinde oluşumunu sağlayabilmenin ön koşulu toplumda belirlenen konularda ortak bilgi ve toplumu oluşturan bireylerin bu bilgiyi paylaşacakları ortak dili oluşturmak gerekmektedir. Oluşan ortak dil iletişim kanalları aracılığı ile etkileşimin oluşmasına, toplum içindeki bireylerin yaşamsal hakları ve daha iyi şartlara sahip olma ile ilgili kolektif bir bilincin yerleşmesine aracılık edecektir. Kolektif bilinç, toplumsal denetim sisteminin yaşama geçmesine ve toplumu oluşturan bireylerin tutum değişikliği içine girerek, bu konulara ilişkin yaşanan olumsuzluklar ya da olumlamalar çerçevesinde, tepki geliştirmelerine neden olacaktır. Süreç içinde tutum, yerleşik bir davranış biçimine dönüşerek, tepkinin refleks dönüşümüne etki edebilecektir.

Örneklemelerden diğeri ise Akut'tur. Akut'a ait bulgular ise şu şekildedir;

1997-1999 yılları arası Akut'a ait yazımsal alan 69.023 cm^2 ve 2000-2002 yılları arasında 47.778 cm^2 olarak gerçekleşmiştir. Yani, 1999 yılı öncesi %59 olan toplam yazımsal alan, 1999 sonrasında %10 civarında düşüş kaydederek % 49 olmuştur. Bu

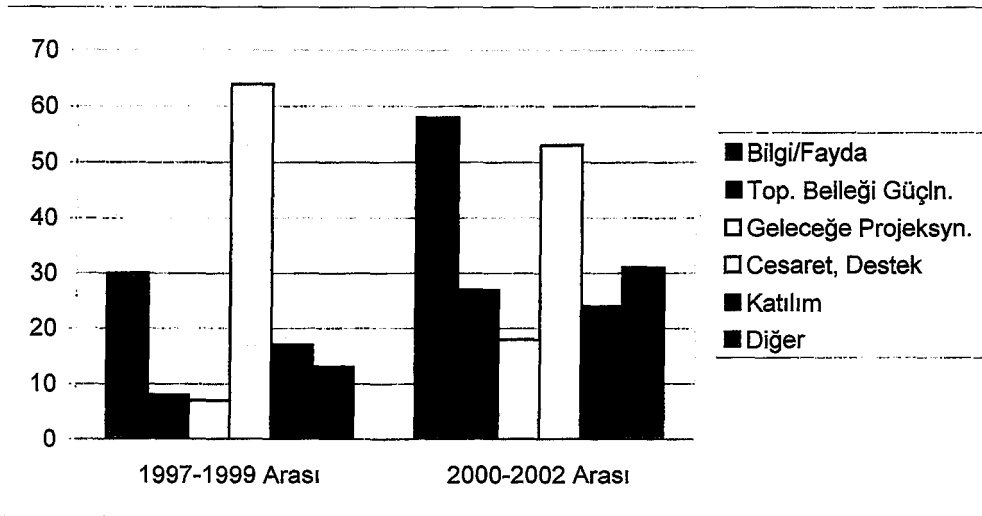
düşüşün daha da önemli bir boyutunu vurgulamak gerekmektedir. Akut'un güncellik kazandığı dönemlerin bir doğal afete denk gelmesi, toplumda ve medyada ilginliğin artışının bir rastlantı olmadığını vurgulamak için, ara süreçlerdeki bazı rakamsal verileri de karşılaştırmakta yarar bulunmaktadır.

Yazımsal alan tablolarında da görüleceği üzere; 1997 yılında Akut'a ait yazımsal alan toplamı 776 cm^2 iken, 1998 Adana Depremi ile 5538 cm^2 'ye yükselmiştir. Bu veri 1999 Marmara Depremi ile daha da pekişerek 62.709 cm^2 olarak gerçekleşmiştir. Aslında, bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde görülen kolektif bilinç eksikliğinin giderilmesi anlamında bu iki doğal afetin çakışması, Akut tarafından toplumda davranış değişimi yaratmaya yönelik bir başlangıç noktası haline dönüştürülebilirdi. Ancak, toplumsal belleği güçlendirici nitelikteki bu olayların etkisi sönümlendiğinde, medyada da ilginlik azalmıştır. Karadeniz'de sel felaketi, Yunanistan ve Hindistan'daki deprem ve kurtarma faaliyetlerinin etkisi ile Akut yazımsal alan toplamı, ancak 24.564 cm^2 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında 13.036 cm^2 'ye düşüş gösteren yazımsal alan, toplumun ve medyanın yukarıda belirtilen temel bilgilenmeye ilişkin konulara gösterdiği ilginliğin ipuçlarını da vermektedir. Kotler'in vurguladığı ve araştırma amacında da belirtildiği gibi Akut toplumsal merak modeline uygun bir katılım eğrisi içinde olmuştur. Bu model içinde öngörülen, dış etkenlerin varlığı ile, duygusal tutum değişikliğine giren toplumda, davranış değişimi yaşanmakta, katılım göstermekte ancak etki yok olduğu ya da azalma gösterdiğinde tutum eski noktasına dönerek, katılımı olumsuz etkilemektedir.

Akut'un toplumsal tepki refleksini oluşturma çabası içine girebilmesini sağlayacak haberlerin olumlu çağrışım dağılımları da yukarıda aktarılan bilgileri olumlar noktasıdır.

Tablo 30. Yazılı Basında Yer Alan AKUT Haberlerinin Yıllara Göre Olumlu Çağrışım Dağılımları

1997-1999 yılları arasında bilgilendirme/fayda sunma çağrışımına yol açan haberlerin toplam oranı %21.56 olarak gerçekleşmiştir. Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşumuna aracılık etmesi düşünülen haberleri destekleyecek yaklaşımda haberler ise geri planda bırakılmıştır. Kolektif bilincin oluşumuna aracılık edecek, geçmişteki olayların vurgusu ile toplumsal belleği güçlendirme çağrışımına yol açan haberlerin yalnızca %5.73 ve gelecekte benzer sonuçların yaşanabileceğini ön plana çıkarma amaçlı haberlerin oranı %4.70 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere rağmen, toplumda yaşanan korku, çaresizlik ve endişe hali, Akut'u destekleyen, cesaret çağrışımı yapan haberlerin oranının %40.02 olmasına neden olmuştur. Toplumsal merak, güncelleşen korku ve yardım duygusu, tutum değişikliği yaratarak katılımın çağrışımı yapan haberlerin %12.23 olmasına etki etmiştir.

2000-2002 yılları arasında ise, 1999 öncesi Akut'a ait olumlu çağrışım dağılımlarının tersine bir süreç izlediği görülmektedir (Tablo 9 ve 10). Toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma adına, bilgilendirme/fayda sunma çağrışımına yol açan haberlerin oranının %5.92 oranında artarak %27.48 olarak gerçekleşmiştir. Yani Tema'nın mesaj çağrışımının önceliklerinde olumlanan, 1999 öncesi bilgilendirmenin ön planda olması ile ilgili savunulan görüşün tam tersi bir süreç işlemiştir. Carthy'nin de belirttiği gibi, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin oluşturulma süreci ne kadar erken başlarsa, toplumda kolektif bilincin ve dolayısıyla tepki refleksinin gelişimi de o kadar ivme kazanacaktır. Akut yazılı basında yer alma

sürecinde, bu mesaj yaklaşımının önemini kavrayarak bilgilendirme/fayda sunma çağrışımına yol açan haberlerin oranının arttırması da toplumsal tepki refleksinin oluşumu adına önemli bir katkı olarak düşünülebilir. Bu sürecin gelişimine katkı sunan, kolektif bilincin oluşumuna etki edecek toplumsal belleği güçlendirme %12.79 ve geleceğe projeksiyon çağrışımına neden olan haberlerin de 1999 öncesine göre yaklaşık iki kat artarak %8.53 olması önemli bir gelişme olarak düşünülebilir. Ancak katılım çağrışımına neden olan haberlerin 1999 sonrası, %11.37'ye düşüş göstermesi toplumda bilişsel anlamda oluşabilecek değişim için kodlanması gereken mesajların eksikliğine işaret etmektedir. Yani, bilgilendirme çağrışımına ve kolektif bilincin oluşumuna aracılık edecek yaklaşımdaki mesajların 1999 öncesi kodlanarak kitleye ulaştırılması, 1999 sonrasında toplumsal tepki refleksinin gelişimine olumlu katkı sağlayabileceği düşünülebilir. Tema örneğinde olduğu gibi, 1999 öncesinde ortak bilgi ve dil ve kolektif bilincin oluşumuna aracılık edecek yaklaşımdaki mesajlar, 1999 sonrasında toplumsal tepki refleksinin artmasına olumlu katkı sağlamıştır.

1999 sonrasında Akut'un toplumsal tepki refleksine olumlu katkı sunacağı düşünülen bir diğer iletişim kanalının da ilanlar olduğu söylenebilir. Toplumun anısında kalmayı kolaylaştıran, hangi durumda ne yapılacağını kısa ve vurucu mesajlarla topluma aktaran ilanların Akut tarafından yazılı basında çok az kullanılmış olması da katılım çağrışımına yol açan haberlerin oranındaki artışın olumlu bir gelişme gösterememesine etki ettiği söylenebilir (Tablo 11).

1997-2002 Yılları Arası Basında Yer Alan Tema Ve Akut Haberlerinin Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturma Hedefine Yönelik Sürecin Değerlendirilmesi:

Araştırma sonucunda, 1997-2002 yılları arasında yazılı basında Tema ve Akut'a ait yazımsal alan dağılımı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu süreç içerisinde Tema'ya ait toplam yazımsal alan 87.626 cm^2 , Akut'a ait yazımsal alan ise, 116.801 cm^2 olarak gerçekleşmiştir. Yazılı basında yer alan Akut haberlerinin kapladığı yazımsal alanın, dış etkilere bağlı olarak iniş çıkışlar 1982 de kotlerin söz ettiği tarak modeline uygun bir değişim içindedir. Özellikle 1999 Marmara Depreminin olduğu yıl Akut'un yazılı basında kapladığı yazısal alan Tema'nın 5 yıllık yazımsal alanından da gözle görülür şekilde daha fazla gerçekleşmiştir (Bkz. yazımsal alan tabloları). Yazılı basında gündemde yer alma sürecinde, örgütün kapladığı yazımsal alan bir gösterge

olmakla beraber, tek başına yorum yapmaya yeterli bir veri değildir. Bu bağlamda, araştırma süreci içerisinde Akut ve Tema'nın yazılı basında yer alan haberlerinin yol açtığı çağrışımlar da incelenmiştir. Yazımsal alanlarında olduğu gibi haberlerin yol açtığı çağrışımlarda da gözle görülür farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılaşmanın örneklem olarak belirlenen Tema ve Akut'un toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirerek, toplumsal tepki refleksini oluşturma süreçlerine etki ettiği düşünülmektedir. Bu farklılaşmaların ortaya daha rahat konabilmesi açısından iki örneklemin mesaj yaklaşımlarındaki önceliklerini karşılaştırmalı bir biçimde açıklamakta yarar bulunmaktadır.

Akut'un toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirerek, kolektif bilincin oluşumuna katkı sağlayacak mesaj çağrışımlarına yol açan haberlere 1999 öncesinde öncelik vermediği görülmüştür. Doyle & Carthy'nin 1982'de Habermas'ın 1987'de yaptıkları çalışmalarda belirttiği gibi; toplumda kolektif bilincin oluşumunu sağlamadan, toplumsal denetimin ve dolayısıyla toplumsal tepkinin refleks noktasına dönüşümü oldukça güçtür. Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda, bilişsel değişim oluşturulmadan, duygusal boyutta oluşturulan davranış değişimleri duygusal etkilerin sönümlenmesiyle azalacak ve hatta yok olacaklardır (Kotler'in 1980 ve Ledger'in 1973'deki çalışmalarına dayanarak). Ortaya konulan bu iki bilimsel görüş, Akut'un 1999 öncesinde güncellik kazanmasına neden olan doğal afetler nedeniyle toplumda kolektif bilincin gelişimine ve toplumsal tepkinin oluşumuna yeterince aracılık edemediğini açıklamaktadır. Bunun temel nedenini ise, bilgilendiren ve fayda sunan çağrışımlara yol açan haberlere öncelik vermek yerine, duygusal anlamda kitleyi etkileme amacıyla olan ve cesaret, destek çağrışımlarına yol açan haberlerle gündemde yer alması şeklinde yorumlanabilir. Bilişsel boyutta oluşturulmayan değişimlerin, toplumsal merak modeline uygun bir biçimde gelişerek, süreç içinde yok olabileceğini anımsamakta yarar bulunmaktadır. 1999 öncesinde oluşan her doğal afetle ve özellikle de depremlerde gündemde yer almayı başaran Akut, toplumdan aldığı olumlanmayı, desteği bilişsel boyuta taşımayı yeterince başaramamış bir kaynak olarak yorumlanabilir.

STÖ'lerinin toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecinde iletişimin dört önemli aşaması olduğu söylenebilir. Birincisi, olumlanan ve kabul gören bir kaynak konumunda olabilmek. İkincisi, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirerek,

toplumsal denetim sisteminin oluşumuna aracılık edecek çağrışımara yol açan haberlerle kamu gündeminde yer alabilmek. Üçüncüsü; kamu gündeminde yer alan haberlerin yayılımını sağlayarak, nicel katılımı arttırarak siyasi gündemi oluşturabilmek. Ve dördüncü aşamada, toplumsal tepkinin, sistem içinde gerekli değişimi yaratarak, kitle STÖ'ü olarak, baskı grubu karakterine ulaşabilmek. Öngörülen bu dört aşama, iletişimsel eylemin yaşama geçirilerek değişimin toplum bazına yayıldığı ve toplumsal tepki refleksinin oluşturulduğu anlamına geldiği şeklinde yorumlanabilir. Araştırma sürecinin ilk aşamasını oluşturan 1999 öncesinde, oluşan depremler ve doğal afetler nedeniyle kamu gündeminde yer alan Akut'un, siyasi gündemde yer alarak inşaat yapım genelgesi, yerleşim ya da kurtarma ekip –ekipmanı gibi konularla ilgili herhangi bir değişimin ya da yaptırımın başlangıç noktası olmadığı görülmüştür.

İletişimsel eylemin başarıya ulaşarak, toplumsal tepkiyi refleks noktasına dönüştürebilmesi, kaynak konumunda olan STÖ'nün iletişim düzeyleri ve kanalları arasındaki sinerjiye de bağlıdır. Akut tarafından bu sinerjinin sağlanamadığına işaret eden bir diğer araştırma bulgusu ise, toplumda olumlanmayı, pekiştirmeyi ve anıda kalıcılığı artırıcı iletişim kanallarından ilanların hemen hiç kullanılmamış olmasıdır. Marmara Depremi'nin yaşandığı günlerde gönüllü katılımını artırma ve yardım amaçlı fon oluşturmaya yönelik ilanların dışında, ilan vermemesi, toplumdaki duygusal etkinin tepki olarak katılıma dönüşümüne aracılık etme işlevinden ileriye gidemediği düşünülebilir. Duygusal etkinin sönümlenme sonrasında gerek nicelik gerek maddi katılımı motive etme amacıyla periodik olarak yaşama geçirilen ilanlar ile, Akut'un bir sonraki doğal afette en azından ekip ve ekipman açısından daha hazırlıklı olmasına ve konudan yalnızca haberdar olan değil, bilgi sahibi olan bir toplum oluşturmaya katkı sağlayabilirdi.

Akut'un yazılı basında çeşitli yazılı materyaller ile kapladığı yazımsal alanı, toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik olarak etkin kullanamadığını söylemek mümkündür. Akut'un, özellikle 1999 öncesinde, önerilen iletişim süreci modeline ve kullanılmasında yarar öngörülen kuramları göz ardı ederek, iletişim sürecini yaşama geçirdiği sonucuna varılabilir. 21. yüzyılın bilgi toplumu çağı olduğu, düşünüldüğünde, toplumsal değişime aracılık etmeyi misyon olarak üstlenmiş bir STÖ'nün, amacına ulaşma yöntemlerini, göz kararı ile yaşama geçirmiş olması, değişime ne oranda aracılık

edebileceği konusunda yetkinliğinin de göstergesi olabilir. Diğer yandan, Akut'un 1999 öncesinde medya gündeminde kapladığı bu yazımsal alanının, medyada yer almakla sınırlı kaldığını, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi gelişimine yönelik mesaj çağrışımlarıyla toplumda bilişsel değişimin oluşumuna katkı sunamadığı söylenebilir. Bunun sonucunda da, toplum konu farkındalığını sağlamış ancak, bilişsel boyutta bir etki olmadığı için kamu gündeminde de süreklilik sağlanamamıştır. Gündem oluşturma'nın üçüncü ayağı olan siyasi yapıda da gündemde olamadığını söylemek olasıdır. Bu olasılığı güçlendiren en önemli bulgu ise, Akut'un siyasi aktörlerde konuya ilişkin farkındalık ve ilginin gelişimine aracılık edememeleri sonucunda, herhangi bir değişim ya da gelişmenin yaşama geçirilmemiş ve kamuoyu oluşumuna etki edememiş olmasıdır.

Tema misyonu doğrultusunda, doğal afetlerin zararını arttıran erozyon, toprak, ağaçlandırma vb. konularda toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirmeye 1999 öncesinde öncelik verdiği görülmüştür. Bu öncelik ile toplumsal bütünlüğü koruyarak, kolektif bilincin gelişimine aracılık ederek toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik çağrışımlara yol açan haberler ile gündemde yer alan bir kaynak konumunda olduğunu vurgulamakta yarar bulunmaktadır.

Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde, toplumsal tepki refleksinin oluşturulmasının daha uzun bir süreç olduğuna işaret edilmişti. Ancak, Türkiye gibi %44'ünün tarımla uğraşan bir ülkede Tema gibi bir STÖ'nün toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini oluşturma'sı daha da zor ve uzun bir süreç olduğu düşünülebilir. Toplum, toprakla yaşayacak, beslenecek ve geçimini sağlayacak ancak onunla ilgili duyarlılığa sahip olamayacak kadar da az bilgi ve özene sahip olacak. İşte bu nokta, Tema'nın kolektif bilinç yaratma sürecinde bir dezavantaj olarak kabul edilebilir. %44'ünün topraktan yaşam aldığı, kalan bölümünün ise, dolaylı olarak toprakla buluştuğu düşünüldüğünde, anominin önüne geçilmesinin gereği ve önemi daha da artacaktır. Tema, bu noktada toplumun bir bölümüne erozyondan korunma yollarını anlatan diğer bölümüne de ağaç keserek, arazi elde etmelerinin sonuçlarını gösteren bir kaynak olma durumundadır. Diğer yandan depremin zararları kısa vadede yaşanırken, erozyon vb. nedenlerle oluşan doğal afetler daha uzun sürede zarara neden olmakta ve toplum tarafından çoğu zaman doğal afetlerle ilişkisi kurulamamaktadır. Bu görüşten yola çıktığı düşünülen Tema'nın, yazılı basında yer alan haberlerinde

bilgilendirme, fayda sunma çağrışımına yol açan haberlere 1999 öncesinde öncelikli olarak yer verdiği görülmektedir. Bu yolla kamu gündeminde konuşulur, tartışılır olan konularla ilgili, toplumsal bütünlüğü koruyarak kolektif bilincin gelişimine de aracılık ettiği sonucuna varmak olasıdır. Tema'nın toplumda olumlanmayı ve katılımı etkileyen çağrışımına yol açan haberlerle gündem oluşturma çabası ise siyasi gündemin içinde yer almasına neden olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yukarıda da söz edildiği üzere, STÖ'ler için iletişim sürecinde önemli olan dört aşamayı 1999 öncesinde oldukça etkin şekilde yaşama geçirebildiği söylenebilir. Bu süreç içinde, toprak kanunun güncellik kazanmasına ve mera kanunun yasalaşmasına katkı sağlaması ise, kamuoyu oluşturarak, toplumsal tepki gelişimine aracılık eden bir baskı grubu olarak değerlendirilmesine neden olabilir.

Tema'nın toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik iletişim sürecinde bir diğer önemli özellik ise, iletişim düzeyleri arasındaki sinerjidir. Gündemde yer alan konularla ilgili basın ilanlarının da, hem gündemi pekiştiren hem de toplum nezdinde konuya karşı farkındalığın oluşumuna etki ettiği düşünülebilir. Tema 1997-1999 yılları arasında 79 adet ve 2000-2002 yılları arasında da 104 adet olmak üzere toplam 183 adet ilan ile basında gündem oluşturmıştır. Sayısal verilere bakıldığında, toplam haber sayısının neredeyse yarısı kadar da ilanla basında yer alması, iletişim sürecindeki etkinliğiyle ilgili ipucu olarak kabul edilebilir. Bu ilanlarla ilgili anımsatılmasında yarar olan nokta ise, ilanların günceli takip eden mesaj içeriklerine sahip olmasıdır. Örneğin, Marmaris'te meydana gelen orman yangınının ertesi günlerde, anneler gününde ya da erozyon haftası ile ilgili konuyu anımsatan, toplumu manüple edecek çağrışımına yol açan ilanların örneklem olarak belirlenen dört gazetede birden yer alması gibi.

1999 öncesinde, iletişim kuramlarının da ışığı altında, Tema'nın Akut'a göre, iletişim sürecinde gündem oluşturmada haberlerinin yol açtığı mesaj çağrışımındaki öncelik ve toplumda bilişsel değişimi yaratmak amacıyla mesajların topluma ulaşması sırasında belirlediği kanallarda daha etkin olduğunu söylemek olasıdır.

Kısaca Tema, araştırmanın ilk aşaması olarak kabul edilen 1999 öncesinde toplumsal tepki refleksini oluşturma amacıyla; toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirerek kolektif bilincin oluşumuna aracılık edebilecek mesaj çağrışımına yol açan haberler ile gündemde yer alarak, misyonunu yaşama geçirmek etkinlik sağlayabilmiştir. Akut ise, toplumda var olan duygusal tetiklenmenin yol açtığı

ilgilenim ile gündemde yer almış ancak bunu bilişsel boyuta taşımada daha yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda, misyonunu topluma aktarma noktasında etkili olamamıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasını oluşturan 1999 sonrasında Akut'un gündemde yer alan haberlerinde bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımına yol açan mesajların oranında önemli artış gözlemlenmektedir. Akut'un bu süreç içerisinde misyonunu oluşturan konularla ilgili bilgi farklılıklarını en aza indirme ve toplumsal bütünlüğü koruyarak, kolektif bilincin geliştirilmesinin önemini kavradığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak Akut'un, Tema'dan farklı olarak 1999 öncesinde kolektif bilincin gelişimine yönelik mesaj çağrışımlı haberlere öncelik vermemiş olması, katılım çağrışımına yol açan haberlerin oranında artışın önemli oranda gerçekleşmemesine etki ettiği söylenebilir. Akut'un toplumda duygusal etkilenmeler nedeniyle medya gündeminde yer alması toplum gündemine de yerleşmesine neden olduğu söylenebilir. Bu yoruma katkı sağlayacak en önemli araştırma verisi, 1999 sonrasında oluşan doğal afetler sürecinde Akut'un basında kapladığı yazımsal alan dağılım bulgularıdır. 1999 öncesinde medyada ve toplumda çeşitli doğal afetler nedeniyle gündemde yer alan ve haberlerinde cesaret ve destek çağrışımına öncelik veren Akut, 1999 sonrasında da toplumsal tepki refleksinin ilk aşaması olarak öngörülen ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma amaçlı mesaj çağrışımları kadar, cesaret/destek çağrışımına yol açan haberler ile yazılı basında yer almıştır. Bu çağrışımın toplum ve siyasi yapı içinde olumlanarak toplumsal tepkinin oluşumuna aracılık edebilmesinin göstergesi ise, katılım çağrışımına yol açan haberlerin oranındaki artış olarak düşünülebilir. Ancak, Akut'un 1999 sonrasında toplumsal tepki refleksinin oluşumuna yönelik iletişim düzeylerinde ve kanallarında yeterince etkili olamadığı sonucuna varılabilir. Ya da, Akut'un toplumsal tepki refleksini oluşturma amaçlı iletişim düzeylerini ve kanallarını 1999 sonrasında bilimsel kuramların ışığı altında yaşama henüz geçirebildiği şeklinde yorumlamak daha doğru bir yaklaşım olabilir.

Tema, 1999 sonrasında da toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin sürekliliğini sağlayarak, kolektif bilincin gelişimine yönelik çağrışımlara yol açan haberlere öncelik vererek gündem oluşturmaya devam etmiştir. Gerek teknolojik ve gerekse yeni bilginin toplumda anomiye neden olmasını önlemek ve toplumsal bütünlüğün korunarak toplumsal tepki refleksine ulaşabilmenin öngörüsü içinde hareket ettiği düşüncesi yanlış olmayacaktır. Bu düşüncüyü destekleyen en önemli veri ise, katılım çağrışımına yol açan

haberlerin 1999 öncesine oranla 2.5 kat artış göstermesidir. Tema'nın toplum gündeminde olmasının yanında, siyasi yapı içinde de gündemde olarak değişime aracılık edebilen bir baskı grubu noktasına gelebildiğini söylemek olasıdır. Tema'nın toplumda bilişsel boyutta oluşturduğu değişimi pekiştiren bir diğer unsur ise, duygusal boyutta etkilenimlere yol açan cesaret/destek çağrışimli haberlerle yazılı basında yer alabilmesidir. Katılıma ve toplumda olumlanmaya etki eden bu çağrışımındaki haberleri destekleyen bir diğer kanal ilanlardır. Tema bu noktada toplumsal denetim sistemini oluşturarak, katılımın refleks noktasına dönüşümüne aracılık eden bir STÖ olarak değerlendirilebilir.

Tema ve Akut'a ait araştırma verileri doğrultusunda, STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturabilmeleri iletişim düzeylerini, kanallarını ve mesaj yaklaşımlarını bilimsel veriler ışığı altında yaşama geçirmelerinin önemi bir kez daha vurgulanmalıdır. Özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda toplumsal tepki refleksini oluşturabilmek amacıyla yaşama geçirilen iletişim sürecinde önceliğin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyini geliştirme amaçlı mesaj yaklaşımlarına verilmesinde yarar bulunmaktadır. Toplumda var olan bilgi farklılaşmaları anomiye ve toplumsal bütünlüğün bozulmasına etki eder. STÖ'lerin anomiyi en aza indirgeyerek, toplumsal bütünlüğü korumaları ise, kolektif bilincin gelişimine katkı sağlayacak bir aşama olarak kabul edilebilir. Kolektif bilincin oluşmadığı toplumlarda, toplumsal tepkinin refleks noktasına dönüşümüne etki edecek, toplumsal denetim sisteminin oluşabilmesi çok zordur. Toplumun tepkiyi yaşama refleks olarak geçirebilmesi, örgüt ile ilgili aktarılan ya da medyada yer alan haberlerin içeriğinin kitlede yarattığı çağrışımlar ile ilişkili bir süreç olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, STÖ'nün medyada gündemde olması kadar, mesaj çağrışımlarının içeriği de toplumsal katılıma ve katılımın sürekliliğine etki edecek unsur olarak değerlendirilebilir.

Araştırma örneklemelerinden Akut'un medyada gündemde yer alma sürecinde yazımsal olarak kapladığı alanın kimi zaman Tema'dan daha fazla olmasına rağmen, duygusal etkilerin sönümlenmesi ile birlikte medya gündeminde yer almadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni daha önce de vurgulandığı üzere Akut'un kolektif bilincin gelişimine yönelik mesaj çağrışımı içeren haberlere öncelik vermemesidir. Gündem oluşturma sürecinde, kamu gündeminde dinamizm ve süreklilik elde edemeyen Akut siyasi gündem içinde yaptırım ya da değişim olanağına sahip

olamamış ve toplumsal tepkiyi reflekse dönüştürecek, nicel katılımı sağlayamamıştır. Nicel katılımı elde edemeyen bir STÖ'nün baskı grubu karakteri taşıyabilmesi ve değişime aracılık edebilmesi ise olası değildir.

STÖ'lerin toplumda bilişsel değişimi sağlamadan, davranışsal değişimi elde etmesi olası değildir. Türkiye gibi, melez değerlere sahip ve bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde ise, bilgilendiren, somut faydayı topluma aktaran ve hangi durumda nasıl davranacağını anlatan mesaj yaklaşımlarına daha fazla gereksinim duyulabilmektedir. Bu nedenle de STÖ'lerin gündem oluşturma süreçlerinde, bilgilendirici ve bilişsel değişimi davranışsal değişime götürebilecek manipülatif mesaj çağrışımlarına yol açan haberlere daha fazla gereksinim duyulabilir. Duygusal çağrışımlara yol açan haberlerin öncelikli olduğu durumlarda davranışsal değişimin oluşabileceği ancak süreklilik göstermeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumsal tepkinin reflekse dönüşümü ise, katılımın toplum bazında ve davranışsal olarak sürekliliğe işaret etmektedir. Bu sürekliliğin en önemli unsurlarından biri siyasi yapının ve aktörlerin de katılımı ve desteğidir. Toplum katılım sağladığında, beklentilerine uygun değişimin ve yararın oluştuğuna tanıklık etmez ise, katılım süreklilik gösteremez. Bu nedenle de STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma amaçlı iletişim düzeylerinde ve kanallarında siyasi yapı ile iletişimin devamlılığını sağlayarak desteğini almaya özen göstermelidir.

Bütün bu unsurların dışında, STÖ'lerin medyada gündem oluşturmada bir diğer önemli unsur medyanın kendisidir. Sosyal sorumluluk bilinci içinde davranmayarak, STÖ'lerin iletişim sürecine katkı sağlamadığında, STÖ'nün kendini, projelerini topluma aktarabilmesi zora girecektir. Medyanın toplumsal düzeyde iletişimin en önemli kanalı olduğu düşünüldüğünde, STÖ'lerin medya ile iletişiminin gerekliliği de ortaya çıkacaktır. Bütün bu unsurlar ile iletişimin sürekliliği ve sinerjisi sağlandığında bile melez değerlere sahip ülkelerde demokrasinin ve demokrasinin elemanlarının da çok genç olduğu unutulmamalıdır. Bu elemanlardan biri STÖ'lerdir. Bu nedenle, STÖ'lerin tüm iletişim düzeylerini, bilimsel veriler ışığı altında yaşama geçirdiklerinde bile, bilgi toplumuna geçişi tamamlamış, demokrasinin tüm şartlarını yerine getirmiş ülkelere oranla daha uzun ve sabır gerektiren bir sürece gereksinimleri olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu doğrultuda STÖ'lerin, toplumsal tepki refleksini oluşturma süreçlerinde, iletişim kuramlarından yararlanarak iletişim planlarını yaşama geçirmelerinin, sürece olumlu katkı sağlayabileceği sonucuna varılabilir. Bu süreç, STÖ'lerin hedeflerine uygun olarak bireye ve topluma şu şekilde etki edebilir ve bu sürece ilişkin öneriler aşağıda açıklandığı şekilde geliştirilebilir;

STÖ'lerin İletişim Planlarında Kullanılabilecek İletişim Kuramları	Bireysel ve Toplumsal Oluşabilecek Etki	STÖ'lerin Toplumsal Boyutta İşlevine Uygun Oluşabilecek Değişim
Bilgi Açığı Hipotezi	Örgüte Karşı Farkındalık ve Konuyla İlgili Bilgi Oluşumu Bilişsel Değişim	Ortak Bilgi / Dil Düzeyi Kolektif Bilinç (Toplumsal Birleşme)
Medyada Gündem Oluşturma	Bilginin İlginliğe Dönüşümü Bilişsel Değişimin Duygusal Boyutta Pekiştirilmesi Duygusal Değişim	Toplumsal Belleğin Gelişmesi ve Kabul Alanının Oluşması (Toplumsal Bütünleşme)
İletişimsel Eylem Kuramı	Bilgi ve İlginin Artması ve Davranışsal Değişim	Siyasal ve Sosyal Sistemde Toplumsal Denetimin ve Katılımın Süreklilik Kazanması (Toplumsal Etkileşim) (Toplumsal Tepki Refleksi)

Şekil –3 : STÖ'lerin İletişim Kuramlarına Uygun İletişim Planı ile Öngörülen Toplumsal Değişim Süreci

Carthy'nin 1980 ve Keane'nin 1972'de belirttiği üzere; STÖ'ler toplumsal değişim sürecine ivme kazandıran örgütsel yapılar olarak kabul edilmektedirler. Değişim sürecine ivme kazandırabilmeleri ise, toplumda çeşitli konular ile ilgili ortak bilgi ve dil düzeyi geliştirmelerine, kolektif bilincin yerleşimine ve böylece toplumsal tepkiyi bir refleks noktasına dönüştürmelerine bağlı bir süreçtir. Bu süreç içinde, toplumun sosyo-ekonomik yapısına bağlı olarak, bilgi ve buna bağlı olarak da ilgi farklılaşmalarının var olabileceği unutulmamalıdır. Kongar'ın da 1974'de belirttiği üzere; farklılaşmaların varlığı, toplum içinde anominin oluşumuna etki edecek ve anomik yapıdaki toplumlarda değişim sürecinin geriye düşmesine neden olabilecektir. Bu nedenlerden dolayı STÖ'lerin toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine katkı sağlama süreçlerinde, toplumu oluşturan bireylerin farklı ilgi ve bilgi düzeylerinin varlığını da anımsamalarında yarar bulunmaktadır. Bu yarar, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturma sürecinde, kitlesel özelliklere uygun mesaj yaklaşımlarını ve kanallarını belirleme noktasında önem kazanmaktadır.

STÖ'lerin toplumsal tepki refleksinin oluşumuna katkı sağlama noktasında, ortak bilgi ve dil düzeyi oluşturmaları ilk aşama olarak kabul edilebilir. Bu süreç içinde STÖ'lerin yaşama geçirdikleri iletişim yöntemlerinde bilgilendiren/yarar sunan çağrışimli mesajlara öncelik vermeleri kolektif bilincin oluşumu için ön gereklilik olarak kabul edilebilir. İkinci aşama ise, toplumun benzer kaygılar ve beklentiler içine girmesine ve konunun "ortak dava" noktasına dönüşümünü sağlayabilmektir. Bu süreçte de, iletişim yöntemlerinde gelecekle ilgili endişelerin ve geçmişte yaşanan olumsuzlukların mesajlarda vurgulanarak güncellik kazanmasında yarar bulunmaktadır. Bu aynı zamanda toplumsal denetim sisteminin oluşumuna da katkı sağlayacak bir süreç olarak kabul edilebilir. Üçüncü aşama olarak öngörülen süreçte ise, bilgi ve ilgi düzeyi geliştirilen ve kolektif bilinç düzeyi oluşturan bireylerin, beklentilerinin yaşama geçirilmesi amacıyla, değişime aracılık etme ve değişimin bir parçası olma arzusunu yaratabilmektir. Katılım olarak kabul edilen bu davranış biçiminin süreklilik kazanabilmesi ise siyasal ve sosyal sistem içinde yer alabilmeyi, yaptırım ve yönlendirme gücü olan katılımın nicel olarak da artışına işaret etmektedir. Yani STÖ'ler, ilk iki aşamada toplumda nitel gelişmeyi, üçüncü aşamada da bu niteliğin nicelik olarak gelişimine katkı sunmayı amaçlamalıdır. Bu durum, STÖ'lerin kitle örgütü olmalarına olumlu katkı sunacak bir süreçtir.

Sözü edilen bu aşamaları değişim ve gelişim amacıyla süreç içinde yaşama geçirebilen toplum bilgi toplumu ve bireyler de çağdaş birey olarak kabul edilmektedir (Habermas'ın 1982 ve Carthy'nin 1980'deki çalışmalarında değinildiği gibi). Bilgi toplumuna ve bireylerin çağdaşlığa ulaşmasına toplumsal değişimi sağlayarak katkı sunma misyonunu üstlenen STÖ'lerin bu amacı gerçekleştirebilmelerinde en önemli araç ise iletişim yöntemleridir.

STÖ'lerin toplumsal değişime ivme kazandırma ve toplumsal tepkinin bir davranış biçimine dönüşümüne katkı sağlayabilmeleri, toplumda misyonlarına uygun konulara ve örgüte karşı farkındalık yaratılmasına, bu farkındalığın süreç içerisinde ilginliğe ve ilginliğin bilgiye dönüşümüne bağlı bir süreçtir. Bu sürecin STÖ'ler açısından amacına uygun gelişim gösterebilmesi için, iletişim yöntemlerini yaşama geçirme aşamasında iki önemli noktanın altını çizmekte yarar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, toplumda geçmiş deneyimlerin olumsuz yansımaları sonucunda topluma ve STÖ'lere karşı duruşun ve yabancılaşmanın var olduğu öngörüsüdür. Bunun nedeni,

bireylerin beklenti ve isteklerinin yaşama geçirilmemesi sonucunda Weber'in 1975'te ortaya koyduğu gibi yaşanan "hiç"lik duygusu ile açıklanmaktadır. Bu hiçlik ve yabancılaşma duygusunun STÖ'lerin iletişim yöntemleri ile aşarak, bireylerde var olan potansiyel enerjiyi, harekete geçirebilmeleri toplumsal tepki refleksinin oluşturulması için önemlidir. İkinci nokta ise, bu enerjinin sürekliliğini sağlayarak, toplumda katılımın bir davranış biçimi olarak yerleşmesine aracılık edebilmektir. Sözü edilen bu amaçların yaşama geçirilmesinde toplumun farklı kesimlerinin farklı beklentiler ve bilgi düzeylerine sahip olduğu düşüncesi ile farklı iletişim yöntemlerinin sinerjik bir biçimde yaşama geçirilmesi STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma süreçlerine olumlu bir katkı olarak yorumlanabilir.

Toplumsal tepki refleksinin oluşumunu sağlayarak, toplumsal ve siyasi aktörler nezdinde de yaptırım ve değişime aracılık edebilmeleri STÖ'lerin kitle örgütü olabilmelerine de etki etmektedir. Bu nedenlerin tümünden yola çıkılarak, STÖ'lerin amaçlarına uygun iletişim yöntemleri, iletişim kuramlarının ışığı altında şu başlıklar altında önerilmektedir;

Örgüt İletişimi: STÖ'nün toplumda örgüt farkındalığı yaratmadan, misyonuna uygun konuyla ilgili bilinç düzeyini oluşturabilmesi zor bir süreçtir. Bu nedenle de örgütün toplum nezdinde kabul alanını genişleterek, olumlamanın artmasına aracılık etmesinde yarar bulunmaktadır. Örgüt iletişimi içinde en önemli iletişim yöntemi ise, halkla ilişkiler faaliyetleridir. Toplumun beklenti ve gereksinimlerini öğrenmek ve örgüte karşı farkındalığın artmasında önemli katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Örgüte karşı farkındalığın ve süreç içinde ilginliğin artması ise, örgütün toplumsal katılımı sağlayabilmesi anlamında önemlidir. Diğer yandan STÖ'lerin hedef kitlesini oluşturan toplumsal grupların sosyo-ekonomik yapıya bağlı olarak değişkenlik gösterebilecek bilgi farklılaşmalarının en aza indirgenebilmesi için, elektronik posta ve doğrudan posta yöntemlerinin kullanılması toplumdaki anominin azalmasına katkı sağlayabilecektir.

Kişilerarası İletişim: Özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda, bireyler arasındaki etkileşimin daha yoğun yaşanması nedeniyle STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma süreçlerinde kullanılmasında yarar görülen iletişim yöntemlerindendir. Lerner'in 1971'de değindiği üzere, özellikle kitle iletişim araçları ile eş zamanlı yaşama geçirilmesi, örgütün amacını oluşturan toplumsal tepki refleksine ulaşma sürecini hızlandıracaktır.

Toplumsal katılımın ivme kazanmasına etki eden unsurlardan birinin de, bireylerin beklenti ve gereksinimlerinin STÖ'ler aracılığı ile yaşama geçirilmesine tanıklık etmesi olarak belirtilmişti (Eroğul'un 1992 ve Keane'nin 1976'da değindikleri üzere). Yani STÖ'ler toplumun beklentilerinin çözümlenerek sonuca ulaşmasına katkı sağlamayı da amaç edinerek nicel artışa ulaşabilirler. Bu sürecin oluşumu ise, siyasi ve toplumsal aktörler nezdinde olumlanan, destek gören ve etki gücüne sahip olan örgütsel yapı ile olasıdır. Bu bağlamda STÖ'lerin yaşama geçirecekleri lobi faaliyetleri, siyasi ve toplumsal aktörler tarafından olumlanan ve destek alan bir noktaya ulaşmalarına katkı sağlayacak bir yöntem olarak kabul edilebilir.

Kitle İletişimi: STÖ'lerin kitle örgütü olabilmeleri, geniş kesimlere eş zamanlı olarak ulaşmalarına da bağlı bir süreçtir. Kitle iletişimi, diğer iletişim yöntemlerine oranla daha geniş kitlelere, aynı zamanda ulaşabilme özelliğinden dolayı, STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma süreçlerinde daha etkin bir yöntem olarak kabul edilebilir.

Kitle iletişim araçlarından biri olan yazılı basın STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma süreçlerinde önemli kitle iletişim araçlarından biridir. Bir konunun medya gündeminde yer alarak konuşulur, tartışılır olması, konunun güncellik kazanmasına ve böylece toplum gündeminde yer almaya etki edebilecektir. STÖ'lerinin özellikle toplumda duygusal tetiklemelere neden olan olayların akabinde, toplumdaki hareketliliği ve katılımı daha olumlu noktaya çekme çabaları sürecinde yazılı basını kullanmalarında yarar bulunmaktadır. Duygusal tetiklemeyle başlayan sürecin, bilişsel öğelerle özellikle kitle iletişim araçları ile beslenerek davranış değişiminin oluşturulması daha kısa bir sürece işaret edebilmektedir. Yani STÖ'ler, olumsuz tecrübelerle neden olan olayları başlangıç noktası olarak kabul ederek, toplumda misyonlarına uygun konulara ait bilgi eksikliğini giderme yoluna gidebilirler. Çünkü; toplumda bilişsel değişimin oluşturulmadan (bilgi açığı hipotezinde açıklandığı gibi), davranışsal değişim Kotler'in 1980'deki çalışmasında belirttiği üzere ancak kısa dönemli oluşabilecektir. Bilişsel değişimin oluşturulması, toplumda bilgi açığının giderilmesine ya da en az indirgenmesine yönelik bir süreçtir. İletişim yöntemlerinin sinerjik olarak kitle ile buluşması ise, toplumda duygusal değişimin oluşumuna da katkı sunabilecek ve olumlamanın dolayısıyla da kabul alanının artmasına etki edebilecektir. Bu aşamada medyada gündem oluşturma kuramında da vurgulandığı üzere,

düşünüldüğünde, belki yeteri kadar değil ama, gözardı edilemeyecek bir hareketliliğin işareti olarak da yorumlanabilir.

2000-2002 yılları arasında olumlu çağrışım içeren Tema haberlerine ilişkin en önemli gelişme Türkiye Gazetesi'nde olmuştur. 1997-99 yılları arasında toplam %6.69 oranında gerçekleşen Tema haberleri olumlu çağrışım dağılımı 2000-2002 yılları arasında %18.25'e yükselmiştir. Toplam oranın %4.76'sını bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımı yapan haberler oluştururken, %5.55 oranında geleceğe projeksiyon çağrışımını en fazla yapan ikinci gazete noktasına gelmiştir. Katılım çağrışımı yapan haberlere %3.17 ile en az yer veren Türkiye Gazetesi; 2000-2002 yılları arasında Tema olumlu çağrışım haberlerine toplam içinde yer veren üçüncü gazete olmuştur.

Sabah Gazetesi de 2000-2002 yılları arasında olumlu çağrışım içeren Tema haberlerine daha fazla yer vererek, desteğini arttırmıştır. % 6.86 oranında artışla %15.47'ye yükselen toplam olumlu çağrışım dağılımı içinde, sıfır noktasından %4.36'ya yükselen katılım çağrışımı yapan haberlere yer vermesi önemli bir aşama olarak görülebilir. Bilgilendirme ve fayda sunma, toplumsal belleği güçlendirme çağrışımı yapan haberlerde de ortalama %0.82 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Tema'nın iletişim faaliyetleri süreci içinde gündem yarattığı konulara, kampanyalara ve faaliyetlere, dört gazetenin de başlangıç noktasında kalmadığı ve olumlu yönde bir değişimin süreç içinde olduğu söylenebilir. STÖ'ler tarafından yürütülen iletişim faaliyetleri, medyada da sosyal sorumluluk bilincinin gelişimine de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Tema'nın yazılı basında gündem oluşturduğu gazetelerin, 1999 öncesine oranla konuya ve Tema'ya daha fazla yer ayırarak, toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık ettikleri söylenebilir. Bu süreçte özellikle Sabah ve Türkiye gazeteleri büyük bir aşama kaydetmiş ve toplumda Tema'nın misyonuna uygun konularla ilgili ortak bilgi ve dil düzeyinin ve de kolektif belleğin güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerine destek vermiştir. Ancak, 1999 sonrasındaki yazılı basındaki Tema haberlerine ilişkin en önemli veri, dört gazetede birden katılım çağrışımına yol açan haberlerin oranındaki artıştır. Bu veri, gazetelerin toplumsal tepkinin oluşturulma sürecine verdikleri öneme işaret etmektedir. Ayrıca elde edilen bu veriler, Tema'nın katılım çağrışımına yol açan haberlerinin, toplumda katılımın bir refleks noktasına dönüşerek, katılımın oluştuğuna ve dört gazete birden yer alması ise, rastlantısallığın ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

STÖ'ler toplumun alt yapısını (bilgi, ekonomi, teknoloji vb.) gözönünde bulundurarak, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin gelişimine katkı sağlayarak toplumsal tepki refleksinin oluşumuna aracılık etme misyonunu taşımaktadırlar. Bu misyon doğrultusunda, yazılı basında gündem oluşturarak, toplumda konuyla ilgili farkındalığın ve ilginin, bilgi ile desteklenerek, katılımı sağlayarak kitle örgütü olabilme amaçlanmaktadır. Tema'nın 1999 sonrasındaki iletişim sürecinde kullanılmasında yarar öngörülen iletişim modeli ve kuramları dikkate alınarak yazılı basında gündem oluşturan haberlerinin, kitle örgütü olabilme ve böylece baskı grubu karakteri taşıyarak, toplumsal tepki refleksini oluşturma yönünde katkı sağladığı sonucuna varılabilir.

8.2.4. 1997-2002 Yılları Arası Yazılı Basında Yer Alan Tema İlanları Çağrışım Bulgularının Yorumlanması

STÖ'lerin, toplum içinde var olabilmeleri, olumlanarak toplumsal tepki refleksinin gelişimine aracılık etmeleri; toplumsal beklentilere uygun proje geliştirmeleri, bu projeleri toplumda ortak bilgi düzeyi oluşturacak şekilde yaşama geçirmeleri ile olasıdır. Bu aşamada ürettikleri projelerin ya da yürüttükleri kampanyaların gündemde yer alması sağlanarak, topluma çeşitli kanallar aracılığı ile aktarılması, toplumun haberdar olması açısından önemlidir. Örgüt iletişimi içinde kabul edilen ilanlar, topluma örgütü ve projeyi anımsatarak, anıda kalıcılığı sağlaması nedeniyle iletişim sürecinin önemli kanallarındandır. Diğer yandan örgütün toplumsal tepki refleksini oluşturma sürecinde, iletişim kanallarındaki sinerjiye de işaret etmektedir.

Tema olumlu çağrışım içeren haberlerde katılımın %11.48'den %20.63'e yükselmesinde haberlerin belirli bir istikrar çizgisinde olmasının etkisi ve katkısı olduğu bir gerçektir. Ancak bunun dışında, örgütü, misyonunu anımsatacak, hangi durumda nasıl bir tutum geliştireceğine dair bilgileri bulabileceği ve toplumda kalıcı bir davranış değişiminin oluşmasına yardımcı olması amacıyla yazılı basında ilanların yer alması da gündemde yer almaya neden olabilmektedir. Bu nedenle araştırmanın örneklemelerinden Tema'nın iletişim süreci içinde, basılı ilanları ne oranda kullandığı, mesaj çağrışımalarında neleri vurguladığı önem kazanmış ve 1997-2002 yılları arasında yazılı basında yer alan Tema ilanları da çalışma kapsamına alınmıştır.

Tablo 24. Gazetelere Göre 1997-1999 Yılları Arası TEMA İlanları Çağrışım Dağılımları

	Bigi/Fayda Sunan		Top.Belleği Güçlendir.		Geleceğe Proj.Yap		Cesaret/ Destek		Katılım		Yorumsuz		Toplam	
	%		%		%		%		%		%		%	
Cumhuriyet	12	15.18	1	1.26	3	3.79	-	-	17	21.51	10	12.65	43	54.43
Hürriyet	7	8.86	3	3.79	1	1.26	-	-	11	13.92	-	-	22	27.84
Sabah	5	6.32	2	2.53	-	-	-	-	7	8.86	-	-	14	17.72
Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	24	30.37	6	7.59	4	5.06	-	-	35	44.30	10	12.65	79	99.99

1997-1999 yılları arasında Tema'nın özellikle "erozyonu önleme" amacıyla yürüttüğü kampanya ilanları, orman yangınları azaltmaya yönelik bilgilendirme ve yarar sunma çağrışımı yapan ilanlara yoğunlaştığı görülmektedir. Bu süreç içerisinde toplam 79 adet ilanın %54.43'ü Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanmıştır. Tema ilanlarını yayınlarken destek veren ikinci gazete %27.84 ile Hürriyet olmuştur. Sabah Gazetesinde yer alan ilan oranı ise, %17.72'dir. 1997-1999 yıllarında Türkiye Gazetesinde Tema'ya ait ilan yayınlanmamıştır.

Toplumsal tepki refleksinin oluşması için ilk adım olarak kabul edilen bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımı yapan haberleri destekleyici türdeki ilanları oranı %15.18 ile Cumhuriyet Gazetesinde yer aldığı görülmektedir. Katılım çağrışımı yapan ilanlar içinde %21.51 ile Cumhuriyet Gazetesi ilk sırada yer almaktadır. Hürriyet gazetesindeki ilanların toplam dağılımı içinde de katılım çağrışımı yapan ilanların %13.92 olarak en yüksek oran olduğu görülmektedir. Bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımı yapan ilan oranı ise, %8.86 olarak gerçekleşmiştir. Sabah gazetesindeki olumlu çağrışım dağılımları ise şu şekildedir; katılım çağrışımı yapan ilanların oranı, %8.86 ve bilgilendirme/fayda sunma çağrışımı yapan ilan oranı %6.32 'dir.

Ancak, Tema ilanlarının 1997-99 yılları arasında toplumda kolektif bilinç ve tepki refleksi oluşturmak amacıyla, toplumsal belleği güçlendiren ve geleceğe projeksiyon çağrışımı yapan mesaj yaklaşımli ilanlara öncelik vermesi katılımın sürekliliğini sağlamak noktasında daha etkin_olabilirdi. Kolektif bilinç düzeyi oluşmamış toplumlarda, toplumsal tepki refleksinin kısa süreli olduğu ve etkinin sönümlenmesiyle birlikte tepkinin de ortadan_kaybolduğu anımsanırsa, bilişsel değişimin davranışsal değişim boyutuna dönüşümünün de önemi ortaya çıkacaktır.

1997-99 yılları arasında Tema'nın bilgilendirme çağrışımına yol açan ilanlarının ağırlıklı olarak Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanması, bilgiyi daha çabuk algılayacak, demokratik, katılımcı bireylere aktarması da bir kolaycılık gibi yorumlanabilir.

Topluma aktarılan bilgi çağrışımli ilanlar, toplumda farkındalık yaratabilecek ancak, bu farkındalığın kolektif bilinçle buluşması sağlanmadığında, ilanların neden olduğu katılım kısa sürede sönümlenebilecektir. 1999 öncesinde Tema'nın yazılı basında yer alan haberleri kadar ilanları ile etkili gündem oluşturamadığını ve iletişim kanalları arasındaki sinerjinin yeteri kadar oluşturulamadığını belirtmek gerekmektedir. Diğer yandan, toplumda davranış pekişmesine katkı sağlayarak toplumsal tepkinin devamlılığına katkı sağlayacak ilanların yayınlanmasında da belirli bir periodun izlenmediği görülmüştür.

Tablo 25. Gazetelere Göre 2000-2002 Yılları Arası TEMA İlanları Çağrışım Dağılımları

	Bigi/Fayda Sunan		Top.Belleği Güçlendir.		Geleceğe Proj.Yap		Cesaret/ Destek		Katılım		Yorumsuz		Toplam	
	%		%		%		%		%		%		%	
Cumhuriyet	9	8.41	9	8.41	3	2.80	-	-	21	19.62	8	7.47	50	46.72
Hürriyet	5	4.67	7	6.54	4	3.73	-	-	13	12.14	2	1.86	31	28.97
Sabah	4	3.73	-	-	5	4.67	-	-	7	6.54	-	-	16	14.95
Türkiye	1	0.93	3	2.80	-	-	-	-	6	5.60	-	-	10	9.34
TOPLAM	19	17.74	19	17.74	12	11.21	-	-	47	43.92	10	9.33	107	100

2000-2002 yılları arasında Tema ilanları 107 adet olarak belirlenmiştir. Bu süreç içindeki ilanlarda, deprem ve toprak, doğal afet ve ağaçlandırma, meşe-erozyon-sel ve deprem gibi konuların vurgulandığı görülmüştür. Toplam Tema ilanlarının dağılımı ise; %46.72'lik oranla Cumhuriyet Gazetesi yine ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada %28.97 ile Hürriyet Gazetesi ve %14.95 ile Sabah Gazetesi yer almaktadır. 97-99 yıllarında sıfır noktasında olan Türkiye Gazetesi büyük aşama kaydederek %9.34 ile Tema'nın yazılı basında ilanlar aracılığı ile gündemde yer almasına örgüt ve proje farkındalığının gelişimine katkı sunan dördüncü gazete olmuştur.

2000-2002 yılları arasında yer alan Tema ilanlarına ait toplam olumlu çağrışım dağılımlarında da ilk sürece göre gözle görülür değişimler oluşmuştur. Toplumsal belleği güçlendirme çağrışımı yapan ilanları oranı; %7.59'dan %17.74'e, geleceğe

projeksiyon yapan çağrışımların oranı; %5.06'dan %11.21'e yükselmiştir. Tema, ilanlarında bilgilendirme ve fayda sunma çağrışımı yapan ilanların oranını %30.37'den , %17.74'e indirmiştir.

Katılım çağrışımına yol açan ilanların oranı ise %44.30'ten %43.90'a düştüğü görülmektedir. Daha önce de vurgulandığı üzere, kolektif bilincin oluşumu sağlanmadan katılımın artış göstermesi olası değildir. Ancak, katılımın artmayarak, %0.4 oranında düşüş göstermesi toplumda Tema'nın misyonu doğrultusunda toplumda ortak bilgi ve dil seviyesi geliştiremediği için, toplumsal tepki refleksinde aşama kaydetmediği anlamına gelmemektedir. Toplumsal merak modelinin dışında, toplumun hiç olmazsa belirli bir bölümünde bilişsel boyutta değişimi oluşturarak, davranış biçiminin oluşmasına katkı sunduğu yorumu yapılabilir. Katılım çağrışımına yol açan ilanların 1999 sonrasında artış göstermemesi ise, 1999 öncesinde yazılı basında yer alan ilanlarda yanlış çağrışımlara öncelik verilmesinden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. İletişimsel eylem kuramında da vurgulandığı üzere, 1999 öncesinde kolektif belleği güçlendiren ve toplumu maniple eden, katılım çağrışımlı ilanların öncelikli olması, ikinci süreçte toplumsal katılımı daha olumlu bir boyutta etkileyebilirdi, şeklinde bir öngörü geliştirilebilir. Tema ilanlarının bir kısmının yorumsuz olarak basında yer alması (eleman ilanı, satın alma,ölüm vb.) örgütün, toplum nezdinde; kitle iletişim araçlarını kullanabilme yetisi kazanmış, çağdaş örgüt yapılanmasına sahip bir STÖ olarak algılanmasına neden olabilir. Tema, 1999-2002 yılları arasında %16.92 oranında ilanla yorumsuz da olsa çeşitli gazetelerde yer almıştır. Yazılı basında gündemde yer almadığı süreçte bile, anımsanmayı, örgüt farkındalığını arttırmaya yönelik bir olumluluk olarak yorumlanabilir.

Tema'nın yazılı basında yer alan ilanlarının, toplumsal tepki refleksinin ilk adımı olan bilgilendirme misyonunu topluma doğru taşımış olmakla beraber, kolektif bilinç oluşturma aşamasında özellikle 1997-99 yılları arasında yetersiz olduğu görülmektedir. 2000-2002 yılları arasında ise, Tema ilanlarının, haberleri gibi iletişim kuramlarının verilerine uygun olarak toplumda katılımı sağlama amacıyla kodlandıkları görülmüştür. Diğer yandan yazılı basında gündemde yer alan haberleri destekleyen, mesajı güçlendiren bir yapı içinde ve belirli periodlar içinde yayınlanması Tema'nın 1999 sonrasında iletişim sürecinde iletişim kanalları ve mesajları arasında sinerjiyi oluşturma çabası içinde olduğu sonucuna varılabilir.

kamuoyunun ya da medyanın gündeminde yer almak, siyasi gündemle çakışmadığı takdirde, değişimin arzu edilen yönde gelişebilmesi ve dolayısıyla STÖ'lerin nicelik anlamında genişlemeyi sürdürebilmesi pek olası değildir. Özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda, nitelik olarak gelişmeyi sağlamadan, nicelik olarak büyüme hedefi STÖ'lerin değişim sürecine ivme kazandırmalarına ket vuracaktır. Bu nedenle iletişimsel eylem kuramında da belirtildiği üzere, iletişim faaliyetlerinin planlı ve nihai hedefe uygun bir şekilde yaşama geçirilmesi, toplumsal değişim sürecine ve katılımın bir davranış biçimine dönüşümüne katkı sağlayabilecektir (Habermas'ın 1980'deki çalışmasına dayanarak). Yani STÖ'lerin amaçlarına uygun iletişim planı geliştirmeksizin gündem oluşturmaları yanıltıcı katılımların oluşumuna neden olabilir. Toplumda farkındalık ve ilginlik yaratarak, bilgi oluşumunu sağlamadan kolektif bilincin geliştirilmesi ve bu bilinç düzeyi oluşmaksızın da toplumsal tepkinin refleks noktasına dönüşümü olası olmayabilir. STÖ'ler, toplumun konuyla ilgili bilgi paydalarını arttırmaya ve var olan potansiyel enerjinin harekete geçirilmesine katkı sunacak yaklaşımdaki mesajları kodlamaya özen göstermek durumundadırlar.

Bu bilgiler doğrultusunda Akut ve Tema'ya ait yazımsal alan dağılımları 1997-2002 yılları arasında incelenerek, ne tür mesaj çağrışımlarına yol açtıkları ve kapladıkları yazımsal alan dağılım oranları araştırılmıştır. Akut'un özellikle 1999 Marmara depremi ve sonrasında Tema'dan fazla yazımsal alana sahip olduğu ancak, kolektif bilincin oluşumuna katkı sağlayacağı öngörülen mesaj çağrışımlarına öncelik vermediği görülmüştür. Bunun sonucunda ise, katılım çağrışımı mesajların dışı tetiklenme ve ani uyarı olarak kabul edilen Marmara Depremi'nin dışındaki süreçte katılım çağrışımında artışa neden olmadığı da araştırma bulgularının arasında yer almaktadır. Bunun temel nedenini, Akut'un 1999 öncesinde toplumda kolektif bilinç oluşturmaya yönelik mesaj çağrışımı haberlerle gündemde yer almamasına bağlamak olasıdır.

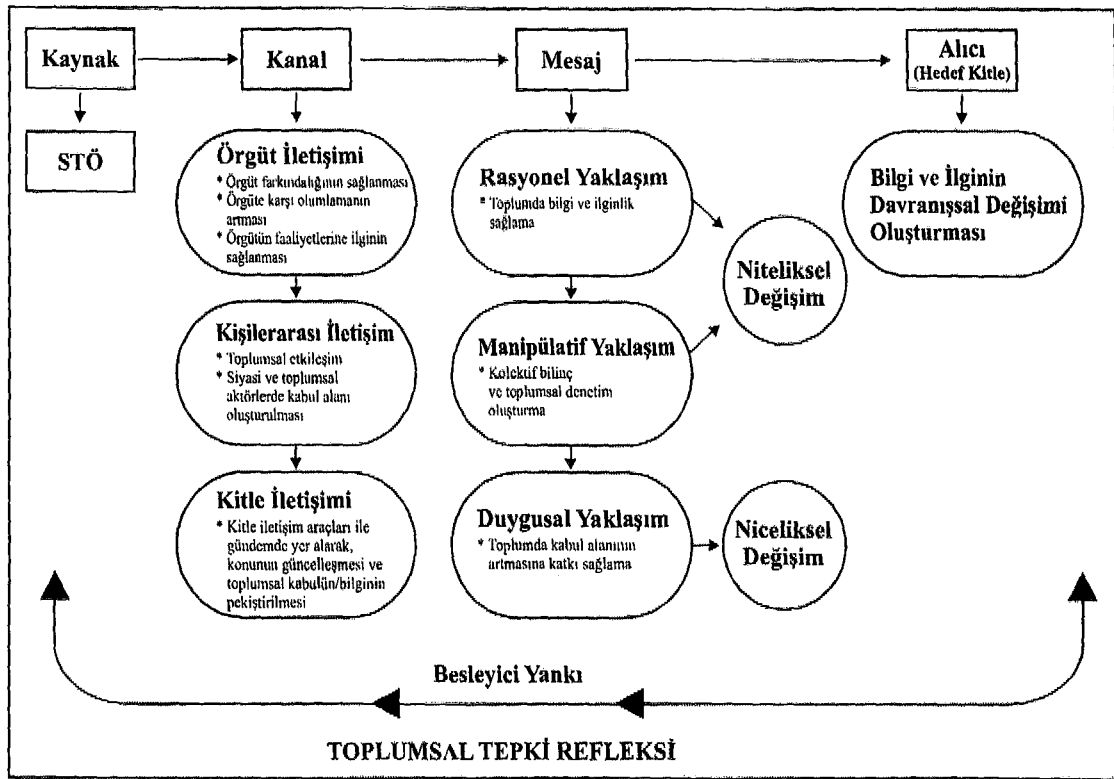
Tema'nın aynı süreçte gündem oluşturan haber ve ilanların yazımsal alan dağılımı Akut'a oranla çok daha düşük olmakla beraber, 1999 öncesinde, toplumda kolektif bilincin oluşumuna katkı sunacak oranda bilgilendiren/fayda sunan çağrışımı mesajlara ağırlık vererek, manipülatif yaklaşımlı mesajlar ile bu süreci desteklediği görülmüştür. Bu sürecin, katılım çağrışımına yol açan mesajların oranında önemli bir düşüşün yaşanmamış olması, Tema'nın toplumda erozyon, doğal afetler ve toprak ile ilgili

konularda bilinç düzeyinin ve kolektif bilincin oluşumuna katkı sunduğu sonucuna varmak olasıdır. Aynı süreç içerisinde, Tema'nın yalnızca kamu gündeminde değil, siyasi gündem içinde de yer alarak toprak vb. konular ilgili yasaların yaşama geçmesine katkı sunması da önemli bir sonuç olarak kabul edilebilir.

Bu bağlamda STÖ'lerin toplumsal tepki refleksini oluşturma süreçlerinde, güvenilen, farkındalık yaratan bir kaynak olarak iletişim sürecini yaşama geçirmesi, nihai amaca ulaşmak için önemli bir noktadır. İletişim planının uygulanma aşamasında ise, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi gelişimine katkı sunacak, rasyonel mesaj çağrışımları içeren mesajlara öncelik vermesi yarar sağlayacaktır. Carthy'nin 1980'de belirttiği üzere kolektif bilinci gelişmemiş toplumlarda, toplumsal denetimin ve dolayısıyla toplumsal tepki refleksinin oluşturulması olası değildir. Bu nedenle STÖ'lerin iletişim sürecinde, gelecekle ilgili kaygıları güncelleştiren ve geçmişe dönük olumsuzlukları topluma anımsatarak, kolektif bilincin gelişimine aracılık edecek manipülatif mesaj yaklaşımları ile gündemde yer almasında yarar bulunmaktadır. STÖ'lerin bilişsel boyutta değişim sağlayacak çağrışımlara yol açan haberler ile yazılı basında yer almasının dışında, diğer iletişim yöntemleri ile konuyu anımsatarak, pekiştirmesinde ve toplum nezdinde kalıcılığı sağlaması da toplumsal tepkinin oluşturulma sürecinde oldukça önemlidir. Bu nedenle iletişim yöntemlerinin, iletişim kuramları ışığı altında ve sinerjik olarak gerçekleştirilmesinde yarar bulunmaktadır.

STÖ'lerin iletişim sürecinde, iletişim öğelerine yönelik bu bilgilerin şu şekilde şematize edilmesi olasıdır;

Şekil -4 : STÖ'lerin Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturma Sürecinde İletişim Ögelerine Ait Model Önerisi

STÖ'lerinin, toplumsal katılımı oluşturarak bu katılımın bir refleks olarak yerleşmesini sağlayabilmeleri bir süreçtir. Sürecin örgüt ve toplum için olumlu bir gelişme gösterebilmesi hem örgütsel yapıya hem de örgütün misyonlarını topluma ne oranda aktarabildiği ile ilişkilidir. Örgüt, toplumla etkileşimi gerçekleştirerek, toplumsal değişim ve gelişmeye aracılık ederek toplumsal bütünlüğü sağlayacağı gibi, örgütün de kitle STÖ'ü olmasına katkı sağlayacaktır. Kitle STÖ'ü olmak ise, toplumsal ve siyasi yapıdaki değişimlerde etkililik sağlamaya, toplum nezdinde olumlanmanın artmasına katkı sunabilecektir. Kitle örgütü olabilmek, STÖ'lerin misyonları arasında yer almamakla birlikte, baskı grubu karakteri taşıyarak, toplumsal ve siyasi yapı üzerinde etki ve manipülasyon gücü olan yapılar olma hedefi STÖ'lerin misyonları arasında yer almaktadır. Çünkü, baskı grubu karakteri taşımayan örgütlerin, toplumsal kabulü oluşturabilmeleri ve dolayısıyla katılım sağlayarak toplumsal değişim ve gelişime ivme kazandırmaları olası değildir. Bu da, STÖ'lerin misyonlarını yaşama geçirme istek ve hedeflerine ulaşamamaları anlamına gelmektedir. Oysa, demokrasinin en önemli araçlarından biri, toplumsal denetim sisteminin STÖ'ler tarafından oluşturularak, toplumsal katılımın refleks noktasına dönüştürülmesidir. Toplumsal beklenti ve

önceliklerinin yaşama geçirilmesi ise, toplumsal gelişim ve değişim sürecinin kazandığı ivmeye işaret etmektedir. Bu değişim ve gelişim süreci ise, bilgi toplumunun oluşturulmasına katkı sağlayacak unsurlar olarak kabul edilebilir.

Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda, toplumsal denetim sisteminin oluşturularak, toplumsal tepkinin refleks noktasına dönüşümü daha uzun bir süreci de beraberinde getirebilir. Bunun en önemli nedenlerinden biri toplumda bilgi düzeyindeki eksiklikler ve ilgi farklılıkları diğeri de kolektif bilinç eksikliğidir. Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış ülkelerde yapılan STÖ'lerin, bu süreci kısaltabilmeleri için önceliği kolektif bilincin oluşumuna vermelerinde yarar bulunmaktadır. Kolektif bilincin oluşturulabilmesi için önce, toplumda var olan bilgi eksiklerinin giderilerek toplumda ortak bilgi ve dil düzeyinin geliştirilmesi toplumsal bütünlüğün oluşturulması anlamında önemlidir. Ancak, bazı durumlarda toplumda bilgi açığını en aza indirerek, kolektif bilincin oluşumu daha kısa süre içinde oluşabilmektedir. Toplumu etkileyen, ani ve hızlı duygusal tetiklenmelere neden olan olaylarda toplumsal bütünleşmenin ve dolayısıyla katılımın ivme kazanması olasıdır. Ancak, geçiş sürecindeki toplumların genelde kolektif belleğinin zayıf olması nedeniyle duygusal etkinin sönümlenmesi ile toplumdaki ilginlik ve katılım oranlarında düşmelerin yaşanılması kaçınılmaz bir sonuç olarak kabul edilebilir. STÖ'lerin bu tür tetiklenmeleri değerlendirerek, medyada ve toplumda oluşan ilginliği ve güncelliği, toplumsal ve siyasi yapıya taşıyacak hedefe sahip olmalarında yarar bulunmaktadır. STÖ'lerin duygusal tetiklenmeye neden olan ve misyonlarına uygun konular ile ilgili bilgi düzeyi oluşturarak, toplumsal katılımın dönemsellikten sürekliliğe erişmesine ve toplumsal denetim sisteminin oluşumuna katkı sunabilmeleri gerekmektedir.

Araştırmanın çıkış noktasını oluşturan Marmara Depremi'nin toplumda bu tür duygusal tetiklenmeye neden olan olaylardan biri olduğu düşünülmektedir. Tetiklenmeye neden olan deprem ile misyonları nedeniyle ilişkili oldukları kabul edilen örneklerden Tema ve Akut'un bu tetiklenmeyi ne oranda toplum ve örgüt lehine çevirerek, toplumda konu ile ilgili kolektif bilincin oluşumuna aracılık ettikleri araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda, Akut'un 1997-1999 yılları arasında, çeşitli benzer duygusal tetiklenmelerin yaşanmış olmasına rağmen; toplumda deprem, korunma yolları vb. konularda bilinç düzeyinin oluşumuna yeterince aracılık edemediği görülmektedir. Adana, Dinar gibi kentlerde oluşan depremler ve Karadeniz'de oluşan

sel felaketinden sonra, medyada yer alma oranında önemli artışların oluşmasına rağmen, misyonlarına ilişkin konular ile ilgili toplumdaki ilginliği bilgi ile besleyememiş ve kolektif bilincin oluşuma aracılık edememiş olmasının altını çizmekte yarar bulunmaktadır. 1999 yılında oluşan Marmara Depremi'nde de benzer durumun yaşanması ise, Akut'un misyonlarını yaşama aktarabilme noktasında yeterlilik sağlayamadığı, medya gündeminde ve toplum gündeminde yer almanın avantajını kullanarak, siyasi gündem üzerinde etki sağlayamadığına işaret etmektedir. Bu veriler, Akut'un çeşitli dönemlerde kitle örgütü olabildiğini ancak toplumda bilişsel değişimin oluşumu için iletişim kanallarını yeterince yaşama aktaramadığı için bir baskı grubu özelliğine sahip örgüt olarak kabul etmek olası değildir. Çünkü; kitle örgütü olabilmenin temel şartı, toplumdaki katılımı sağlayabilmektir. Katılımın sürekliliğini sağlayabilmek ise, toplumun beklenti ve önceliklerinin katılım sonucunda yaşama geçebildiğine tanıklık etmesine bağlıdır. Bu tanıklık, toplumsal katılımın reflekse dönüşümüne ve örgütün baskı grubu kimliğine sahip olmasına neden olacaktır.

Araştırmanın diğer örneklemini oluşturan Tema ise, toplumda duygusal tetiklenmelerin dışındaki süreçlerde de toplumda ortak bilgi düzeyinin oluşumuna aracılık ettiği görülmüştür. 1997-1999 yıllarında, misyon konularına uygun olarak toplumda erozyon, sonuçları, doğal afetlerin zararlarını en aza indirmede toprak ve ağaçlandırmanın önemi gibi konular ile ilgili olarak, yazılı basında yer alan haberlerinin kolektif bilinç oluşturmaya yönelik çağrışımlar içermesi ve duygusal tetiklenmelerin devamındaki süreci ilanlar ile desteklemesi konunun pekişmesine katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Tema'nın misyonlarını yaşama geçirme sürecinde iletişim kanalları arasında var olduğu öngörülen sinerjinin sonucunda ise, toplumsal beklentilerin yaşama geçirildiğine dair ipuçları da bulunmaktadır. Mera kanunun yasalaşması, Tema'nın toplumsal bilinç oluşturma sürecinde yalnızca medya gündeminde yer almakla sınırlı kalmayıp, siyasi ve toplumsal aktörlerin gündemine yerleşerek, yasal boyuttaki düzenlemelere etki eden bir kitle örgütü ve dolayısıyla baskı grubu karakteri taşıdığı sonucuna varılabilir. Tema 1999 yılında gerçekleşen Marmara Depremi'nin akabinde de kolektif bilincin ve toplumsal denetim sisteminin oluşumuna yönelik mesaj çağrışimli haberlerle medya gündeminde yer aldığı görülmektedir. Duygusal tetiklenmeye neden olan bu sürecin öncesinde misyonunu topluma aktarma konusunda Akut'a oranla daha yetkin görünen Tema bu süreçten sonra, topluma,

toplumsal belleği güçlendiren mesaj çağrışımli haberler ve ilanlar ile gündemde yer aldığı görülmektedir. Yazılı basın gündeminde yer almanın dışında, siyasi gündem üzerinde de etki gücünü sürdürmeye devam eden Tema'nın toprak yasasını güncellik kazanmasına ve siyasi sistem içinde tartışılır olmasında da önemli katkı sağladığını anımsatmakta yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda Tema'nın bir kitle örgütü ve baskı grubu karakteri taşıyarak, toplumsal denetim sistemi ve toplumsal tepki refleksinin oluşumuna yönelik faaliyetlerinin Akut'a oranla daha etkili olduğunu söylemek olasıdır.

Araştırma örneklemelerinden yola çıkarak, STÖ'lerin toplumun duygusal boyuttan toplumsal gerçekliğe ulaşabilmelerine katkı sağlamak ve eşlik etmelerinin toplumsal tepki refleksinin oluşum sürecine ivme kazandırabileceği sonucuna varılabilir. STÖ'lerin bu sürece ivme kazandırmaları, misyonlarına yükledikleri anlam ve hedefleri gözden geçirmelerine ve değişimi kendi yapılarından başlatmaları ile olasıdır. Bu bağlamda bilgi toplumunda var olma isteği içindeki STÖ'lere ilişkin model önerisi şu şekilde geliştirilebilir:

1. Aşama

STÖ'lerin Toplumsal Değişimin Katalizörlerinden Olma Misyonu: STÖ'ler toplumsal gelişim ve değişim süreçlerine ivme kazandıran, yeniliklerin ve gelişmelerin topluma adapte edilme sürecine katkı sağlayan örgütsel yapılar olmaları gerekmektedir. Toplumsal yapının bütünlüğü içinde, farklı ekonomik ve kültürel yapılanmalardan dolayı bireylerin beklenti düzeyleri, algılama seviyeleri, teknolojiyi kullanma olanaklarının farklılaşma içinde olduğunun bilinmesinde yarar bulunmaktadır. Bu farklılaşmaların işaret edeceği kanal ve mesaj yaklaşımları ise, STÖ'lerin kitleye ulaşma yöntemlerini belirlemesine katkı sunacaktır. STÖ'lerin kitlenin yapısına uygun kanalları ve mesajları belirleyerek toplumda bilinç düzeyi oluşturma çabası ise, değişim sürecinde toplumsal bütünlüğün korunmasına katkı sağlayacaktır. Toplumsal bütünlüğün korunamadığı toplumlarda, STÖ'lerin etkinlik sağlayabilmeleri ve değişim sürecine ivme kazandırabilmeleri olası değildir. Bu nedenle de, değişim sürecinde anominin azalmasına ve topyekun aynı dili konuşabilen bir toplum oluşturma çabası ve misyonuna örgütün öncelikle kendisinin inanmasında yarar bulunmaktadır. STÖ'lerin birinci aşamayı yaşama geçirebilmeleri için, örgütsel yapılarında da değişim ve gelişimi savunmaları gerekmektedir. Şeffaf, bağımsız ve tarafsız, katılıma açık ve güvenilen bir

örgüt olarak toplumda kabul alanını genişletebilmeleri olasıdır. STÖ'lerin değişim sürecinde, toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilmelerinin ön koşulu toplumla örgütün bütünleşmesini sağlayabilmek olduğunu vurgulamakta yarar bulunmaktadır.

2. Aşama

STÖ'lerin Toplumda Bilişsel Değişime Aracılık Etme Misyonu: Toplumsal değişim bir süreçtir. Bu sürecin amaca uygun bir sonuca erişebilmesi yani, demokrasinin enstrümanlarından biri olan katılımın yaşama geçirilmesi gerekmektedir. Katılımın oluşabilmesi, toplumun niteliksel değişiminin sağlanması ile olasıdır. Niteliksel değişim toplum için iki önemli boyutta gerçekleşebilecektir. Bunlardan biri, toplumun bilgi eksikliğinin olduğu konularda bilgi eksikliğini gidererek, toplumda STÖ'nün misyonlarına uygun konularda ortak bilgi düzeyinin oluşturulmasıdır. İkinci boyut ise, toplumun geçmişte yaşadığı olayları, acıları, sıkıntıları anımsatarak, bunların yenilenmemesine ilişkin davranış biçiminin oluşturularak, hangi durumda nasıl davranacağına ilişkin yöntemlere karşı farkındalık sağlanabilmesidir. Yani STÖ'ler, toplumda kolektif bilincin oluşumuna ve ortak tepki dilinin geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla manipulasyon gücüne ve etkisine sahip örgütler olmak durumundadırlar.

Özellikle bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumlarda, toplumsal belleğin zayıf olduğu ve zayıf bellekli toplumların, olaylara karşı benzer tepkiler geliştiremediklerinin altını çizmekte yarar vardır. Kolektif bilincin oluşmadığı ya da güçlü olmadığı toplumlarda, STÖ'lerin bilişsel değişimi sağlama misyonlarını yaşama geçirme sürecinde, geçmişe vurgu yapmaları, geleceğe yönelik kaderin belirlenmesine dair çağrışımlar içeren mesajların güncelleştirilmesi önemlidir. Toplumda niteliksel değişimin oluşturulmadan, elde edilecek tepkilerin duygusal tetiklenmelerden kaynaklanan dönemsellik içerdiği bu aşamada önemli bir bilgidir. Niteliksel değişim, süreç içerisinde, nicelik olarak da artışa etki ederek, STÖ'lerin işlevselliğine katkı sağlayacaktır.

3. Aşama

STÖ'lerin Duygusal Tetiklenmeleri Toplumsal Gerçekliğe Dönüştürme Misyonu: STÖ'ler, toplumu maniple etme gücü ve yetisine sahip olma özelliği taşıyan

örgütsel yapılarıdır. Bu nedenle de toplumda ani duygusal tetiklenmelere ve etkilere neden olan olayları, toplumda bilinç düzeyi oluşturarak toplumsal gerçekliğe dönüşümüne aracılık etme misyonunu da bünyesinde barındırmak durumundadır. STÖ'lerin toplumun ani etkiyle oluşan bilgi açığını en aza indirmeye çalışmaları, ilginin yükselti kazanmasına ve tetiklenmeye bağlı duygusal değişimlerin bilişsel öğelerle beslenerek davranış boyutunda değişimlerin oluşumuna etki edebilmelerinde yarar bulunmaktadır. Gerek medyada konunun gündemde olması ve gerekse toplumun konuya karşı farkındalık geliştirmesi, STÖ'nün bir konuyu sıfır noktasından alarak, toplumda bilgi ve ilgi sağlama sürecine ivme kazandırmasından daha hızlı bir şekilde gerçekleşebilecektir.

4. Aşama

STÖ'lerin İletişim Kanalları Arasında Sinerjiyi Oluşturarak Toplumda Duygusal ve Bilişsel Değişimleri Pekiştirme Misyonu: STÖ'lerin misyonlarını yaşama geçirerek, topluma aktarmalarında kullanabilecekleri en önemli yöntem iletişimdir kanallarıdır. STÖ'ler, toplumsal tepki refleksini oluşturma amaçlı bu süreçte, iletişimin başlangıç noktası olmaları nedeniyle kaynak konumundadırlar. Güvenilen, kabul alanına oluşturabilmiş bir kaynak olabilmek için ise, örgüt iletişimini, kişilerarası iletişim, kitle iletişimini ve kanallarını ile eş zamanlı olarak kitleye ulaşma sürecinde kullanmasında yarar bulunmaktadır. Süreç içerisinde toplum tarafından olumlanan bir kaynak özelliğini taşıyabilecek ve tarafından kodlanan bilişsel ve manipulatif mesajların toplum tarafından kabul alanına alınma süreci de kısaltmış olacaktır. Özellikle duygusal tetiklenmelere neden olduğu öngörülen olayların, medya gündemine yansımalarından yararlanarak, konunun yalnızca medya gündeminde değil, toplum ve siyasi gündemde de yer almasına katkı sağlamasında yarar olduğu söylenebilir. Bu süreç içinde, toplumdaki duygusal değişimin bilişsel değişimi de sağlaması ile davranışsal değişimin oluşturulması olasıdır. İletişim kanalları arasında sinerjinin sağlanmasının, toplumsal boyutta bir diğer katkısı da toplumun her kesimine uygun kanallar ile ulaşılabilme olanağından dolayı toplumsal bütünlüğün ve etkileşimin sağlanabilmesidir. Bu bütünleşme ve etkileşimin STÖ'lere yansması ise, toplum tepki dilinde ortak payda geliştirerek, katılımı nicel artışın oluşabilmesidir. Nicel artış ise, STÖ'nün kitle örgütü olabilmesine katkı sağlayacak bir unsurdur.

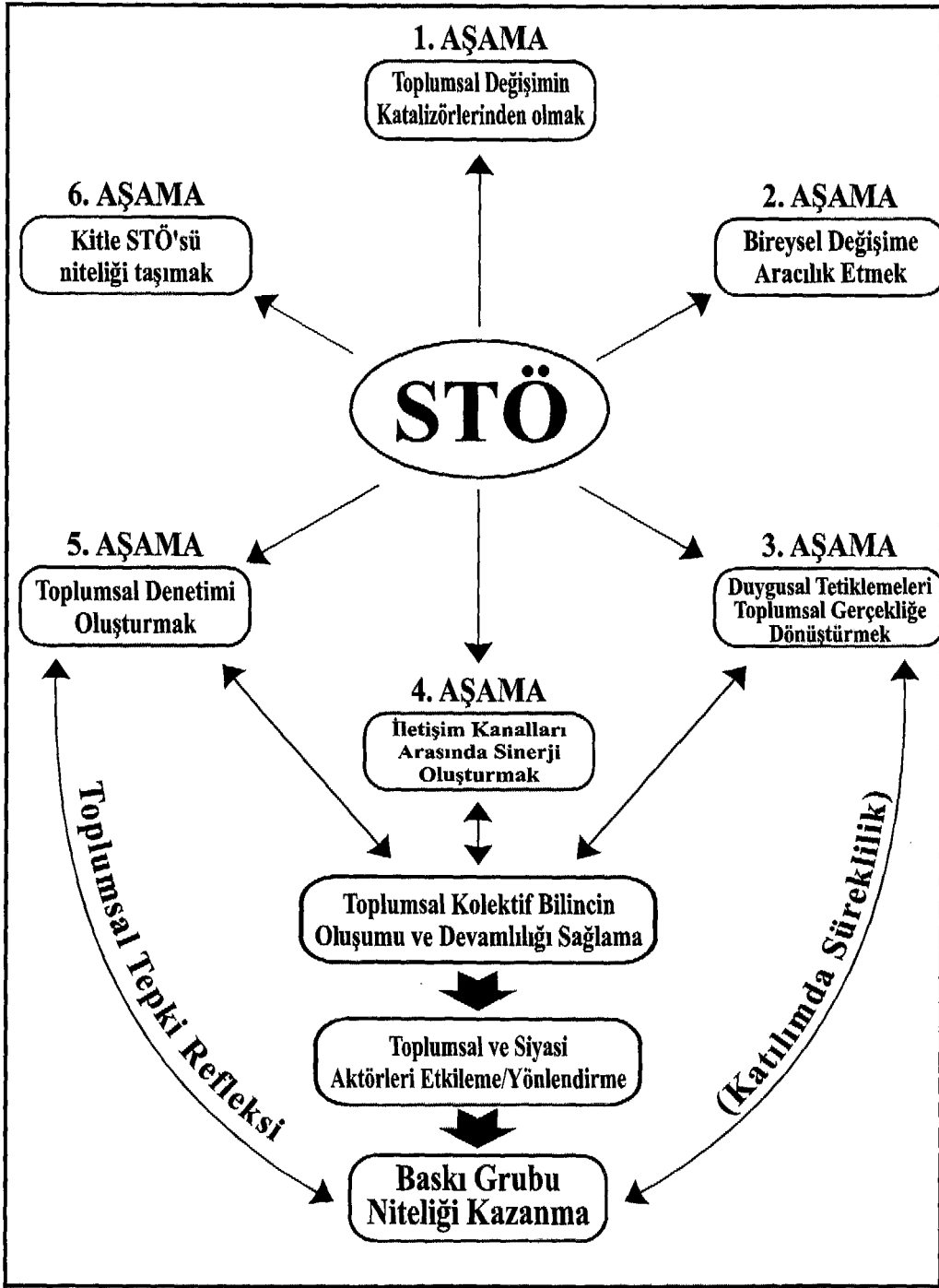
5. Aşama

STÖ'lerin Toplumsal Denetim Sistemini Oluşturarak Toplumsal Tepki Refleksine Aracılık Etme Misyonu: Bilgi toplumuna geçiş sürecini tamamlayamamış toplumların, gerek melez değerlerinden ve gerekse demokrasinin genç olmasından kaynaklanan toplumsal tepki geliştirmede sorunları bulunmaktadır. Bu sorunları aşabilmek STÖ'ler tarafından oluşturulacak toplumsal denetim sistemine bağlıdır. Toplumsal denetim sisteminin olduğu toplumlarda, katılımın bir davranış biçimi olarak yerleştiği görülmektedir. Toplumsal denetim sisteminin oluşturulabilmesi için STÖ'lerin, yukarıda söz edilen misyonlara ilişkin aşamaları yaşama geçirmiş olması gerekmektedir. Çünkü, toplumsal denetim sistemi, toplumun bilinç düzeyi ile ilişkili bir sonuçtur. Toplumun niteliksel değişimi oluşmaksızın, nicelik olarak kalıcı bir artışın oluşabilmesi zor bir süreçtir. Geçiş sürecindeki bir çok ülke gibi, Türkiye'de de toplum bazı gerçekleri yaşamadan, olaya ya da konuya karşı bir tavır geliştirememektedir. Marmara Depremi son örnek olmakla birlikte, geçmişe ait bazı olaylarda da benzer davranış biçimlerinin geliştirilmiş olması dikkat çekicidir. Örneğin Susurluk kazası ardından, "Aydınlık için 1 dakika karanlık eylemi" toplumsal ve siyasi yapı içinde en azından dokunulmazlık konusunun güncellik kazanmasına ve tartışılmasına neden olmuştur. Diğer yandan irticai hareketler ile laisizmin tehlikeye girdiğini hissederek, toplumun cumhuriyete sahip çıkma sürecinde gösterdiği katılım, toplumsal denetime işaret eden katılıma ve toplumsal yapıya ilişkini önemli örnek olaylar olarak kabul edilebilir.

6. Aşama

STÖ'lerin Kitle Örgütü Olarak Baskı Grubu Özelliği Taşıma Misyonu: STÖ'lerin varlıklarını sürdürebilmeleri, toplum tarafından olumlanarak, katılım sağlanmasına bağlıdır. Toplumsal değişim sürecinde katalizör olma misyonunu yaşama geçirebilmesi, diğer aşamaları algılayarak uygulaması ile olasıdır. Bu aşama ise, STÖ'lerin uyguladıkları iletişim yöntemlerinin, kullandıkları kanalların kodladıkları mesajların olumlu yansıması olarak kabul edilebilir. Yani, STÖ'lerin yukarıda sözü edilen aşamaları yaşama geçirmeksizin bu aşamaya erişmeleri ancak kısa dönemli, duygusal tetiklenmeler gibi etkiler nedeniyle gerçekleşebilecektir. Bu duygusal tetiklenmeler nedeniyle oluşan katılımlar STÖ'nü kitle örgütü olarak kabul etmeye

ancak etkinin sönümlenmesi ile birlikte bu kabulün de ortadan kalkabileceğini bilmekte yarar vardır. Çünkü her STÖ'nün belirli dönemlerde katılım sağlayarak, kitle örgütü olabilmesi olasıdır. Ancak, baskı grubu özelliği taşıyabilmesi için, siyasal ve sosyal yapı üzerinde etkili olan, toplumun beklenti ve gereksinimlerine uygun değişimlerin yaşama geçirilmesine aracılık edebilen bir örgüt olabilmesinin önemi de gözönünde bulundurulmalıdır. Geçiş dönemindeki ülkelerde özellikle bireylerin geçmiş deneyimlerinin uzantısı STÖ'lere karşı duruşun varlığı da, bu sürece ket vurabilecek unsurlardandır. İşte bu nedenle olumsuz olarak algılanan tüm unsurların en aza indirgenebilmesi için yukarıda önerilen aşamaların STÖ'lerin örgüt misyonları arasında yer alma ya da misyonlarını revize etmelerinde gereklilik bulunduğu düşünülmektedir. STÖ'lerin baskı grubu olma özelliği taşıması her zaman, toplumsal ya da siyasi aktörlere etki edebileceği ya da manipulasyon gücü olduğu anlamına da gelmemektedir. Burada üzerinde durulmak istenen, STÖ'nün içinde yapılandığı toplumu tanıması, beklenti ve öncelikleri hakkında bilgi sahibi olması, toplumun kendini ifade edebileceği kanalları açık tutması ve hangi durumda nasıl tepki geliştireceği hakkında ortak bilgi ve dil düzeyini oluşturabilmesine katkı sağlayabilecek yapıda olmasıdır. Toplumsal bütünlüğü ve etkileşimi sağlamış bir toplumun, kolektif bilinci ve buna bağlı olarak da toplumsal denetim sistemi oluşturulmuş demektir. Bu aşamada ise, STÖ'lerin, toplumu harekete geçirecek doğru mesajı, doğru kanallar ile iletmesine bağlıdır. Toplumun toplumsal katılım konusunda süreklilik sağlaması sonucunda ise, siyasal sistemin ve sistem aktörlerinin tepkisiz kalabilmesi olası değildir. Ortak bilgi paydasına sahip bir toplumda, en azından siyasal aktörlerin “olmazlar” konusunda toplumu bilgilendirme ve ikna etme zorunluluğu oluşacaktır. Bu durum da, STÖ'lerin bir baskı grubu özelliği taşımasına etki edecek bir yaklaşımdır.

Şekil -5 : STÖ'lerin Toplumsal Değişim Sürecindeki Misyonuna İlişkin Model Önerisi

Bu aşamaya kadar araştırma sürecini kapsayan dönemde elde edilen veriler ve bu verilere ilişkin sonuçların yorumu olabildiğince detaylı şekilde verilmeye çalışılmıştır. Geliştirilen öneriler ve oluşturulan model, bu araştırmanın verilerine uygun olarak bilgilerinize sunulmuştur. Bilginin ve özellikle araştırmanın sınırlarının genişliği düşünüldüğünde, bu veriler gökyüzündeki milyonlarca yıldızdan ancak biri kadar

aydınlığı görmemize katkı sunabilir. Oldukça gündemde olan ve 21. yüzyılın vazgeçilemez demokratik aktörlerinden biri olan STÖ'lere ilişkin daha çok veri ile aydınlığın artması olasıdır. Bu nedenle de araştırma kapsamında yapılabilenleri ve araştırılmasında yarar olmasına rağmen incelenememiş olanları kısaca açıklamak, okuyunları bilgilendirme amacı taşımaktadır. Bundan sonraki süreçte araştırılmasında yarar görülen konuların altını çizmek, bilim etiği açısından bir gereklilik olarak kabul edilebilir.

Araştırmada Tema ve Akut örgütleri örneklem olarak seçilerek, yazılı basında 1997-2002 yılları arasında belirlenen gazetelerde yer alan haber ve ilanların yol açtığı çağrışımlar, kapladıkları yazımsal alan dağılımı ve haberlerin misyonlarına uygun konu önceliklerinin ne oranda topluma yansıdığı araştırılmıştır. Örneklem olarak belirlenen örgütlerin iletişim süreçlerindeki söylemlerinin ne olduğu, hangi çağrışımın ön plana çıkarıldığı araştırılarak, toplumu ne yönde manüple etme çabası içinde olduklarına ilişkin veriler elde edilmiştir. İletişim süreçlerindeki mesajlarına yönelik yapılan içerik analizi, bu iki örgütün söylemlerinin ne olduğunu, 1997-1999 ve 2000-2002 yılları arasında bir değişimin gerçekleşip gerçekleşmediğini ölçmeye, toplumsal tepki refleksini geliştirme amaçlı mesaj çağrışımlarının oranını belirlemeye ve genel bir sonuç çıkarmaya aracılık etmiştir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, toplumda ortak bilgi ve dil düzeyi oluşumuna aracılık ederek toplumsal tepki refleksini geliştirme amaçlı çağrışımlara yol açan mesaj yaklaşımlarının ve yazılı basında kapladığı alanın ölçümü STÖ'lerin kamu gündeminde ve medya gündeminde ne oranda ve ne şekilde yer aldığına dair verileri bize sunmaktadır. Katılımı doğrudan ölçmeye ve bu konuda bilgi sahibi olmamıza aracılık edecek veriler olarak kabul edilemez.

Akut ve Tema'nın 1997-1999 ve 2000-2002 yılları arasındaki mesaj yaklaşımlarının yol açtığı çağrışımlar, iki dönem arasındaki farklılıkları belirlemek ve Marmara depreminin yarattığı duygusal tetiklenmeleri, bu iki örgütün ne oranda toplumda bilişsel değişime götürebildiklerini öğrenmeye aracılık etmektedir. Varsayımlarımı bu sonuç ile ilişkilendirilmesi nedeniyle, iki örgütün iletişim süreçlerindeki mesajlarına ilişkin içerik analizi ile sınırlandırmak ve bu konuya odaklanmak durumunda kalınmıştır.

Bu araştırmada incelenemeyen ama STÖ'lerin ne oranda toplumsal tepki refleksi oluşturmaya aracılık edebildiklerini ölçmeye yarayabilecek ve önemli verileri

elde etmeye neden olacak bazı araştırma konularının altını çizmekte yarar bulunmaktadır.

Örneğin, STÖ'ler tarafından hazırlanan ve yazılı basına iletilen haber bültenleri ile yayınlanan haberler arasındaki niceliksel ve haber konu önceliklerinin araştırılması, yazılı basının sosyal sorumluluk bilincine dair önemli bir veri kaynağı olabilir. Bir diğer konu, STÖ'lerin kullandıkları fonun ne oranda toplumsal tepki refleksini oluşturmaya yönelik olarak yaşama geçirildiği ve fonun kullanımındaki önceliklerinin belirlenmesi. Böylelikle, STÖ'lerin gerek örgüt saygınlığını elde etme ve gerekse toplumdaki kabul alanının yaratılmasına yönelik ne tür iletişim yöntemlerini yaşama geçirdiklerinin belirlenmesi ve bu veriler ile fon kullanımında iletişim faaliyetlerinin ne düzeyde olduğuna ilişkin verilerin elde edilmesi sağlanabilecektir.

En kısa zamanda yaşama geçirilmesinde yarar olabilecek bir diğer konu ise, STÖ'lerin kampanya süreçlerinde kullandıkları materyaller (broşürler, dönüşümlü mektuplar, bağış kuponları vb.) ile toplumsal katılım ve geribildirim arasındaki ilişkinin araştırılması. Geribildirim hangi dönemlerde ve ne oranlarda gerçekleştiğinin tespit edilebilmesi, hangi projelerin daha hızlı toplumsal katılıma neden olduğu ve katılımın dönemsel mi yoksa süreklilik mi arz ettiğini görmek açısından oldukça önemli bir veri kaynağı olacaktır. Bu araştırma ile ne tür kanalların topluma uygun olarak seçildiğine dair verilere bile ulaşmak olasıdır.

Ancak, daha önce de vurgulandığı üzere araştırma alanının sınırlandırılması gereği ile bu konulardan yalnızca birini yaşama geçirilebilmiştir. Bu araştırma ile, örneklem olarak belirlenen örgütlerin mesaj yaklaşımlarının çağrışım öncelikleri ve dağılımlarını inceleyerek genel bir sonuca ulaşılmıştır. Yukarıda söz edilen araştırma konularının ilerleyen süreç içinde konuya ilgi duyanlar tarafından yaşama geçirilmesi ile elde edilen verilerin bir bütünsellik içinde değerlendirilerek, daha detaylı sonuçlara ulaşmak olasıdır.

Böylece, STÖ'lerin toplumsal katılıma aracılık etme amacına aracılık edecek iletişim kanallarını, fon kaynaklarını ne oranda ve ne kadar doğru yaşama geçirebildikleri, toplumun tepki boyutunun gelişiminin ya da sönümlenmesinin nedenleri ve etkileri hakkında daha ayrıntılı verilere ulaşarak, bilgi toplumuna uygun STÖ, değişime ayak uydurabilen ve tepkiyi davranış biçimi olarak kabul eden toplumun oluşumuna yönelik önerilerin geliştirilmesi olası hale gelecektir.

_____. **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri.** İstanbul: Der Yayınları, 1993.

Perreault, William and Jerome Mc Carthy. **Global Approach To Non-Profits.** Mc Graw Hill Company, 1998.

Poggi, Gianfranco. **Modern Devletin Gelişimi.** İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.

Popper, Karl. **Açık Toplum Düşmanları 1- 2.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

Rourke, John. **International Politics On The World Stage.** Fourth Edition. Konrad Foundation, 1993.

Rousseau, Jean Jacques. **18 th Century Political Philosophers.** Monarch Press, 1971.

Rossen, Stan. **The Human Side Of Organizations.** Fifth Edition. Harper Collins Publishers, 1997.

Sabuncuoğlu, Zeyyat, Melek Tüz. **Örgütsel Psikoloji.**Bursa: Ezgi Yayınları, 1996.

Schein, Edgar. **Örgütsel Psikoloji.** Çeviren: Şan Özalp ve Ahmet Sağtur. Eskişehir: Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1988.

Severin J., Werner ve James W. Tankard. **İletişim Kuramları.** İngilizceden Çeviren: Bir, Ali Atıf ve Serdar Sever. Birinci Baskı. Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi, 1994
Eskişehir: AÖF Yayınları,1998.

Sivil Toplum Örgütleri.Çeviren: Işık Ergüden. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınları, 2001.

Sivil Toplum Kuruluşları Ve Yasalar, Etik, Deprem. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2000.

Sivil Toplum İşbaşında. Ankara: Avrupa Birliği Türkiye Temsilciliği Yayınları, 2001.

Soysal, Mümtaz, İlber Ortaylı ve Ersin Kalaycıoğlu.**Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi.** İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 1999.

Tavşancıl, Ezel ve Esra Aslan. **İçerik Analizi Ve Uygulama Örnekleri**. İstanbul: Epsilon Yayınları, 2001.

Tıraş, Mehmet. **Özgür Birey, Zengin Toplum**. İstanbul: Birey Yayınları, 2002.

Toffler, Alvin ve Heidi Toffler. **Yeni Bir Uygarlık Yaratmak**. İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları, 1995.

Tolan, Barlas, Galip İsen ve Veysel Batmaz. **Sosyal Psikoloji**. Ankara: Adım Yayıncılık, 1991.

Tortop, Nuri. **Halkla İlişkiler**. Ankara: Yargı Yayınları, 1993.

Tuncer, Doğan ve Bayram Kaya. **Lobicilik**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1992.

Turan, Emir. **Medyanın Siyasi Hayata Etkisi**. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1994.

Tügiad Yayınları. **Sivil Toplum Örgütleri**. İstanbul, 1998

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

Uysal, Birkan. **Siyaset, Yönetim Halkla İlişkiler**. Ankara: Orta Doğu Amme İdaresi Enstitü Yayınları, 1998.

Üç Sempozyum, Sivil Toplum Kuruluşları. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Weber, Max. **Toplumsal Ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**. Çeviren: Özer Ozankaya. Dördüncü Basım. İstanbul: İmge Yayınevi, 2000.

Weinreich, Nedra Kleine. "Media, Advertising, Public Relations". **Hands-on Social Marketing**. London: Sage Publication, 1999.

Yavuz, Hilmi. **Modernleşme, Oryantalizm Ve İslam**. İstanbul: Büke Yayınları, 2000.

Yenişehirlilioğlu, Şahin. **Birey, Toplum, Devlet İlişkileri**. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1999.

Berger, Arthur Asa. **Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri**. Der.: Nazmi Ulutak ve Aslı Tunç. Eskişehir: AÖF Yayınları, 1993.

Bryce, Herrington. "Ten Principles to Guide the Nonprofit", **American Management Handbook**. U.S.A.: Scientific Press, 1994.

Bryson, John. "Strategic Planning and Action Planning for Nonprofit Organizations", **Handbook of Nonprofit Leadership and Management**, San Francisco; Jossey-Bass Publ., 1994.

Bettinghaus, Erwin and Michael J. Cody. **Persuasive Communication**. U.S.A.:Rinehart and Winston Company, 1987.

Bilgin, Nuri. **Kolektif Kimlik**. İstanbul: Sistem Yayıncılık,2000.

Bozkurt, İzzet. **Bütünleşik Pazarlama İletişimi, Halkla İlişkiler Temelli Bir Model**. İstanbul: Media Cat Yayınları, 2000.

Çaha, Ömer. **Aşkın Devletten Sivil Topluma**. İstanbul: Gendaş Yayınları, 2000.

Çapoğlu, Gökhan. **Yepyeni Bir Türkiye İçin**. Ankara: Anadolu Stratejik Vakfı Yayınları, 1997.

Cutlip, Scott And Allen Center. **Effective Public Relations**. U.K.: Prentice Hall Company, 1985.

Diken, Şeyhmus. **Güneydoğuda Sivil Hayat Ve Örgütlenme**. İstanbul: Metis Yayınları,2001.

Doğan, İsmail. **Sivil Toplum. Ondan Bizde de Var**. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2000.

Domenach, Jean ve Marie Domenach. **Politika Ve Propaganda**. Çeviren: Tahsin Yücel. İstanbul:1995.

Eroğul, Cem. **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**.İstanbul: İmge Kitapevi, 1999.

Fiske, John. **İletişim Çalışmalarına Giriş**. Çeviren: Süleyman İrvan. İstanbul: Ark Yayınları,1996.

Fromm, Eric. **Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum**. Çeviren: Necla Arat. İstanbul: Say Yayınları, 1991.

Gazi Üniversitesi, “Öğretim Üyelerinin Eğilim Belirleme Araştırması”, Ankara: 2002.

Glasser, William. **Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi**. İstanbul: Hayat Yayınları, 1999.

Gürgen, Haluk. **Örgütlerde İletişim Kalitesi**. İstanbul: Der Yayınları, 1997.

_____. **Reklamcılık ve Metin Yazarlığı**. Eskişehir: AÖF Yayınları, 1995.

Habermas, Jürgen. **İletişimsel Eylem Kuramı**. Çeviren: Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1996.

_____. “İnsan mı Önce Gelir, Halk mı?”, **Radikal**, (1 Mayıs 2002), s.8.

Hançerlioğlu, Orhan. **Toplumbilim Sözlüğü**. Dördüncü Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Henderson, Conway. **Conflict And Cooperation At The Turn Of The 21 st Century**. Mc Graw Hill Company, 1998.

Hobe, Stephan. “The Increasingly Important Role of Non- governmental Organizations”. Global Policy Forum’da sunulan bildiri. London: June, 1998.

Hürriyet Bildirgeleri. Der: Janko Musulin. Çeviren: Necmi Zeka. İstanbul: Belge Yayınları, 1983.

İlal, Ersan. **İletişim, Yıgınsal İletim Araçları Ve Toplum**. İstanbul: Der Yayınları, 1997.

İTO. **2001 Araştırma Raporu**. İzmit, 2001.

Jamieson, Harry. **İletişim Ve İkna**. Çeviren: Necdet Atabek ve Banu Dağtaş. Eskişehir: A. Ü. Eğitim Sağlık Ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yayınları, 1996.

Judge, Anththony. “NGO’s and Civil Society”. Global Policy Forum’da sunulan bildiri. London: December, 1994.

_____. "Interacting Fruithfully with Civil Society the Dilemma for Non-CivilSociety Organizations. Global Policy Forum'da sunulan bildiri. NewYork:October, 1996.s

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. **İnsan ve İnsanlar**. İkinci Basım. İstanbul: Remzi Yayınları, 1983.

_____. **Kültürel Psikoloji**. İstanbul: YK Yayınları,1998.

Kapani, Münici. **Politika Bilimine Giriş**. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1996.

Karalar, Rıdvan. **İşletme Yönetiminde Halkla İlişkiler**. Eskişehir, 1998.

Karasar, Niyazi. **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**. Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd., 1991.

Katılım Yeni Bir Zorbalık mı? Der.: Bill Cooke ve Uma Kothari. İstanbul: Deki Yayınları, 2002.

Keane, John. **Demokrasi Ve Sivil Toplum**. Çeviren: Nemci Erdoğan. İstanbul: Verso Yayınları,1994.

_____. **Civil Society And Old Images**,New Visions. U.K.: Polity Pres, 1998.

_____. **Medya Ve Demokrasi**. Çeviren: Haluk Şahin. İkinci Baskı. İstanbul: AyrıntıYayınları, 1993.

Ker Dinçer, Müjde. **Lobicilik**. İzmir: Alfa Yayınları, 1998.

Kızılççek, Sezgin ve Yaşar Erjem. **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü**. Ankara: tilla Kitabevi,1994.

Kocabaş, Füsun, Müge Elden ve Sera İnci Çelebi. **Marketing P.R**. İstanbul: Media Cat Yayınları,1999.

Kogan, Irwing Smith. **Public Relations**. New York: Alexandar Hamilton Institute, 1972.

Kongar, Emre. **Kültür Üzerine**. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.

_____. **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.

_____. **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı 2**. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.

_____. **Toplumsal Değişme Ve Kuramları, Türkiye Gerçeği**. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1983.

Kotler, Philip, **Marketing Management In the Non- profit Sector**. Yedinci Basım. New Jersey: Prentice Hall, 1991.

Kuçuradi, İonna. **Türkiye'de Saygı Eğitimi Raporu**. Ankara: Konrad Vakfı Yayınları, 2000.

Küreselleşme Ve Modernleşme Sürecinde Kültürel Kimlik. Ankara: Konrad Vakfı Yayınları, 2001.

Laçiner, Ömer. **İkibinli Yıllara Doğru Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü Ve Görevi**. Ankara: Hakiş Yayınları, 1996.

Lasswell, Harold. " The Structure and Function of Communication in Society" **Communication of Ideas**. New York: Harper Comp., 1948.

Lazer, William ve Eugene Kelly. **Social Marketing**. London: Irwin Dorsey Limited, 1973.

"Lerner, Daniel. The Passing Traditional Society. Glencoe Illinois: Free Press" Birkan Uysal. **Siyaset Yönetim Halkla İlişkiler**. Ankara: TODAİE Yayınları, 1998, s.204'deki Alıntı.

Levy, Leon ve diğerleri." Guide to Social Living", **The Consumer in the Market Place**. U.S.A.: Pitman Publishing, 1970.

Lovelock, Christopher and Charles Weinberg. **Public And Non-Profit Cases & Readings**. U.S.A.: Scientific Press, 1984.

Lufhans, Fred. **Organizational Behavior**. Sixth Edition, Holt, Rinehart and Winston Comp.,1992.

Mardin, Şerif. **Türkiye’de Toplum Ve Siyaset**. Yedinci Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Mattelart, Armad ve Michele Mattelart. **İletişim Kuramları Tarihi**. Çeviren: Merih Zıllıgolu. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Mc Carthy, Doyle. **Bilgi Kültürü, Yeni Bilgi Sosyolojisi**. İngilizceden Çeviren:Figen Yılmaz. İstanbul: Çivi Yazıları,2002.

Mc Neill, William. **History Of Western Civilization**. London: The University Of Chicago Press, 1969.

Mc Quail, Denis. **Mass Communication And Society**. Der.: James Curran, Michael Gurevitch ve Janet Woolacot. London:Open University Pres, 1979.

_____. **Mass Communication Theory**. İkinci Basım. London: Sage Publications, 1991.

Mills, Samovar. **Speaking Across Cultures**. Mc Graw Hill Company, 1998

Nelson, Paul J. **The World Bank And Non Governmental Organizations**. London: Mac Millan Press Hall., 1995.

Neubeck, Keneth and Mary Neubeck. **Social Problems**. Mc Graw Hill Company, 1997.

Okay, Ayla. **Kurum Kimliği**. İstanbul: Media Cat Yayınları,2000.

Ortaylı, İlber ve diğerleri. **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi** İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 1999.

Oskay, Ünsal. **Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş**. Dördüncü Baskı. İstanbul:Der Yayınları, 1992.

_____. **İletişimin ABC’si**. İstanbul: Simavi Yayınları, 1992.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akad, Mehmet. **Çoğulcu Demokraside Siyasal İktidar Ve Baskı Grupları**. İstanbul: Z Yayınları, 1994.

Aktan, Can. **Değişim Ve Yeni Global Yönetim**. İstanbul: Mess Yayınları, 1997.

Alemdar, Korkmaz ve İrfan Erdoğan. **İletişim ve Toplum**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.

Atabek, Necdet ve Erdal Dağtaş. **Kamuoyu ve İletişim**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998.

Aslan, Ahmet. “ Türkiye’de Birey, Topluluk ve Liberalizm”, Türkiye 2. Uluslararası Düşünce Sempozyumu, Ankara, 1997

Barnes, Barry. **Bilimsel Bilginin Sosyolojisi**. Çeviren: Hüsamettin Arslan. İstanbul: Vadi Yayıncılık, 1990.

Barthes, Roland. **Dil Ve Söz**. Çeviren: Berke Vardar ve Mehmet Rifat. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

Başaran, İbrahim Ethem. **Örgütsel Davranış**. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1982.

Başoğlu, Mustafa. **Demokrasi Ve Sivil Toplum Kuruluşları**. İstanbul: Harbiş Yayınları, 1998.

Belge, Murat, Kenan Somer ve Güven Arda. **Türkiye’de Sivil Toplum Arayışları**. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 2000.

Bensgir, Türksel Kaya. **Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim**. Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Yayınları, 1996.

Yerasimos, Stefanos, Günter Seufert, Nuray Mert . **Türkiye’de Sivil Toplum Ve Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Yüksel, Haluk ve Uğur Demiray. **Basının Toplumsal İletişimdeki İşlevleri**. Eskişehir: AÖF Yayınları, 1998.

Zaki, Moheb. **Civil Society & Democratization**. Kondrad Publish, 1997.

Zılhoğlu, Merih. **İletişim Nedir?** İkinci Baskı. İstanbul: Cem Yayınevi, 2002.

Tema Vakfı Tanıtım Katologları. Mart 1996, Temmuz 1998, Aralık 2002.

Akut Tüzüğü, 1997.

GAZETELER

“36 Kitle Örgütünün...,” **Bizim Gazete**, (7 Mayıs 1999), s. 1.

“Proje Sivil Toplumculuğu,” **Radikal**, (31 Mart 2001), s. 8.

Okay Gönensin, “Biraz Daha...,” **Sabah**, (4 Temmuz 2001), s. 6.

Savaş Ayberk, “Toplumsal Yaşam Kalitesi...,” **Özgür Kocaeli**, (20 Temmuz 2001), s.8.

Mustafa Özel, “Bilgi Toplumunun Örgütleri...,” **Yeni Şafak**, (29 Temmuz 2001), s. 7.

_____. “Sivil Toplum Örgütleri ve Türkiye,” **Cumhuriyet**, (30 Temmuz 2001), s.2.

“Şeffaflık Dersi,” **Sabah**, (6 Ağustos 2001), s. 7.

“Şimdi Lobinin Zamanı,” **Sabah**, (15 Ekim 2001), s.9.

“TİSK İçin Büyük Lobi,” **Hürriyet**, (7 Kasım 2001), s. 18.

“Türkiye’de Feminizm,” **Radikal**, (14 Kasım 2001), s. 9.

“Ladin’nin Örgütü...,” **Milliyet**, (16 Kasım 2001), s. 8.

Haşmet Babaoğlu, “Bizim Toplum Dayanışır mı?,” **Sabah**, (22 Kasım 2001), s. 7.

“Değişim İsteyen Ama Değişmeyen Başkanlar...,” **Sabah**, (26 Kasım 2001), s. 9.

Mehmet Taylan, “Aynadan Korkan Toplum Kendini Bulamaz,” **Sabah**, (27 Kasım 2001), s. 12.

Meral Tamer, “Türkler Neden Nakdi Bağış Yapmazlar?,” **Milliyet**, (7 Aralık 2001), s. 6.

“Seçmen Sisteme...,” **Cumhuriyet**, (27 Aralık 2001), s.5.

“Çözüm Örgütlü Toplum Olmakta,” **Cumhuriyet**, (27 Aralık 2001).

Türkan Saylan, “Ülkemizde Güzel Şeyler de Oluyor,” **Cumhuriyet**, (27 Aralık 2001), s.7.

Haluk Şahin, “Türkiye Niçin Patlamadı?,” **Radikal**, (29 Aralık 2001), s.6.

“Beterin Beterine Doğru”, **Radikal**, (23 Ocak 2002).

“Avrupa Bizi Bekliyor,” **Radikal**, (30 Ocak 2002), s. 9.

“Gönüllülük...,” **Radikal**, (7 Nisan 2002), s.6.

Jürgen Habermas, “İnsan mı Önce Gelir, Halk mı?,” **Radikal**, (1 Mayıs 2002), s.8.

Serpil Yılmaz, “Betil ve Solakoğlu Buluştu,” **Milliyet**, (8 Mayıs 2002), s. 8.

Toktamış Ateş, “Hangi Atatürk?,” **Cumhuriyet**, (12 Kasım 2002), s. 3.

_____, “Siyasal Toplum Örgütleri,” **Cumhuriyet**, (3 Aralık 2002), s. 7.

“Şimdi STK Zamanı,” **Akşam**, (23 Aralık 2002), s. 11.

DERGİLER

Birikim Dergisi. ISSN 1300-8358. Sayı130, 2000.

Demiralp, Oğuz. “ Modern Çağda Toplumsal Kimlik Üçgeni” , **Cogito Dergisi:** 21, Kış 1999.

Ercan, Ahmet. “İstanbul Uyuma, Deprem Kapıda”, **Tempo Dergisi** 6-14 Mayıs, 2003

Gönül, Uğur. “Toplam Kalite Yönetimi ve Sivil Toplum Örgütleri”, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi** : 1300- 915, Ağustos 1998.

Hacıkadiroğlu, Vehbi. “Toplumlar Üzerindeki Ayrımlar Üzerine”, **Doğu- Batı Dergisi** :1301- 14, 2001.

İnalcık, Halil. “Kültür Etkileşimi, Küreselleşme” , **Doğu- Batı Dergisi:** 1301-18, 2001.

_____. “Alıştıran Değişme ve İnsanca Gelişme”, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi:** 1300- 915, Ağustos, 1997.

Kahraman, Hasan Bülent ve Fuat Keyman. “ Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite”, **Doğu- Batı Dergisi:** Sayı 2, 1998.

Kahraman, Hasan Bülent. “Yeni Bir Sivil Toplum İnşa Olanağı”, **Doğu- Batı Dergisi:** 1303- 21, Kasım, Aralık, Ocak 2002.

_____. “Bireyci Cemaat Kültürü”, **Milliyet Sanat Dergisi:**1300-4425, Ağustos 2002.

_____. “ Kültür, Bilim İnsanın Sorumluluğu “, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi:** 1300- 935, Aralık 1996.

Rogers, Everett. M.: Dearing James ve Bregman Dorine. “ The Anotomy of Agenda Setting Research.” **Journal of Communication** 43. Spring, 1993.

Soybaşlı, Kemal. “ Ulus, Devlet ve Yurttaş Kavramları Üzerine”, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi:** 1300- 955, Ocak1996.

Williams, Raymond. “Teknoloji ve Toplum” , **Doğu- Batı Dergisi:** 1301-15, 2001.

İÇERİK ANALİZİ KODLAMA VERİLERİ
YAZILI BASINDA YER ALAN YER ALAN TEMA VE AKUT'A AİT YAZIMSA
ALAN DAĞILIMI / HABERLERİN KONU ÖNCELİKLERİ / YOLA AÇTIĞI ÇAĞRIŞIMLAR

KOD NO:

--	--	--

GAZETE ADI:

--	--

1. Cumhuriyet
2. Hürriyet
3. Sabah
4. Türkiye

TARİH:

--	--	--	--	--	--

YAZILI MATERYALİN KAPLADIĞI ALAN (cm2):

--	--	--	--	--	--

YAZILI MATERYALİN TÜRÜ:

1. Haber
2. Köşe Yazısı
3. İlan/Reklam

--

YAZILI MATERYALDE YER ALAN MESAJLARIN YARATTIĞI ÇAĞRIŞIMLARIN DAĞILIMI:

OLUMLU ÇAĞRIŞIMLAR:

1. Bilgilendirme, fayda sunma
2. Toplumsal Belleği Güçlendirme
3. Geleceğe Projeksiyon Yapma
4. Cesaret, Güven, Destek İçerme
5. Katılım Yaratma
9. Diğer**

--

OLUMSUZ ÇAĞRIŞIMLAR:

1. Örgüt Çıkarlarının Ön Plana Çıkması
2. Suçlama
3. Güvensizlik
9. Diğer

--

YORUMSUZ ÇAĞRIŞIMLAR:

--

YAZILI BASINDA YERALAN HABERLERİN KONU DAĞILIM ÖNCELİKLERİ:*

1. Deprem, erozyon, çevre vb. birincil konu
2. Deprem, erozyon, çevre vb. ikincil konu
3. Yalnızca örgüt isminin geçtiği çeşitli konular

--

* Bu bölüm haberler için doldurulacaktır

** Çağrışımlardan biri işaretlenecek ve duygusal çağrışımlar 'diğer' içinde değerlendirilecektir.